

BORSIERI G.

INSTITUTIONUM MEDICINÆ PRACTICÆ

QUAS

AUDITORIBUS SUIS PRÆLEGEBAT

JO: BAPT. BURSERIUS,

DE KANILFELD,

Editio Quarta Veneta.

VOLUMEN TERTIUM.

DE

MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS.

VENETIIS, 1802.

Apud Josephum Orlandelli,

NOMINE

qm. FRANCISCI EX NICOLAO PEZZANA.

CUM REGIA FACULTATE, AC PRIVILEGIO.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDIC
LIBRARY

AD LECTOREM.

HAbes, amice Lector, hoc in volumine *exanthematicos morbos febriles*, quos videlicet peculiare quoddam exanthematis genus plerumque febri conjunctum constituit, & designat, quosque ideo, quod nec febris eis assentialis, ut vocant, nec semper socia est, e febrium classe expungendos, seorsumque pertractandos esse censuimus. Quinam vero isti potissimum sint mihi, proximus capitum indiculus mox declarabit, prout nempe eos ex innumeris prope humani corporis affectibus secrevi, inque unum veluti agmen coactos, suo quemque loco, persecutus sum, atque explanandos suscepi. Tanta autem est inter ipsos convenientía, affinitatisque conjunctio, qua una colligantur, & consentiunt, ut statim cuique apertissimum fiat, non eos

arbitratu noſtro, nec pro libito, ſed propria natura, inſitaque ſimilitudine inter ſe conne-cti, & quodammodo cohærere, ne *Peticulis* quidem ipſis, quas alioquin hinc rejicere nuperi quidam ſcriptores non dubitant, exce-ptis. In peticulari enim morbo eadem ferme omnia, quæ in miliari, ita concurrunt, ut quam ſimillimi plane ſint, atque adeo aut neutrum, aut utrumque eorum huc ſpectare confitearis oporteat. Primum vero illud affir-mari unquam nequit, cum nemo hodie vel leviter in medicina practica verſatus, niſi is derideri, &, ut ita dicam, exſibilari velit, negare amplius audeat, exanthema miliare primarium, ſive eſſentiale vere exſiſtere. Er-go, quoniam eadem eſt utriuſque morbi ratio, nec differunt niſi exanthematis for-ma, ac materia, ſequitur, ut uterque inter exanthematicos morbos, de quibus hic agi-mus, jure ſibi locum vindicet. Quæ res evidentius patebit, ſi primo capite, in quo generalia, & ſingulorum communia enume-rantur, perlecto, reliqua capita cuncta, ſi-cuti diſpoſita ſunt, ordinare, & ſine præju-dicata opinione percurrere, eaque animi æ-quitate, & intentione, qua decet; expende-re te minime tædeat. Spero equidem, quo magis proceſſeris, ſimulque omnia diligentius comparaveris, eo clarius tibi manifeſtum futurum eſſe, quam bene antecedentia a ſubſequentibus comprobentur, & quam ap-poſite utraque adjutrices ſibi mutuo manus porrigant. Novum prope opus, non diffi-

mulo, auditoribus meis iſtud videbitur, cujus pauca tantum quaſi ſemina in publicis prælectionibus ſpargere ſolebam, cum brevitas temporis, quo univerſa medicinæ practicæ moles comprehendenda erat, plura in lætam ſegetem effundere non ſineret. Par igitur eſt, ut nunc de ſingulis hiſce morbis ea ratione diſſeratur, qua in primo volumine febrium univerſam rationem expoſuimus, ideſt copioſe, & quantum licuit, accuratiſſime, undique, quæ ad propoſitum facerent, conquiſitis, & judicio noſtro qualicunque ubique in rebus dubiis, aut controverſis interjecto, quale videlicet aut ratio, aut experientia nobis dictavit. Auctores, per quos aut profecimus, aut a quibus aliquid antea cognitum, vel traditum eſt, in primis cum experientiæ reſponderet, opportune, & per honorifice nominavimus, non quod inanem gloriolam ex eruditionis oſtentatione, ut moris eſt, captare voluerimus; ſed, ut quiſque continuo intelligeret, quæcunque a nobis aut præcipiuntur, aut probantur, non noſtra tantum ſententia, ac fide inniti, verum ab aliis etiam præſtantiſſimis viris jamdiu præcognita plerumque eſſe; aut ſi nova, quinam ea nuper teſtata fecerint, atque animadverterint. Turpe enim, & ingenuo, honeſtoque homine indignum putavimus eorum inſiſtere veſtigiis, qui, ut omnia ſcire, & obſervaſſe per ſe ipſi videantur, quidquid ſcribunt, e proprio quaſi penu deſumptum efferunt, nullius unquam a quo acceperint,

men-

mentionem facientes; propterea quod, si quantum aliis debent, grati testificentur, vix aliquid de suo sibi relinqui sentiant. Itaque neminem merito honore, contra quam vulgo fieri consuevit, privavimus, æquissimum rati, neque Recentiores sua laude in his, ut ait C. CELSUS, quæ repererunt, vel recte secuti sunt, fraudare, & contra quæ apud Antiquiores posita inveniuntur reddere auctoribus suis fideliter, & sine invidia. Exemplis subinde res illustravimus tam nostris, quam alienis, nec prætermissæ interdum sunt observationes quorumdam prope singulares, & quandoque rarissimæ, indicatis semper earum scriptoribus, ut, quos penes fides sit, non ignorares. Nec, quia rarius quædam eveniunt, & a paucissimis notata sunt, prætereunda ea esse existimavimus. Quis enim omnia unus aut videre potuit, aut compeperisse sibi persuadeat in tanta naturalium rerum immensitate, & medicinæ amplitudine? Annotationibus vero, quas crebras, & interdum non breves ad calcem quarumdam paragraphorum adjeci, ea comprehensa sunt. quæ aut veritates minus notas, aut leviter dumtaxat in textu indicatas confirmare, aut opinionum commenta diluere, aut quæstiones, controversiasque, quibus ars implicatur, enodare, ac definire apta visa sunt. Demum, ne quidquam commodo discentium deficeret, illud etiam curavimus, ut insignioris de quovis peculiari morbo tractatus, quos consulere ad ampliorem eruditio-

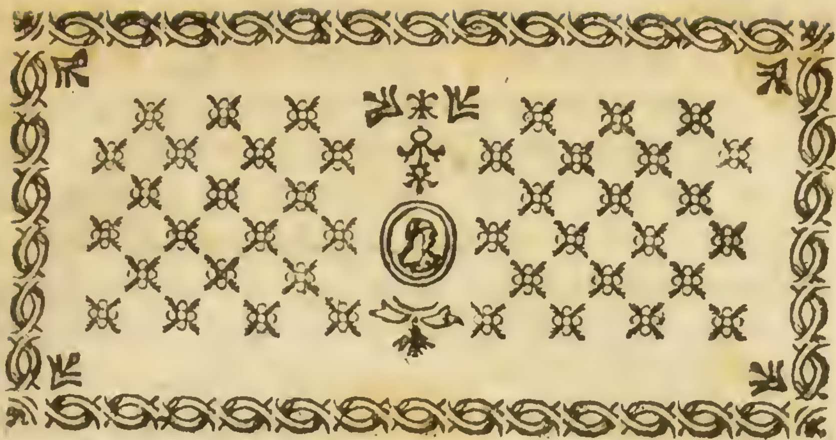
tionem possent, identidem, & passim commemorari non laterent. Pauca hæc erant, de quibus te monitum, antequam legeres, volebam.

Quod ab Auctore hactenus præfactum est de Volumine Secundo Editionis Mediolanensis, de III. ac IV. Venetæ Editionis nostræ dictum intellige, Unicum enim illud, studentium commodis inservientes, in duo divisimus.

INDEX CAPITUM.

TOMI III.

CAPUT I.

DE MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS * GENERATIM.

§. I.

A Verbo ἐξανθέω, nempe *efflorefco*, aut *erumpo* ducta eft vox ἐξανθήμα, quafi *efflorefcentia*, aut *eruptio*. Proprie ad papulas, five puftulas, quæ ad cutim erumpunt, & fupra eam elevantur, aut eam inæqualem quodammodo reddunt, denotandas a medicis adhibetur. Minus vero proprie, & laxiore fignificatu a viris etiam fummæ auctoritatis (*a*) extenditur ad eas cutis maculas, quæ colorem ejus dumtaxat permutant, deturpantque, & planæ omnino funt, nec eam attollunt, nec afperam faciunt. Itaque, ne vitio, quæfo, vertatur nobis, fi utroque fenfu, & latiore modo vocabulum iftud fumimus, eoque comprehendimus quamcumque eruptionem, quæ in exteriore corporis, cutifque facie profiliat, five elata, & prominens fit, five plana, & tactui infenfibilis, five exigua, & minuta,

** Exantheo Exanthema.*

Quid exanthema?

Quo fenfu a nobis accipiatur.

ſive amplior, & voluminoſa, ſive rara, ſive frequens, ſive unica, ſive multiplex, dummodo ejus generis fuerint, quæ, quoniam febrilem aliquam acceſſionem ſubſequuntur, aut febrem plus minus ſociam habent, aut concitant, *febriles* dici poſſint, quæque olim a pleriſque febrium numero includebantur.

* *Synonyma.*

Febres eruptivæ ALLENII, *ſynopſ. univ. medic.* §. 219. *ed. Venet.* 1762. *Febres exanthematicæ* AUCTORUM, *&* NEIFELDII, *Rat. med.* §. 449. *ſubſect.* x, SCHACHTII, *Inſtit. med. practic. Cap. xi. p.* 47. *Exantemata febrilia* BOERHAVII, *&* SWIETENII, *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 723. *Phlegmaſiæ exanthematicæ* SAUVAGESII, *Noſol. claſs.* 3. *ord.* 1. *Exanthemata* SAGARII, *cl. x. ord.* 1. *&* 2.

(*a*) FERN. L. *Pathol. l.* 1. *cap.* 8. *& l.* 4. *cap.* 18. *&* SWIETENE *in aphor. Boerhaav. ad* §. 723.

§. II.

Diſtinctio in primaria, & ſecundaria.

De his igitur dum ad dicendum aggredior, in memoriam revocanda primum eſt pernecesſaria, & perutilis diſtinctio, qua exanthemata in *primaria*, ſive, ut ajunt, *eſſentialia*, & in *ſecundaria*, ſive *non eſſentialia* tribuuntur. At de *ſecundariis*, ſive *non eſſentialibus*, utpote quæ ad febres, alioſque morbos, uti ſymptomata, aut epigenomena, aut accidentia, verius ſpectare alias diximus, ſatis, atque opportune a nobis alibi jam actum eſt: ad hunc vero locum *primaria*, ſive *eſſentialia* non inepte, ni valde fallimur, ſervavimus, cujuſmodi ſunt *Variolæ*, *Morbilli*, *Purpura ſcarlatina*, *Exanthemata urticata*, interdum *Miliaria*, & *Peticulæ*, ſæpiſſime

ine *Eryſipelas*, aliique id genus morbi. Quia vero exanthematicos hoſce morbos febris, quod minime inficiamur, modo antecedit tantum, modo & comitatur, modo ſ... ummodo ſubſequitur, ut deinceps oſtendam; idcirco *febriles* appellari eos utique decuit, non vero *febres*. Cauſſam autem, cur a febribus proprie dictis cum pleriſque veterum, & recentium Noſologorum eos ſejunxerimus, pluries indicavimus alibi, ſed præcipue tum, cum *Febrium diviſiones, & differentiæ* expoſitæ (*a*) ſunt, apertius, pleniuſque aperuimus. Atque illud in primis animadverſum ibi fuit, interdum febrem nec antecedere, nec comitari; quod in Variolis benigniſſimis (*b*), in Eryſipelate (*c*), in Exanthemate urticato, in Peticulis, in Miliaribus (*d*) non rarum eſt; & præterea, quando febris anteceſſit, plerumque evenire, ut ea, exanthemate ad cutim penitus protruſo, deſinat, aut certe plurimum minuatur, dum interim exanthema, ſive morbus princeps permanet, ſuumque curriculum nihilominus, prout ejus natura fert, proſequitur, donec eo, quo finiri conſuevit, perveniat. Id maxime perſpicuum eſt in Eryſipelate ſimplici, & benigno, in Variolis diſcretis, & mitiſſimis, in quibus ſcilicet febri, quæ anteceſſerat, & deinde poſt eruptionem deſierat, non revertitur, niſi nova eruptione futura, aut quæ jam facta eſt, ad ſuppurationem tendente.

(*a*) *Volum. I. §. LVI.* (*b*) *Cæſ.* MARESCOT. *Tract. de variol. p.* 19. 20. Is, quem ætate jam gravem, ſed facilem, humanum, & ab omni eruditione paratiſſimum adoleſcens audivi, quatuor caſus, in quibus

febris abfuit, unum ex MARCELLO DONATO, alterum ex PHILIPPO INGRASSIA, & binos ex propria experientia adducit. (c) MEZA *com. med. practic. Fasc. I. cap. XVII.* (d) DUPRE' DE LISLE *Differtat. fur la fievr. miliair. de femm. en couche* p. 7. & 18. qui teftatur miliaria alba puerperarum fæpe fine febre erumpere, & ferme fine febre etiam miliaria rubra benigna. Quod & nos pluries vidimus. Sed de his fuo loco plura.

§. III.

Poftrema ratio, qua feorfum pertractentur.

Accedit quod febris, quandocumque cum hifce morbis conjungitur, nullum certum ordinem, nullumque perpetuum typum obfervat, ut ad aliquod genus peculiare ea redigi plerumque poffit; nam modo continuæ continentis, modo remittentis, modo anomalæ, & vagæ, modo intermittentis periodicæ fpeciem, & morem induit; hocque poftremum frequentiffime cernitur in Periculis, & Exanthematibus Miliaribus, in quibus inter initia tertianam intermittentem mentiri perfæpe vifa eft. Quas ob res proxime quidem poft febrium recenfionem, fed feorfum ab iis morbos hofce natura, inceffu, & phænomenis non parum diffimiles pertractare æquius, fatiufque cenfuimus.

§. IV.

** Febris naturæ inftrumentum, quo a noxio fe liberet principio.*

Videtur ergo in his febris effe motus quidam plus minus neceffarius, quem excitat peculiare illud heterogeneum, quod, ut nervis, & cordi, arteriifque intolerabile, a cunctis fecerni humoribus & extorfum ad cutim protrudi debet, eoque motu natura utitur, quando natu-

ralis

talis ſanguinis circuitus per ſe ſatis non valeat, ad quamdam veluti criticam excretionem moliendam, cujus tamen effectum moliminis certa, & conſtanti fere lege in ipſa tantum cute terminetur, quæcumque demum ſit hujus ſingularis, conſtantiſque phænomeni cauſſa. Quod ſi omne illud noxium, quod naturam irritabat, ea febrili commotione ſecretum, in cute univerſum conſederit, nec malignæ admodum indolis ſit, facile intelligitur, febrim deſinere oportere. Contra ſi pars ejus tantummodo receſſerit, & natura adhuc irritari pergat, aut venenata, & pernicioſa heterogenei illius principii vis totum ſanguinem infecerit, aut ejus plurimum ſibi aſſimilarit, illud neceſſario conſequitur, ut febris etiam poſt puſtularum eruptionem aſſidua perſiſtat, aut inordinate, & per circuitus redeat, remittatque. aut, prout virus evolvitur, extricatur, irritatque, acceſſiones ſuas ſubinde repetat intermittentium inſtar, & partitis vicibus illud expellat, nec ante decedat, quam tota humorum maſſa omnino repurgata fuerit; ſicuti luculentius apparebit deinceps, ubi de ſingulis ejuſmodi eruptionibus ſermo habebitur.

Ratio febris explicatur.

§. V.

Cum vero *malignum*, & *benignum* perſæpe ad diverſum morborum plerorumque ingenium, aut characterem ſignificandum uſurpari ſoleat, idque in exanthematicis quoque differentiam non levis momenti faciat, prætermitti haud poteſt altera exanthematum opportuniſſima diviſio in *benigna*, & *maligna*. Maligna ea videntur

Diviſio altera in benigna, & maligna.

De his Sauvagesii sententia. tur SAUVAGESIO (*a*), quæ ſub exiguis primum pulſus, caloris, & urinæ mutationibus, quodammodo latenter decipiunt, deinde repente, & præter expectationem multo graviora ſibi adſciſcunt ſymptomata, quam quæ ex pulſuum magnitudine, ac vi metui ullo modo poterant. Sed hæc, ut libere dicam quod ſentio, aliorum omnino morborum, qui maligni dicuntur, communia ſunt. *Quæ maligna, quæ typhodia?* Diſtinguit porro idem doctiſſimus auctor a *malignis* ea, in quibus pulſus, & urina, & calor ſanis ſimiles deprehenduntur, ita ut ægri vix febricitare videantur, dum viribus tamen maxime languent. Hæc non *maligna*, ſed *typhodia* vocare illi placuit. Ex *malignis* denique, vel *typhodibus* conficit tertium genus *Peſtilentialium*, quæ nimirum epidemice graſſantur, atque ita perniciosa ſunt, ut majorem partem enecent ægrotantium. *Peſtilentialia?* Monet præterea, *malignum* differre a *gravi* morbo, quod hic ſymptomata habet vehementiora, & per cauſſas mechanicas, perſpicuas, intelligibileſque facile explicanda: dum contra malignus ſymptomata profert, quæ a cauſſis occultis, veneficis, putridis, gangrænoſis, & colliquantibus proficiſcantur.

(*a*) *Noſol. cl.* 3. *ord. I.*

§. VI.

Quid ſentiendum de Sauvageſii diſtinctionibus? Nihil tamen, ut ego quidem arbitror, vetat, quo minus eruptiones, quas in *malignas*, & *typhodes* SAUVAGESIUS diſtinxit, uno *malignarum* nomine complectamur. Id enim a compluribus aliis factum eſt. Quid vero nobis *mali-*

gnum

gnum ſit, quidque apud pleroſque hodie obtineat, patefacere non prætermiſimus, cum de Febribus diſſereremus, eas malignas eſſe dicendas rati, *quæ inſidioſe, ſubdole, & ſub ſpecie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico ſine manifeſta cauſſa proſternunt, nervorum in primis, & cordis actionem lædunt, & ſymptomata inſolita, repugnantia, atque a morbis ſimplicis, & puri indole non parum aliena ſecum trahunt* (a). Exemplis tum etiam illuſtrare rem tentavimus, ne quis a fucata benignitatis ſpecie ſe falli ſineret. Atque hæc quidem de malignitatis indiciis generatim intelligi debent, & ſpeciatim ad febres proprie dictas videntur ſpectare. Et quanquam ipſa in morbos etiam exanthematicos cadere poſſint, & ſoleant, ſic ut eorum malignitatem modo expoſitam, & communem indicent; ſunt tamen quædam alia exanthematum veluti propria, & peculiaria, quibus præſentibus, aut abſentibus exanthematicos morbos *benignos* aut *malignos* cum pleriſque ſcriptoribus habendos, appellandoſque ducimus, malignitatis vocabulo a communi illa ſignificatione aliquantulum deflexo. Inter hæc autem primum locum ſibi vindicat Febris, quæ exanthematum eruptionem antecedit. Hæc in benignis vel omnino deficit, vel, ſi ulla eſt, non admodum magna eſt, vel, quæcumque demum fuerit, ſtatim ac eruptio facta eſt, minuitur, & miteſcit quam maxime, quin imo ex toto deſiſtentibus ſymptomatibus, quæ prius terrebant, ceſſat, deſinitque. Contra in malignis, qualiſcumque ea antea extiterit, nequaquam poſt eruptionem, ut in illis aſſolet, cum ſuis ſymptomatibus miteſcit, finiturve; ſed ultra progreditur, inſtatque;

Signa propria benignorum, & malignorum exanthematum.

Notæ præcipuæ ex febre.

que ; quin etiam, si prius mitis, & moderata fuit, gravius plerumque excandescit, & perniciosa symptomata, uti delirium, anxietates, tremores, rigores, spasmos, convulsiones, virium vitalium defectionem, atque alia ejusmodi sibi adjungit.

(*a*) *Vol. I. §. LII. & not. ibi adjectis.*

§. VII.

Animadversio de virium defectu ut signo.

Quod vero de virium subito lapsu, aut defectu, utpote malignitatis pathognomonico signo universi traditur; id essi, ubi se exhibet, maximam considerationem mereatur, non tamen in omnibus malignis exanthematicis morbis perpetuo occurrit: nam sæpissime hos perniciosissimos, & brevi lethales demiratus sum in ægrotis, qui viribus animalibus ita valebant, ut sine ullo labore e lecto surgerent, starent, incederent, alvum stantes dejicerent, atque ut sani in lecto facile in utrumque latus se se revolverent. Hinc vix ullum constantius, & certius in exanthematicis morbis malignæ, ac perniciosæ naturæ indicium notavimus, quam febris ab exanthematum eruptione continuationem, aut vehementiorem excandescentiam. Hac igitur nota maligna exanthemata a benignis præcipue internoscenda volumus, nec valde repugnamus, si malignorum nomine omnes etiam ii ex morbis exanthematicis intelligantur, qui graves, & periculosi a SAUVAGESIO dicuntur, quique ab aliis maligni ratione symptomatum vulgo appellantur; nam hic malignitatem non stricte, sed laxius, & quodammodo ultra

Certius malignitatis signum.

Graves morbi etiam maligni.

ultra consuetudinem usurpari ut liceat; veniam petimus, & postulamus. Sed præter benigna, ac maligna exanthemata est quoddam tertium genus, quod neque omnino benignorum notas, nec malignorum omnes habet, sic ut ambigatur vehementer, an ad primum, an ad alterum spectet. Hoc *medium*, sive *mediæ naturæ*, quod inter utrumque medium sit, vocamus. De *Pestilentibus* vero, cum hac voce epidemica perniciosiora, & lethaliora a *Sauvagesio*, aliisque comprehendantur, nihil attinet commentari; Illud solummodo animadvertam, etiam sporadicis, quando summum malignitatis, & perniciei gradum attingunt, denominationem convenire posse, quemadmodum a quibusdam adhibitam noverim, cum ad pestis quodammodo feritatem, velocitatemque exitii propius accedunt.

Exanthemata inter benigna, & maligna mediæ.

Pestilentiæ, etiam sporadicæ interdum.

§. VIII.

Tertia demum partitio exanthematum est in *regularia*, sive *ordinaria*, & in *irregularia*, sive *anomala*. Primi generis illa dicuntur, quæ febri breviori, & consueto tempore perduranti ordinate succedunt, & solitis, propriisque symptomatibus stipata sua stadia percurrunt: alterius vero, quæ non prodeunt, erumpuntque, nisi tardissime, videlicet post febrem longiorem, anomalam, & ultra consuetos limites durationis ad plures dies, aut etiam hebdomadas protractam, insolitisque symptomatibus comitantur. Irregulares hujusmodi, sive anomali exanthematum incessus cernuntur in quibusdam præsertim constitutionibus epidemicis; quanquam non prorsus absint quandoque a sporadicis; ut clinicorum observata-

Exanthematum divisio in regularia, & irregularia.

vata testantur. Frequentius id accidit Morbillis, Variolis, & Morbo militari, interdum etiam Purpuræ scarlatinæ, nonnullisque aliis anathematum speciebus. Hactenus de præcipuis exanthematum differentiis. Restat, ut aliquid dicam de communibus eorum prænotionibus. Sunt enim quædam communia symptomata, ex quibus, antequam ad cutim se prodant, ipsa præviderі, & prænosci possunt, præter illa singulorum propria, quæ in cujusque historia tradentur. Multa a MORTONO *(a)* enumerantur, quæ in Variolis, Morbillis, & Purpura scarlatina ita crebro occurrunt, ut pro pathognomonicis horum affectuum signis reputanda ei videantur. Talia sunt *pulsus debilis, & rarus, respiratio admodum cita, & anhelosa, hypochondriorum oppressio, & angustia, urina pallida, & tenuis, vel saltem rubedine non multum tincta, aut contentis saturata, affectus cerebri comatosus, vel vigiliæ pertinaces, subsultus tendinum frequentes, non nunquam spasmi manifesti, & deliria prorsus efferata, gravativa palpebrarum debilitas, oculorum rubedo, punctura dolorifica, ac lacrymæ involuntariæ, adeo ut æger oculos difficulter admodum aperiat, vel lumen aspiciat; in gutture dolor ulcerosus, raucedo clangosa, tussis perpetuo molesta, immanis, ac ferina.* Verum hæc neque una, & simul, neque omnia semper convenire credas, neque omnibus æquæ exanthematicis morbis familiaria esse, ut communia vere dici possint, quin interdum deficiant. Quod probe animadvertendum velim.

Signa communia exanthematum futurorum.

(a) *Oper. T. 2. exercit. 3. cap. 3.*

§. IX.

Omnium vero frequentiſſimum, & prope commune indicium non ſine experientiæ ſuffragio ab ALLENIO prædicatur *ingens pectoris oppreſſio* cum anxietate, atque irrequie conjuncta, quæ tamen a peripneumonica pectoris anguſtia, & ſpirandi difficultate non parum diſſentiet (*a*); Eam enim hoc potiſſimum diſtingui licet, quod non ita conſtans, æqualiſque ſit, ut in peripneumonia, ſed ſubinde remittat, & quaſi ceſſet, licet per intervalla reſurgat, & ſine manifeſta cauſſa ingraveſcat, deſinat vero cum reliquis fere ſymptomatibus, ſi morbus benignus fuerit, & purus facta exanthematum eruptione. Neque in illa exſpiratus ore halitus calens eſſe percipitur, ſaltem non ita, ut in peripneumonicis, neque pulſus durus eſt, ut in inflammationibus eſſe conſuevit, niſi forte cum inflammatione complicetur malum. Quare videtur valde probabile, pectoris iſtam oppreſſionem non aliunde derivandam eſſe, quam a convulſiva diaphragmatis, pulmonum, & muſcolorum thoracis affectione, aut epigaſtrii, hypochondriorumque irritatione, quam exanthematicus fomes plus minus nervos, fibraſque muſculares irritando procreat.

Signum communibus ab Allenio prædicatum.

(*a*) *Synopſ. univ. med. P. I. Cap. I. §. 219. edit. Venet.* 1762.

§. X,

§. X.

Pulsus quinam? Pulsuum quoque consideratio lucis non parum affundit. In plerisque enim arteriarum motus ita varius reperitur, ut non unus, idemque diversis temporibus exploratus appareat; sed modo frequens, modo rarior, modo elatus, modo humilis & depressus; modo inæqualis. Ex hac igitur pulsuum varietate & crebra mutatione ad latentem morbum prænoscendum eruitur maximum adjumentum. Eo etiam spectat utrumque Coma, vigil nempe, & somnolentum, utpote quod ab ipso initio in hisce morbis deesse non solet; itemque pervigilium, & quædam insolita, & præter consuetudinem invincibilis impotentia ad obdormiendum cum mentis aliqua confusione. Neque oblivisci nos oportet nauseæ, vomitus, & vomendi conatus, qui plerumque ante exanthematum eruptionem ægros angunt, atque ab omni cibo, & potu arcent, desituri, quam primum exanthemata prodierint. Quod si dorsi, artuumque dolor, & sensus quidam torporis, & contusionis fractionisque ad hæc accesserint; vox quodammodo tremat, manusque dum porriguntur, & moventur, trepidare videantur, multo clarius exanthematica morbi natura patefiet.

Crebra eorum mutatio, & varietas.

Coma, & Pervigilium.

Nausea & vomitio.

Alia signa exanthemat. futurorum.

§. XI.

Tempora, sive periodi. His igitur de morbi genere, differentiis, & signis in universum, & summatim expositis, pauca dicenda supersunt, quæ ad diversa tempora, quibus totum exanthematum curriculum distinguitur, atque ad eorum caussas, curationemque re-

respiciunt, non minus, ut arbitror, quam superiora, observatu digna. Exordiar ergo a temporibus, quæ tria in quolibet exanthematico morbo constitui, & notari solent. Primum est illud, quod eruptionem antecedit, & quodammodo ad eam præparat, habetque varia nomina. Aliis vocatur *prima periodus*; aliis *tempus separationis*; aliis *febris eruptionis*, aut *status febrilis*; & demum de Variolis si sermo sit, vel similibus contagionibus, a BOERHAAVIO *status contagii*, aut secundum non nullos *apparatus* simpliciter dicitur. Sed quocunque modo nominetur hæc periodus, parvi refert, dummodo accipiatur, intelligaturque spatium illud, quod a primo febris ingressu incipit, & perdurat ad exanthematum usque eruptionem. Erumpentibus exanthematibus exorditur *altera periodus*, quæ nomine *eruptionis*, aut *efflorescentiæ* producitur eo usque, quo exanthema evanescere, aut resolvi conspicitur, succedente *tertia periodo*; cui exsiccatio, sive *desquamatio*, sive *resolutio* pro exanthematis diversa natura nomen est. In Variolis *tertia periodus* est illa, in qua pustulæ inflammantur, & suppurationem subeunt, ideoque istud stadium *inflammatorium*, aut *suppuratorium* quidam appellant. Hinc in his quartum locum sibi vindicat *exsiccatio*, sive *ultima periodus*. De singulis vero plura, & magis distincte in peculiari cujusque exanthematis descriptione.

Primum tempus, sive prima periodus.

Alterum tempus.

Tempus tertium.

Variolæ habent quatuor tempora, non tria.

§. XII.

§. XII.

Caussæ. Ad caussas quod attinet, multiplex earum genus esse videtur, aut saltem variabile non parum pro diversa exanthematum natura, & ægrotantium ætate, constitutione, temperie, victu, & regione; de quibus singillatim in sequentibus Capitibus. Id vero indubitatum, & prespectum existimo, aliquid acre (§. IV.) in hisce morbis vel intus genitum, vel extrinsecus receptum subesse, ingenio, vi, atque effectis varium in singulis. *Varia sedes.* Re enim vera, quanquam in omnibus cutem, & velamenta corporis constanter appetat, tamen aliud magis unam sedem, aliud aliam occupat, & diversam unumquodque maculæ, aut pustulæ tumorisve figuram, molem, speciemque assequitur, ac retinet. Sic aliud vasa cutanea; aliud mucosum Malphighianum corpus; aliud cellulosa spatia, aut folliculos, aut glandulas aggreditur; aliud universam paullatim cutem; aliud peculiarem aliquam partem inflammat; aliud maculis diffusis, sejunctis, & discretis se exhibet; aliud confertim; aliud sparsim erumpit. Hoc minutas quasi ecchymoses efficit, illud pustulas tam colore, quam magnitudine, atque habitu sui prope generis profert; exiguas hoc phlegmones, aut vesicas, aut phlyctænas, aut tubercula certa ratione, & mensura format, & sic porro; quemadmodum propria cujusque natura, & sedes (§. II.) tulerit.

§. XIII.

§. XIII.

Curandi ratio generatim.

Quæ demum cuique exanthematum generi, singulisque eorum periodis (§. XI.) conveniat curatio, in universum decerni vix potest. Quædam tamen generalia præcepta nobis suppetunt, unde scire liceat, qua nos ratione gerere oporteat. In quavis anathematum suspicione, si natura nec vehementius, nec languidius, quam opus est, ad separationem noxii, atque heterogenei principii incumbat, cunctari prestat, & quiescere, ne ejus opus interturbetur. Sin contra, eam aut inhiberi excedentem, aut incitari torpentem convenit. Quod si vel vasorum plenitudo, vel cacochylia gastrica, vel alia quæcumque caussa incidat, quæ naturæ motibus obnitatur; aut eos deflectere cogat, protinus ars in auxilium properare debet. Peculiari etiam acritudini apta medicamenta præsto sint, ne ea exitium acceleret. Cavere item oportet ab omnibus iis, quæ eruptioni impedimento sunt; aut jam factam reprimere possunt, ne metastases funestissimæ fiant. Hinc regimine utendum moderate diaphoretico tamdiu, donec omnis nocuus humor penitus exhalaverit. Quibus autem auxiliis hæc cuncta peragantur, quibusque cautionibus opus sit, speciatim docebo in his, quæ proxime sequuntur. Non satis autem animadvertere possum, calefacientia quæque, alexipharmaca, atque nimium acria, aut irritantia universim noxia esse.

CA-

CAPUT I.

DE ERYSIPELATE.

§. XIV.

In quo differat a vera phlegmone.

De Erysipelate jam alibi, cum ejus affinitatem cum phlegmone generatim, breviterque ostenderem (*a*), verba feci. A phlegmone enim vera ita discrepat, ut potius phlogosis, sive quoddam inflammationis spurium genus (*b*) dici debeat. Hic, quoniam ad morbos exanthematicos febriles pertinet, paullo uberius de eo differendum nobis est, jure prope nostro utentibus, cum id mali probe noscere, & curare medicorum non minus intersit, quam variolas, morbillos, & miliaria,

* *Synonyma*

Bosa SENNERTI, *de febr. l.* 2. *c.* 15. *Febris erysipelatosa* SYDENHAMII *p.* 174. HAENII *Febr. Div. VI. Febris erysipelacea* HOFFMANN. *Med. Systém. T. IV. P. I. Cap. XIII.*

(*a*) *Commont. de Inflammat.* §. *IX.*

(*b*) PLATNER *Inst. Chirurg.* §. 156., *&* CALLISSEN *Institit. Chirurg. mod.* §. *CCXVI.*

§. XV.

Erysipelatis descriptio.

Hoc igitur nomine (§. XIV.) designatur rubor quidam, plerumque e roseo albicans; rarius e purpureo, aut livido flavescens; aliquando ex rubro nigricans, qui in hac, vel illa corporis parte cutim summam subito occupat, aliquantulum eam attollens, sed tamen æqualis, & planus;

nus; lateque ſine ulla ſpatii, aut figuræ circumſcriptione ſeſe diffundit, & quodammodo ſerpit, ut plurimum pruritu atque ardore magis, quam dolore ingenti moleſtus. Id autem peculiare, & proprium ejus eſt, ut, ſi digitis comprimatur, ibi candicet, albidumque veſtigium recipiat, ſed mox, remota preſſione, priſtinum colorem, ſplendoremque recuperet.

§. XVI.

Differentiæ. Verum. Eryſipelas ſpurium.

Verum & legitimum Eryſipelas eſt, quando omnes notas habet, quas modo memoravi. Contra, cum ab his deflectit, *ſpurium*, *ſive nothum* audit. Multimodis autem a vero, legitimoque recedit, ſed ſpeciatim, tum, cum in eo cutis valde tumet, & tenditur, atque ita rubet, ut preſſa non albicet, vel tumor altius ſe dimittit, parteſque ſub cute poſitas comprehendit; aut cum mollis is eſt, feroſumque humorem continere videtur, unde etiam minus rubeat, minuſque renitatur, & facile foveas impreſſas retineat. Quod binis prioribus modis fit, *phlegmonodes* vocari ſolet; quod poſtrema ratione, *œdematodes* (*a*). His additur *ſcirrhodes*, quod ſcilicet ſcirrhi duritiam exhibeat. Verum id improprie ſic appellatur; nam a ſcirro vel longiſſime abeſt, vel ſcirrho tantum ſuperveniens hanc denominationem obtinet; niſi *ſcirrhodes* cum *Platnero* (*a*) vocemus illud, quod duritiam majorem reliquis habeat.

Phlegmonodes. Oedematodes. Scyrrhodes.

(*a*) L. §. 158.

§. XVII.

Fixum. Ambulans. Simplex. Quod si rubor iste (§. XV.) eumdem semper teneat locum, nec in alium migret, *fixum* Erysipelas, *ambulans* vero dicitur, cum ab una ad aliam partem huc illud vagatur. *Simplex* quoque Chirurgi illud nominant, quod nullo gravi, aut periculoso symptomate stipatur; *complicatum*, quod contrario se modo habet, uti quando alicubi livet, nigrescit, & gangræna corripitur; unde *carbunculosum*, & *gangrænosum* etiam nuncupatur, quamquam prius illud rectius *benignum*, hoc vero *malignum* dicerent. Sunt etiam nonnulli, qui *lævigatum*, atque *æquale* inter ejus differentias ponant, cum videlicet pustulis, aut vesiculis caret: & contra *tuberculosum*; *scabrum*; *pustulosum*, sive *miliare*; *vesiculare*, sive *bullosum*, cum tuberculis, pustulis, bullis, sive ampullis vesicularibus deturpatur. Verum hujusmodi differentiæ prope inutiles, & supervacuæ videntur iis, qui Erysipelas distinguunt in *benignum* sive *simplex*, atque in *malignum*; sive *complicatum*; vel tantummodo ad diversa ejus tempora, & varios ejus gradus denotandos accommodatæ reputantur.

Compli-catum. *Carbun-culosum, & gan-grænosum.* *Lævigatum. Inæquale.* *Benignum & Malignum.*

§. XVIII.

Varia Erysipelatis stadia. Nam pro varia temporum, quæ percurrit, ratione, diversa quoque est ejus facies. *Initio* plerumque modice rubet, exiguum occupat locum, ac levi cum tensione, pruritu, & dolore conjun-

jungitur. In *augmento* manifestius increscit, latius propagatur, & majore simul calore, tensione, doloreque discruciat. In *statu* omnia hæc persistunt: & cutis exiguis tuberculis, aut bullulis persæpe exasperatur, atque inæqualis evadit. In *decremento* demum rubor evanescit, cutis subsidit, & relaxatur, sicque malum epidermide resiccata, & frustulatim secedente resolvi consuevit; aut contra suppuratione, aut gangræna finitur (*a*): quamquam rarissimum est, Erysipelas in suppurationem desinere, nisi *phlegmonodes* ipsum extiterit. Quando vero gangræna ei supervenit, sæpissime celerior erysipelatis cursus est, & plerumque aliqua cacochymia eam promovet. Discusso autem morbo, interdum ejus sedes tumore quodam aquoso, albo, & molli ob atoniam relictam laborat, idque præsertim evenit, ubi erysipelas *œdematodes* fuerit; aut cutis, non perfecte discussa congestione, induratur, rigescitque, qui quartus est finis, quem, etsi rarissime, consequitur malum.

(*a*) Astruc *Tract. de tumor. l. v. cap. I.*

§. XIV.

Longe vero utilior, commodiorque videtur Erysipelatis divisio in *Protopathicum*, *Fortuitum*, ac *Symptomaticum*; utpote quæ ejus non modo originem, naturamque distinguit, verum etiam ad rectam curandi rationem plurimum facit. *Protopathicum*, sive *primarium*, quod alii *idiopathicum*, sive *essentiale* vocant, sponte, & sine ullo morbo præcedente erumpit, caussamque peculiarem interius genitam, atque humoribus in- *Alia utilior divisio.*

 siden-

ſidentem agnoſcit. *Fortuitum*, ſive aliis *Accidentale*, illud definiunt, quod non ab interiore ſanguinis labe, aut depravato aliquo humore, ſed a manifeſta, atque exteriore cauſſa progignitur, vel potius movetur; uti a ſolis ardore, a nimio frigore, ambuſtione, acribus applicitis, punctura, cutis laceratione, &c. quanquam, ut libere dicam, non alienum a ratione arbitror, in his quoque caſibus aliquid plerumque ſubeſſe, quod cum cauſſa proegumena ſimilitudinem habeat. Demum ab alio morbo pendet *Symptomaticum*, veluti quando vulneribus, membris luxatis, aut fractis, ulceribus, febribus acutis, anginæ malignæ, ſcorbuto, hydropi, œdematibus ſupervenit (*).

(*) Ad hoc genus a CALLISSENIO (*Inſtit. Chirurgiæ Modern. p.* 72. referri video eryſipelas *phlegmonodes*, *œdematodes*, *ſcyrrhodes*, *herpeticum*, atque alia, quæ ad *ſpurium* ab aliis, ut ſupra (§. 16.) tradidimus, ablegantur. Has ipſas ſpecies, quas alii ad *Spurium*. & CALLISSENIUS ad *Symptomaticum Eryſipelas* revocant, GORTERIUS (*Chirurg. Repurgat. lib. X. Cap. IV.* §. 1412.) ad *Eryſipelas compoſitum* redigendas exiſtimat, quia ex duplici, aut etiam multiplici morbo coaleſcunt.

§. XX.

Qualis febris in eo ſit? Eryſipelas, pro diverſa ejus ratione, febris ipſa vel antecedit, vel comitatur, vel ſubſequitur (*a*), uti quotidie experientia comprobatur. Interdum etiam accidit, ut ab eo, quando eryſipelas leviſſimum eſt, quale plerumque fortuitum eſſe conſuevit, penitus abſit (*b*). *Protopathicum* ea fere ſemper antecedit: ſæpius comitatur, aut ſub-

ſubſequitur *ſymptomaticum*, *fortuitumque*, ſi paullo gravius naturam laceſſant. Ubi autem ejus eruptionem prænuntiat, fere in hunc modum exorditur, & progreditur: primum nec cogitantem frigus, horror, rigorque vehemens repente corripit, corpuſque univerſum quatit ad horas aliquot cum pulſu exiguo, frequenti, contracto, laſſitudine, virium lapſu, pondere permoleſto circa cordis ſcrobiculum, gaſtrodynia, nauſea, vomituritione, immo vomitu non modo ingeſtorum, ſed etiam bilis flavæ; interdum vero ſine vomitu. Paullatim tremor, & rigor conquieſcit; frigori ingens calor ſuccedit, pallori faciei rubor, ſitis intenſa, anxietas, ſpirandi difficultas, anhelitus, magna in ſomnum proclivitas cum pulſu elatiore, ſæpe magno, vehementi, duro, crebro, mentis perturbatione, interdum delirio, & linguæ tarditate, qualis in ejus imperfecta paralyſi deprehenditur. Febris ſic trahitur, aut ſemper increſcens, *epacmaſticæ* inſtar, aut *homotonæ*, ſive *acmoſticæ* ſimilis eumdem gradum ſervans, aut novis ſubinde acceſſionibus invaleſcens, donec Eryſipelas omnino eruperit. Erumpit autem mox prima die ad finem vergente, aut quod frequentius incidit, altera. Quandoque ineunte ipſa febri ſe exhibere incipit; alias tertia, aut quarta tantummodo die (*), quod quidem rarius eſt, ſeſe prodit in aliqua corporis parte, quæ ſæpe aliquantulum dolet prius, & ruboris cujuſdam lucidi ſpecie ſignatur, qui rubor præſertim ubi in faciem irrupturum Eryſipelas ſit, circa naſum, Le Roy obſervante (c), apparet.

Quæ antecedant eruptionem.

(*a*) HIPPOCRAT. *l.* 3. *Epidem.* & GALEN. *Comment.* 3. *in eumd. n.* 27. *p.* 364. *in edit. in* 12. Ubi verba Hippocratis hæc ſunt : *Multis autem in febribus, & ante febrem, & a febre* (Eryſipelata) *contigerunt.*

(*) Cl. SWIETENIUS §. 593. in BOERHAAV. narrat ſe vidiſſe *in muliere quinta febris die in brachio eryſipelas natum &c.* Mihi quoque non ſemel contigit obſervare tardiorem hujuſmodi eryſipelatis eruptionem in cruribus.

(*b*) MEZA *Compend. medic. Pract. faſcic. I. Cap. XVII.* §. 156. ubi ſic inquit: *Non nunquam Eryſipelas abſque ulla febri oritur &c.* Id etiam teſtatur RICHA, *Conſt. epid. Tuur. alter.* §. *VIII.*

(*c*) *Melang. p.* 64.

§. XXI.

Itaque ſimul ac rubor cutim occupat, ſi mitius malum futurum ſit; febris quoque incipit non nihil defervеſcere, ſenſimque, prout eryſipelas extrorſum propellitur, minuitur, atque evaneſcit, & una ſimul ſopor, delirium, vomitus, & reliqua ſymptomata decedunt. Si vero majus vitium intus lateat, aut non tota ejus vis in cutem ſe effuderit, poſt levem, brevemque remiſſionem febris recrudeſcit, & nova materie ad cutim propulſa iterum miteſcit, ſolviturque, ſudore interea manante, atque urina craſſa, & ſubſidente (*a*) emiſſa. *Quando, & cur febris protrahitur.* Rariſſimum enim eſt, febrim ultra prefectam eryſipelatis eruptionem produci, niſi *phlegmonodes*, aut *malignum*, & *grangrænoſum* ſit. In priore caſu cum tumor altius inſideat; & compreſſione non albicet, congeſtoque ſanguine durior renitatur, vix tum ſperari poteſt, ut reſolvatur; ideoque reliquum eſt, ut inflammatione pro-

protracta, atque in abscessum lente abeunte, febris, uti symptoma, protrahi debeat. In altero vero, gangræna orta, noxioque tabo in sanguinem remeante, nil mirum, si febris non desinat, nisi vitæ viribus exsolutis. Ceterum ubi regulariter febris evanuerit, rubor, & dolor partis affectæ remanet, sed paulatim subsidit, & discutitur, donec septimo tandem, aut nono die, omnino delitescat, secedente postea furfuris & lamellarum in modum ipsa epidermide. In ea Erysipelatum epidemica constitutione, quam anno 1721. Taurini vidit CAROLUS RICHA (*b*), sæpe facile aut quavis alia parte, cui erysipelas insederat; detumescente, conturbabantur alvus, qua leniter fluente intra paucissimos dies integre morbus solvebatur. Non paucis inter initia sanguis e naribus erumpens salutem attulit. Hæmorrhagiam vero antecedebant hypochondria dura, tumida, dolentia, intensior capitis dolor, aut rubor oculorum, aut aurium tinnitus.

Signum futuræ suppurationis, aut gangræna finis.

Erysipelatis finis.

(*a*) PLATNER. *l. c.* §. 157.
(*b*) *Constit. epid. Taurin. altera* §. *VIII.*

§. XXII.

Capitis erysipelas.

Quælibet fere corporis pars Erysipelati patet, sed præ cæteris caput, collum, brachia, & crura eidem; præsertim protopathico obnoxia sunt. Ubi caput malum impetit, sæpe frontem, palpebras, nasum, faciem, capillitium, collumque circuit, & peragrat; vehementerque dolent, & lancinantur partes, quæ eo afficiuntur. Immo quandoque enormiter intumescunt,

ita ut profundior tunc morbi ſedes videatur; & cutis ipſa puſtulis, veſiculiſque inæqualiter exaſperatur. Si ab alterutra aure incipiat, primum proxima loca diſcruciat, deinde ſerpit ad reliqua; cumque ad palpebras pervenerit, ita hæ tumore quodam œdematode inflantur, ut oculi vix, ac ne vix quidem detegi queant. Quandoque, dum priorem locum jam deſerere videtur, novo veluti facto impetu in capillatam capitis partem inopinato irruit. Sæpe id malum certis anni temporibus fere epidemice vagatur, quod jam HIPPOCRATES obſervavit (*a*). Quocunque autem conſederit, eadem prope ſymptomata, quæ ſupra recenſui, infert, eodemque modo increſcit, minuitur, & decedit. Diſcrimen ſi quod eſt; totum in majore, vel minore functionum, quæ cujuſque partis laborantis propriæ ſunt, læſione verſatur. Illud etiam memoria probe tenendum eſt, quod crebris ex obſervationibus conſtitit, ſi eryſipelas artubus inferioribus incubiturum ſit, inguinis, & femoris glandulas conglobatas, vaſis cruralibus adſitas, antequam ſe exſerat, leviter dolere; atque intumeſcere conſueviſſe; axillares vero, ac cervicales, ſi brachiis aut ſuperioribus locis immineat (*).

(*a*) *Lib.* 3. *epid. text.* 29. ubi ſic: *Vere autem valde multis contigerunt eryſipelata, permanebantque & per æſtatem, & ſub autumnum.*

(*) Notum, perſpectumque omnibus eſſe puto, cutis dolori lacerationi excoriationi, rubori, inflammationi, ulceribus, puſtulis, aliiſque cutaneis morbis ſæpenumero ſupervenire tumores glandularum lymphaticarum, quæ membro affecto, & laboranti reſpondent, ſuperiuſque poſitæ ſunt. Qui venarum limphatica-

ticarum initium, & progressum noscunt, pene omnes sibi persuadent, puris, ichoris, aut alius noxii humoris aliquid a venis lymphaticis, absorberi, deferrique ad glandulas conglobatas, ad quas progrediuntur, indeque has tumere ac dolere. Recte hi quidem. Sed ubi glandulæ prius tument, ac dolent, quam humor ullus ab aliqua parte suppeditari possit, undenam earum tumorem; doloremque deduxeris? An aliquid per arterias ad glandulas, antequam in cutem pellatur, defertur, quo ipsæ intumescant? An sola nervorum, & lymphaticorum vasorum irritatio sufficiat? Vasa revera lymphatica irritabilia ita sunt, ut sola irritatione, teste Hewsonio (*Descript. system. lymphat. Traject. ad Rhen.* 1383.) rubeant, inflammentur, & chordæ instar tendantur.

§. XXIII.

Summam autem cutim Erysipelatis sedem esse, omnino convenit inter auctores cum veteres, tum neotericos. Idque comprobari ajunt. 1. Quod manibus contrectata cutis, atque a subjecta pinguedine divulsa totum morbum continere deprehenditur, nec ulla alia particula tumere, dolere, aut reniti invenitur; de legitimo, & simplici erysipelate si sermo sit. 2. Quod, ubi gangræna supervenit, solam cutis superficiem ipsa tenet, nec altius, saltem inter initia, descendit. 3. Quod robur compressione evanescit (*a*). Quænam vero cutis pars potissimum afficiatur, non æque planum est omnibus. Alii enim extimæ cutis vascula rubris minora; cruori impervia, alii minimas fistulas, per quas tenuissimus halitus, vapor, aut sudor effertur, alii glandulas, sive folliculos sebaceos, alii *reticulum malpighianum*, & sic porro, magis laborare opinantur (*b*). At vix statui potest morbi sedes in una ex hisce

hisce partibus, quin simul aliæ consentiant. Tanta profecto est earum omnium connexio, & complicatio. Itaque qui dixerit & vasa rubra, & alba, & textum cellulosum cutis, & corpus reticulare, sive, ut hodie vocant, mucosum, affici, non valde a vero aberrabit. Qui enim fieri potest, ut pressione rubor facile evanescat, locum sæpe mutet, phlyctenas excitet, aut œdematis speciem referat, nisi cellulosus textus, corpusque mucosum, quod cutim cum epidermide nectit, occuparentur;

(*a*) Astruc. *l.* 3.
(*b*) Callisen. *l. c. p.* 71. Platn. §. 160. Astruc *l. c.* Gorter. *L. c.* §. 1423.

§. XXIV.

Caussa ejus proxima. Color porro dilute roseus, & flavescens, fugax, vagus; pruritus; calor acer; dolor pungens magis, quam pulsans; facilis de uno loco ad alium transitus; vesicularum, quales ignis parit, excitatio; sanguis e vena missus, rutilans, spumidus, vix cohærens, quæ omnia in legitimo, & primario erysipelate observari solent, satis, ni fallor, evincunt, ejus caussam proximam esse *phlogosim*, quam procreat humor quidam tenuis, calidus, acerque, biliosæ sanguinis pari a veteribus dictæ quam simillimus, intus utcunque genitus, & primum nervosum genus, deinde cor, *Qualis humor morbum faciat?* arteriasque repente percellens, a reliquis paullatim liquoribus, motu febrili oborto, secedens, atque ad cutim alicubi propulsus, aut in ea primario etiam defixus, & locum, in quo sistitur, vel latebat, peculiariter irritans, atque inflammans.

mans. Et talem eum reapse esse etiam ex hoc cl. Platnerus (a) colligit, quod nunquam ipse, ut sanguis in vera inflammatione, coquitur, nec in pus bonæ notæ vertitur, sed, nisi diffletur, in saniem potius mutatur, quæ cutim rodat, & mala ulcera inurat.

(a) *L. c.* §. 160. Item Gorter. *Chirurg. lib. X. cap. IV.* §. 1429. 1431.

§. XXV.

Quod si humor iste cum sero sanguinis uberiore, aut cum cruoris magna vi congeratur, erysipelas non simplex, & legitimum exsurget, sed *œdomatodes*, cut *phlegmonodes*. Nec a *Scirrhode* quod vocant, distabit, si iners, ac lenta quædam materia cellulas, & minima vascula oppleat, ut cutis aliquanto manifestius rigescat. Cum vero acritas humoris ad eum gradum pervenerit, ut sensus nervos, irritabilitate vascula, & fibras exuat, & quasi quadam venanata potestate destruat, erysipelas habebis *malignum*, & *gangrænosum*. Id alii repetunt a tali humoris congestione, ut omnis circuitus vitalis in loco affecto tollatur; quod interdum etiam ex hac caussa nasci posse non negaverim.

§. XXVI.

Caussa remotiores.

Plurima autem genera caussarum existunt, quæ humorem illum (§. 13.) aut præparant, aut gignunt, aut excitant, inque motum adigunt, aut extrorsum avocant, aut alicubi defigunt, aut ejus evolutioni occasionem suppeditant. Hæ vero etiam

iam remotæ dicuntur, five antecedentes, & partim corpori ipfi infident, & partim extrinfecus eidem adveniunt. Præcipuæ earum cenfentur temperamentum fanguineum, aut cholericum; habitus obefus, aut contra cachecticus; cacochymia; acritates variæ, præfertim oleofa, pinguis, & rancida, tam fola, quam cum aliis recrementis omnium corporis fuccorum copulata *(a)*. cacochylia primarum viarum, in primis biliofa; bilis ipfa exuberans, aut commota *(b)*; menfium; hæmorrhoidum, ichoris cujufque manare foliti, expirationifve cutaneæ fuppreffio; metaftafes; fcorbutus; hydrops; oedemata crurum; fcirrhi; cancer; ulcera; acria ingefta, aut applicita; fpirituum vinoforum abufus; immoderatæ exercitationes adipem folventes, atque acritudinem in humoribus exaltantes; fricationes afperæ, ignis, vel folis ardor; irritatio fibrarum cutis quæcunque tum a cauffa interiori, uti a lympha acri, tum a caufa exteriori, uti a compreffione vehementi, aut punctione; luxationes, vulnera; epifpaftica; infectorum morfus; applicatio frigidi, aut calentis corporis *(c)*; animi graviores commotiones, & præfertim ira, & terror *(d)*, ex quibus eryfipelas non folum movetur, verum etiam fubinde redit, & quafi periodice recurrit, *periodicumque* tunc nominatur.

)*a*) PLATNER *l. c.* §. 1.
(*b*) VAN-SWIET, *comm.* §. 723.
(*c*) NICOLAS *Manuel du Jeun. Chirurg. p.* 343.
(*d*) PLATNER. *L. c.* §. 159. CALLISEN. *L. c. p.* 72.

PRO-

PROGNOSIS.

§. XXVII.

Eryſipelas leve malum, nulliuſque momenti a quibuſdam creditur; ſit quamquam ſæpe innocuum, & ſalutate ſit, felicemque exitum ſortiatur, non tamen ſemper periculo vacat, nec contemnendum plane eſt. Immo Hoffmannus (*a*) non dubitat illud in multis ſymptomatibus, ac perniciosa natura cum peſtilenti ipſa febre comparare. Simplex, benignum, fixum, item fortuitum, ſive *accidentale*, & quandoque ſymptomaticum minus diſcriminis habet, quam complicatum, compoſitum, malignum, ambulans, & primarium. Quod caput, faciem, palpebras, aut collum infeſtat, id apud pleroſque male audit (*b*); nam prius illud gravius plerumque eſt, cerebrumque ipſum quandoque afficit: poſterius vero hoc ſic venas jugulares, laryngemque urget, & quaſi injecto vinculo cohibet, ut ſanguinis e capite reditus, ſpirituſve intercipiatur. Eoque majus periculum imminet, ſi a cauſſa interiori originem ducat, nec intra ſeptem, aut octo dies reſolvatur: nam tum ſuppuratio timenda eſt, aut etiam gangræna; quam poſtremam appropinquare indicant doloris, & ruboris repentina ceſſatio, & phlyctenæ in ſumma cute exortæ (*c*).

(*a*) *Med. Syſt. Tom. IV. Sec.* 1. *cap. XIII.*
(*b*) Platn. *l. c. p.* 161.
(*c*) *Nicolas l. c. p.* 344.

§. XXVIII.

Le Roy sententia. Ab aliorum tamen fere omnium sententia dissentire non dubitat LE ROY. Is enim experientia confisus sua, faciei erysipelas benignum, & salutare omnino esse prædicat, atque in criseos bonæ modum procedere, intraque tres, aut quatuor dies tantum ad summum apicem pervenire; plena vero facta eruptione febrim, & cuncta reliqua symptomata minui mirifice, & quandoque penitus cessare; hincque paullatim ruborem, & tumorem discuti, ac postremo epidermidem desquamari, & decidere (*a*). Contra non æque innoxium, & criticum idem vir celeberrimus habet illud, quod crura aggreditur cum febre acuta, quodque senibus, aut cacochymicis supervenit, utpote in gangrænas sæpe, aut abscessus periculosos facile desinens. Etsi vero res sæpius se habeat, ut LE ROY exposuit, aliquando tamen hoc idem faciei erysipelas in gangrænam transire posse videtur, cum SYDENHAMIUS (*b*) testetur, huic malo fini obnoxium esse quodcunque erysipelas, cuicunque parti insederit.

(*a*) *Melang. de Physiq. & de Med. p.* 164.
(*b*) *Sect. VI. cap. VI. p.* 321.

§. XXIX.

Generatim quod cum mala, perniciosaque febri oritur, aut malignum est, aut phlegmonis naturam attingit, aut aliis morbis mali moris accedit, non caret periculo, quia plerumque gan-

gangræna, aut abſceſſu terminatur. *Ab eryſipelate autem putredo, aut ſuppuratio*, inquit HIPPOCRATES *(a)*, *malum*. Item ſi eryſipelas introverti contingat, ut non raro fit, phrenitides, aut peripneumoniæ lethales, aliique periculoſi morbi conſequuntur. Quod idem HIPPOCRATES jam cognovit; nam ſcripſit: *eryſipolas ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum, ab interioribus vero ad exteriora*, bonum (*b*). At multo clarius loquutus eſt Auctor Coacarum (*c*), in hunc modum, *Eryſipelas foris quidem extare, utile: intro autem vergere, lethale. Cujus quidem rei indicium eſt, cum, rubore, evaneſcente, pectus gravatur, & ægrius ſpiritum trahit æger.* *Prognoſtica Hypocratica.*

(*a*) *Sect. VII. aph.* 20.
(*b*) *Sect. VI. aph.* 25.
(*c*) N. 366.

§. XXX.

Attamen non ſemper Eryſipelas intro verſum exitium affert, ſi SVVIETENIO (*a*) fides habeatur; quaaquam SYDENHAMII obſervatio, quam ibi adducit, verum eryſipelas non exhibeat, nec proprie ad ejus introverſionem ſpectare videatur. Verum, etſi interdum fieri poſſit, ut eryſpelas recedens, aut repercuſſum a viribus vitæ ſubigatur, aut iterum extrorſum amandetur, hujuſmodi tamen metaſtaſis prudentem medicum terrere, ejuſque ſolertiam excitare debet, ne ſecurum nimis, incautumque inexpectata ægri pernicies demum percellat. Evenit etiam interdum, ut febris, quæ eryſipelatis eruptionem molitur, aliquandiu trahatur, quin tamen ſuo fi- *Metaſtaſis eryſipelatis.*

ne

ne potiri possit. Tunc materia erysipelatodes in cerebrum, vel in pulmones delata aliud morbi genus efficit, eo perniciosius, quo interior nobiliorque est pars, quæ ab ea repente corripitur.

(*a*) *L. c.*

Curatio.

§. XXXI.

Ad curationem quod attinet, hæc pro varia erysipelatis origine, ac natura, & pro vario ejus gradu differre etiam debet. In legitimo, primario, & febrim subsequente, cum Natura motu febrili, ut recte existimant HOFFMANNUS (*a*), PLATNERUS (*b*), LE ROY (*c*); JAUBERTUS (*d*), aliique expertissimi scriptores, a pravo, & noxio peculiari quodam humore se liberare nitatur, totaque ad eum versus cutim propellendum incumbat; consequens est, ut Medicus Naturæ minister eodem curam omnem intendat, pro viribus cavens, ne motus, conatusque iste nimium excedat, aut deficiat, nam utroque modo posset effectu suo carere. Quærat igitur, num sanguinis missio, quæ primum artis præsidium in curationibus præstare solet, locum ullum habeat. Non levis vero hac de re dissensio occurrit inter Auctores. Alii, quibus nempe erysipelas pro vera inflammatione habetur, phlebotomiam non modo approbant, sed etiam pluries repetendam jubent; inter quos ASTRUCIUS (*e*) agmen ducit, utpote qui ad erysipelas primarium resolvendum quinquies, vel sexies primis morbi diebus venam in-

De venæ sectione dissidium.

incidi velit; nec minus in ſanguine mittendo liberalius eſſet ad ſecundarium, ſive ſyptomaticum diſcutiendum, niſi id jam præſtitum fuiſſe principis morbi cauſſa cogitaret. Alii contra, qui videlicet, a phlegmone eryſipelas ſegregant putantque in eo ſummam ſanguinis tenuitatem adeſſe, a principio quodam acri, ac ſolvente profectam, uti noxiam venæ ſectionem rejiciunt (*f*), vel certe parcius inſtituendam eſſe, ſi unquam, præcipiunt.

(*a*) *L. c.* (*b*) *L. c.* (*c*) *L. c.*
(*d*) *Mem. de la Societè Royal. de Médec. Année* 1776. *p.* 529.
(*e*) *De Tumor. l.* 2. *cap.* 1. *p.* 69. *edit. Ven.*
(*f*) GORTHER *chirurg. repurgat. lib. X. Cap. IV.* §. 1443.

§. XXXII.

Verum; dum ſic in utramque partem diſceptant, dicam libere, qua via incedendum mihi videatur. Itaque ſi febris vehementius excandeſcat, ſi plethora corpus gravetur, naturæque conatibus impedimento ſit; ſi æger temperamento ſanguineo donetur; ſi pulſus magni, validi, duri deprehendantur, ſi dolor capitis, aut ſpirandi difficultas diſcruciet, continuo poſt ſedatum horrorem, rigoremve febrilem, exſertumque calorem, & antequam eryſipelas appareat, aut ex toto prodierit; per venæ ſectionem naturæ laboranti ſuccurrere oportet; ut moderata aliquantulum febris vi, & relaxato ſanguinis nexu, reſeratiſque meatibus, facilius acer humor eryſipelatodes ſe ſe expediat, exteriuſque feratur. *Quando vena ſecanda.*

§. XXXIII.

Quando iteranda sanguinis missio.

Immo si, post emissum sanguinem, symptomata adhuc urgere pergant, atque erysipelatis eruptio cunctetur, quod sæpe contingit, repetendum id auxilii genus est, præsertim ubi sanguis primo detractus lentorem phlogisticum ostenderit. Quod etiam non prætermittendum est, cum erysipelas caput, faciem, aut collum jam occuparit, si antea vena secta satis non fuerit; aut cum ejus generis sit, quod proprius ad phlegmonem accedit, neque post ejus eruptionem febris, & reliqua symptomata se se remiserint; nam tum, ut vera inflammatio, prudenter curandum est.

§. XXXIV.

Quando omitti debeat.

Contra ubi vasorum plenitudo deficit, temperamentum, habitusque corporis adversatur, febris mitior est, nullisque gravibus comitatur symptomatibus, aut vires vitæ languent cum pulsibus nec magnis, nec validis, aut cuncta, erysipelate jam prodeunte, placidius procedunt, aut erysipelas, legitimum, aut fortuitum, sive *accidentale*, aut *œdematodes* est, aut summopere *malignum*, *carbunculosum*, aut *necroticum* prævidetur, aut morbis malignis, & putridis, aut scorbuto confirmato, cachexiæ, hydropi adjungitur; sanguinis missio omitti potest, ut minime necessaria, aut etiam vitari debet, ut perniciosa, & noxia.

§. XXXV.

§. XXXV.

Magni etiam refert ſanguinis e vena miſſi diatheſim diligenter inſpicere. Nam ſi floridus, tenuis, bilioſus, & ſolutus deprehendatur; parcius: ſi vero contrario ſe modo habeat, liberalius eum detrahi licet: Si etiam ex iis, quæ præceſſerunt, conjiciatur, acrimoniam plus, quam boni ſanguinis copiam prævalere, ſi rubor, & calor non magnus ſit, ſi *fugax*, atque *ambulans* eryſipelas videatur, ſi urinæ tenues, crudæ, aquoſæ, aut croceæ, & minime ſubſidentes excernantur, ſi pulſus inæqualiter ſaliant, irritati quidem, at non pleni, & fortes; cautiſſime ſe gerere oportet Medicum in ſanguinis miſſione ſive decernenda, ſive celebranda, ne ſcilicet mali cauſſam deteriorem efficiat, aut criticis moliminibus noceat, aut metaſtaſi ad interiora occaſionem præbeat.

Sanguinis miſſi diatheſis conſideranda, ne in eo mittendo peccetur.

§. XXXVI.

In ipſo præterea morbi ingreſſu diligenter diſquirere debet, an primæ viæ ſordibus, præſertim bilioſis ſcateant, atque alvus reſpondeat, nec ne; ut illæ cito evacuari pro re nata poſſint, hæc vero moliri, & laxari. Astrucius (*a*) emetica, & cathartica ſuadet, præcipue in eo eryſipelate, quod caput, & faciem teneat. Emetica quoque utilia prædicat Le Roy, quando nauſea, & vomitus bilioſus inter initia ægrotantem exagitent (*b*). Sed in magno ſpaſmorum conflictu, etſi colluvies bilaris, & cacochylia putrida turgeat, præſtabit vomitum potu aqueo,

Quomodo & quando purgandum.

tepido, & mellito, promovere, quam projicere acri medicamento, quod summopere noxium in primis esset, si ira (c) caussam procatarcticam malo præbuisset; alvum vero satius erit enematibus lenire, quam catharticis proritare. Quod si tamen saburra intestinalis poscere videatur medicamentum aliquod, quo ea validius deturbetur; tunc post sectam jam venam alvus ducenda est decocto Tamarindorum, aut Cremore Tartari, aut sale quopiam neutro magna aquæ copia diluto, aut simili blandiore Eccoprotico, & quidem antea quam Erysipelas foras proruperit. Nam propulso jam ad cutim erysipelate, cautissime alvus laxetur, & tunc solum, cum putridæ, & bilaris suburræ signa non desint, aut depravati humoris quantitas morbum plus justo protrahere videatur, aut revellendi a capite, quando id graviter afficitur, aut intumescit, necessitas citam opem postulet, nec satis sanguinis missione confidere quis possit. Alias metuendum esset, ne alvi ductio temere instituta opus naturæ perverteret, aut intro erysipelas ipsum revocaret. Hoc vero resolvi incepto, atque ad finem properante audentius licebit alvum movere, & reliquum morbificæ materiæ epicratice, & leniter hac via expurgare.

(*a*) *Luc. c.* (*b*) *L. c.* (*c*) HOFFMANN *Dissert. de Medicina Emetica, & purgante post iram veneno. Oper. T. VI. p.* 291.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Humoris vero noxii, quem Natura expellit, separatio, atque excretio adjuvari etiam debet quiete in lectulo, potu aqueo largiori, attemperante, & leniter diaphoretico; cui, ubi calor, & motus circularis, aut intestinus excedit, nitrum, aut succus mali citrei, aut medici cum pauxillo sacchari adjici potest, aut aceti aliquid cum melle, quod pauperibus facilius, commodiusque est, Decoctum hordei diluit, & temperat egregie, dilutum florum sambuci, aut tiliæ blandissime resolvit, & diaphoresim promovet, præsertim si tepide sorbillentur. Ubi erysipelas, calor, & febris sese remittunt, & sudor manare incipit, curandum est, ut is se per totum corpus diffundat, quod præstat sorbitio calida, quies, & stragulorum prudens additio. Quorum actio sustinenda est victu tenui, humectante, & refrigerante, *Quibus sustineri eruotio debeat.*

§. XXXVIII.

Extrinsecus multa proponunt admovenda scriptores, in primis Chirurgi; sed pleraque, si non noxia, certe supervacanea mihi videntur. Plerumque sufficit locum a frigore, aut attactú aeris arcere; itemque ab actu nimium calidis. Sic paullatim humor resolvitur, & per cutis meatus expiratur. Si pars acerbius doleat, tendatur, & nimium caleat, aut arescat, ea fovenda est linteis ex aqua spermatis ranarum repente, aut decocto florum sambuci, & malvæ expressis, & subinde, ubi frigent, aut resiccantur, renova- *Quæ topica conveniant.*

 tis,

tis. Si demulcere magis opus ſit, aliquid lactis recentis decocto utiliter admiſceri poteſt. Si robor, atque ardor intenſius urgeant, præſertim cum malum diutius trahitur, difficiliuſque diſcutitur, lactis loco aliquid optimi aceti additur, quod æſtum refrænat, potentiuſque reſolvit. Quod ſi nihilominus eryſipelas die ſeptimo, octavo, nono, aut decimo non minuitur, metumque incutit, ne pars affecta ob nimiam cutis plenitudinem, & diſtenſionem emoriatur, inciſionibus crebris pertundendam non nulli præcipiunt; quod multo magis fieri conveniet, ſi color ejus ad purpureum, aut lividum vergere jam inceperit.

Quando inciſionibus uti liceat.

§. XXXIX.

Quomodo ſuppuratio tractanda.

In Eryſipelate phlegmonode, ſi fruſtra tentata fuerint ea, quæ ad reſolvendum valent, nec quidquam ſanguinis miſſiones iteratæ, aut alvi ductiones, & reliqua profuerint, reliquum eſt, ut ſuppuratio expectetur. Quam jam fieri indicabunt dolor pulſans, tumor alicubi manifeſtior, & fixus, febriſque exacerbantis & remittentis continuatio. Quod ubi incidit, cataplaſmata ex mica panis, & foliis malvæ lacti incoctis ſuperponenda ſunt, donec, facto pure, & ſubter fluctuante, ferro abſceſſus aperiri poſſit. Quo in caſu Chirurgo reliquum curationis committi debet. Committi ei quoque omne negotium debet, ſi puſtulæ in ſumma cute exortæ, aut extima ſuppuratio facta in ulcus degeneraverint, ſæpe moleſtum, & diuturnum. Sed dum extrinſecus chirurgica medela adhibetur, atque ulcus detergitur, & exſiccatur, non negligen-

genda tamen pro caussarum varietate curatio etjam interior est.

§. XL.

Erysipelati œdematodi sufficiet decocto simplici florum sambuci, & chamæmeli foveri. At si nimia laxitas timeatur, eidem parum spiritus vini cum camphoræ momento adjici poterit, vel demum sacculi cum farina fabarum, aut hordei calenti, aut pulvere florum sambuci imponantur. Aqua etiam calcis egregie discutit, & resolvit. Lente vero ad resolventia, & reprimentia deveniendum; nam si justo citius discutiatur, repelli ad interiora cum magno vitæ periculo posset. Quam ob rem vitentur frigida, adstringentia, styptica, aut cutis poros obstruentia, licet passim ab auctoribus commendata. Quæ, si unquam opportune adhiberi possunt, tunc solum locum invenient, cum jam erysipelas sua stadia percurrerit, & sola partium atonia, & laxitas remanserit emendanda. *Quæ Erysipelati œdematodi cura conveniat.*

§. XLI.

Quod si humor, qui erysipelas facit, acerrimus, & venenatæ prope indolis sit, ut partes affectæ liveant, nigricent, aut phlyctænis atris repleantur unde gangræna imminere videatur; quod in *maligno*, aut *carbunculoso* intra paucas horas interdum evenit; tunc citissime scarificationibus * exitus venefico ichori parandus est, utendumque tam intrinsecus, quam extrinsecus alexipharmacis, antisepticis, in quibus excellunt Cortex peruvianus, radix Serpentariæ, Cam- *Maligni curatio.*

phora, Spiritus Mindereri, Elixir vetriolicum Londinense, & resinosa balsamica extrinsecus. Sed hic quoque prudentis, atque experti Chirurgi consilio, & opera opus plane est.

(*) Non modo in *maligno*, & *carbunculoso* Erysipelate scarificationes indicatur; verum etiam in eo, ubi cutis onere gravatur, & intumescit, a Cl. FRENDIO (*Histor. medic. Edit. Venet. in* 4. *pag.* 29.) ut præsentissimum remedium proponuntur hisce verbis: *In erysipelate præsertim, sed & in aliis quoque casibus, ubi inflammatio adest, experientia docet, per ipsius partis affectæ scarificationem, cum membranæ onere gravatæ crassiores appareant, frequenter malum omne mira cum celeritate dissipatum evanescere.*

§. XLII.

Quomodo curandum sit fortuitum, & symptomaticum.

Quid porro *fortuito*, sive *accidentali* erysipelati succurrat, facile ex superioribus quisque intelliget. Generatim caussas removere oportet, & inde natam phlogosim, quæ ut levior, sic facilis resolutu est, leniter discutere, & demulcere. De *Symptomatico* vix attinet dicere, cum ejus curatio ex morbo principe, a quo pendet, omnino petenda sit. Erysipelas intro versum, quod non infrequens est, postulat venæ sectionem, cucurbitulas tum siccas, tum scarificatas, epispastica, vesicantia, fomenta, balnea, diaphoretica, & nisi hæc prosint, & extrorsum illud avocent, etiam cathartica.

§. XLIII.

Prophylactica cura.

Sæpe accidit, ut qui semel erysipelati obnoxius fuit, levi negotio in idem malum relabatur, & quasi periodice, statis nimirum intervallis. Ad prophylaxim multa multi proponunt. At in peculiares, & proprias cujusque proegumenas caussas inquirere oportet; quibus detectis non arduum est decernere, quænam auxilia opportuna futura sint. In universum antiphlogistica, attemperantia, & præsertim serum lactis, succi cichorei, fumariæ, taraxaci, nasturtii aquatici, aquæ medicatæ, balnea aquæ dulcis, & potissimum cathartica refrigerantia subinde repetita palmam referunt. Cauteria item, setacea, aliaque ulcera manantia, sive ut vocant, emissaria quam plurimum prodesse visa sunt. Crura post erysipelas œdemati plerumque obnoxia fiunt. Huic malo prospiciunt ocreæ ex tela cannabina, aut ex corio canino rite præparato confectæ, & cruribus nudis, dum mane detumuerint, ad amussim accommodatæ, ut laxas partes sustineant, & firment, diuretica, atque hydragoga, quæ humores revellant, deriventque, & topica discutientia, & roborantia, quæ atoniam emendent. Novi Medicos, Chirurgosque, alioquin suæ artis non imperitos, qui ab ocrearum, quas proposui, usu indiscriminatim quam longissime abhorrent. Sed, bona eorum venia, quando pedum œdema ex hac tantummodo caussa oritur, nec a malo totius corporis habitu est, quicunque ipsorum metus extiterit, prorsus contemnendus est, nam nullam inde noxam unquam vidimus.

Oedemati relicto quæ remedio sint.

CAPUT III.

DE IGNE SACRO, QUEM ZOSTERA, SIVE *ZONAM* * VOCANT.

§. XLIV.

Est quoddam exanthematum genus, quo exteriores corporis partes corripi solent, interdum cum febre conjunctum, aut eam subsequens, paucissimis motum, quod, quia magnam cum erysipilate affinitatem quibusdam habere videtur, atque exanthematicis morbis febrilibus accensetur, nequaquam hoc loco prætermitti licet. De eo vero ita obscure, & breviter Veteres verba fecere, ut disceptari adhuc queat, num iis reapse innotuerit. Excipiendus fortasse inter ipsos est Plinius, qui etsi paucissimis verbis, quamdam tamen ignis sacri speciem commemorat, cui *Zoster*, sive *Zona* nomen est, & magna cum nostro convenientia (*a*) tribuitur. Ignis autem sacri duas species descripsit C. Celsus (*b*), quarum prior a Gorterio una eademque habetur cum *Erysipelate bulloso* (*c*), posterior vero cum erysipelate, quod *ulcerosum* ipse (*d*) appellat. Nec a Gorterio dissentit Jodocus Lommius (*e*), qui ignem hujusmodi sacrum cum C. Celso (*f*) *malis ulceribus* adnumerare videtur. Frideric. quoque Hoffmannus id morbi genus ad peculiare Erysipelatis genus referendum existimat (*g*), eamdemque in sententiam migravit Lorryus (*h*) Galeni etiam permotus auctoritate (*i*). Multi, ut Gorterius ipse fatetur, herpetibus adnume-

merandum esse censent, atque ex his non nulli, uti Platerus (*l*) & Tulpius (*m*) ad *herpetem* speciatim *esthiomenon*, sive *exedentem* spectare ejusmodi malum non dubitant. Neque ab eorum sententiis deflectit Platnerus (*n*) qui ad *Erisipelas referri posse* scripsit *rarum illud morbi genus, quod Veteribus Zoster, Zona, vel Herpes dictum est*. Verum Haenius, qui illud sæpe in Batavia, & semel etiam Vindobonæ, quale est, de quo hic agitur, se vidisse asseverat, omnino ambigit, an notum priscis temporibus, & peculiari nomine donatum fuerit, aut illud vere habendum sit, *quod ignem sacrum*, vel *ignem Sancti Antonii* vulgo vocant, cum de vera hujusmodi vocum interpretatione non satis liquere, jure, ni fallor, ipse (*o*) contendat **.

* ζωστὴρ sive ζώνη græce, cingulum, sive fascia latine.

(*a*) *Nat. Hist. l. XXVI. cap. XI. ubi inquit: Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui Zoster appellatur, & execat si cinxerit.*

(*b*) *Lib. V. cap.* 22. §. 4.

(*c*) *Chirurg. repurg.* §. 1420. (*d*) *Ib.* §. 1421.

(*e*) *Observ. Med. l.* 2. *De vitiis, quæ non cert. part. aliq. sed variam occupant. pag. mih.* 200. ubi sic ait: *Ceterum ubi exulceratum est Erysipelas, quod proprie sacer ignis appellatur, cutis alias summa afficitur &c.* (*f*) *L. c.*

(*g*) *Oper. omn. T.* 4. *P. I. sect. I. cap. XIII.* §. *VI.*

(*h*) *De morb. cutan. P. I. Sect.* 2. *Cap. I. art.* 2. *De sacro igne, & Zona sacri ignis specie p.* 401.

(*i*) *Ibid.*

(*l*) *Oper. Omn. T.* 2. *p.* 3. ubi sub nomine *Maculæ latæ* sive *papulæ feræ* describitur.

(*m*) *Observat. Medicinal. l.* 3. *cap.* 44. ubi nomine *exedentis præcordiorum herpetis* donatur.

(*n*)

(n) *Institut. Chirurg. Ration.* §. 166.
(o) *Thes. de febrib. Divis. VI.* §. 7. *p.* 3.
** *De Igne S. Antonii*, pessimo *Ignis sacri* genere, disquisitio absolutissima legi potest in *Memoir. de la Societè Royale de Mèdecine Vol. I. p.* 260. in qua a quatuor cl. viris JUSSIEU, PAULET, SAILLANT, & TESSIER decernitur, morbum illum esse veram *siccam gangrænam*, sive *Necrosim* SAUVAGESII, interdum etiam humidam QUESNÆI, ut ex allatis undique exemplis, historiisque ostensum est.

§. XXV.

Tulpii observatio. Sed quinam hic affectus intelligendus sit, quibusque notis differat a reliquis morbis, quibuscum similitudinem habet, non melius, clariusque patebit, quam si primum unam vel alteram aliorum hujusce morbi historiam breviter in medium afferam, deinde ejusdem pleniorem descriptionem, collectis in unum, atque ordinatis cunctis phænomenis, prout etiam a nobis observata sunt, ob oculos cujusque ponam. Vir *pleni habitus, & calidi jecinoris vehementer circa præcordia doluit cum acri pruritu, insigni dolore, & frequentibus pustularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus, & comparente in qualibet earum crusta nigra, qua convenienti litu separatæ, quælibet degeneravit in humidum ulcusculum cum acri dolore, sudore effuso, & interdum tam impetuoso virulentæ materiæ raptu ad Interiora, ut animus non secus aliquoties deficeret, ac si ipsum occupasset contagiosa aliqua pestilentia* (a).

(a) *Ex Tulpio* HOFFMANN. *l. c. observ. VI. in epicrisi pag.* 140. *edit. Genev.*

§. XLVI.

§. XLVI.

Post TULPIUM hanc habet observationem FRIDERICUS HOFFMANNUS (*a*): *Professor celeberrimus, quinquaginta & aliquot annorum, purpura scorbutica crebrius afflictus, post corporis intensam refrigerationem, corripiebatur subito languore virium, inquietudine, somni, appetitusque defectu, horripitatione, æstu, cui juncta quædam mentis turbatio. Durabant hæc per tres fere dies, quibus elapsis, nocte antecedenti sensit intolerandum plane ardorem in præcordiali regione ad dorsum usque excurrentem; mane autem, inspecto loco dolente, insolitum comparuit exanthema, rubicunda nempe area, ex præcordiis ad dorsum cinguli instar extensa, cui insidebant consertim pustulæ partim albæ, partim rubræ nigrescentes. Inde quidem symptomata remiserunt, excepto exquisito ardente dolore, qui tantus erat, ut nec somnum capere, nec locum affectum contingere posset. Medici, quorum consilio utebatur, quid hoc rei, nesciebant, & purpuræ peculiare genus, aut scorbuticum quoddam exanthema esse volebant. Ego vero illico cognovi pejorem erysipelatis speciem, & interne diaphoretica temperata, & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus aliquandiu usurpatis, intra quatuordecim dies dolor conquievit, pustulæ aruerunt cuticula aspera facta, fissa, & desquamata.*

Hoffmanni observatio.

(*a*) *L. c. observ. VI.*

§. XLVII.

Haenii observatio.

HAENIUS, qui *apud Batavos frequenter* hujusmodi morbum viderat, *semel* (*a*) inquit, *Viennæ occasionem habui eum auditoribus demonstrandi, idque, quod huc usque nunquam videre mihi contigerat, in sola facie.* Nam antea, *quantum numerosi me casus docuere, non nisi alterutrum abdominis latus*; post febrim, non raro *validam, die jam primo vel altero, vel tertio* occupaverant *maculæ rubræ ea in plaga*, nempe *externa, cito admodum grandescentes, dolentesque, variolis discretis majoribus persimiles, sed altiores, & racematim uno in loco secum cohærentes, tum & interstitia vacua, magnaque inter se relinquentes.* Hac tamen perpetua lege, *ut ab anteriore parte* abdominis *nunquam lineam albam, nunquam a postica spinam* transcenderent. *In hac porro distantia inter lineam albam, & spinam dorsi sunt non nunquam paucæ racematim cohærentium pustularum insulæ, alia vice multæ, aliquando etiam ita ut Zona spithamam lata, paucis liberis plagis dumtaxat relictis, medium abdomen perfecte cingat.* Viennæ igitur *vir odontalgiam passus dentem sibi evelli curat; unde dolore curabatur quidem, sed vacuo in maxilla loco molestum sibi æris conquerebatur ingressum. Hoc totum quod anamnesis docebat; quæ tamen, num sequenti malo faverit, omnino dubito. Oritur posthæc ipsi media in fronte tuberculum, triduoque post febris horrifica cum tumore sinistræ frontis, palpebrarum, genæque ejusdem lateris, tumque pustulæ, quales supradescriptæ omnia loca-*

ca dicta exacte implentes, ſed ultra mediam faciei lineam minime excurrentes.

(*a*) *L. c. p.* 112. 113.

§. XLVIII.

Ex his igitur §. XLV. XLVI. XLVII. ſatis patere arbitror, *Zonæ* nomine exanthematum quorumdam genus intelligendum eſſe, quod, ubi erumpit, racemos puſtularum vehementer dolentium, & rubrarum ſic exhibet, & diſponit, ut ad aliquot digitorum tranſverſorum menſuram cinguli inſtar corpus ambiat. Verum ut hujuſce morbi exanthematici, rarius deſcripti, amplior cognitio habeatur, operæ pretium me facturum ſpero, ſi non modo ea omnia, quæ alii de eo ſcriptis tradiderunt, ſed etiam ipſe, qui pluries eum curavi, adnotarim, in unum colligam, atque in Tironum commodum proferam. Eruptionem plerumque aliqua febris cum horrore, modo brevior, modo longior, modo levior, modo gravior antecedit. Hæc interdum gravibus ſtipatur ſymptomatibus, uti delirio (*a*), vigiliis, anxietate, inquietudine, corporis jactatione, vomitu (*b*) aliiſque eruptionum febrilium phænomenis. Quandoque exigua eſt, ut vix pulſum acceleret, & nocte tantummodo ſe exſerat calore, agrypnia, ſiti, atque irrequie. Interdum omnino abeſt, aut abeſſe videtur (*c*), vel veſperi dolentibus, & ſuppurantibus puſtulis ſupervenit leviſſima, quæ mane tamen decedat.

Quid Zonæ nomine intelligi debeat.

Deſcriptio & ſigna.

(*a*) Hoffm. *l. c.* Platner. *l. c.* Haen. *l. c.* §. 166.
(*b*) Hoffm. *ib.*

(*c*)

(c) GEOFFROYUS *Hist. de la Soc. Royal. de Medecin. an.* 1777. & 1778. *T.* 2. *Mèmoir. p.* 27.

§. XLIX.

Febris definit eruptione facta. Ubi febris eruptionem antecedit, eruptione facta, quod post unum, vel alterum diem contingere consuevit, ipsa illico cessat, ac desinit, nisi, quod rarissimum est, tanta sit morbi vis, tantaque inflammatoria sanguinis diathesis, ut ultra illum terminum exardescere pergat. Ægri vero ante eruptionem, etiam tum, cum febris eos non corripuit, se male habere per plures dies queruntur, & puncturas eo in loco, in quo exanthema proditurum est, molestissimas sentiunt. *Pustulæ corymbosæ.* Deinde pustulæ parvæ, elevatæ, rubræ, variolis interdum valde similes, circulum inflammatum habentes, partim discretæ, partim in corrymbos collectæ, & phlyctænas repræsentantes, plus minus copiosæ cum lancinantibus doloribus, & quandoque intolerabilibus, ardoreque igneo comitatis erumpunt.

§. L.

Progressus pustularum. Paullatim hujusmodi (§. XLIX.) pustulæ mole augentur, & in apicibus formant vesiculas, sive ampullulas aqua pellucida plenas, & transparentes, quales aqua fervens excitat. Gradatim aqua, quam continent, turbida fit, atque opaca. Vesiculæ aut rumpuntur, aut complanantur, & in plicas se contrahuut, fuscum, atrumve colorem acquirunt ob cutem gangræna emortuam, & in parvas escharas commutantur. *Exsiccatio.* Escharæ demum exsiccantur, & in crustas

ſtas ſiccas, duras, nigras abeunt, cito decidentes, quæ tamen veſtigium altum in cute relinquunt, ut variolæ mali moris. Sæpe vero iſtiuſmodi eruptio ſit ſucceſſive, & partitis vicibus, & ſucceſſive pariter exſiccatur, & decidit (*a*). Interdum puſtulæ ſuppurationem ſubeunt, & ſponte aperiuntur, manentque apertæ, cavæ, pus fundentes triduo, quatriduo, immo quandoque ad dies uſque quatuordecim (*b*). Dolor ipſe interdum non conquieſcit niſi poſt decimum quartum diem; tumque puſtulis exſiccatis epidermis finditur, exaſperatur, & in ſquamas ſoluta excidit (*c*). Sed neque tum aliquando dolor (*d*) omnino evaneſcit.

(*a*) Geoffroy *l. c.* (*b*) Haen. *l. c. p.* 114.
(*c*) Hoffm. *l. c. obſerv. VI.* (*d*) Geoffr. *l. c.*

§. LI.

Quas ſedes occupare ſoleat.

Sedem morbi plerique ſtatuunt abdominis, & hypochondriorum regionem. Alii ſupra umbilicum eum ſic collocant (*a*), ut medium corpus ambiat cinguli inſtar ex præcordiali regione dorſum verſus latitudine ut plurimum aliquot digitorum tranſverſorum, inſidentibus ibi puſtulis acribus, inſtar ignis urentibus, quæ intenſiſſimum dolorem comitem habeant. Alii vero *ab umbilico ad genua uſque* cutim in hoc affectu *per puſtulas lividas* exaſperari, rubere, & multum rodi (*b*) docent. Sed hoc perpetuum non eſt: nam vidi non ſemel pectus, dorſum, ſcapulas, brachia, crura hoc exanthemate correpta; immo frontem ab eo non immunem ex Haenio (§. XLVII.) accepimus. Illud ferme pro-

prium ejus reputatur (c), quod pustularum racemi in Zonæ, sive cinguli speciem transversum extensi nunquam lineam albam anterius, posterius vero spinam dorsi transgrediantur. Hinc unum latus corporis tantummodo affici affirmant; sic humerum unum, aut femur; sic unum pectoris latus, & tunc a spina pustulas incipere, & ad sternum antrorsum terminari; nec ultra hosce fines progredi; sic capitis unum dumtaxat hemisphærium occupari, non alterum (*d*). Num vero aliquando ab hac lege desciscat Zoster, numque semper Zonæ speciem referat, non facile definivero. Hoc unum certum est racematim pustulas apparere, & sparsim sæpe distribui, sed ordine non exacte servato.

(*a*) HOFFM. *l. c.* §. *VII.*
(*b*) PLATNER. *l. c.* §. 166.
(*c*) HAEN. *l. c.* GEOFFROY *l. c.*
(*d*) GEOFFROY *l. c.*

§. LII.

Ab erysipelate qua ratione differat.

Ex fideli, quam tradidi, morbi descriptione quisque comperiet, arbitror quibus notis ab *erysipelate* tam simplici, quam *bulloso*, aut *ulcerato*, itemque ab *herpete*, & speciatim *esthiomeno*, sive *exedenti* (§. XLIV.) discriminetur. In erysipelate rubor roseus summam cutim occupans, nec eam attollens primum apparet, in Zona contra pustulæ elevatæ, & profundius insidentes se produnt, videnturque primarium esse phænomenon. Quæ vero pustulæ, & phlyctænæ erysipelati, quod bullosum dicunt, junguntur; hæc superveniunt eidem in augmento, dum in

Zona initio statim se exerunt. Sedes præterea erysipelatis intra summam cutim consistit: Zonæ vero altior, & profundior locus, nam non modo universam cutim; verum subjectum paniculum adiposum etiam affici, inflammari, & suppurari (*a*) perspicuum est. Non leve item discrimen est inter erysipelas ulceratum, & Zonam. In eo ulcera latius proserpunt, & diu trahuntur rebellia, in hac parva, si quando fiunt, circumscripta, cava; brevi sanescunt, & in escharas exsiccantur. Herpetes vero generatim pustulas multo minores, mitioresque habent; neque adeo dolentes, & inflammatas, nec cinguli ordinem tenent, & si quando exedentes cernuntur, mala ulcera, depascentia, cancrosis similia, diuturna & chronica exhibent, dum Zoster acutus, & brevis ut plurimum morbus est. Nam quamquam Lorryus & chronicum, & interdum epidemicum esse existimet (*b*) quod de igne sacro late sumpto fortasse ei concedendum est, hanc speciem tamen diutinam non vidi, nisi semel in vetula, quam stigmata pustularum sub omoplata sinistra ad aliquot menses summo cruciatu, atque ardore pertinaciter divexarunt. *An chronicus interdum sit.*

(*a*) Lorryus *l. c.* (*b*) *Ibid.*

§. LIII.

Ardor igneus, punctiones, dolor parvas phlegmonas comitans, facilis in phlyctænas, & gangrænulas transitus ostendunt, caussam materialem non esse simplicem, biliosam, vel salsam, nec tantummodo sanguineam, & phlegmonodem, *Caussa materialis.*

 sed

ſed cauſticum, acrem, urentem, & naturæ putrefacientis participem, quæ ſimul ac evolvitur, nervoſum genus irritans totius corporis œconomica perturbat (*a*); delata vero extrorſum, locoque aliquo defixa nervos in primis cutaneos, vaſa quævis, & celluloſum contextum inflammat rodit, & propemodum adurit. Variam in ea naturam, & indolem agnoſcit LORRYUS, ab eryſipelacea, & biliosa (*b*) diverſam, & ex primarum viarum tamen ſordibus, ſucciſque vitiatis, & retentis inſenſibilis expirationis recrementis conflatam. Remote ſuppeditatur ab habitu corporis pravo, a ſcorbutica, arthritica, ſimilivei dyſcraſia, a cibis acribus, ſalſis, piperaticis, potuque vinoſo, fermentato.

Cauſa remota.

(*a*) HOFFM. (*b*) *L. c.*

Prognoſis.

§. LIV.

LORRYUS, & GEOFFROYUS nunquam periculoſum, aut lethiferum eſſe hoc exanthematis genus perhibent, quia, quodcumque ipſi curandum ſuſceperint, bene, feliciterque ceſſiſſe viderunt. At PLINIUS lethalem Zonam dixit eſſe, ſi totum corpus cinxerit, & circum ambiverit. Periculoſam & lethalem duobus exemplis demonſtravit LANGIUS (*a*), uno Marchionis GEORGII AB ONELSPACHIO, qui ex ea interiit, altero Comitis Palatini ORTHENRICI, qui a lumbis ad genua uſque hoc exanthemate affectus, & ſimul febre ad delirium uſque exardeſcens morbi tamen vim eluſit inciſa utriuſ-

que

que pedis vena, aliisque adhibitis remediis, quæ febrim restinguerent. *Omnium vero*, inquit Hoffmannus, *ut ita dicam malignissimum est; quod post magnum virium languorem in corporibus senilibus, eminentius cacochymicis, non nunquam etiam in febribus malignis & pestilentialibus sub papilla, & cordis regione, vel etiam in manibus, aliisque exquisitioris sensus partibus prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito subsequente, ut fuit illud* Platneri. Nec periculi expers a Platnero reputatur (*b*). Plerumque tamen, etsi atrox malum, & discrucians, vitæ discrimine vacat; nam egomet ipse hactenus neminem ex eo periisse comperii. Interdum etiam exitum, si quod imminet, a perversa curandi ratione, aut a repentina ad interiora metastasi, præsertim si cerebrum, aut pulmo petatur, profluere probabile admodum est (*c*).

(*a*) Hoffm. *ex Lang.* (*Epist. medecin. p.* 110.) *in epicr. ad observ. VI.* (*b*) *L. c.*
(*c*) Platner *l. c.*

Curatio.

§. LV.

Cum in hoc morbo viribus vitæ materia caustica, & fere deletrice ad exteriora vergat, feraturque, & quodammodo criticæ excretionis speciem Zoster referat, nullo modo salutare hoc victricis naturæ conamen, beneficiumque turbari oportet. Ei igitur prudenter, & caute obsecundandum plane est. Præstabit igitur acri-

moniam humorum diluentibus, temperantibusque demulcere, & quo natura vergit, ducere mitissimis diaphoreticis. Ad hoc satis erit potus ex diluto florum boraginis, aut sambuci cum nitro, aut oxymele; serum lactis purissimum, emulsa ex seminibus melonum, decoctum hordei, aut radicis scorzoneræ, dummodo affatim, & tepide hauriantur. Quod si lenta videatur ad cutim propulso, aliquid potui stybii diaphoretici non ablutii, aut Roob baccarum sambuci, ut paullulum incitetur, adjici poterit.

Diluentia.

Raro vena secari debet,

Raro phlebotomia opus (*a*) esse consuevit. Si tamen febris nimium excandescat, aut, etiam eruptione facta, non remittat; pulsus vehemens, plenus, durusque deprehendatur; respiratio anxia sit, facies rubeat, caput doleat, nec delirium, si quod est, desinat; aut pars, in quam morbi vis irrupit, nimium tumeat, & tendatur, dolorque ferociat; tunc non modo sanguinis missioni, verum etiam antiphlogisticis reliquis adjumentis (*b*) locus conceditur. Fatetur tamen GEOFFROYUS dolorem ardentem, atrociusque cruciantem ægre per venæ sectionem leniri, utpote, qui, soluto etiam morbo, aliquandiu persistat, & identidem percipiatur. HAENIUS considerata morbi inflammatoria diathesi *optimam methodum* prædicat sine ulla dubitatione *venam secare, & curam antiphlogisticam reliquam instituere*. Sed tutius est non ita propere ad phlebotomiam descendere, nisi indicantia, quorum supra meminimus, urgeant. Sæpe enim sine ullo detrimento omittitur, uti supervacanea. Recordor tamen me ea utiliter usum esse, ubi zoster pectoris unum latus secundum costas transversim protensus sic torquebat,

bat, ne pleuritidis inſtar reſpirationem interciperet.

(*a*) Geoffroy *l. c.* (*b*) Haen. *l. c.*

§. LVI.

Fortaſſe, ubi aut venam ſecare non ſatis tutum, ne introrſum materies revocetur, aut minime neceſſarium videatur, ſed tamen dolori moleſtiſſimo ſolamen inveniendum aliquod, fortaſſe inquam hirudinum, aut cucurbitulæ altius ſcarificatæ applicatio exitum ſtagnanti, irritantique humori parabit, nervorumque diſtentionem acerbit, quod quidem nos interdum ſine noxa, & cum levamine, ut in aliis cutaneis exanthematicis morbis tentavimns. Dolori quoque ſedando, anxietatibuſque conſopiendis opportunum erit hydnoticis, paregoriciſque mitioribus ſubinde uti; dum deflagratio totius morbi expectatur.

Hyrudines & Cucurbicula.

Hypnotica.

§. LVII.

Nec perturbandus naturæ motus eſt alvum ducentibus. Metus enim eſt, ne metaſtaſis introrſum fiat. Laxari tamen alvum licet blandiſſimis, iteratiſque enematibus, ut ſi quis fomes primis viis inſidet, ſubtrahatur leniſſime. Dum hæc aguntur, extrinſecus omitti non debent, quæ molliunt, quæ dolorem temperant, quæ exſpirationem adjuvant. Fomenta igitur, & cataplaſmata molliſſima uſui erunt. Foveri autem locus poterit decocto florum ſambuci; & malvæ, lacte tepido, ſero lactis, ſimilibuſque

Caute alvus laxanda.

Topica.

que sæpe repetitis, & moderate calentibus. Cataplasmata item ex pane, malva, & lacte una decoctis comparentur, & desuper lege artis imponuntur. Interdum solutio gummi arabici in mucum densiorem redacta, vulgo mucilaginem vocant, dolori leniendo opportunissima est. Neque ab his desistendum est, pustulis quamvis exsiccatis, præsertim si partes quodammodo rigeant, donec mollescant. Ceratum Galeni recens paratum dolorem lenire dicitur (*a*), sed suspecta nobis videntur quæ exsiccant, & reprimunt, atque ex plumbo confici solent. Innoxium omnino oleum e vitellis ovorum recens expressum existimatur, quo sub finem oblliniendas pustulas, escharasque, donec excidant, suadet HOFFMANNUS (*b*). His delapsis, morboque ferme depulso, ducenda demum alvus est idoneo medicamento.

(*a*) GEOFFROY *l. c.*
(*b*) HOFFM. *l. c. observ. VI.*

CAPUT IV.

DE PURPURA SCARLATINA *.

§. LVIII.

Nominis origo. MULTO proximius ad Erysipelatis naturam, ac speciem accedit *Purpura Scarlatina*, exanthema videlicet, cui nomen imposuit color quidam, qualem exhibet purpura ipsa, vel pannus coccineus, vulgo *Scarlato*, cutim extimam ferme universam maculis intense rubris, multiformibus, & mox latioribus inficiens

ciens. Interdum hæ maculæ ita dilatantur quaquaverſum, ut una coaleſcant, & totum corpus eryſipelatis inſtar univerſalis occupent. Quacunque autem ratione rubore iſto ſive ſparſim, ſive univerſim cutis afficiunt; planus is eſt, lævis, non aſper, & preſſus præſertim inter initia albicat, etſi, remota preſſione, mox priorem colorem recipiat; nec valde cutim ipſam (*a*) attollit. Quibus quidem notis multum ſimilitudinis habet cum Eryſipelate, ſed ab eodem tamen differt primæ eruptionis intuitu, febris; & quorumdam ſymptomatum ratione, exitu; & ſucceſſionibus, uti mox ex ejus hiſtoria apparebit. Quoniam vero duo præcipua ejus genera ſunt, *benignæ* unum, alterum *malignæ*, de priore primum, deinde de altera, ut recte diſtinguantur, verba faciam.

* *Synonyma.*

Purpura, & rubores FORESTI, *Obſerv. L. VII. obſ.* 59. *in ſchol. Febris Scarlatina* SYDENHAMII, *Oper. med. ſect. VI. cap.* 2. *& reliquorum auctorum. Roſſalia* HOFFMANNI, *de febr. ſect.* 1. *cap. VIII.* §. 3. *Febris rubra quorumdam. Rubeola Veterum* GRUNERI, *Morb. Antiquit. p.* 62. 63.

(*a*) HEISTER. *Compend. med. cap.* 3. *ſect. VI. p.* 34.

PURPURA SCARLATINA BENIGNA.

§. LIX.

Quovis anni tempore hic morbus, ſed frequentius, SYDENHAMIO teſte, autumni initio (*a*), aut, ut JUNCKERUS (*b*) mavult, æſtivo & ſereno tempore ſe oſtendere conſuevit. Raro poradice, *Benigna deſcriptio.*

ple-

plerumque epidemice excurrit, ſæpe integras familias invadens. Juniores quidem, infanteſque magis infeſtat; non tamen hinc parcit adultis. Plerumque incipit a febre, ut reliqui morbi exanthematici, ſed quandoque eruptio ſcarlatina prius emicat, quam febris percipiatur (c). Febris vero remittentis ut plurimum typum tenet, & veſpere, ac nocte qualibet ſuas acceſſiones repetit, ingraveſcitque (d). Interdum ſic remittit, ut intermittere videatur, aut veræ quotidianæ intermittentis reapſe morem induit (e). Quare nil mirum, ſi a febre nomen apud pleroſque habeat,

(a) *Oper. omn. ſect. VI. c. 2.*
(b) *Tabul. LXXV.*
(c) HEISTER. *l. c.*
(d) VOGEL. *de cognoſce, & curand. morb.* §. 151 *& ſeq.*
(e) *Andr. Bernard.* KIRCHVOGEL *Diar. med. pract. cap. 3. p. 29. Edit. Vindob.* 1771.

§. LX.

Signa ante eruptionem. Febris autem iſta exorditur leni ab horrore, aut frigore. Huic ſuccedit calor plerumque temperatus, moderata ſitis, faucium dolor, aut ardor aliquis, & virium dejectio. Interim quædam pectoris oppreſſio, reſpirationem difficilem, atque inæqualem reddens ſupervenit, itemque capitis gravitas vertiginoſa, aut etiam acutus ejus dolor, & quandoque tuſſicula ſicca, ſed non ita moleſta, nec conſtans, ut in morbillis (a). Sæpe his nauſea, vomitus, nariumque hæmorhagia ſe adjunguntur (b), ſed hæc poſterior frequentius ſub ipſa eruptione in plethoricis contingit (c), quam antea. Interdum coma aut epilepticæ convulſiones,

nes, five eclampfia, in pueris præfertim, antecedunt eruptionem, aut ipfum eruptionis exordium comitantur (*d*). Die fecundo, aut tertiò (*e*), imo interdum quarto (*f*) facies intumefcit; & maculæ intenfius rubræ, crebræ, primum parvæ, & multiformes, mox latiores, confluentes, & in majus fenfim fpatium expanfæ eam totam contegunt; deinde in dorfo, pectore, & demum artubus eædem erumpunt, & quidem fatis amplæ, ut brevi univerfa fere cutis *fcarlatino* colore (*g*) rubeat. Tum manus etiam digiti fic tument, aut tenduntur, ut non nifi difficulter inflecti (*h*) poffint. Interea tamen, detrufo ad exteriora morbi fomite, febris, & fymptomata omnia infigniter mitigantur, vel etiam omnino decedunt. *Eruptio.*

(*a*) Juncker *Tab. cit.*
(*b*) Vogel. *l. c.*
(*c*) Juncker. *l. c.*
(*d*) Vogel. *l. c.* Sydenh. *l. c.*
(*e*) Vogel. *l. c.*
(*f*) Juncker *l. c.*
(*g*) *Id. ib.* (*h*) Vogel. *l. c.*

§. LXI.

Poftquam rubor ejufmodi ad duos, ad tres, aut quatuor dies perftitit immutatus, paullatim minuitur; facies detumefcit, & concidit; cuticula fore tota cum notabili pruritus moleftia fecedit, immo quandoque in magna fruftra feparatur (*a*), aut certe facili, & levi negotio deglutitur; relictis quibufdam minutiffimis fquamulis farinæ inftar cuti adhærentibus, quæ abeunt, & redeunt viciffim ad fecundam interdum, & tertiam *Defquamationem.*

uf-

Reversio. usque (*b*) vicem. Nec rarum est, maculas ipsas post aliquot dies reverti (*c*), sed tunc pauciores, minoresque esse solent, & nullo graviori symptomate plerumque stipatæ. Intera febris, quæ jam ab eruptione ipsa cœperat cum omnibus symptomatibus multum mitescere, si nondum cessaverit, ad inclinationem maxime properat, & aucta salutari diaphoresi cito, & penitus evanescit. Toto primo, & secundo stadio, sive toto initio, & augmento alvus adstricta esse consuevit; in tertio vero, sive versus finem laxatur (*d*).

(*a*) JUNCKER *l. c.*
(*b*) SYDENH. *l. c.*
(*c*) KIRCHVOGEL *l. c.*
(*c*) JUNCKER *l. c.*

§. LXII.

Atque hæc est Purpuræ Scarlatinæ species, quam HAENIUS (*a*) cum *Rosalia* PROSPERI MARTIANI (quo nomine non *scarlatinam*, sed morbillos certe MARTIANUS (*b*) vulgo appellari animadvertit, ut ex ejus descriptione quisque colliget) & MARTONUS cum morbillis confuderunt Differt a morbillis. (*c*). Sed facile a morbillis videtur segreganda, quia hæc ruborem intensiorem, & persimilem erysipelatodi præsefert, & maculas multo latiores, & diffusas, nullique figuræ addictas ostendit, nec cutim inæqualem, aut asperam reddit: dum contra morbilli veræ, & circumscriptæ pustulæ sunt, parvæ, elevatæ, rubræ, & crebræ quidem, sed discretæ, & sejunctæ, quæ non modo oculis tales cernuntur, sed etiam tactui asperitudinem manifestam, & granosam, saltem in facie, objiciunt.

ciunt. Deinde in morbillis permolesta tussis est, immo præcedit; oculi illacrymant; sternutamenta crebra cientur; quod nequaquam evenit in Scarlatina. Non tamen negaverim, utrumque interdum exanthema una consociari, sic ut pro complicationis ratione duplex cum VOGELIO genus constitui possit, *morbillosum* scilicet, aut *miliare*, prout purpura scarlatina cum morbillis, aut miliaribus pustulis complicatur; de quibus infra opportunius. Quare simplex illa, quam descripsi, distinctionis caussa vocabitur *maculosa*, complicata vero *pustularis*.

Duplex genus.

Simplex & complicata, sive Maculosa & Pustularis.

(*a*) *Febr. division. l. c.*
(*b*) *In Hippocr. epid. l. 2. sect. 3. v. 20.*
(*c*) *Oper. Omn. T. 3. cap. V.*

Caussæ.

§. LXIII.

Caussam si quæras proximam, ea videtur phlogosis erysipelatodes totius cutis, quam infert materia quædam acris e sanguine per motum febrilem extricata, & partitis vicibus ad cutanea vasa translata, ibique irritatione cutim, & corpus mucosum Malpighianum inflammans. Hæc autem materia acris vel in ipso sanguine gignitur, & colligitur, donec exstimulata vis vitæ se ea liberare nititur, vel a perspiratione retenta suppeditatur, vel a primis fortasse viis etiam in sanguinem irrepit, vel a miasmate exteriore, quod in aere volitat, aut contagione & contactu suscipitur, communicatur; quod & frequentius est, & fere a quibusdam Scriptoribus unicum & perpe-

Caussa proxima, Caussa materialis.

tuum

tuum habetur. Nam omnibus hiſce modis exanthemata, etſi ob diverſitatem & gradum fomitis, & corporis conſtitutionem differentia, & varia, cieri, probabile admodum eſt. Occaſionem vero præbent generatim acritates humorum undecumque ortæ, victus ſalitus, & calefaciens, motus corporis immodicus, æſtivi calores, frigus repente obortum, & conſtitutiones epidemicæ, & contagioſæ.

Cauſſæ procatarcticæ.

Prognoſis.

§. LXIV.

Benignus morbus periculi expers.

Levem morbum eſſe, & per ſe periculi expertem, quando benignus, in junioribus, & bonis humoribus præditis cenſetur, & talis experientia comprobatur. Nam ſæpe ſolo regimine diætetico, & cutis blanda expiratione intra paucos dies diſcutitur. Hæmorrhagia narium ſub ipſa eruptione accedens inſigniter morbum levat (*a*). Quamquam vero benignus, facilis, & brevis morbus eſt, tamen aut ob neglectam expirationem cutaneam, & frigus ſuſceptum, aut ob calefacientem nimis medendi rationem in periculoſum, & malignum vertitur. Summum enim periculum imminet, ſi purpura ſcarlatina retroceſſerit; peſſimæ tum phrenitides, anginæ, peripneumoniæ, convulſiones, tuſſes exoriuntur, plerumque malum eventum habituræ.

Hæmorrhagia narium quando utilis.

Cur interdum malignus.

Purpuræ regreſſus.

(*a*) JUNCKER. *l. c.*

Curatio.

§. LXV.

Itaque in hac ſpecie, in qua Natura ſalutarem criſim per ſe ipſam molitur, Sydenhamius Clinicus longe feliciſſimus, & ſi quis alius, in morborum indole indaganda perſpicaciſſimus, quem ceteri fere omnes ſequuntur, jure contendit, nihil movendum eſſe, ſed cunctandum, ut ſanguis ab heterogenea, & noxia acritate ſe liberet, & per cutis ſpiracula eam difflet. Hinc abſtinendum jubet a ſanguinis miſſione, ab enematibus, itemque a medicamentis quibuſcunque calefacientibus; ne prioribus illis opus naturæ, quæ extrorſum malum protrudere tentat, impediatur; his vero poſtremis nimius motus concitetur, febriſque ultra modum increſcat, ſicque ſe opponat moderato & pacato motui, qui ad lenem ſecretionem, ſucceſſivamque morbifici fomitis excretionem requiritur. Quamobrem victum temperantem inſtituendum præcipit, carnium eſum, & liquorum vinoſorum uſum penitus ablegans. Potui autem lac cum triplo aquæ coctum, hydrogalam vocant, dandum eſſe, nec ſinendum ægros foras prodire, aut aeri libero ſe objicere, quamquam nolit tamen, ut perpetuo lectulo defigantur. Hac enim ratione ſine moleſtia, & periculo morbum diſcuti aſſeverat, contraria vero excandeſcere, & mortiferum quandoque fieri. Ubi ſub initium coma, aut epilepticæ convulſiones (§. LX.) acceſſerint, amplum validum-

Benigna quę curatio.

Nocet aer apertus.

Coma, & convulſio epileptica quid poſtulet.

dumque epispasticum posteriori cervici applicandum, & paregoricum, quod singulis noctibus ad finem usque iteretur, statim propinandum commendat. Cute demum omnino desquamata, lenem alvi ductionem proponit, ut, si quæ morbi reliquiæ supersint, penitus exturbentur; qua in re aliquos omnes consentientes habet.

In fine alviductio.

§. LXVI.

Curatio gravioris.

Ac profecto usu comprobatum est, purpuram scarlatinam, quando levior, & benignior est, sola naturæ ope, idoneoque dietetico regimine sine medicamentis feliciter solvi. Verum si paullo gravior, & vehementior sit, Medicinæ aliquo adjumento egere videtur. Tunc diluentia, temperantia, & subacida a plerisque ut necessaria proponuntur, ut acritas peculiaris, & calida humorum demulceatur, atque emendetur. HEISTERUS (*a*) pulveres, ut vocant, temperantes, & blande diapnoicos (quibus ferme tota Stahliana, & Hoffmanniana schola maxime confidit, utiturque) illis adjungi, unaque adhiberi, e re fore existimat. Quamquam ejusmodi pulveres, qui ex absorbentibus, cinnabri, & nitro parari solent, virium ita exiguarum nobis videntur participes, ut parum, vel nihil reliquam simplicissimam curationem immutent. Illud porro, quod de sanguinis missione omittenda habet SYDENHAMIUS, aliique post eum doctissimi viri, non ita perpetuum, atque inconcussum præceptum habendum crediderim, ut numquam ei locus esse possit. Id auxilii in maligna, ut postea videbi-

De sanguinis missione judicium.

bitur, a plerisque exercitatoribus Clinicis, tamquam præsentissimum prædicari solet. Cur non item in benigna, quando æger plethoricus sit, febrisque vehementior, aut grave aliquod symptoma capitis, aut pectoris urgeat? Apposite, & sapienter Joannes Freindius (*b*) inquit: *in erysipelate, variolis, morbillis, febre scarlatina aliisque similibus vitiis, si vehementia sint symptomata, & caput, vel pulmonem afficiant, aut in alia quavis parte dolorem ingentem moveant, haud absque ratione, ac tuto vena inciditur. Ego certe, quamquam haud aliud frequentius experimentum instituerim, ne semel quidem animadverti quamlibet harum eruptionum post missionem sanguinis retrocessisse, ubi affectus id auxilii requireret*. Neque ab eo dissentiunt experimenta aliorum medendi arte præstantium. Timor autem retrocessionis rectius imminet ab aucto febris motu, aut a spasticis contractionibus, quas dolores, aut inflammationes inducunt: cui malo sanguinis missio præ ceteris omnibus efficacissime prospicit. Tum enim in tali motus sanguinis excessu, quamqam per sanguinis missionem refrænari quodammodo eum contingat, tanta ejusdem vis adhuc tamen superest, ut versus cutim valide humores propellere queat, quin eis retrogrado motu, introrsumque remeare liceat. Cautio itaque adhiberi debet, ne sanguis eo usque temere profundatur, quo vires vitales nimium enerventur, ejusque projectio præter modum infringatur, & languet. Hoc dumtaxat casu retrocessio ob motum a tergo deficientem timeri posset.

(*a*) *Compend. med. Pract. cap. IV. §. XXX.*
(*b*) *Hist. Medecin. p.* 21. *edit. Venet. ann.* 1735.

§. LXVII.

De purgatione quid sentiendum.

Alvum quoque laxari SYDENHAMIUS, & JUNCKERUS sic timent, ut alter vel enemata ipsa suspecta habeat, alter diarrhæam, si supervenerit, sistere paret, addendo pulveri attemperanti, quem adhibere ipse solet, decem grana Cascarillæ pro qualibet dosi. Timor autem iste non semper probandus est, nisi purgatio modum excedat, aut non debito tempore instituatur, aut alvi fluxus ejusmodi sit, ut vires vitales prosternat. Immo primis mox diebus, antequam eruptio ad cutim facta sit, si signa gastricæ saburræ non desint, cur alvum leniter ecoprotico medicamento laxari non liceat? Quid ab enematibus blandis, & nihil irritantibus, quæ sordes molliter avocent, detrimenti metuendum: TARGIONIUS TOZZETTUS vir sane doctus & longa experientia probatissimus non semel in hoc morbo diahrrœam tam ab initio, quam in progressu salutarem admiratus est, ut deinde quæreret, num ita religiose, ut vulgo putatur, ab eccoproticis, & clysteribus abstinere oporteat (*a*)? Ego equidem, ubi gastrica saburra sui signa profert, numquam eam cito subducere dubito, quod viderim sæpe, relictam intus vel majorem labem sanguini impertire, vel spasmos, & dolores in abdomine excitare, quibus morbidi fomitis secretio retardatur, vel jam secreti regressus promovetur.

Observatio. Targienii Tonzeti de alvi fluxu.

Damna a gastrica saburra.

(*a*) *Prim. Raccolt. d' osserv. p.* 102.

§. LXVIII.

§. LXVIII.

Nihil vero perniciosius est purpura scarlatina laborantibus, quam ea præsente corpus detegere, aut e lecto surgere, & diu extra morari, aut incaute aeri paullo frigidiori se exponere. Facile enim introvertitur magno cum vitæ periculo: Nec audiendi sunt regiminis refrigerantis laudatores nimii, qui in hujusmodi morbis indiscriminatim ægros extra lectum quotidie semel, aut bis per aliquod tempus manere cogunt, & toti pene ad aerem renovandum, refrigerandumque incumbunt. Quantum discriminis res ista habeat, nemo melius norit, quam diligens; & ingenuus eorum, quæ hanc methodum subsequuntur, sine partium studio observator. Itaque ne quid mali obveniat, cavendum plane est a quacunque vel levi caussa quæ repellere purpuram possit, aut exspirationem cohibere. Et si quando casu contingat, extrinsecus corpus plus justo refrigerari, ut egressus timendus videatur, illico potu diaphoretico, & calente, sicuti diluto florum sambuci, aut tiliæ, aut simili uti expedit, quo cutanea excretio leniter instauretur. Huc spectat quoque spiritus Mindereri adeo in morbis exanthematicis propter vim diaphoreticam, antisepticamque commendatus. Nec cautio ejusmodi circa aerem ambientem adhibenda est tantum extante cutanea rubedine: verum tum etiam, cum ipsa evanuerit, & epidermis jam lamellatim deciderit; alvusque, prout morbo penitus soluto faciendum supra præcepimus, opportune expiata fuerit. Nam ægri adhuc per

Noxæ regiminis frigidi.

Quid fieri debeat in metu regressus.

Exspiratio quamdiu curanda.

aliquot dies in cubiculo detinendi ſunt, præſertim tempeſtate frigida exiſtente: niſi enim tranſpiratio libera conſervetur, nequaquam perfecte reſtituuntur (*a*). Immo in Etruria, in qua purpura ſcarlatina frequentiſſimus morbus eſt, ſaniores Medici, cum in quocumque anni tempore, etiam æſtate calida, aut temperato vere noxas renovati aeris pluries experti fuerint, quaſi legem ſibi indixerunt, non renovandum aerem, neque cubiculum permutandum, niſi poſt quadrageſimam diem exactam (*b*). Quod eo ſane ſpectat, ut quæ mala a retentis, nec penitus difflatis morbi reliquiis ſæpe ingruunt, quantum fieri poteſt, longe avertantur. Puto tamen de aeris incauta, & imprudenti renovatione, cubiculique mutatione intelligendum præceptum illud eſſe, cum aerem humanis halitibus repletum, &, ut vocant hodie, phlogiſticarum non modo mephiticum & noxium fieri, ſed etiam expirationi Sanctorianæ adverſum redi, notiſſimum ſit.

(*a*) HEISTER *l.c.* (*b*) Referente Jo. ALOYS. TARGIONIO *in Vol.* 3. operis inſcripti: *Avviſi ſopra la ſalute umana per l'anno* 1778. *p.* 262.

Purpura Scarlatina maligna.

§. LXIX.

Quid hic malignum? Sed præter Purpuram ſcarlatinam *benignam*, & *regularem*, de qua hactenus actum eſt, alia eſt, quæ *maligna*, & *anomala* vocatur, quia vehementior, & periculoſior, interdumque mortifera deprehenſa eſt. Non enim *malignum* hic

hic ſtricto, & proprio ſenſu accipitur, ſed lato, & gravitatem morbi, periculique magnitudinem ſignificante. *Hanc* ſæpe dolor aliquis in aliqua parte fixus, aut vagans, ſine cauſſa evidenti, & ſine *ulla* exteriore, & conſpicua nota, aut partis mutatione præcedens imminentem portendit, quod aliorum etiam exanthematum malignorum, & præſertim variolarum commune non ſemel deprehenditur. Exemplum hujuſce phænomeni malignam ſcarlatinam prædicentis protulit ex propria obſervatione Haenius (*a*). Sed multo frequentius, & quaſi proprium eſt, tuſſim ferinam, oculorum inflammationes, & rubores, & quandoque alvi fluxum antecedere. Deinde febris accedit poſt horrorem cum ſummo cutis ardore, ſiti inextinguibili, capitis dolore, pulſo crebro, & vehementi, faucium inflammatione, aut dolore, reſpiratione frequenti, & difficili, & quaſi peripneumonica, interdum vomendi cupiditate, aut vomitu *, comate, & delirio; & tres, quatuor, vel quinque dies cum omnium ſymptomatum incremento interdum perſiſtit, antequam maculæ erumpant. Plerumque vero *hæ* parva eryſipelata referentes, cito totum corpus robore eryſipelatode occupant, maturius videlicet quam in benigna, ſic ut quandoque ſub finem primæ diei, aut ſecunda die ** jam erumpant, & partes ipſæ rubore affectæ magis quam in benigna tument, & elevantur. Hoc tempore ſputa, & urinæ ipſæ interdum viſæ ſunt, ut notat Rosenius, ſanguine tinctæ. Rubor iſte quatuor alios dies ut plurimum aſſiduus cutim tenet, & toto eo tempore febris vehemens, cunctaque ejus ſymptomata non modo non minuuntur, verum etiam augentur,

Signa maligna.

incallescuntque, ita ut phrenitides, suffocationes, & peridneumoniæ lethales consequantur. Quandoque, ubi maculæ nunc plus, nunc minus prodeunt, aut uno temporis momento plus rubent, in alio mox minus, facile tum supervenit ad caput metastasis, quam sequitur hemiplegia, aut subita mors. Sed si tunc pus cum sanguine remixtum ab alterutra aure exeat, aliqua adhuc spes effulget melioris eventus, eodem ROSENIO teste. Illud saltem perpetuum est, quod febris diu potrahitur. Typum ipsa plerumque continuæ remittentis servat, naribus fere occlusis, voce rauca, & cutis ardore intolerabili comitata. Interdum tamen febris adeo latet, & decipit, ut, si pulsuum micatus tantum attenduntur, ægri non febricitare videantur, quod veræ malignitatis quasi proprium est; vel ita quandoque manifestas remissiones habet, ut intermittere eam (*b*) crederes.

Febris qualis?

(*) Id in epidemica constitutione Hanniensi ann. 1779. & 1778. inter pessima signa habebatur. MEZA *Comp. Pract. Fascic. I. Cap. XVIII.* §. 163.

(*a*) *Rat. Contin. T. I. Cap. VII. pag.* 98.

(*b*) *Id ib.*

** In modo memorata Hauniensi constitutione *statim ab initio cutis intense rubebat tota cancrorum coctorum ad instar.* MEZA *l. c.* §. 164.

§. LXX.

Anomala:

Prout vero sporadica, aut epidemica est, & prout ætas, temperamentum, habitus corporis, anni tempus, & aeris constitutio variantur, diver-

versa & ipsa ratione invadit, & multifariam ab eo quem descripsi, modo, atque incessu deflectit, & tunc non modo *maligna*, sed etiam *anomala* audit. Sic interdum macularum eruptio in lumbis & partibus inferioribus incipit, deinde ad superiores progreditur. Sæpe facies, pedes & manus tument, uti in variolis; & febris cum ipsa scarlatina rubedine non prius, quam duabus vel tribus exactis hebdomadis evanescit. Immo non desunt observationes, quæ doceant, febrem & scarlatinam eruptionem ipsam interdum ad Quadragesimam usque diem productas fuisse (*a*). Quandoque etiam observatum est, post discussam, desquamatamque rubedinem scarlatinam alvi fluxum, qui eam comitabatur, cum amphemerina lenta prosequi, & sic ægros (*b*) consumi, & contabescere.

(*a*) Haen. *l. c.*
(*b*) Morton. *oper. T.* 3. *Cap. V. Hist. X.*

§. LXXI.

Ad malignum certe genus ea spectat, quam aliquoties vidit, & jam ab anno 1619. descripsit Sennertus (*a*), cui & morbi nomen ignotum erat, & ignota pariter simplex, & *benigna* ejus species, quam supra exposuimus. Cum autem de nomine ipse ambigeret, ex eo, quod pueros tantum illa corripi vidisset, peculiarem morbillorum differentiam tandem esse statuit. Sed tradita ab eo morbi descriptio *scarlatinæ*, & quidem *malignæ* omnino convenit; nec quidquam ratio, ob quam ad morbillos eum ablegat, probare videtur, cum certo aliunde constet, adultos quo- *Ad malignam spectat illa Sennerti.*

Item illa Langii. que eidem obnoxios sæpe fieri. Epidemicam quoque pessimi moris scarlatinam, quæ in Saxonia annis 1695. & 1697. grassata est, commemorat testis oculatus CHRIST. JOANN. LANGIUS (*b*). Malignam, immo pestilentem cum parotidibus, bubonibus *, & faucium, orisque exulceratione conjunctam curavit, descripsitque MORTONUS (*c*).

Pestilens Mortoni. Anno 1748. & 1749. summopere maligna, ac perniciosa scarlatina Hagæ Batavorum desæviit. Hæc *cum valida angina incohabat, & plurimos infantes, & multos juvenes, & adultos occidebat. Immo fauces, carnesque buccarum in ulcera maligna, ossa maxillarum in cariem pessimam convertebat, & similia etiam in cruribus* efficiebat (*d*).

(*a*) *Med. pract. Tom.* 2. *l. IV. de Febr. cap. XII. de variol. & morbil. p.* 178.

* In epidemica scarlatina Hauniensi, de qua paullo ante mentionem feci, parotides supervenientes, quamvis suppurarent, lethum afferebant. Nisi enim primis morbi diebus ægros suffocabat, eos per quatuor hebdomadas excruciabant, donec languore perirent.

MEZA *l.c.* §. 167. ROSENIUS vero in scarlatina epidemica ann. 4741. Upsaliæ observata testatur, tumores parotidum, & glandularum maxillarium non fuisse perniciosos, & paullatim sponte resolutos esse. *Trait de malad. des Enfans chap. XIV. p.* 281.

(*b*) Teste HAENIO *Febr. division. divis. VI.* §. 2.

(*c*) *L.c. hist. XI.*

(*d*) *L.c. p.* 25.

§. LXXII.

A Navierio descripta. Magnam cum priori affinitatem habet *epidemica scarlatina*, quam Catalauni, & in quibusdam

dam Regni Gallici locis anno 1751. vidit Navierius (a). Quia vero nihil magis cum ad cugnoſcendum, tum ad medendum confert, quam accurata eorum, quæ in morbis contingunt, enarratio; idcirco nec grave, nec inutile fore exiſtimo, ſi in hac quoque breviter deſcribenda conſiſtamus. *Per febrem admodum vehementem ſe manifeſtavit, quæ animi deliquiis, laſſitudinibus ſpontaneis, capitis, fauciumque doloribus, deglutitionem impedientibus comitata erat. Secundo die, & ſæpe poſt viginti quatuor, vel triginta horas in toto corpore maculæ rubræ, vivido ſcarlatino colore, latæ, manus magnitudinem ſæpe excedentes, figuræ irregularis, & dorſum, pectus, femora, & nates ſæpe ita tegentes, ut unica tantum eſſe videretur, apparuerunt. Hæ maculæ, quovis fere momento diſparentes ſe in alia loca eryſipelatis more conferre videbantur, in quibus antea non fuerant. Manus eaſdem tangens calorem vividum, & ardentem, præcipue in adultis ſentiebat, & cutis ruberrima digito compreſſa albeſcens, remoto digito ſtatim rurſus rufeſcebat. Pulſus parvus, & frequens erat; & reſpiratio difficilis, & intercepta, & ſingultuoſa in plurimis eſſe videbatur. Halituoſus vapor e pulmonibus egrediens adeo calidus, & urens deprehendebatur, ut unuſquiſque hunc percipiens faciem ab ægro ſtatim avertere cogeretur: Hæc febris etiam interdum cum manuum, & brachiorum inflatione conjuncta fuit, integraſque familias aut inſimul, aut ſucceſſive invaſit* Quibuſdam *lingua* erat *valde ſicca*, plurimis vero *humida*, & venter *flatibus diſtentus*. *Iis* qui ab atroci hoc malo evadebant, *epidermis quinto, vel ſexto die per ſquamas decidebat*,

quin

quin immo adolescenti tredecim vel quatordecim annorum tota manus, pedisque cuticula exceptis unguibus secessit quibus vero non illico in *primo morbi impetu succurrebatur, eschara gangrænosæ in fundo faucium versus arcum, & velum palati* superveniebant, & ita celeriter proserpebant, ut *œsophagum, asperamque arteriam ante* occuparent, *quam* illæ percipi, curarique possunt. Quare non pauci e medio tollebantur. Notandum præterea est, non nullos hoc morbo *affectos quarto vel quinto die* non secus periisse, *ac si* gangrænosa pulmonum inflammatione *suffocati essent. Alios post vehemens delirium morientes magnam saniei quantitatem per os, & nares* reddidisse; & rubra antea maculas *post mortem in quibusdam prorsus* violaceas evasisse. Hanc porro lucem, subjicit auctor, *in infantibus longe mitiorem*, quod minor, fuisse, faciliusque remediis obtemperasse (*b*).

(*a*) *Dissert. en forme de Lettre sur plusieurs maladies populaires &c. A Paris* 1753.

(*b*) *Comm. de reb. in Scient. nat. & med. gest. Vol. IV. P.* 2. *p.* 338.

§. LXXIII.

Scarlatina epidemica ann. 1770. & 1771. Vindobonæ.

Sub initium hiemis ann. 1770. & 1771. Vindobonæ, post prægressam febrium intermittentium constitutionem, malignæ & epidemicæ quædam Scarlatinæ insurrexerunt, quarum HAENIUS (*a*), & ANDREAS KIRCHVOGELIUS historiam nobis reliquerunt. Præcipua earum symptomata, quibus formidabiles reddebantur, fuerunt convulsiones, coma, delirium, & non raro etiam *an-*

gina

gina inflammatoria, quæ, nisi propere apta medendi ratione coerceretur, gangræna, & sphacelo terminabatur, ægrosque citissime (*b*) jugulabat. Sed non adeo exitiosæ profecto hæ visæ sunt, uti illæ Navierii, neque semper cum angina gangrænosa conjungebantur. Plerique enim ex his decumbentes, si rite curarentur, feliciter evadebant, & servabantur, quemadmodum Kirchvogelius testatur.

(*a*) *Rat. contin. P. I. cap. VII.*
(*b*) *Diar. med. Practic. cap.* 3. *p.* 29.

§. LXXIV.

Complicatæ, sive mixti generis partim nempe *maculosæ*, partim *pustularis* (§. LXII.) exemplum depromimus ex illa epidemica Scarlatina, quam Cl. Lorryus, constitutionem referens morborum ann. 1777., *erysipelas universale* nominavit (*a*). Perniciosissima ejus natura, & peculiaria symptomata, quorum cognitio Tironibus plurimum lucis afferet, merentur profecto, ut tota ejus historia, quam accuratissime memoriæ prodidit idem vir præstantissimus, hic exscribatur. Crebri omnino fuerant antea, erantque adhuc illo anno morbi exanthematici febriles, videlicet morbilli, erysipelata, febris scarlatina, aliæque cutaneæ eruptiones. *Scarlatinæ* vero huic, de qua loquitur, non modo pauci, sed etiam qui in prima adolescentia constituti erant, quam maxime obnoxii fuere. Post brevem horrorem accedebat vehementissima febris cum summo & quasi igneo cutis ardore, lingua sicca, gutture rubente, inflammatoque, oculis scintillantibus, la-

Exemplum mixti generis.

labiis aridis, quorum ſuperius etiam tumebat. Mox obfuſcabatur caput; & quamquam ægri rite reſponſa darent interroganti, difficulter tamen adduci poterant ad loquendum. Reſpiratio interim erat ſublimis, celeris, calida. Subinde vomituritio e torpore, & ſilentio eos excutiebat; immo vomitus etiam corripiebat, quo magno cum conatu ejiciebantur vere porracea, & quandoque manifeſto acida, ſed ſine levamine. Alvus adſtricta nihil reddebat, & copioſæ urinæ aqueæ fluebant. In hoc prope ſtatu quatuor ac viginti horæ exigebantur, quarum decurſu aliquando febris exacerbari videbatur, nec deerat aliqua, etſi obſcura, mentis aberratio. Primum morbi ſtadium hoc dicerem, ſive initium.

(a) *Hiſtor. de la Societ. Roy. de Mèdec. T. 2. Mémoir. p. 7.*

§. LXXV.

Eruptio. Tranſacto hujuſmodi temporis ſpatio incipiebant apparere quædam maculæ rubræ ſejunctæ, & diſcretæ in manibus, brachiis, lumbis, & facie. Nequaquam tamen ex hac eruptione ſymptomata minuebantur. Reſpiratio permanebat æque difficilis, celeris, ac ſublimis, ut antea, de qua ægri nullo modo querebantur, quaſi eam nec perciperent, nec agnoſcerent, quod in morbis quibuſque malum ſemper ſignum deprehendi. Pulſus tum erat durus, contractus, & frequentiſſimus; urinæ vero crudæ, aqueæ, calentiſſimæ. Paullatim maculæ modo memoratæ dilatabantur, ita ut intra ſex horas a prima earum apparitione univerſum corpus a capite ad pedes uſ-

usque rubore summo suffunderetur. Principio rubor iste pressione albicabat, non ita vero progressu, tam immutabilis, & omnino constans fiebat. Cutis tactui aspera, & granulis minutis conspersa, ardensque admodum reperiebatur. Increscebatque malum celeriter inter duodecim horarum intervallum, ut non solum tota exterior cutis facies valde tumida extaret, dura, tensa, & quasi corio similis, verum tota etiam cellularis tela intumesceret, & totius pene corporis formam alteraret. Hinc labia, nasus, collum in tumorem enormem attollebantur. Tumor autem non erat mollis, & aqueus, ut in œdemate, sed renitens, & durus. Cutis ferme sensus expers videbatur, sed tanto exardebat calore, ut digiti ad pulsum explorandum appliciti, si aliquandiu ibi moram traherent, veluti ab igne adurerentur. In hoc altero morbi stadio, sive augmento, & vigore ægri nihil querebantur, sed stupidi, & plerumque taciti desipiebant. Os siccum, & linguam nigricantem etsi haberent, non tamen sitiebant, aut potum ullum petebant. Respiratio vix dici potest, quantum præceps, & cita esset. Urinæ inscio sæpe ægro profluebant. Pulsus quoque magis magisque crebri, & celeres fiebant. *Incrementum.*

§. LXXVI.

Elapsis in hujusmodi stadio circiter sex horis ungues jam nigricabant. Interdum alvus, quæ adstricta eousque fuerat, sponte laxabatur, prodeuntibus excrementis partim viridibus, partim sanguineis. Sæpe phylictænæ in cute oriebantur, quæ si gangrænosæ essent, tumor subdebat, & cu- *Exitii signa.*

cutis ipsa flaccescebat. Generatim partes omnes paucis horis ante mortem detumescebant, & molliebantur; deinde leves convulsiones obortæ proximam mortem portendebant. Post mortem livor cutim fœdebat; quæ pustulis minutis conspersa, atque aspera speciem ejus exhibebat, quam injectiones anatomicæ repleverint. Pustulæ vero hujusmodi num ad morbillos, aut ad miliaria spectarent, non satis liquet ex Lorryana descriptione. Si tamen ad morborum tunc grassantium constitutionem respiciatur, inter quos morbilli certe non infimum locum habebant, ad hos potius referendæ viderentur.

§. LXXVII.

Boni exitus signa. Quod si morbi perniciosa vis non tanta esset, ut omnem adimeret spem salutis, tunc paullatim symptomata mitigabantur, & plerumque narium hæmorrhagia superveniebat, quæ, etsi malum non integre judicaret, valde tamen sublevabat. Oculi, qui aridi, & prope ustulati erant, incipiebant humescere, & lacrymas fundere. Circa septimam tussis se se manifestius exserebat, sed nihil notatu dignum excreabatur. Interdum copiosus salivæ fluxus movebatur, & alvus laxata dejiciebat biliosa multa. Epidermis demum sensim decedebat, artubus interim, præsertim inferioribus perpetuo humido vapore, atque halitu madentibus. Non tamen morbus finem attigebat, ante XIV. vel XXI. diem. Eo vero superato, tussis molesta, & diutinæ oculorum affectiones aliquandiu adhuc eos, qui feliciter evaserant, divexabant.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII.

Non possum mihi temperare, quin aliam *Scarlatinæ*, mixti generis *, nempe cum exanthemate miliari *complicatæ* historiam priori adjiciam; idque eo libentius duabus de caussis faciam, primum quod hæc multo minus exitiosa existitit, deinde quod ab illustri, & medendi laude percelebri Medico, Archiatr. Cæsar. Comite. Antonio Storckio, cujus sæpe observationibus utimur, accuratissime scripta suppeditatur, nobisque ea videtur, quæ minus exercitatis quibusque quam maxime profutura sit. Exscribam igitur ferme totam ex ejus ipsissimis verbis. Mense Novembri ann. 1759. cum Vindobonæ in Nosocomio Pazmariano ex febri continua catarrhali, cui sæpe miliaria exanthemata superveniebant, multi decumberent, alia febris non paucos corripuit, quæ primis diebus valde mitis videbatur. „ Etenim levis tantum, & obtusus aderat capitis dolor, appetitus languit, pulsus fuit naturali paullo celerior, nec tamen plenus, nec durus, nec suppressus, sitis mediocris, lingua humida, alba, oculi solito minus vivaces. Alvus quotidie naturalis prodiit, urina crassam in medio nubem gessit. Incipiente QUARTO die omnia symptomata subito exacerbata sunt. Pulsus summa violentia exagitabatur, ita quidem, ut eodem die binæ, ternæve sat largæ venæsectiones debuerint institui, caput acutissime doluit, in pectore orta est anxietas, & respirandi magnus labor, lingua fuit aridissima, oculi rubore suffusi sunt, & pro-

Alterum mixti generis exemplum.

Principium.

Augmentum.

protuberarunt, ſitis immaniter augebatur, totum corpus, maxime vero extrema, calor urens invaſit; urina fuit ruberrima, craſſa, quaſi multo ſanguine tincta; acceſſit delirium, ſopor, corporis inquietudo. Factis neceſſariis venæ ſectionibus, & dato copioſiſſimo potu diluente, nitroſo ſub finem diei quarti tota cutis aſpera, ſeu anſerina apparuit, & mox rubuit colore ſcarlatino. *Eruptio ſcarlatina.* Nullum tamen ſymptoma inde levatum eſt, & ægri frequeuter tuſſitarunt, & noctem habuerunt admodum inquietam ".

* Mixti generis fuit etiam ſcarlatina ann. 1751. a ROSENIO deſcripta, quæ, etſi cum angina inflammatoria conjungeretur, non tamen valde mortifera viſa eſt.

§. LXXIX.

" QUINTO die, prægreſſo per univerſum corpus largo ſudore, remiſit calor urens, & tuſſitatio; mox pruritus cutim occupavit, dein viſæ ſunt numeroſæ puſtulæ albicantes, opacæ, *Eruptio militaris.* diverſæ magnitudinis, & figuræ, quædam ex his confluentes ſat magnas veſicas efformarunt. Puſtulæ hæ denſiſſimo agmine collum, pectus, & abdomen obſederunt; in facie autem erant *Effectus varius.* nullæ, in extremitatibus paucæ. Factis his eruptionibus quidam ægri ſe multò melius habuerunt; diſparuit enim ſopor, abiit delirium; ſitis, & pulſus velocitas imminutæ ſunt. Immo pulſus in quibuſdam fuit adeo bonus, & æqualis, & omnia ſymptomata adeo mitia, ut totum opus ſoli naturæ tuto tunc potuerit commit-

mitti. Aliqui autem manſerunt ſoporoſi; continuo delirarunt; eorum pulſus fuit debilis, inæqualis, intermittens; urinam & fæces inſcie dimiſerunt, tendines ſubſiſterunt, & artus convulſionibus exagitati ſunt. SEXTA die in eodem ſtatu perſtitere.

§. LXXX.

„In principio SEPTIMI diei ortus eſt horror; dein ingens frigus omnia membra perrepſit, quod ultra horam duravit, extrema reddidit gelida, rigida, & tantam induxit virium proſtrationem, ut mortem allaturum videretur. Ceſſante tamen hoc frigore mox ægri ad ſe redierunt, nec delirarunt amplius, pulſus fuit æqualis, liber, minus velox, & ab eo tempore vires auctæ ſunt, nec ullæ convulſiones, aut tendinum ſubſultus amplius obſervabantur; in quibuſdam febris fere penitus deſiit. Eodem adhuc die puſtulæ omnes magis elevatæ ſunt, & redditæ pellucidæ; etenim limpidiſſima *lympha* videbantur repletæ; color ſcarlatinus cœpit evaneſcere, & ſitis imminui; urina fuit craſſa, turbida, & copioſiſſimum ſedimentum ſubfuſcum depoſuit".

Horror & frigus criſim præcedens.

Nova materiæ miliaris ſecretio per puſtulas cryſtallinas.

§. LXXXI.

„Ægri qui QUINTO die magnum levamen perceperunt (§. LXXIX.), & habuere ſymptomata admodum mitia, ii SEPTIMO die levem tantum horripilationem perceperunt; pulſus fuit paullo celerior, & puſtulæ magis repletæ ſunt, & cœperunt pellucere; reliqua autem omnia optimo in ſtatu permanſerunt. OCTAVO die nihil mu-

Horripilatio novam eruptionem antecedens.

Miliaria crystallina. mutatum est, nisi quod is qui SEPTIMO die male habuerunt, aliquoties alvus biliosa, liquida, *Quibus alvus laxata, & quibus non?* fœtida cum magna euphoria prodierit: iis vero alvus fuit naturalis, qui minorem septimo die molestiam perceperunt. NONO die febris fuit admodum exigua; urina fere naturalis; alvi profluvium siluit; color scarlatinus sensim in naturalem abiit; pustulæ partim ruptæ sunt, & limpidum serum fuderunt, partim conciderunt, & *Purpuræ & pustularum finis.* exsiccatæ sunt, DECIMO die tota fere cutis naturalem colorem habuit, & omnia erant meliora, & quidam ex his ægris ab omni febre liberi, jam per aliquot horas extra lectum fuerunt. UN- *Finis febris.* DECIMO die in omnibus desiit febris, rediit appetitus, epidermis lamellatim secessit, intra paucos dies viguerunt vires, & valetudo fuit integerrima (*a*)". Mixti pariter generis *scarlatina*, maligna, & epidemica fuit, quam in Cephaloniæ urbe, vicinisque locis anno 1763. grassantem vidit Amicus meus ANGELUS ZULATTUS (*b*). Cum magna primarum viarum cacochylia, multaque lumbricorum congerie sic copulabatur, ut solo alvi fluxu vel spontaneo, vel arte concitato pessima ejus symptomata, uti delirium, convulsiones, parotidum tumores, fauciumque inflammatio feliciter, & plene tollerentur.

(*a*) *Ann. medic. secund. p.* 46.

(*b*) *Giornale di Medicina di Pietro* ORTESCHI *T.* 2. *Num. XXIX.* Ubi absolutissima ejus historia inserta legitur. Quæ cum multa contineat, quæ morbum illum, caussas ejus, curationemque plurimum illustrant, rem gratam tironibus me facere confido, si eam hic breviter transcripsero. Hiemi præhumidæ nec multum frigidæ successit ver siccum, & solito fri-

frigidus. Siccitas autem tanta fuit, ut per quatuor subsequentes menses nulli imbres deciderint, & ne rores quidem nocturni, qui calorem, & siccitatem illud Insulæ temperare solent, adfuerint. Mense Majo ad finem vergente tempestas repente in calidam, & opprimentem mutata est. Tunc præter febres tertianas duplices continuas Purpura scarlatina tam in urbe quam in vicinis pagis vagari cœpit, pueros præsertim, & adolescentes utriusque sexus corripiens, immunibus, qui annum vigesimum prætergressi erant, relictis. In aliquibus morbus incipiebat ab horroribus vagis cum virium dejectione, & acutissimo capitis dolore; in aliis a subitanea lassitudine cum intolerabili totius corporis ardore. Fere omnes querebantur apetitus defectum, sitim magnam, atque inexplebilem, oris ariditatem, amaritiemque, & membra veluti fracta. His præterea lingua erat sordida, muco albo, & viscido obducta, & nausea perpetua, quam interdum excipiebant vomitus spontanei aquosi, spumidi, flavi, atque amari. Secundo, tertio, aut quarto die a febris, quæ semper vehemens erat, accessu collum primum, deinde totum corpus rubore suffundebatur. Rubor autem magis, vel minus intensus apparebat, prout morbus gravior, vel mitior erat futurus. Rubore non minus erat cutis ardor, & siccitas, quibuscum conjungebatur. Colorem hunc vere purpureum hic illic interstinguebant quædam minutissimæ bullulæ, non valde elatæ, semina sinapios magnitudine æquantes interdum etiam minores. Exanthematica ejusmodi eruptione non febris, non ejus symptomata minuebantur, immo atrocius mox capitis dolor intendebatur; pectoris oppressio, anxietas, & inquietudo magis assidue premebant. Non nunquam accedebat etiam delirium: immo infantes inter brevem, interrumptumque somnum subinde convellebantur. Punctiones vero, sive mavis morsus, quos circa cordis scrobiculum percipiebant, molestiores fiebant. In plerisque alvus adstricta erat. Hi febri vehementiore, & gravioribus symptomatibus afficiebantur. In aliis jam ab ini-

tio fluebet, egrediebaturque fœtentissima, crocea lumbricis permixta; atque in his mitior morbus erat. Quibusdam pueris, qui videlicet facie pallebant, & macilentiores videbantur, lumbrici non pauci tam ore quam ano sponte, & sine aliis excrementis prodibant modo vivi & vegeti, modo mortui, & corrupti. Per utramque hanc viam spatio quatuor dierum amplius quinquaginta lumbrici a Puella duodecim annorum excreti sunt. Fere omnibus post quartum diem dolor, tumorque parotidum superveniebat. Quibus hujusmodi, tumor deerat, fauces inflammatione tentabantur, & difficilis deglutitio evadebat. Paucissimi ab alterutro incommodo liberi existere. Nemini parotides suppurantur. Resolvebantur enim modo citius, modo tardius, prout rubor & febris evanescebant, & prout dejectionibus morbi fomes depellebatur. Satis erat eas inungere linimento aliquo, cui camphora adjecta esset. Eodem pariter ordine, eademque naturæ providentia faucium inflammatio minuebatur. Huic profuit magnopere aqua hordei leviter aceto rosaceo imbuta. Die septimo, aut etiam ante, in breviori morbo; in longiori vero die undecimo, duodecimo, aut decimo quarto rubor quadam quasi tenuissima farina aspergi videbatur, qua sensim cuticula albescebat, principio in superioribus partibus facto. Tunc sic pruriebat cutis, ut scabere eam oblectamento esset. Sic farina illa secedens, aut cuticula in squama soluta decidebat. Tum febris cito mitigabatur; interdum etiam ex toto cessabat, etsi adhuc ad aliquot dies rubor persisteret. Appetitus redibat cum somno longiori, & pacatiori. Sudor vero nullus erumpebat, nisi discusso penitus scarlatino rubore. Urinæ quæ inter initia parcæ, tenues, & aquæ fluebant; progressu, & inclinatione uberiores, & saturatiores factæ sunt. Hinc vires, & sanitas redintegrabantur. Qua ratione curatio instituta sit, referam infra.

§. LXXXII.

§. LXXXII.

Quam dedimus Scarlatinæ malignæ, atque ejus differentiarum descriptionem (§. LXIX. ad LXXXI.) sic puto exemplis opportune, & diffuso adductis illustratam, ut plana atque expedita sit cuicunque ad rectam diagnosim via. Superesset, ut de caussis aliquid dicerem; verum hæ satis expositæ fuerunt, ubi de scarlatina benigna (§. LXIII.) retulimus. Nam, si quid discriminis inter eas est, in gradu, copia, & potentia majori omnino positum videtur. Quare etiam illud consequitur, ut maligna non modo plus gravitatis & periculi habeat, sed etiam sæpe mortifera animadvertatur. Jure igitur SENNERTUS scripsit, *malum hoc grave, ac periculosum, & sæpe lethale* esse *(a)*. Anginosa, sive aphtosa (§. LXXI.) & præ ceteris epidemica, & mixta (§. LXXIV.) plerumque, ut notavimus, in lethalem gangrænam & horribilem strangulatum desinit. Quæ a LORRYO observata fuit (§. LXXIV.) majorem ægrotantium partem enecabat, nequidquam proficientibus quibuscumque artis selectioribus adjumentis. Non ita vero contigit scarlatinæ mixti generis malignæ, & verminosæ a Cl. ZULATTO descriptæ (§. LXXXI.) quippe quæ rite curata neminem occidit.

Diagnosis. *Caussæ.* *Prognosis.*

(*a*) *L. c.*

Malignæ Curatio.

§. LXXXIII.

Purgatio. Primis ſtatim diebus, antequam Scarlatina erumpat, ſi cacochyliæ indicia ſe prodant, lene eccoproticum dari oportet, aut vomitum, ſi breviori via expellenda videatur, aqua tepida cum oleo ſubacta, aut oxymele ſcillitico, aut Ipecacuanha pro ætatis, & virium ratione cieri. Sed nullibi magis emeſis neceſſaria eſt, quam ubi a miaſmate epidemico origo morbi pendere videtur; ſubtracto enim per vomitum fomite primas vias ingreſſo multo mitior morbus evadit. Id in primis perſpectum ſæpe eſt in epidemica Scarlatina, cui angina aphthoſa, aut gangrænoſa adjungitur. Cum autem febris vehemens, calor urentiſſimus, atque alia ſymptomata graviſſima in hac eſſe ſoleant, inflammationiſque metus ubique immineat, ſanguinem non ſolum mitti licet, verum neceſſe etiam eſt. Id quoque poſt ipſam eruptionem quarto, quinto die, immo tardius fieri interdum *(a)* debet. In peſtilenti, nimirum ea, in qua parotides, & bubones eruptioni jam *Sanguinis miſſio.* factæ ſuperveniebant (§. LXXI.), ſanguinem utiliter mittendum curabat MORTONUS *(b)*, & veſſicantia adhibebat. Quo in caſu largiorem etiam Chinæ chinæ uſum propoſuit *(c)* HAENIUS. In reliquis methodus antiphlogiſtica omnino huic quoque accommodanda eſt, qualem benignæ paullo graviori (§. LXVI.) convenire ſupra traditum eſt. *Alvi fluxus.* Alvi fluxus minime ſiſtendus eſt, ſi primæ viæ ſordibus ſcateant, & vires vigeant. At ſi immodicus videatur, tunc aliquantulum coerceri de-

co-

cocto albo, absorbentibus, & China-china ad scrupulum unum cum Laudani liquidi Sydenhami guttis quatuor ter in die, habita ætatis ratione iterata (*d*).

(*a*) Morton. *l. c. Hist. I* Haen. *l. c.*
(*b*) *L. c. Hist. XI.*
(*c*) Haen. *l. c. hist. I.*
(*d*) Morton *l. c. Hist. X.*

§. LXXXIV.

In ea Scarlatinæ epidemicæ constitutione, quam angina aphtosa comitabatur, a Navierio (§. LXXII.) descripta, cito vena brachii incidebatur; cum vero delirium, & coma urgeret, jugularium quoque sectio perutilis deprehensa est. Nec aliter in Scarlatina Vindobonensi anni 1771. (§. LXXIII.) se gessit Haenius. Reticeri tamen haud debet Kirchvogelium in eadem ipsissima epidemica constitutione nunquam sanguinis missione usum esse, quamquam angina accederet, & nihilo tamen minus suos ægros feliciter, ut ipse narrat, ad pristinam valetudinem restituisse solo regimine temperato, & diapnoico, victo tenui, & hydromele. Non tamen ideo omnem venæ sectionem ipse rejiciendam putavit: nam *nolim*, inquit, *me hisce omnes venæsectiones reprobare quisque credat, cum easdem præcipue apud adultos quandoque valde necessaria fuisse, & aliquos cum, & sine venæ sectione ad plures emigrasse sciam. Interim tamen cum scarlatinam hanc febrim multum priori* (scilicet intermittenti, quæ epidemice antea grassata est) *ut suæ caussæ debere, & potissimum hic suum virus ad fauces de-*

Navierii methodus.

Kirchvogelii therapia.

Non tamen venæ sectionem omnem rejicit.

ponere observarem, cortice peruviano tam injiciendo quam etiam interne illum dando absque vel unica in meis celebrata venæsectione, quos habui, feliciter curavi (a). Mirum profecto, sed non inauditum, nec insolens videbitur, in eodem morbo, loco, & tempore HAENIUM, & KIRCHVOGELIUM viros sane ab omni medicinæ scientia paratissimos in oppositam omnino de sanguinis missione sententiam ivisse. Illud, ni fallor, tenendum est, nihil hisce de rebus, quod absolute perpetuum habendum sit, decerni generatim posse, sed modo sanguinem recte mitti, modo ab ejus missione abstineri oportere, prout *indicantium*, aut *contraindicantium* potior ratio est. In universum in morbis, quos virus aliquod, aut acerrima, & caustica morbifici humoris indoles gignit, etsi inflammatorii videantur, parcius, & rarius sanguinis missione uti expedit *.

Monita de S. M.

(a) *Diar. med, Pract. l. cs*

* Multa jam in superioribus ad hujusmodi controversias dirimendas disceptata sunt; quæ in memoriam redigantur oportet: multa etiam in sequentibus libris, & potissimum ubi de Angina, & Pleuritide sermo habebitur, ad rem illustrandam invenies.

§. LXXXV.

Utilitas purgationis, & vesicantium. Paregorica.

Post sanguinis missionem serum lactis Tamarindis, & refrigerantibus plantis alteratum potui ordinario dabat NAVIERIUS. Præ cæteris clysteres iterandos suadebat. A vesicantibus intra scapulas impositis, vel ad suras admotis præclara effecta obtinuit, admiratusque est.

Pa-

Paregoricis, si eis locus esset, ante alvi ductionem refracta tantum dosi utebantur; post purgationem vero, paullo liberaliori. Gangrænam faucium valide arcebat gargarismate ex oxymele & spiritu vini dephlegmato, ut vocant, per salem tartari, in quo soluta esset congrua camphoræ quantitas. Ad eumdem finem, fauces acerbe dolebant, & colore cinnabarino rubescebant, illico decoctum corticis peruviani aut cicutæ injiciendum; potui vero lac decocto aliquo refrigerante dilutum, vel subinde *emulsum paregoricum nitratum* dandum alii (*a*) jubebant. Haenius oris ulcera, si alba, & vesicularia erant, detergebat applicito succo sedi, sive sempervivi majoris cum melle ex rosis, quod tutissimum est. Ceterum magna cautio adhibenda est in ejusmodi remediorum delectu, atque usu. In summa enim faucium, orisque phlogosi, aut phlegmone, cui dolor intensior adjunctus sit, a calidis, irritantibusque cavere oportet, ne malum exasperent, gangrænamque impendentem accelerent. Hinc plerumque præstat leniter gargarizare ex decocto caricarum pinguium cum lacte, aut ex diluto florum sambuci cum pauxillo oxymelis, aut syrupi mororum, aut ex his aliquid in fauces, sed e latere, & leniter per fistulam infundi. Vaporem quoque ex spongia aqua calida, & aceto imbuta, & pectori imposita manantem inspirari proficuum est. Naribus vero siccis, & obstructis prodest linteolum immitti, lacte tepido prius madefactum, idque subinde repeti. Quæ de aphthis tradita sunt alibi (*b*), quæque tradentem in capite de Angina *maligna*, & *gangrænosa*, si huc transferantur, quisque facile intelliget, quodnam

Gangrænæ faucium quid prosit.

Quid ulceribus oris?

Cautela.

cui-

cuique casui opportunius auxilium decerni debeat.

(a) KIRCHVOG. *l. c.*
(b) *Volum. I. §. CCXXVI.*

LXXXVI.

Nemo nescit, quantum adversus morbos vere putridos, aut gangrænosos valeat cortex peruvianus. Verum hodie non modo in illis, in quibus languor summus totum corpus occupat, verum etiam in acutissimis atque ardentissimis febribus, ubi certe virium vitalium actiones modum excedunt, fervorque quasi igneus excandescit vehementer, sine ulla cunctatione, & consilio adhiberi eum sæpius vidimus. Quantum vero in effreni adeo motuum omnium insolentia, & ferocitate præstet ab iis, quæ vim cordis, arteriarumque valentius incitant; atque adeo a cortice peruviano ipso abstinere, judicent æqui, expertique rerum æstimatores. LORRYUS certe in pessima, & plerumque lethifera scarlatinæ specie, quam ipse curavit (§. LXXIV.), non aliam methodum calidissimo, ardentissimoque morbo adhibendam existimavit, quam refrigerantem, atque antiphlogisticam. Neque satis intelligi potest, quomodo vir alioquin cautus & prudens ANTON. HAENIUS ingentem corticis vim quotidie ad plures hebdomadas suis ægris ingesserit. In constitutione illa epidemica, quam paullo ante memoravimus, ubi minor, ut ipse scribit, malignitas erat, non minus de ejus extracto dabat in die, quam semunciam; ubi vero major, unciam, & sæpe duplam etiam dosim singulis

Corticis peruviani usus moderatus.

Refrigerantia.

diç-

diebus. Fortasse frigidis in regionibus, atque in corporibus Germanorum audentius eo uti licet; aut qui ad eos pervenit, ita effœtus, aut adulteratus *, aut iners est, quod non sine caussa suspicor, ut largiori etiam manu datus vix, ac ne vix quidem hominem moveat.

* Et facilius lucri caussa adulterari potest corticis extractum; nam HAENIUS cum plerisque aliis Germaniæ medicis *extractum* adhibere consueverat. Genuinum, & sincerum, quod paucum e multo cortice educitur; magno pretio venit. Additione igitur alienarum rerum, vel aliarum plantarum nostratium *extractis*, ejus quantitatem augent pharmacopole, sicque majus sibi comparant lucrum. Neque ab ejusmodi fraudibus alieni sunt pharmacopolæ in Germania, quorum lucrandi cupiditas nuper certissimis documentis innotuit, & meritas pœnas dedit.

§. LXXXVII.

Præter ista vero, quæ faucium gangrænam aut antevertunt, aut coercent, tam interne sumpta, quam in fauces injecta, aut gargarismatis forma usurpata, extrinsecus quoque quædam admoventur, quæ morbi vim foras avocent. Idem HAENIUS vesicantia ex cantharidibus, aut cataphlasmata cum sinapi circa collum duci imperabat, antiquissimorum exemplum medicorum sequutus, qui acribus & salitis cutem in faucium inflammatione exulcerare consueverant. Nos quando dolor & fervor nimiam irritationem adesse, & ex hac caussa gangrænæ metum augeri ostendunt, fomenta anodyna, & simul antiseptica ex genere temperantium, & antiphlogisticorum ceteris anteponimus. Decocta

Topica.

Cautio.

cta florum sambuci, & malvæ aceto mixta leniter calentia ad id aptissima censentur. Immo cataplasmata ex malva, & semine lini, & mica panis lacti incoctis aptissima sunt, dummodo sæpe iterentur, ne frigescant. Nec fortasse undique probanda est illa nimia in purpura scarlatina alvum ducendi & mittendi sanguinem HAENI liberalitas, quæ in historiis ab eo enarratis ubique elucet. Neque in his laudanda nimia ejus proclivitas, qua ferebatur in regimen refrigerans, ut nimis crebro ægris permitteret e lecto surgere, & cutis exspirationem intercipere. His fortasse de caussis factum est, ut ejus ægroti gravibus, insolitisque vicissitudinibus subjicerentur, & diutius, quam par fuisset, morbo conflictarentur. Temeritatis ejusmodi pœnas sæpe luisse miseros ægrotantes ex multorum fide, & testimonio compertum habemus. Subitæ enim, & mortiferæ metastases inde sequuntur. Cum autem sive regimine frigido, sive alvi ductione, sive missione sanguinis temere; inconsultoque instituta, vel alio quocunque casu Purpura Scarlatina retrocesserit, & periculosa symptomata inde enascantur, quantocius enitendum est, ut revocetur extrorsum. Quem in finem sæpe feliciter vesicantibus extrinsecus, intrinsecus vero camphora, & potu calido usus est KIRCHVOGELIUS. Sed hic maxime administranda celerrime sunt, quæ alias (*a*) a nobis proposita & commendata fuere. Ceterum salubres naturæ motus, quando neque excedunt, neque deficiunt, observandi omnino sunt, iisque favere oportet potu acidulo, tepenti, & leniter diaphoretico, & victu tenui, antiputrido & sustinendis viribus opportuno, donec morbus ad declinationem, & finem perveniat,

Limitatio purgationis & phlebotomia.

Regressui scarlatinæ quomodo succurrendum.

nis-

rubore evanescente paullatim, & secedente in lamellas epidermide. Tunc demum, ut in benigna, alvus semel, iterumque leni medicamento ducenda est (*).

(a) *Volum. I. §. CCXCIV.*

(*) Quoniam supra (§. LXXXI.) historiam Purpuræ Scarlatinæ epidemicæ, malignæ, & mixti generis a Cl. ZULATIO conscriptam retuli, æquum sane est, ut ejus etiam curandæ ratio simplicissima, qua tuto, jucunde, & feliciter usus est, hic non prætermittatur. Mox ab ingruente ejusmodi morbo cognovit, eum ex multigena ventriculi, intestinorumque cacochylia originem ducere, ut ex amaro oris sapore, halituque fœtido, ex lingua sordida, & mucosa, ex appetitu dejecto, nausea, vomitibus spontaneis, vermium complurium excretione, dejectionibus olidissimis, & conferentibus patebat. Hinc eo animum direxit, ut primæ viæ ab hac sordium colluvie confestim expiarentur, promota videlicet, ubi aderat, diarrhœa, aut ubi abesset, leniter excitata. Quamobrem medicamentum catharticum, atque antelminthicum, quod constabat ex Rhabarbari binis drachmis, Jalapæ drachma una cum dimidia, & seminum Santonici drachma una, tenuem in pulverem redactis, & unciis tribus aquæ fœniculi, Thericalis vero duabus in liquidam mixturam dilutis. Hujus autem mixturæ pro ætatis, roboris, temperamenti ægrotantium ratione, & pro vario morbi gradu dabantur quotidie tria, quatuor, quinque, modo plura, modo pauciora cochlearia, justis intervallis discreta, donec venter solveretur. Postea medicamenti dosis excretionibus accommodabatur, sic ut modum non excederent, sed pergerent saburram educere. Nec alio usque ad morbi finem opus erat auxilio. Post primas dejectiones continuo mitigabantur symptomata, præsertim capitis dolor, convulsiones, inflammatio faucium, & ventriculi morsus. Hinc quoque rubor ex intensissimo in roseum dilutum

tum desinebat. Nec pruritus, qui optime præsagiebat, diu cunctabatur accedere, & pulsus molliri, & dilatari. Quinque vel sex intra horas viginti quatuor dejectiones satis erant ad hæc bona præstanda in aliquibus: in aliis pluribus opus erat pro cacochyliæ putridæ quantitate, ac vi. In parvis pueris plerumque una remedii præscriptio & non iterata omnem morbum debellabat; in grandioribus interdum iterabatur, sed nunquam tota absumebatur. Hæc erat communissima, & certissima, qua utebatur, curationis ratio. Fatetur tamen interdum etiam sanguinis missionem adhibuisse, ut aliquod symptoma periculosum averteret. Id autem auxilli genus utile fuit, quando pulsus durus, & plenus, & dolor capitis atrox exigebant aliquod moderamen. Sanguis eductus nunquam crustam phlogisticam exhibuit. Interdum quoque vesicantibus locus dabatur, nempe ubi sopor gravis opprimeret. Sed nihil catharsi fuit præstantius, & efficacius. Diæteticum autem regimen in eo consistebat, ut solis panatellis ex aqua decoctis, aut pane aqua pura intincto vescerentur, Carnes enim, aut earum jura febrim, & ruborem augebant. Potui dabatur aqua pura, aut nitro imbuta, liberali manu. Stragulis moderate tegebantur in lecto; aer pluries recens, & purus per fenestras intra diem admittebatur. Et quidquid alexipharmaci, aut sudoriferi speciem haberet, exulare jussum est. Sic tota febrium scarlatinarum cohors, quas curandas habuit, feliciter devicta fuit.

Morbi secundarii,
sive
Altera Scarlatinæ periodus.

§. LXXXVIII.

At experientia demonstravit sæpissime, resoluta purpura scarlatina, desquamataque jam epidermi-

mide, ægros e morbo convalescentes, si regimen diaphoreticum negligant, aut se aeri libero, aut frigidiusculo incaute objiciant, aut non perfectam crisim habuerint, modo repente, modo paucis post diebus, modo circa diem vigesimam primam, quandoque etiam serius (*), incidere in alia gravissima mala, eorumque complures e medio tolli. Neque id tantummodo acidit malignis, aut epidemicis purpuris scarlatinis, utpote huic infortunio frequentius obnoxiæ sunt, verum etiam benignis, & regularibus, licet multo rarius, quemadmodum constat ex fidissimis clinicorum (*a*) testimoniis. Hæc vocatur *secunda scarlatinæ periodus*, sive *secundum stadium* (*b*), quemadmodum febris, quæ variolas confluentes, aut malignas subsequitur, *secundaria* nomen apud plerosque obtinuit. *Noxa aeris frigidi.*

(*) Exemplum œdematis universalis, in quod die trigesima a morbi initio, cum jamdiu a febre, & scarlatina vacuus esset, homo quidam incidit ex eo, quod e cubiculo ad auram puriorem inspirandam prodierat, affertur a Medico Florentino solertissimo, Aloysio Nerio in quodam suo opusculo. Vid. *Avvisi sopra la salute umana Volum.* 3. *p.* 262.

(*a*) *Ibid*,

(*b*) Heist. *compend. med. l. c.*

§. LXXXIX.

Mala autem ista (§. LXXXVIII.), quamvis ab una eademque caussa manantia, multiplicis tamen generis sunt, prout nimirum acris humor, qui difflari per cutis spiracula debuisset, has vel illas partes aggreditur. In quibusdam ad articulos artuum extremorum delatus dolorem, & rubo- *Multiplex morbi genus.*

borem, ut in arthriticis (*a*), excitat. In aliis glandulas lymphaticas occupat, undæ hæ intumeſcunt, indurantur, & (*b*) dolent. Sæpiſſime in pulmones fertur, & reſpirationem reddit difficilem, & quaſi ſuffocantem; ſi vero in caput, & cerebrum impetum faciat, mox deliria, convulſiones, & mors (*c*) ſubſequuntur. Sed omnium frequentiſſimus eſt tumor œdematodes, aut leucophlegmaticus, quo totus corporis habitus, vel aliquæ ejus partes cum urina plerumque pauca, turbida, & fuſca, ac quandoque omnino ſuppreſſa * tentantur. Id a SENNERTO jam animadverſum video, nam poſt cutis deſquamationem, *mox pedes*, inquit, *ad talos, & ſuras uſque intumeſcunt, hypochondria læduntur, reſpiratio difficilior redditur, tandemque abdomen intumeſcit, ægrique non ſine magno labore, & poſt longum tempus priſtinæ ſanitati reſtituuntur; ſæpe etiam* (*d*) *moriuntur*,

Frequentior tumor œdematoſus.

(*a*) SENNERT. *De febr. l.* 4. *cap. XII. de variol. & moobill. p.* 178,
(*b*) HEIST. *l c.*
(*c*) HAEN. *l. c.*
* In hac altera periodo ROSENIUS vidit urinas non modo paucas, ſed colore aquam, in qua recens caro lota eſt, referentes. Vid. *Trait. cit. verſion. gallic. p.* 281.
(*d*) *L. c.*

§. XC.

Tumor iſte duplicis naturæ, calidus, & frigidus.

Tumor vero iſte, quo corpus inflari & turgeſcere dixi, duplex eſſe conſuevit, alter, ut ita loquar, calidus; alter frigidus: quæ differentia notari maxime debet, ut curatio diverſæ

ſæ ejus naturæ accommodari poſſit. Frigidum eum voco, qui veri œdematis, aut anaſarcæ ſpeciem refert, & albus, & mollis, & aquoſus, & nequaquam tactui calens apparet, & cum debilitate totius corporis, appetitus defectu, pulſu humili, languido, non duro, neque febrili conjungitur: contra calidum, qui magis ad leucophlegmatiam accedit, & durus eſt, & renititur, nec veſtigia digiti prementis recipit, & manui calorem acrem, ſive pungentem exhibet, ſtipaturque pulſu duro, crebro, celeri, & febrili, ſpirandi difficultate, ſtertore, tingua ſicca, & alba, ſiti plerumque ardenti, interdum non magna, uriniſque pauciſſimis, & pene deficientibus. Primi, ni fallor, qui hanc perutilem, veramque differentiam animadverterunt, videntur fuiſſe Medici Florentini (*a*), quorum etiam ingenio excellenti, & clinicis, anatomiciſque diſquiſitionibus, jam ab annis amplius ſexaginta debemus non modo hujuſce morbi veram pathologiam, ſed optimam quoque, & prope certam curandi rationem. Cum enim Florentiæ circa annum 1517. quam plurimi purpura ſcarlatina epidemica implicarentur, & omnes decima quarta circiter die ſimplici Sydenhamiana methodo feliciter ſanarentur; obſervatum eſt, convaleſcentium aliquos circa vigeſimam primam diem cœpiſſe queri *de aliqua reſpirationis gravitate, modica tuſſi, atque aliquo oculorum, faciei, & externarum gutturis partium œdemate, quibus phænomenis ſuccedebat febris, iiſque ingraveſcentibus, præſertim œdemate, quod univerſale fiebat, cum levi thoracis dolore, abdominis tenſione, & aliquando torminibus, & omnimoda urinarum ſuppreſſione ad interitum feſtinabant diureticis tractati* (*b*). Medici hinc ſolertiores

Primi qui morbum recte noverint. Florentini.

mortuorum cadavera secuerunt, inveneruntque pulmones, pleuram, intercostales musculos, diaphragma, renes, & intestina *plus*, *minusque* inflammatione correpta. Quamobrem in eam venerunt sententiam, ut peripneumoniam, quam metastasis materiæ morbificæ non ex toto evacuatæ induxerat, pro primario morbo habendam crederent; tumorem vero leucophlegmaticum pro ejus symptomate, sive effectu secundario. Inflammatis enim pulmonibus, ceterisque partibus respirationi dicatis, ac proinde humorum per præcordia circuitu pene intercepto, facile intelligebant, cur, retardato per venas tum sanguinem, tum lympham vehentes refluxu, & hinc inhibita serosi laticis e cellulosis cavis absorptione, totus corporis ambitus retenta viscidiore, & crassiore ejus parte turgeret, & præter morem intumesceret. Quapropter in aliis, qui in hujusmodi morbum inciderunt, sanguis mitti cœptus ex brachio, & si opus erat, etiam iterato, & *sic omnes sanabantur*, felici eventu consilii bonitatem comprobante (*c*).

Cur sanguis missus remedio sit?

(*a*) *Avvis. sopra la sal. um. T.* 3. *N.* 5.
(*b*) Jo. CALVUS *comment. de hodierna etrusca Clinica*. Extat in RONCALLI PAROLINI *Medicina Europæ p.* 333.
(*c*) *Ibid.*

§. XCI.

Neque in illa tantum epidemica constitutione id auxilii ex voto cessit, verum etiam deinceps in reliquis annis, quotiescumque convalescentibus ex hujusmodi exanthematico morbo superve-

nis

nit tumor iste leucophlegmaticus, febrim comitem habens, & reliquas notas calidi œdematis præseferens; etsi non ab interna pulmonum, aliorumque viscerum inflammatoria congestione ortus videretur, sed a solo telæ cellularis infarctu, quem retenta exspirabilis acris materies; ut quandoque usuvenit, peperisset. Hinc jam apud omnes Etruriæ Medicos invaluit; ut non alia hunc affectum, alias lethiferum, methodo oppugnent; quam antiphlogistica, sanguinis videlicet missione, nitro, temperantibus, & subacidis medicamentis (*a*). *Calido œdemati semper venæ sectio juvit.*

(*a*) *Avvis. sopra la sal. uman. l. c.*

§. CXII.

At vero si corpus, venter, crura, aut aliæ partes vero œdemate frigido, & molli, & sine febri corripiantur, alia omnino curationis ratio adhibenda est. Tunc omnia quæ serosam colluviem blande detrahunt, convenientissima habentur; cujusmodi sunt cathartica subinde repetita, & diuretica tamdiu continuata, donec omne malum resolutum sit. Sed ex his ea eligenda monet Haenius (*a*), quæ simul temperant, & refrigerandi facultate prædita sunt. Nobis ad alvum laxandam ut magis accommodata probantur manna, ejus syrupus, aut conserva, cremor tartari, sal polychrestus, cassiæ flores, aut ejus dilutum. Ubi cathartica ab ægris non admittuntur, & recusantur, clysteres injici possunt ex decocto foliorum sennæ, qui satis valide serosos humores dejiciunt. Ad urinas ciendas a multis hic proponitur Tinctura salis tartari bis, terve in

Frigidum œdema, quomodo curandum.

Cathartica, & diuretica primas tenent.

die ad guttas decem, quindecim, aut viginti ex vehiculo ideoneo propinanda, cujus vires etiam non nulli augere nituntur additione liquoris terræ foliatæ tartari, aut ſpiritu nitri dulcis. Nitrum quoque largiori manu datum, decocta radicum aperientium, atque oxymel ſcilliticum ſyrupo aliquo gratiori mitigatum non carent optato effectu. Interdum in contumaciore malo, ubi etiam non levis de Aſcite ſuſpicio erat, pueros in primis ſic affectos reſtitui ſyrupo cichorei cum Rbabarbaro, & diluto baccarum Juniperi ſyrupo aliquo aperienti edulcato. Si laxa videatur ſolidarum partium compages deperdituſque earum tonus, ejuſmodi remediis utiliter adjicitur cortex peruvianus. Hujus uſu reliquis auxiliis interjecto aſcitem expugnatum narrat HAENIUS (*b*). Emplaſtra etiam ex cantharidibus, quæ alias in Anaſarca cum emolumento adhiberi ſolent, hic quoque a VOGELIO (*c*) ſuadentur. Sudoriferis porro nihil profici, quia cutis obſtructa, & impervia eorum vim fruſtratur, pluries facta pericula (*d*) evicentur.

Cortex peruvianus, & veſicantia, quando indicentur.

(*a*) *Rat. cont. l. c.*
(*b*) *Ibid.* (*c*) *L. c. §. CLVI.*
(*d*) HEISTER. & HAEN.

§. XCIII.

Dolores arthritici, & tumores glandularum ſimili curatione egent.

Simili prorſus medendi ratione doloribus arthriticis, & glandularum tumoribus Scarlatinæ ſuccedentibus (§. LXXI.) ſuccurendum eſt. Nam vel calidam, & inflammatoriam indolem oſtendunt, & febri junguntur; vel frigidi, ut vocant, & ſimpliciter lymphatici, & febris expertes

tes sunt. Priori in casu antiphlogisticis, in altero catharticis, & diureticis uti oportet, ut resolvantur. Inter cathartica Jalapa, & mercurius dulcis, inter diuretica scilla, & millepedes primum locum merentur. Tumoribus glandularum colli, & parotidum non suppurantibus, & diutinis præter cathartica mercurialia linimentum ex oleo amygdalarum dulcium, spiritu salis ammoniaci urinoso, liquore Cornu Cervi succinato, & Camphora multum profuisse in Hauniensi epidemia testatur Cl. Meza. Celebratur a Plencizio (*a*) auri fulminantis mirifica virtus in hisce morbi successionibus, & speciatim magno in pretio habentur pilule Weberi de Turnberg, Clinici Austriaci non incelebris, quæ aurum fulminans continent *. Sed cum aurum fulminans aliis medicamentis per se satis efficacibus, uti mercurio dulci, Rhabarbaro, spiritui salis coagulati, extracto scillæ &c. adjunctum videam, incertum, dubiumque remanet, num bona effecta, quæ inde manare dicuntur, auro fulminanti, an aliis rebus admixtis tribui debeant. Ut ut sit, hoc remedii genus, ubi febris est, & præsertim paullo validior, locum non habere, prudentiores (*b*) existimant.

(*a*) *Op. physico med. T. III.* Summa ejus tractatus de Scarlatina cum observationibus XVII. annotationibus illustratis inserta est *Fascicul.* 2. *Oper. med. med. & Dissert. a Franc. Xaver.* DE WASSERBERG *collect. p*, 188.

(*) *Pilulæ VVeberi.*

R. *Rhei elect: spirit. sal. coagulat. an. drachm. ij, Mercur. dulc. auri fulminant. extract. squillæ an. drachm. j. Rob. Junip. q. s. ut f. pil. gran. j. vel ij. auro, argentove absolvend D. n. j. vel ij. pro ratione ætatis quovis biborio; sic ut solvatur alvus*

 ter

ter singulis diebus. Sin minus, add. pilulis magisterium Mechoacannæ, aut diagridium sulphurat. aut pilulæ cocchiæ. Superbib. infusum baccar. Juniperi, vel radic. aperient. Post trium, vel quatuor dierum spatium intermittatur ad unum diem. Paregorica dentur vesperi ad sedandum.

(*b*) Haen. *rat. contin. T. I. cap. VIII. p.* 146 147.

§. CXIV.

Regimen diæteticum. Reliquum est, ut ægrotantes tranquille decumbant in moderato, æqualique calore, ut blanda, & assidua corporis exspiratio habeatur. Quemadmodum vero frigus, aerisque liberioris afflatus nocumento est, sic nimius calor noxa non caret; ideoque sedulo vitandus. Si vires suppetant, ut in clauso, & temperato cubiculo deambulent, concedi posse non dubitat Heisterus (*a*). Victus denique rationem oportet esse morbo accommodatam, temperantem videlicet, aperientem, atque e vegetabilibus potius, quam de animalium carnibus depromptam.

(*a*) *Comp. med. Pract. Cap. IV. §. XXXI.*

C A-

CAPUT V.

DE EXANTHEMATE URTICATO*.

§. CXV.

Levissimum, tutiſſimumque fere omnium exanthematum illud profecto eſt, quod ab urticis nuncupatur. Poſt levem febrem, Diariæ ſimilem, interdum ſine febre, erumpit ſub papularum ex albo rubentium, diſcretarum, & cutim ipſam elevantium, & prurientium forma; magnitudine, & ſpecie valde ſimilium illis, quas urticarum punctura, aut veſparum ictus excitat. Hæ puſtulæ non modo pueris, ſed etiam adultis communes ſunt, & totum corpus cito occupant, atque augeſcunt in exiguorum tuberculorum morem; ſed in primis faciem, & collum, & brachia corripiunt, &, ſi quando ſub ſe cute condunt, pruritum mordaciſſimum, & vix tollerabilem afferunt, ad levem quamvis fricationem rurſus proditura in conſpectum. Quolibet anni tempore apparere ſolent, plerumque poſt vini, & ſubtilium liquorum liberaliorem potum (*a*) quandoque ſine ulla evidenti occaſione (*b*) quamquam non raro id mali viderim ex aliqua ventriculi acri ſuburra **, aut e compreſſa cutis exſpiratione natum.

* *Synonyma.*

Altera eryſipelatoſæ febris ſpecies SYDENHAMII, *Oper. Sect. VI. cap.* 6. *Effera, Sora, & Sare arabum* SENNERTI, *Med. Pract. l. V. P. I. re tumor. cap. XXVI. Purpura urticata* JUNCKERI; *Tab.* 75, *&*

& SCHACHTH, *Inst. med. pract. cap. XI. §. VI. Purpura urticata, nonnullis porcelaine; Synops. Med. Tom. I. lib. 2. Sect. IV. p. mihi* 371. *Febris urticata* VOGELII, *de cognosc. & curand. morb. §. CLVIII.* & ALIORUM. *Scarlatina urticata Sauvagesii, Nosol. Clas. 3. ord. I. Gen. 8. spec. 2. Febris rubra pruriginosa* EJUSD. *ib.*

(*a*) SYDENH. *l. c.*

(*b*) SWIETEN. §. *DCCXIII.*

** Post esum astacorum, mytulorum, echinorum, cancrorum, aliorumque affinium hujusmodi eruptionem fieri, testis est LIETUTAUDIUS, *Synops. med. T. I. l. 2. sect. IV. Cap. cut. macul. & efflorescentiæ.*

§. XCVI.

Qualis febris. Quando febris exanthema hujusmodi præcedit, ipsa incipit a vix sensibili cutis extimæ refrigeratione, deinde calorem non magnum exserit cum siti mediocri, aliquaque capitis molestia; vel levissimo ejus dolore, & singulari quadam circa præcordia anxietate, & debilitate. *Eruptionis ratio.* Erumpentibus papulis, quod fieri solet post paucas horas, febris anxietas, & reliqua symptomata evanescunt. Exanthemata verò se sustinent duos vel tres dies, donec ex integro evaporatione insensibili resolvantur. Sæpe tamen non una eruptione omnis humor noxius expellitur. Tum remissa febri papulæ & ipsæ extenuantur, & decedunt, sed vesperi redeunte febricula iterum prodeunt, mane cum ipsa febre desituræ. Sic ad aliquot vices abeunt, & redeunt; donec totus earum fomes exhauriatur. Calore lecti, & exspiratione aucta sæpe evenit, ut evanuisse videantur: sed si cutis aeri exponatur, aut e lecto surgant ægri, retenta expirabili materie statim papulæ conspicuæ fiunt,

fiunt, cutemque ut antea attollunt cum notabili pruritu, & ardore. Raro terminantur epidermidis desquamatione, quamquam hoc alii ut proprium earum ponarit. *Quomodò evanescat.*

§. XCVII.

Pluries eas vidi sine febri aliquas tantum partes, puta brachia, aut cruravafficere, interdum etiam universum corpus; atque instabiles esse, abire, revertique statis quibusdam horis ad aliquot dies; sed plerumque dies quatuor non prætergrediuntur. Observatio est Swietenii *(a)*, iis evanescentibus præcordiorum anxietatem, & lipothymias leves succedere; rursus prodeuntibus hujusmodi molestias penitus cessare. Qui sic laborant, in reliquis eos bene habere. Hinc vero patet, non innoxium fore earum ad interiora recessum. Vogelius, quando febris eas comitatur, monet ei *horrores frequentes* intermisceri, *& alvi profluvium plerumque ab initio, cum urina turbida, ac limosa* adjungi: *Nullum* vero *periculum* subesse, & febrim *primo septenario* sudoribus judicari. Sed rarissimum puto tamdiu eam produci. *Interdum sine febre est.*

(*a*) *L. c.*

§. XCVIII.

Si horum exanthematum ratio undique diligentius consideretur, cuicumque pateat necesse est, ab erysipelate, cujus speciem eam voluit esse Syndenhamius *(a)*, & Meza *(b)*, atque a purpura Scarlatina, ad quam ea retulit Sauvage- *Ut differt ab aliis exanthematis similibus;*

sius

sius (*c*), quam plurimum natura; & peculiari habitu ipſa diſcrepare; id quod jam a LIETAUDIO, atque a VOGELIO animadverſum eſt. Multo minus aſſentiri poſſum SCHACHTIO (*d*), qui exanthema urticatum a miliari rubro, niſi magnitudine papularum, differre opinatus eſt. Nec mirum cuipiam erit, ſi hac deceptus opinione vir alioquin ſapiens, & judicio pollens morbum hunc inter graviſſimos recenſuerit, contra ac reliquis viſum eſt.

(*a*) *L. c.*
(*b*) *Compend. med. pract. Faſc. I. Cap. XVII. §. CLVI.*
(*c*) *L. c.*
(*d*) *Inſtit. med. pract. Cap. XI. §. VI.*

Curatio.

§. XCIX.

Indicatio generalis. Generatim acritas humorum diluentia; & temperantia expoſcit; primarum viarum ſi qua cacochylia eſt, lenia eccoprotica antiphlogiſtica; hærens in cutaneis vaſculis perſpirabilis materia, regimen diapnoicum, & blanda diaphoretica. SYDENHAMIUS, qui exanthema hoc pro eryſipelatode habuit, ſanguinis miſſione, & repetita catharſi oppugnandum eſſe docuit. At, niſi ingens fuerit ſanguinis fervor, aut febris vehementior, aut magna vaſorum plenitudo, ſanguinem mitti ſupervacaneum omnino eſt; & fortaſſe etiam noxium. Ad SENNERTI ſententiam libentius accedimus, qui poſt ſanguinis miſſionem, ſi tamen aliqua ex memoratis cauſſis eam poſtulaverit, purgationem per Tamarindos, Myrobalanos, &

Rha-

Rhabarbarum proponit, deinde alterantia ſubacida, emulſa ex ſeminibus refrigerantibus, & demum balnea ex aqua tepida prudenter proponit. Sic tamen in purgantium uſu temperamentum adhibendum eſt, ne naturæ opus, noxium humorem critice per cutis meatus expellere nitentis impediatur. Blande igitur, & epicratice morbi fomes per eccoprotica antiphlogiſtica ſubtrahendus eſt. Mirum, quantum hac vita radicitus morbi cauſſa, præſertim ſi recidivus, & pertinax ſit, extirpari ſoleat. In leviori caſu, aut in exanthemate febri vacuo, ceterum pruritu & mordaci ardore permoleſto nihil præſtantius, & ſalubrius deprehendi, quam balneum tepidum, in quod corpus univerſum, aut partes magis affectæ demittantur. Sic acre temperatur, phlogoſis miteſcit, ſtagnans humor ſolvitur, & exſpiratione diſflatur. Quo etiam pertinet tepor lecti, quietus decubitus, & potus largior ex diluto florum ſambuci, aut foliorum Thee. Quod ſi huic adjiciatur nitrum, roobbaccarum ſambuci, & ſyrupus rubi idæi, aut ſimilis alius, eo valentior medicina præſtabitur.

Eſſera, Porcelaine Gallis dicta.

§. C.

Exanthemata, quæ figuram, & magnitudinem foliorum cujuſdam plantulæ a gallis *Porcelaine*, a noſtris *Portulacæ* vocatæ referunt, Eſſeram Sauvagesii, & Sagarii conſtituere videntur, & ſola tuberculorum majore mole ab urticatis diſcrepant. Igitur pro horum varietate tantummo-

modo habenda crediderim. In reliquis enim omnino conveniunt. Qui ex illis novum genus conficiunt (*a*); discrimen hoc esse ajunt; quod Essera pruriginis expers omnino reperiatur. At vehementer dubito, num perpetuo prurigo absit, &, si quando abesse videatur, satis discriminis in hoc contineatur, ut ab urticato exanthemate segregetur.

(*a*) SAUVAG. *Cl. III. Ord. I. Gen. IX.* SAGAR. *Cl, X. Ordin. I. Gen. IX.*

CAPUT VI.

DE ESSERA VOGELII.

§. CI.

QUONIAM a VOGELIO (*a*) *Esseram* video descriptam, uti non infrequentem in ejus regionibus, quæ omnino discrepat non modo ab ea, cui id nominis ab aliis (§. C.) tributum est, verum etiam a quovis alio exanthematis genere ex iis, quæ in hunc censum veniunt; instituti ratio exigit, aut eam nequaquam silentio prætersam, quanquam apud nos rarius incidentem, & fortasse multis prætervisam.

(*a*) *L. c. §. CLVII.*

§. CII.

§. CII.

Essera autem hæc, inquit vir ille probatissimus, *maculas exhibet latas, discretas, coloris rubri splendentis, glabras, planas, ardentes, & prurienies*, quæ *in manibus, & facie potissimum* consistunt. Erumpunt autem vel cum febre, vel sine ea. Quando cum febre junguntur, hæc diariæ modum tenet, & dorsi, capitisque dolorem, & vomitiones etiam comites habet. Eam *horror præcedit, & æstus cum sudore subsequitur*; solvit vero tertio die sudor, & urinæ copia. *Descriptio.*

§. CIII.

Hæ maculæ valde erraticæ, & fugaces sunt; sic ut modo appareant, modo evanescant. *In manibus*, dum stragulis tectæ manent, *lætissime efflorescunt*; at, cum extra exponuntur, *iterum* se se *subducunt*. Non nullis tamen contra accidit; nimirum *in frigido* magis conspicuæ fiunt, retardata materiæ exspiratione; in calido effugiunt, & evaporatione difflantur. Nec, si intro vertuntur, timorem adeo magnum incutere consueverunt. Tertio, quod longissimum est, die decolorantur, & pallescunt, subsequente cutis desquamatione.

§. CIV.

Plerumque sponte accedunt, & solitariæ sunt; Quandoque febres biliosas præeunt. Alias variolis, dum exsiccationem hæ subeunt, interjectæ se *Spontanea, & quandoque secundaria.*

se produnt. Æstate præsertim, atque hieme corripere dicuntur; & qui semel iis laboravit, facile iterum, pluriesque prehenditur. Quod ad curationem pertinet, blanda diaphoresis, & sub stragulis in lecto decubitu sufficere fertur. Levissimum certe exanthematis genus est, & vix ope medica indiget. Cum hoc vero, non nisi nomine convenit illud, quod SENNERTUS descripsit, quodque cum urticato plane consentit: quidquid VOGELIUS contra putaverit.

Curatio.

CAPUT VII.

DE PEMPHIGE RECENTIORUM,

SIVE

MORBO PHLYCTÆNOIDE *.

§. CV.

Descriptio.

PEMPHIX, latine bulla, morbo nomen dedit. In eo autem bullæ, sive ampullæ magnæ, nucis avellanæ magnitudinem plerumque æquantes, interdum majores, raro minores, sero flavo turgidæ, magnum ardorem, aut pruritum excitantes, varias cutis sedes defœdant, & plures dies persistunt, donec ruptæ serum effundant, relictis sæpe maculis ex atro rubris, & frustis epidermidis circum nigricantibus. Interdum per totum corpus erumpunt, interdum in aliquibus tantum partibus, & speciatim in facie, & collo. Fereque febri junguntur, quanquam & sine febri interdum (a) observatæ fuerint.

* Sy-

* *Synonyma.*

Pemphygus SAUVAGESII, *Nosol. cl.* 3. *ord. I. gen.* 3. GULLENII, *Gen. morb. Gen.* 32. SAGARII, *cl. X. ord. I. gen.* 3. *Morta* LINNÆI, *Gen. morb. gen. I. Cl. I. ord. I. Febris bullosa*, *Pemphigodes Recentiorum* VOGELII, *de cogn. & curand. morb.* §. *CLIX. Exanthemata serosa C.* PISONIS, *de morb. a seros. colluv. & diluv. ortis observat. CL. Febris vesicularis* MACBRIDII, *Introd. method. in Theor. & Prax. med. T.* 2. *l.* 1. *Cap. XVIII. Febris pemphigodes* EPHEM. GERM. *Dec. I. ann. VIII. obs.* 56.

(*a*) SAUVAG. *l. c.* VOGEL. *l. c.*

§. CVI.

Harum quoque duplex genus est, alterum benignum, sed rarius; alterum malignum, perniciosum, & sæpe epidemicum, immo interdum, ut ferunt, contagiosum; quod longe frequentius. Benignum vel sine febre est, vel cum mitiori, & non periculosa plerumque conjungitur (*). Bullæ autem primo, secundo, vel tertio (*a*), immo quarto tantum die (*b*) epidermidem attollunt, &, quando benignus morbus est, intra septimum diem disrumpuntur, & exsiccantur, nullo putre, aut alio humore manante, sed cuticula quasi combusta in frustula sordida, & subnigra decidante. Sin vero malignus, ni occidant prius, non nisi decima quarta die finem, & judicationem attingunt. Febris autem modo Synochi non putris, modo putris naturam servare dicitur, modo remittentem, & tritæophyam mentiri visa est. Commune fere est, ut nulla vestigio, nullas caveas, aut foveas in cute relinquant, præter subnigras maculas quas supra (§. CV.) diximus. Quantum porro id mali genus differat a

Duplex genus.

su-

ſuperioribus, facile quiſque perſpiciet, ſi ad ſingulorum deſcriptionem animum adverterit. Neque cum exanthematibus miliaribus albis, neque cum variolis aquoſis, & cryſtallinis confundi poterit; nam illa grano milii non ſolent eſſe majora, ſæpius etiam minora; hæ demum pure aliquo, ſi in majores veſiculas confluant, replentur; quod minime accidit Pemphigi, de qua ſermo eſt.

(*) Non tamen affirmare auſim, benignum ſemper fore morbum, quando febris expers eſt, vel videtur. Nam menſe Januario an. 1760. dum epidemice in urbe Faventia Peticulæ vagarentur, multoſque exitio traderent JOANNES BOSCHIUS, vir patricius, octogenario proximus, repente aliquot hujuſmodi ampullis variis in corporis partibus ſine febre correptus fuit. Seroſum humorem continebant, & rupta epidermide, plaga ſubter primum rubra, dein livida, & nigricans apparuit. His, ſine alio ſymptomate, intra quatuor, vel quinque dies paullatim extinctus eſt. Malum vero neque in aſſidentes, neque in alios domeſticos contagione ſe diffudit.

(*a*) CULLEN. *l. c.*

(*b*) SAUVAG. *l. c.*

§. CVII.

Sporadica. Pemphigem *ſporadicam* ſaltem ſexies ſe vidiſſe teſtatur SAUVAGESIUS (*a*). Sporadica item videtur fuiſſe, quam a C. PISONE deſcriptam (*b*) habemus, *Epidemicæ*, & *contagioſæ* plerumque lethalis, quæ Pragæ anno 1736. inter milites graſſata eſt, exemplum nobis reliquit Cl. THIERRYUS (*c*). Sunt qui notam HIPPOCRATI & GALENO exiſtiment, quod in ſexto epidemiorum libro (*d*) febres pemphigodes memoratas inveniunt,

Epidemicæ. Contagioſa.

niunt. Verum quid hoc nomine intellexerit HIPPOCRATES, nec HALENUS in commentario certo definire ausus est, nec alii interpretes satis explicarunt. Hinc jure adhuc inter eos (*c*) disceptatur. Obscurum quoque, atque incertum est, num ad hoc mali genus vere referri queat *febris Synechea cum vesiculis per pectus & collum sparsis*, quam nominavit quidem, at non descripsit MORTONUS (*f*), secus ac aliis visum est.

(*a*) *L. c.* (*b*) *L. c.*
(*c*) *Med. experiment. p.* 134. (*d*) *Sect. I.*
(*e*) GASPER A REJES *Elys. jucund. quæst. camp. Quæst.* 68. *n.* 7.
(*f*) *Append. ad exercit.* 2.

§. CVIII.

Dubitatio Cullenii.

CULLENIUS, quem eruditio non minus, quam aere judicium commendat, dubitare videtur, *Pemphygus* ne *Helveticus* LANGHANSII (*a*), sive *species tertia* SAUVAGESII ad hunc morbum phlyctænoidem pertineat, an vero ad anginam ulcerosam, aut malignam rectius ablegandus sit? Phlyctænæ mali moris, quæ os, & fauces ubique infestabant, & curationis ratio, quam ei utiliter adhibebant, profecto suadent, epidemicum, contagiosumque illud malum a pemphige vera quam longissime abfuisse, aut certe cum angina ulcerosa, aut gangrænosa fuisse complicatum. Dubitat quoque idem CULLENIUS, num *pemphygus Indicus* (*b*) itemque *pemphygus Brasiliensis* (*c*), quos ad hoc genus morbi retulit SAUVAGESIUS, locum hic habeant; nam non satis de his constare revera fatendum est. Quærit demum idem

vir ſcientiſſimus, utrum pemphix ſemper ſymptomatica ſit? Videtur autem ad affirmandum vehementer propendere. Sed, ut arbitror, id nequaquam concedi poteſt, cum ſolitaria, & ſine febre interdum comperta fuerit.

Num ſemper ſymptomatica.

(*a*) *Act. Helv. Vol.* 2. *p.* 100.
(*b*) *Spec.* 4. (*c*) *Spec.* 3.

§. CIX.

Semper periculoſa.

Utroque vero, caſu, tam cum morbi alicujus maligni, & putrefacientis ſymptoma illa eſt, quam cum primarium ſibi vindicat locum, periculum ſemper portendit, ob gangrænam, in quam cito terminatur. Tantus enim ſanguinis fervor, & tanta ſeroſi humoris acrimonia eſſe conſuevit, ut quocumque feratur, inſtar ignis adurat. Quare CAROLUS PISO inter initia, ubi febris vehementius exardet, non timet ſanguinis miſſionem proponere, aliaque nimium calorem, nimiamque æſtuationem compeſcentia. Neque ab ejuſmodi curatione antiphlogiſtica abhorrebant medici *Helvetici* in ea conſtitutione, quam aphthæ oris, & faucium graviorem reddebant. In ea vero, quæ Pragæ præſidiaris milites male habuit, quæque omnes, quocumque alio modo curarentur, interficiebat, ſolum acetum bezoarticum * remedio fuit. Ex quo enim hoc adhiberi cœptum eſt, omnes ſervati fuiſſe dicuntur. Antiſeptica igitur omnia, in primis acidis mixta, & cortex peruvianus præ reliquis ut in aliis putridis, & gangrænoſis morbis, ſic in hoc quoque drimas tenent. Ampullæ, ni cito per ſe rumpantur, forfice caute aperiendæ ſunt, ne acer humor altius penetret,

Curatio.

iret, aut intro revehatur. Sed a reprimentibus, aut reficcantibus abſtinere oportet, ut monet VOGELIUS. Si ſimul angina ulceroſa, & maligna copuletur, huic quoque malo medendum eſt iis, quæ ſuo loco opportune, videlicet ubi de Angina agemus; diſtincte, & copioſe dicentur.

* *Acetum Bezoarticum.*

R. *Rad. Angelicæ*
Enulæ
Imperator
Hirundinar.
Zedoariæ an. drachm. vj.
Herb. Scordii,
Rutæ,
Salviæ an. unc. j.
Baccar. Juniperi unc. ſem.
Flavedin. cortic. citri drachm. vj. Minut. inciſ. affund.
Aceti vini optim. lib. iij.
Poſt ſufficient. Digeſt. exprimantur, & filtratum acetum ad uſum reponatur Doſ. ab unc. dimid. ad unum.

CAPUT VIII.

DE MORBILLIS *.

§. CX.

MORTONO ea viſa eſt cum Purpura Scarlatina Morbillorum convenientia, ut utrumque morbum ſolo gradu, non natura differre putaverit. Sed ſupra jam (§. LXII.), quodnam inter hoſce affectus diſcrimen intercedat & indicatum eſt, & nunc iterum manifeſtius fiet, ſi *Morbilli utrum different a purpura Scarlatina.*

H 2 utriuſ-

Affinitas eorum tum variolis. utriusque descriptio una comparetur. Alii contra, in quibus RHAZEM, RIVERIUM, & SENNERTUM ut principes enumerato, Morbillos, & Variolas inter se maxime affines habuerunt; quapropter non seorsum, sed conjunctim pertractandos utrosque susceperunt. Verum horum quoque magna est dissimilitudo, uti mox apparebit. *Quid morbilli sint?* Ceterum Morbilli peculiare sunt, & distinctum exantematum genus, quod febri ad cutim summam propellitur, papulas, & maculas rubras referens cum signi catharrhi, & distillationis, quæ præcedunt, & comitantur, adeo insignibus, & perpetuis, ut pro febri catarrhali exanthematica a nonnullis (*a*) reputatum sit.

* *Synonyma.*

Morbilli RHAZIS, *lib. de variol. & morbill.* SYDENHAMII, & MORTONI &c. *Rosalia* PROSP. MARTIANI, *in l. 2. epid. sect.* 3. v. 20. *Febris morbillosa* FRID. HOFFMANNI, *De febrib. sect. I. c. VIII.* *Rubeola* SAUVAGESII, *Nosol. method. Cl.* 3. *Ord. I. Gen.* 3. *Rosalia* ETRUSCIS; *Fersa* BONONIENSIBUS, *& aliis Italiæ populis*; *Rosacci* TICINENSIBUS. *Rougeole* GALLIS.

(*a*) HOFFMAN. *loc. cit.* GRUNER. *Morb. antiquit, pag.* 62.

§. CXI.

Fere omnes morbillis obnoxii. MORBILLORUM morbus, postquam in Europam invectus * est, humano generi adeo infestus evasit, ut vix ullus reperiatur, vel sane rarissimi sint, qui eo semel saltem in vita si tamdiu, quamdiu opus esse, vivant, non corripiantur. Infantes verò, & pueri præ ceteris ei maxime patent. Immo ne fœtus quidem ipsi in utero existen-

ſtentes ab ejuſmodi exanthemate tuti perhibentur; nam infantes interdum naſci morbillis perfuſos, memoriæ a Medicis magnæ auctoritatis proditum *(a)*. Nec qui ſemel iis laboravit, ſe immunem deinceps certo fore, is credat; quod ſecundo, & tertio eumdem hominem in eos incidiſſe ex fidis obſervatis conſtet. Scio equidem de hac morbillorum reverſione non paucos ſub dubitare, & ſpeciatim Rosenium, qui lunga quadraginta annorum experientia neminem deprehendit, quem iterum *(b)* invaſerint. At Mortonus, quanquam pari annorum numero edoctus in eamdem prope dubitationem propendeat, fateri tamen cogitur, ſemel morbillorum reditum *(c)* ſibi occurriſſe. Hoc ipſum confirmat vir experientiſſimus, atque inter Florentinos Medicos doctrinæ fama clariſſimus, Jo. Targionius Tozzettius, conſtare ſibi aſſerens, nonnullos, qui certiſſime morbillos paſſi fuerant, in eos iterum *(d)* eſſe relapſos.

Fœtus ipſi morbillis interdum corripiuntur.

Sæpe in eodem homine bis vel ter reverſi narrantur.

* Ab Afris cum variolis in Europam delatos, veroſimile valde eſt. Novum ſane morbum, & veteribus Græcis ignotum eſſe nemo hodie revocat in dubium.

(a) Rosen. *Malad. des enfans chap. XIV. p.* 265.

(b) *Ibidem*.

(c) *Exercit.* 3. *cap.* 3. *p.* 18.

(d) *Prim. Raccolt. di oſſervaz. p.* 101. Idem confirmat Schacht. *Inſtit. med. pract. ſect. I. lib.* 2. *cap.* 12. & Meza *compend. med. faſcic. I. cap. XX.* & Haenius *Febr. Diviſion. VI. §. VI. p.* 106.

§. CXII.

Alia exempla reversorum.

Omnem vero ex animo scrupulum, si quis alicui superesset, evellit DUBOSQUIUS *de la Robordiere*, qui in epistola quadam (*a*) ad Diarii Medici Auctores data ita scribit: *vidi morbillos pluries in eadem persona, & quidem intra breve spatium, immo eodem sæpe mense recurrisse, dum hi epidemice ad annum* 1773. *grassarentur. Id ipsum complures meorum collegarum viderunt. Morbilli qui initio anni* 1777. *ingruerunt, novam opportune occasionem suppeditarunt, qua hujusmodi observationem comprobarem. Tum enim non paucos pueros, morbillis correptos reperiri, quos jam anno* 1773. *eodem morbo laborantes ipse curaveram. Neque hujus loci, in quo versor, id proprium quis credat; cum a Clinicis celebrioribus Normanniæ certior factus sim, admodum generale istud ibi esse. Quibus addi debet illustris Medicinæ Professor* SPIELMANNUS, *qui anno superiore mihi per litteras significavit, se crebro morbillorum in eodem homine reditum Argentorati admiratum esse.* Quorum luculentissimis testimoniis pro coroinde adjiciam nuperrimas observationes Cl. ANTONII LAURENTII GENOVESII, in oppido *Sanctæ Crucis* ære publico Medicinam facientis. Is, cum ann. 1782. proxime elapso epidemici essent morbilli, sex & quadraginta adultos homines invenit eisdem correptos, etsi alias eodem jam morbo laborassent, ut ex Medici, qui eis opem tulerat, testificatione, & familiarium fide, & signorum utriusque ægrotationis comparatione cognovit. Sexdecim alios præterea commemorat, quibus ipse morbillis affectis, dum

epi-

epidemice morbus vegaretur, jam anno 1770. præsto fuerat. Admonet autem, hosce homines tum solum in morbillos recidisse, cum antea alii ex eorum familias iis ægrotassent, neminemque recidivum compertum esse eorum, qui procul ab ægrotantibus, infectisque (*b*) extitisset. *Plerumque contagioni reditus debetur.*

(*a*) *Journal. de Medec. T.* 48. *pag.* 253.
(*b*) *Avvisi sopra la salute umana Vol. VII. Lettera al Sig. Dott. Gio: Luigi Targioni*, *pag.* 267. *ad* 272.

§. CXIII.

Satis hinc perspicitur, Morbillos a peculiari quodam miasmate gigni, & contagione communicari. Id vero etiam patet exinde, quod de loco in locum propagantur ab infectione rerum, aut ægrotantium, &, quando domum unam ingrediuntur, omnes, qui eodem sub tecto degunt, præsertim si nondum eis obnoxii fuerint, eadem continuo lue contaminant. Subtile igitur aliquod virus, & natura singulare a plerisque pro eorum caussa habetur, affluviisque ægrorum, vel rerum infectarum contactu in sanos immitti creditur. Negant vero hoc aeri innasci, aut insidere viri doctissimi (*a*), quia si communicatio cum ægris, aut rebus, aut locis contagione pollutis vitetur, morbilli etiam ipsi præcaverunt. Ut autem contagium suspiciatur, quædam debet in corpore dispositio inesse; quæ si defecerit, virus aut non recipitur, aut receptum iners, atque innoxium evadit, aut cito ex corpore sine noxa egreditur. Quia vero observatione compertum est certis anni temporibus, aut quibus- *Caussa. Contages. Subtile virus pro caussa. An aeri insideat? Dispositio corporis necessaria.*

Anni tempora, & temporum quædam constitutiones virus evolvunt. dam temporum constitutionibus frequentius morbillos exseri, atque increbrescere; ideo verisimile videtur, eorum seminium, sive fomitem * peculiari quadam aeris conditione, & diathesi egere, qua evolvatur, & ferociat, sive illud in aere latitare velis, sive in rebus, sive in corporibus ipsis.

(*a*) ROSEN A ROSENSTEIN *Trait. des malad. des Enfans Chap. XIV. p.* 255.

* Olim a Medicis miasmata, quibus morbi contagiosi in sanos traducuntur, contagionis *seminaria* nuncupabantur; loca vero, & res, quibus morbi semina reconduntur, & foventur, *contagionis fomes* dicebantur, Vide FRACAST *de contagiosis lib. I. cap.* 4. *&* 7.

§. CXIV.

Divisio in epidemicos, & sporadicos. Morbilli, ut plurimum quidem, universim, & populariter discurrunt; interdum vero sparsim tantum, & paucos adoriuntur. Quam rectissime diduci solent in *epidemicos*, & *sporadicos*. Sporadici generatim a MORTONO, qui de hujusmodi morbo cumulatissime scripsit, reputantur *benigni*, & *genui*; epidemici contra *maligni*, & *spurii*. *Benigni & genuini quinam? Quinam maligni, & spurii?* Sed non omnes sporadici benignitatis laudem merentur; nec epidemici semper infamantur nota malignitatis. *Benigni* sane fuerunt, licet epidemici, qui anno 1670. Londini a SYDENHAMIO observati sunt. *Benigni* pariter, qui Upsaliæ anno 1752. epidemice *(a)* dominatum tenuere, Hinc omnes, sive sporadici, sive epidemici, tribui debent in *benignos*, & *malignos*, ut veteri exanthematici morbi. Illi a SYDENHAMIO dicuntur *re-*

gu-

gulares, hi *irregulares*, ſive *anomali*. Ut vero benignorum ſynonyma ſunt *genuini*, & *regulares*; ſic malignorum *ſpurii*, & *irregulares*. Ut ut res ſit, inter eos tamen *anomali* nobis vocandi ii potius videntur, qui a communi, & regulari curſu quam longiſſime diſcedunt, ut poſtea exemplis perſpicuum faciam.

Quinam regulares, & irregulares? Anomali quinam rectius?

(*a*) ROSEN. *l. c.*

§. CXV.

In quolibet autem morbillorum genere, ſive maligno tria ſtadia, ſive tempora, uti in pleriſque aliis exanthematicis morbis, diſtingui ſolent. *Primum* a MORTONO (*a*) voratur *apparatus efflo-reſcentiæ*, ab aliii (*b*) *ſtadium contagii*. Id in benignis, & regularibus ab invaſione febris ad morbillorum eruptionem uſque producitur; quæ in benignis, & regularibus circa diem quartam plerumque (*c*) contingit, quanquam alii (*d*) citius etiam eam contingere, ſcilicet poſt viginti quatuor horarum, aut bidui, aut tridui ſpatium, poſſe tradant, immo interdum paullo ſerius; nempe quinta tantum die. In malignis vero & anomalis quia eruptio modo præmaturius, modo etiam multo ſerius contingit, idcirco etiam hujus ſtadii duratio indefinita omnino eſt. SYDENHAMIUS (*e*) breviori eam tempore, quam in benignis, & regularibus, coercet; MARTONUS vero ad longius ſpatium, & quandoque ad ſeptimum, aut octavam diem extendit (*f*). At in anomalis interdum eruptio ad vigeſimam tertiam uſque diem retardari (*g*) viſa eſt. *Secundum* ſtadium

Tria morbillorum ſtadia. Stadium primum.

Stadium ſecundum.

dium *ſtatus morbi* a MORTONO, ab aliis *ſtadium eruptionis*, ſive *eruptio* dicitur. Incipit ab ineunte efflorescentia, & producitur ad perfectum ejuſdem complementum. In benignis bidui, aut tridui ſpatio plerumque continetur, nam tum febris, ut ut diris ſymptomatibus ſtipata, perfecta tamquam criſi ſolvitur, & cum ipſa efflorescentia evaneſcit. In malignis vero, longius hic ſtatus perdurat, & quandoque ancipiti eventu, quia exanthemata modo apparent, modo evaneſcunt, & imperfecte prodeunt, ad decimam ſeptimam, aut etiam vigeſimam diem protenditur. *Tertium* ſtadium *criſim*, ſive *declinationem*, vel *deſquamationem* appellant. Exorditur a decoloratione exanthematum, & terminatur, cum ea ex toto evanuerunt, & epidermis deſquamatur, superveniente ut plurimum alvi fluxu, qui in benignis ſæpe ſalutaris eſt, atque hinc breviſſimo tempore febris deſinit, & intra paucas horas integritas omnium redit functionum. At in malignis, atque anomalis res aliter habet. Decedente enim efflorescentia febris non modo perſiſtit, verum etiam augetur, & multa gravia ſymptomata ſibi adſciſcit, quibus enecat ægrotantes, aut in lentos, chronicoſque morbos præcipitat, ut deinceps dicetur, niſi auxilium cito afferatur.

Stadium tertium.

(*a*) *De morbill. p.* 14.
(*b*) ROSEN. *l. c.*
(*c*) SYDENHAM. *l. c. ſect. V. can. IV*,
(*d*) MORT. *l. c.* HOFFM. *l. c.*
(*e*) *L. c.*
(*f*) *L. c.*
(*g*) TARGION. TOZZETTI *Prim. Raccolt. d' oſſervazion. p.* 101.

§. CXVI.

§. CXVI.

Antequam vero ad ſingulorum generum hiſtoriam tradendam provehar, illud animadverti debet, quod *tuſſes ferinæ*, ſive *convulſivæ* pueros aliquandiu, & epidemice diſcruciare ſolent, quaſi morbilloſæ conſtitutionis, quæ non multum apparere cunctabitur, prænunciæ. Interdum etiam citra epidemicam labem tuſſis ferina per dies ſaltem quatuordecim antecedit, quam deinde morbillorum ſubſequitur eruptio (*a*). Quandoque morbilli variolarum prodromi ſunt, nam ab his convaleſcentes paullo poſt variolis corripiuntur, aut viciſſim variolis exſiccatis, & decidentibus ſuccedunt morbilli, nam ſæpe uterque morbus eodem tempore (*b*) ſe mutuo excipit. Immo non deſunt obſervationes quæ doceant, morbillos, & variolas uno tempore, eodemque in ægrotante interdum (*c*) complicari.

Tuſſes ferinæ interdum præcedunt.

Quandoque Variolarum prodromi, & viciſſim.

(*a*) HOFFMAN. *l. c. ſect. I. cap. VIII. §. II.*
(*b*) STORCK. *Inſtruz. med. Pratic. T.* I. *p.* 304. ROSEN. *l. c. p.* 261.
(*c*) HAEN. *Febr. Diviſ. diviſ. VI. §. VI. P.* 107. *& ſeq.*

Morbilli benigni.

§. CXVII.

Itaque ab iis, quos *benignos*, ſive *regulares* diximus, exordium faciam. Horum deſcriptionem a SYDENHAMIO nobis relictam (*a*), cum naturæ omnino conſentanea reperta ſit; uti perfectiſſimam reliqui fere omnes ſcriptores perſecuti ſunt,

Quo anni tempore magis ingruant.

ideo-

ideoque nobis quoque, quoad videbitur, perſequi licebit. Quando epidemicorum morem aſſumunt, initio plerumque Januarii proſerpere incipiunt; deinde paullatim ſe ſe diffundunt, & magis invaleſcunt. Inſtante porro verno æquinoctio jam ad ſummum incrementum attingunt. Poſtea per gradus minuuntur, & deferveſcunt, donec ſic rariores, mitioreſque facti Julio tandem menſe extinguantur, & ceſſent. Nihil tamen obſtat, quo minus aliis etiam anni temporibus invadant, progrediantur eodem ferme, quem dixi, ordine, & demum deſinant. Frequentius infantes, & pueros, rarius adoleſcentes, atque adultos rariſſime ſenes adoriuntur.

(*a*) *Op. ſeſſ. IV. cap. V.*

§. CXVIII.

Deſcriptio primi ſtadii. Morbo autem ſive ſporadice, ſive epidemice invadente, ægri mox horrent, & rigent, ut initio aliarium febrium acutarum, atque inter crebras cum caloris, tum frigoris vices totam PRIMAM DIEM tranſigunt. SECUNDA DIE jam manifeſta febris ſe ſe expandit cum vehementi ægritudine, magna ſiti, lingua alba, ſed humida, appetitu dejecto, tuſſi ſicca, capitis atque oculorum gravitate, & aſſidua in ſomnum propenſione. Interdum vero capitis dolor eos, in primis adultos, angit; fauces ardent, & glutientibus dolent; dolent lumbi; pectus conſtringitur; reſpiratio cita, & frequens fit, immo ſuſpiroſa; ſcrobiculus cordis, & totum epigaſtrium moleſto ponderis ſenſu afficitur; oculi rubent, & illacryment, & punctionibus ſubinde perſunduntur; lucem-

cemque ita aversantur, ut vix aperiri queant; E naribus quoque tenuis, acerque humor existillat, crebra sternutamenta conciens; nec rarum est, sanguinem inde etiam abunde manare, quo caput, oculi, & fauces plerumque sublevantur. TERTIA DIE celeriter hæc omnia ingravescunt non sine aliquo manuum tremore, & subsultu, calore cutis intenso, & acuto, quandoque etiam delirio, & frequenti anxietate. Nec absunt interdum vigiliæ, aut certe si somnolentia tenet, sæpe hæc comatis vigilis speciem refert. Nausea, & frequens eorum omnium, quæ assumuntur, vomitus accedit, sed vomitu frequentior est diarrhœa (*a*), sæpe biliosa, in qua subvirida, præsertim in dentientibus, egeruntur. Quo fluxu, ubi supervenit, vomitus, & vomituritio fere sedatur, & sistitur; nec ab eo, dummodo non immodicus fuerit, & dummodo aptum intercedat regimen, exanthematum eruptio impeditur. Aliis vero alvus per totum morbi cursum clausa est, nec mali quidquam affert. Interea ægri fessi, difficiles, & morosi fiunt. Nonnulli etiam sudoribus diffluunt. Hoc stadio aliquando eclampsiam supervenire notat ROSENIUS (*b*), eamque prævideri posse ex sudoribus immodicis, & parcitate aut defectu urinarum. Tandem palpebræ, & tota facies intumescunt, & oculi circum magis rubent, & ardent, idque evenit imminente jam morbillorum eruptione. Atque hæc symptomata, nisi sub finem tertiæ diei morbillorum eruptio contingat, producuntur sine ulla remissione ut plurimum QUARTAM usque diem, raro ad QUINTAM.

(*a*) HAEN. *Febr. Divis. p.* 104.
(*b*) *Des malad. des Enfans Chap.* 14. *p.* 461.

§. CXIX.

§. CXIX.

Descriptio stadii secundi: Tunc temporis circa frontem, & reliquam faciem punctula rubra lenticularum instar, sive potius papulæ parvæ, rubræ, distinctæ pulicum morsibus similes prodire incipiunt, quæ paullatim numero & magnitudine auctæ, & in racemos collectæ faciem vario modo, & varia forma commaculant. Constant autem rubri hujusmodi racemi, sive corymbi ex parvis, nec valde dissitis pustulis, cutis superficiem paullulum excendentibus: quarum prominentia non solo tactu, sed oculis etiam proprius admotis percipitur. A facie porro, quam primo occupant, sensim ad pectus, dorsum, ventrem, brachia, & crura se se diffundunt. Fereque eæ, quæ trunco, & artubus insident, latioresque sunt, & frequentissimæ, rubore se potius produnt, quam protuberante elatione; quamquam earum aliquæ, si bene examinentur, inæqualem, asperamque cuticulum reddere non nihil videantur. Pro varia vero ægrotantium constitutione; sanguinisque natura in aliis latiores, in aliis minores, in quibusdam rubicundæ, aut pallidiores, aut etiam ad plumbeum colorem vergentes ab HOFFMANNO (*a*) perhibentur. Morbillorum eruptione facta, pleraque symptomata graviora sæpe mitigantur, immo interdum etiam cessant. In primis calor acer, lumborum dolor, delirium, spasmi, & vomitus sedantur. Interdum post eruptionem multa billiosa cacochylia vomitione rejecta ægros insigniter levat. Ceterum tussis, quæ a principio ad finem usque morbi vexare solet, si non exasperatur, quod sæpe ob morbillos in larynge, & trachea exortos acci-

accidit, eadem saltem remanet, ejusque ope plerumque excreantur mucosa multa cum pectoris levamine. Præter tussim aliquandiu adhuc persistunt non raro, etsi mitiora, spirandi difficultas, oculorum rubor, lucis impatientia, lacrymatio, somnolentia, & cibi fastidium, brevi tamen desitura. Neque semper febris mox remittitur, nisi papularum fervore, & phlogosi subsidente. Die autem Sexta, aut eadem inclinata pustulæ circa frontem, & faciem pallescunt; facies ipsa detumescit, &, cuticula arente ac disrupta, asperatur. Interea maculæ, quæ in reliquo corpore extant, latissimæ, & ruberrimæ apparent. Septima deinde prope jam desinit febris, atque in facie morbilli evanescunt. Octava in reliquo etiam corpore diffugiunt, sudore universali, aut urinis multis subsequentibus, aut etiam alvi fluxu; qui plerumque naturam levat. Interdum tamen accidit, ut fluxus hic facile in diarrhœam symptomaticam, torminosam, colliquantem, & funestam, Mortono observante, degeneret. Nona æger optime habet, & plerumque e febre vacuus est. Facies, pectus, artus, & reliquæ partes quasi farina conspersæ videntur, frustulis disruptæ, & siccatæ epidermidis secedentibus, & vix cohærentibus, quæ squamatim decidunt, pruritum ubique relinquentia, non vero labem, aut vestigium ullum. At incidit quandoque, ut evanescentibus morbillis eo, quo dixi, tempore etsi naturæ legibus consentaneo, febris tamen repente cum difficili spiritu, & tussi molestiore augeatur, somnumque omnem tam die, quam nocte procul arceat. Non semper a metastasi, sive regressu morbillorum id oritur. Frequentius repetendum est ab imperfecta materiæ morbillosæ ad cu-

Tertii stadii initium.

cutim propulsione, qua de caussa reliquiæ ejus ad pulmones delatæ peripneumoniam facile excitant. Huic infortunio eos in primis subjici censet SYDENHAMIUS, qui regimine, & medicamentis calefacientibus usi sunt, & sic sanguinem nimium exagitando effecerunt, quo minus tota materies morbillosa secerni, & ad cutim propelli posset. A reliquiis hujusmodi materiæ intus restitantibus non raro tussicula, febris lenta, alvi fluxus exsiccationi morbillorum succedunt. Ab his tamen incommodis liberi fiunt, & perfecte convalescunt, ut animadertit TISSOTIUS (*b*), qui in reliquo morbi cursu, aut sub ejus finem notabilem aliquam evacuationem habuerint, uti vomitum, diarrhœam, in primis biliosam, urinam, aut sudorem largum. Harum enim ope excretionum febris omnino solvitur, æger vires resumit, & perfecte sanatur. Concedit tamen, interdum sola insensibili cutis exspiratione reliquias veneni penitus difflari.

(*a*) HOFFM. *l. c.*

* Non modo cutis, fauces, nares, oculi, & larynx morbillis occupantur, verum etiam dissectionibus anatomicis compertum est, viscera præterea thoracis, atque abdominis similibus pustulis obsideri. LIEUTAUD *Prec. de Med. l. c. p.* 604.

(*b*) *Avis au peupl. T. I. Chap.* 24. *§. CCXXIII.*

Dia-

Diagnosis.

§. CXX.

Atque hæc est benigniorum, & regularium morbillorum historia, ex qua eorum diagnosis facile profluit. Inter initia tamen, antequam morbilli erumpant, eos prænoscere, & prædicere, res est aliquanto difficilior, atque obscurior. In stadio enim *contagii*, sive *effervescentiæ*; morbilli ne, an aliud exanthematum genus impendeat, non satis perspicuum est. Tunc disquirere oportet, num epidemica constitutio morbillis faveat; num is, qui febri correptus est, eos nondum passus sit; an alii ex ejus consanguineis hoc morbo laborent, utrum consuetudinem, & familiaritatem cum aliquo morbillis laborante habuerit, & demum an febricitans oculorum rubore, lachrymatione, coryza humida, sternutamentis, dolore, aut ardore faucium, tussi sicca, & molesta, & somnolentia simul afficiatur? Si ista consentiant, de morbillis tutius conjecturam facies. Apparentibus vero papulis, ne putes, omnem dubitationem ablatam esse. Prima enim morbillorum apparitio magnam habet cum variolis cognationem, sic ut primo statim intuitu, uter morbus sit, decerni nequaquam liceat. Si qua tamen differentia est, hanc esse existimat Lieutadius (*a*), quod pustulæ morbillorum in racemos collectæ, numerosiores omnino reperiantur, quam variolarum, etiam maxime confluentium. Præterea morbilli etsi in facie & fronte promineant, qui tamen in pectore, & artubus efflorescunt, rubore potius, quam elatione distinguuntur; quo sane discrimi-

Quomodo morbilli prænosci possint.

Morbilli & variolæ valde similes in prima eruptione videntur.

Quænam differentia distinguantur.

ne dissentiunt a variolis recens prodeuntibus, quæ semper, atque ubique protuberant, & cito adolescunt (b). Id etiam peculiare morbillis est, ut calor, febrisque citius, & velocius in ipsis invalescant, & symptomata ut plurimum vehementius urgeant, quam in variolis (c), saltem benignis.

(a) *Præc. de Med. l. 2. sect. IV. p.* 603.
(b) SYDENH. *l. c.*
(c) TISSOT *Avis au Peuple T. I. chap. XIV. §. CCXXII.*

§. CXXI.

Discrimen inter morbillos & variolas. Præterea natura ipsa discrimen inter morbillos, & variolas posuit, ne una confunderentur; quod tamen nonnulli perperam facere consueverunt. Discrepant autem inter se, 1. quod virus morbillosum non ita causticum neque ita exulcerans sit, ut variolosum; 2. quod pulmonibus magis officiat; 3. quod pustulas multo mitiores pariat; 4. quod hæ nunquam pus gignant, sed siccentur, & desquamentur tantum, nec ulcus ullum, aut cicatricem relinquant; 5. quod plus epidermidem lædant quam cutim; 6. quod affectibus catarrhalibus, tussi videlicet, coryza, sternutamentis, oculorum lacrymatione, contra quam variolæ, stipentur; 7. quod hæmorrhagiæ narium, aut uteri frequentius morbillis, etiam inter initia superveniant (a), quam variolis. *Quo differant a Purpura Scarlatina?* Majori vero affinitate cum morbillis certare videtur Purpura Scarlatina de qua supra retulimus. Ab ea tamen dissident, 1. quod ipsi supra cutim se efferunt; 2. quod affectus catarrhales modo memorati, illorum

tum veluti proprii, & perpetui comites sunt; 3. quod spatia morbillis interjacent alba, oblonga, quadrata, multangula (*b*) dum contra in purpura scarlatina plana, æqualis, & continuata rubedo cutim ferme totam, aut maculis saltem latioribus, & erysipelatis similibus eam inficit; 4. quod epidermis farinæ instar secedit, & decidit, in scarlatina vero frustulatim abscedit; 5. quod tumor leucophlegmaticus; qui in scarlatina die vigesima prima aut vigesima secunda tantum supervenit; in morbillis aut non cernitur, aut si unquam accedit, statim in fine tertii stadii se exhibet. Non prætermittam demum adjicere, qua ratione morbilli a periculis, atque ab exanthematis miliaribus internosci possint; A primis differunt elevatione epidermidis, & macularum amplitudine, figuraque multiplici, & varia: ab alteris discriminantur, quod in facie prodeunt; quod nullum humorem conspicuum in papulis ostendunt, dum miliaria faciei fere semper parcunt, & sensibilem humorem continent, qui quandoque etiam in verum pus convertitur.

(*a*) Hoffm. *de febr. sect. I. Cap. VIII. §. II.*
(*b*) Morton. *l. c.*

Prognosis.

§. CXXII.

Morbilli benigni, & regulares in pueris, & adolescentibus plerumque periculo carent, & feliciter cedunt; nisi inepte curentur, aut malo regimine pervertantur. In adultis vero aliquanto gravius malum est, & quandoque periculosum.

Qui ex ægris, antequam morbillis corriperentur, diu male habuerunt, hi acutius ægrotare, & magis periclitari (a) solent. Morbilli opportuno, & regulari tempore exorti, & prominente, bene ominantur. Contra præmatura eorum eruptio, aut justo tardior suspecta haberi debet. Facta eruptione, si æger relevatur, & viribus valet, alacriorque evadit; si maculæ dilutæ rubent; si cutis æqualiter calet, & non nihil tensa renititur, bonum (b), & contra. Insida esse solet pustulalarum duratio ultra quatuor dies protracta. Quod si earum color ad nigrum vergat, & cutis flaccescere simul videatur, gangrænam, & mortem appropinquari significat. Huic malo ii, qui calefacientibus medicamentis indulserint, & præ ceteris adulti, magis subjiciuntur. Subitus pustularum ex frigore admisso regressus ob metastasim semper metuendus est. Interdum (c) enim necem attulit. Diarrhœa tamen superveniens perniciem quandoque (d) avertit. Si pustulæ debito tempore, id est, tertio, vel quarto ab eruptione diu incipiunt pallescere, resolvi, & exsiccari, & simul febris minuitur, & respiratio liberior cum facili excreatione fit, morbum feliciter solutum iri, indicium est. Tussis assidua cum alvi profluvio, & magna inquietudine infaustum præsagitionem (e) habet. Inflammationem enim pulmonum, in primis ubi calido regimine eruptio accelerata est, inducere potest, & demum in phthisim desinere (f). Hæmorrhagiæ immodicæ discriminis (g) plenæ; mali quoque sudores largi, & assidui in adultis, nam ex levissima tum caussa morbilli intro (h) vertuntur. Qui ex morbillis occumbunt; præsertim infantes, nono plerumque die, evanescentibus nempe exanthematibus infarctu bronchiorum, & pulmo-

monum oppressi (*i*), aut peripneumonia præcipue ii, qui calidiore regimine usi sunt (*l*), suffocantur fere inopinato. Diarrhœa quæ post morbillos exsiccatos, & depulsa reliqua symptomata accedit, & si diu persistat, & ad plures hebdomadas protrahatur; vires prosternit (*m*), & tabem, & demum mortem (*n*) affert. Aliis post morbillorum ultimum stadium succrescit lent febris cum abdominis tumore funesto. In his post mortem glandulæ meseraicæ obstructæ, & mole auctæ, pulmones vero vomicis referti (*o*) inveniuntur. Non nullis remanet tussicula cum raucedine, quæ facile in phthisim (*p*) terminatur.

(*a*) Hoffm. *l. c. enarrat. morb. obs. 2.*
(*b*) Storck. *l. c.*
(*c*) Hoffm. *l. c. obser.* 6.
(*d*) *Id. ib. observ.* 2.
(*e*) *Id. l. c. sect.* 1. *cap. VIII. §. VI.*
(*f*) Lieutaud *Prec. de med. l. 2. sect. IV. p. 604.*
(*g*) Hoffm. *l. c. in cautel. §. VI.*
(*h*) *Idem ibid.*
(*i*) *Id. ib.* (*l*) Sydenh. *l. c.*
(*m*) *Idem ibid.*
(*n*) Hoffm. *l. c. §. VI.*
(*o*) *Idem ibid.*
(*p*) *Idem ibid. §. V.*

§. CXXIII.

Absoluta diligentissime, quod per me licuit, morbillorum historia, indaganda nunc est morbillosi veneni (§. CXIII.) natura, quo facilius, & rectius eorum curatio institui possit. Et primo quidem peculiari, & calida, ut loquuntur, acrimonia illud præditum esse videtur, quod ubicun- *Venenum Morbillosum est peculiari acrimonia preditum.*

Ejus effectus. que se defixerit, aut quocunque se contulerit, partes vehementer irritat, inflammat, convellit, easque ad uberiores secretiones, atque excretiones, prout uniuscujusque organica structura fert, continenter sollicitat. Hinc profecto in oculis rubor, calor, lucis impatientia, lacrymatio; in naribus coryza, sternutamenta, catarrhus; in faucibus sitis, ardor, tumor, difficilis deglutitio; in larynge, & pulmonibus tussis sicca, assidua, raucedo, respiratio cita, difficilis, pectoris constrictio; in ventriculo cibi fastidium, nausea, vomitus, ponderis sensus, anxietas; in intestinis diarrhœa, tormina &c. potissimum enascuntur.

Cur certas partes affiniat. Num vero hæ in primis partes afficiantur, quod ore, & naribus virus intro suscipitur, ut quidam (*a*) existimant, an potius in iis consistat ob affinitatem, & sympathiam, quam habet cum lymphaticis, mucosisque humoribus, liberum cuique esto pro arbitratu suo judicare. *Duplex opinio.* Qui primæ opinioni adhærent, hoc præcipue argumento utuntur, quod ii, quibus inoculatione morbus insertus fuit, plerique tussi caruerunt, aut certe multo mitior, quam soleat, exstiterit. Qui vero alteram sequuntur; ore & naribus reliqua etiam venenata miasmata plerumque excipi perpendunt, quin tamen hujusmodi loca acerbe, insigniterque affligantur. *Venenum istud cum sanguine commiscetur.* Quæ res utcunque se habeat, illud certissimum est, sanguini infundi venenum istud, & febrem admodum ardentem ciere, donec paullatim exsolutum ad summam cutim feratur, ibique sub epidermide sparsim consistens, tandem desquamatione ejusdem, sudore, atque insensibili exhalatione diffletur. *Facilis ejus diffiatio.* Quare alia hinc hujusce veneni proprietas manifestatur, subtilis nimirum, ac volatilis ejus natura. Quam insuper talem esse

ſe apparet, 1. quod papulæ, quas procreat, etſi rubræ, & inflammationis cujuſdam participes, nunquam in ſuppurationem deſinant; 2. quod facilis ſit earum metaſtaſis, & repulſio; 3. quod ſanguis ita rareſcat, & diffluat, ut non ſolum in primo morbi ſtadio, ſed etiam in altero, & tertio hæmorrhagiæ crebræ, & large ſubſequantur, interdum irreparabiles.

Ergo ſubtile, & volatile eſt.

Tale oſtenditur tribus aliis phænomenis.

(*a*) ROSEN. *l. c. p.* 261.

Curatio benignorum.

§. CXXIV.

Experientia ſæpiſſime demonſtravit, morbillos benignos, & regulares plerumque ſola naturæ ope ad fauſtum finem produci, immo eſſe interdum ita mites, & faciles, ut ægrotantes vix lecto obligentur. In univerſum igitur, ſi benignus & regularis morbus videatur, ſi febris non vehementior ſit, ſi non ingens pectoris anguſtia, ſi æger alioquin ſanus, nec ulla anteriore pulmonum labe affectus cernatur; res tota naturæ committatur, imperato tantum diætetico regimine, quod temperatum ſit oportet, nec calidum nimis, nec nimis frigidum: nocet enim utrumque extremum. Victus ratio non alia eſſe debet, quam tenuiſſima; qualem nempe cibi cujuſque faſtidium, atque averſatio ſuadet. Quæ tanta plerumque eſt, ut ægri per aliquot dies ab omni alimento abſtinere cogantur. At ſummum potui danda aqua ex hordeo aut oryza, aut ex pane decocta, quæ diluit, demulcet, temperat, & tenuiter alit. Eo ſpectat ſerum lactis, cremor

Sæpe ſola natura ſufficit.

Quando, & quomodo natura relinquendi.

Diæta.

hordei, emulsa ex amygdalis dulcibus, & fructus acido-dulces, ut pruna, cerasa, pyra, mala, & similia. Primis diebus subinde lectum deserere possunt, ne nimium incalescant; sed caveant ab aere frigido, & quieti se dedant, & bis, vel ter in die dilutum aliquod florum sambuci, aut tiliæ, aut papaveris erratici tepide hauriant, ut conatus naturæ versus cutim adjuvetur. Quam primum vero eruptio in facie incipit apparere, lecto se committant, & in assiduo, blandoque tepore conquiescant. Cum enim morbillosa materies mobilior, & fugacior sit, quam variola, majore cautione opus in morbillis est, quam in variolis, ne intro vertatur. Hinc amovendæ sunt omnes caussæ, quibus quies tum animi, quam corporis perturbari potest. Soli custodes necessarii ægrotanti assideant. Occlusis fenestris solis radii arceantur, ne oculi nimia luce percellantur. Noctu vero cubiculum exiguo lumine, & languida flammula illustretur, eo etiam consilio, ne aer noxio vapore, atque fumo depravetur. Incepta, & perfecta eruptione pergant duos, tres, vel quatuor dies se lecto continere, quo facilius per cutis spiracula exhaletur morbidus fomes; sed nec cubiculum calefiat, nec stragula augeantur, ultra quam sani utebantur. Decedentibus porro pustulis, & desquamatione incipiente, abeuntibusque reliquis symptomatibus, alvus, nisi sponte laxata sit, leni eccoprotico ex manna, nitro, & tamarindis, aut simili alio semel, aut bis ad intervalla ducatur, & paullatim ad victum; & regimen convalescentium gradus fiat. Hinc absoluta desquamatione iterum ægris interdiu licebit e lecto surgere; dummodo tamen ab aere frigido religiose

ca-

caveant. Nam si exspiratio cutanea supprimatur, aut asthma periculosum, aut pertinacissima tussis, aut diarrhœa vires dejiciens, aut leucophlegmatia (a) facile consequitur. Toto morbi processu, si alvus non respondeat, quod sæpe evenit in mitissimis morbillis sine noxa, solis enematibus, si res postulet, eam molliri subinde licet.

(a) STORCH. *l. c. p.* 307.

§. CXXV.

Quando artis ope egeant.

Sed non omnium morbillorum, etsi e benignorum genere, est una, eademque, quam dixi, ratio, præsertim in adolescentibus, aut adultis, in quibus sæpe aut caussarum complicatio, aut major veneni vis, aut corporis, humorumque constitutio, aut ætas, aut vitæ genus, aut aliæ conditiones faciunt, ut morbus non modo aliquanto magis furat, atque insolescat, verum etiam in quovis stadio quædam graviora symptomata exhibeat, quibus nec satis natura, nec solum regimen prospicit, sed aliis opus est artis auxiliis. Itaque cum *primo* statim *stadio* interdum febris valde vehemens sit cum pulsu duro, & valido, magna pectoris oppressione, tussi permolesta, & reliquis symptomatibus pariter gravioribus, uti veterno, faucium dolore, oculorum inflammatione &c. tunc semel sanguis pro ratione virium mitti debet; atque etiam iterato, si prima sanguinis missio non satis morbi impetum (a) fregerit. Raro tertia opus est, ut admonet LIEUTAUDIUS (b), a quo in hoc stadio damnantur numerosiores phlebotomiæ tanquam inutiles; aut

Ubi sanguinis missione opus sit.

et-

etiam noxiæ. At in adultis, quamquam reliqua memorata symptomata deficiant, si tamen signa redundantis dumtaxat sanguinis adsint, primis mox diebus eum detrahendum esse, auctor est HOFFMANNUS (c); imminuta enim vasorum plenitudine, hæmorrhagias averti, anxietates, inquietudinesque sedari, & facilius exanthemata deinde prodire, merito confidit. Nec a sanguine mittendo, ubi plethora ingens, aut hæmorrhagia gravis, aut aliud aliquod symptoma urgeat, abhorret ipse MORTONUS, qui ceteroquin in hoc stadio, ante videlicet morbillorum eruptionem, sive *efflorescentiam*, generatim negat, venæ sectioni locum ullum esse.

(a) TISSOT *Avis au peuple T. I. §. CCXXV. n.* 1. STORCK *T. I. p.* 306.
(b) *Prec. de med. l.* 2. *p.* 604. 605.
(c) *L. c. observ. Clinic. §. I.*

§. CXXIV I.

Quæ sanguinis missionem suppleant. Ubi vero sanguinis mittendi indicatio non admodum perspicua est, aut sanguine jam misso, symptomata eadem perstant, prudentis medici est temperantia, & antiphlogistica, uti potum largum ptisanæ cum nitro, melle, & aceto, aut seri lactis leviter Tamarindis, aut Cremore Tartari imbuti prius tentare, quam ad phlebotomiam propere nimis instituendam, aut iterandam procedere. Sanguinis fervorem nimium, febrisque concitatiorem motum sæpe temperant, & compescunt sola enemata mitiora, & refrigerantia. A capite egregie revellunt, sicque cephalalgiæ, sopori, eclampsiæ, oculorum, & faucium inflamma-

mationi solamen afferunt balnea tepida pedum & crurum, quibus etiam efficitur, ut universa cutis laxetur, & eruptioni exanthematum recipiendæ paratior evadat. Mirifice etiam dolorem faucium & tussim lenit, & pectoris oppressionem minuit vapor aquæ tepentis ore inspiratus (*a*), præter eclegmata demulcentia, & oleosa, & potiones pectorales & anodymas. Ut vero calefacientia in quovis hujus morbi stadio, acriorem, & subtiliorem materiam reddendo, atque æstuationem, anxietatemque augendo, & vires dissipando maxime nocent: sic nimium refrigerantia, & nitrosa, præsertim in infantibus, non parum suspecta videntur Höffmanno (*b*); quia eruptionem retardant, & retenta interius morbillosa acrimonia visceribus sphacelum, aut gangrænam minatur. In refrigerantium ergo usu medicum considerare, prudenterque se gerere oportet, ne modum unquam excedat, necessariamque effervescentiam, qua in hocce stadio natura utitur ad morbidum virus expellendum, nimium cohibeat.

(*a*) Tissot *l. c.*
(*b*) *L. c.*

§. CXXVII.

Alvus etiam præter modum compressa, & multo magis, si ab aliquot jam diebus nihil dejecerit, inter initia protinus, quia anxietatem, & inquietudinem auget, laxanda est enemate blando, & molliente, aut etiam lenissimo eccoprotico. Valentibus vero agere convenit, si cum morbillis saburra primas vias prægravans complicetur, suique ablationem petat. In eam autem sic inqui-

Alvus compressa enemate laxanda.

Saburra gastrica sui ablationem postulas.

quirere oportet, ut certo de ejus præſentia conſtet. Nam lingua albicans, nauſea, vomituritio, ponderis ſenſus in epigaſtrio, anxietas, quæ alias ſaburræ gaſtricæ indicia habentur, in hoc *contagii*, ſive *efferveſcentiæ* ſtadio ſunt plane ambigua, & fallacia; poſſunt quippe febris aliquanto vehementioris, & nervoſæ perturbationis a morbilloſo veneno inductæ effecta, & ſymptomata eſſe ſine ulla cacochiliæ gaſtricæ culpa. Quo caſu nemo non videt, linguæ albidum colorem a febrili calore, nauſeam, vomituritionem, & præcordiorum anxietatem, & reliqua a ſolis ventriculi, duodeni, diaphragmatiſque ſpaſmis proficiſci; quod proprium omnino eſt omnium fere morborum exanthematicorum, in quibus pleraque iſta, eruptione demum facta, ideſt cauſſa eorum materiali ad cutim protruſa, ceſſare, atque evaneſcere conſueverunt. Ne igitur præpoſtere eo in caſu emetica, aut cathartica adhibeantur, paullo diligentius quærendum eſt, an certiora cacochyliæ gaſtricæ ſigna cum illis concurrant; nempe an pravus, amaruſve oris ſapor adſit, an quæ vomitu rejicitur materies, pituitam acidam, aut bilem flavam, viridem, porraceam, aut nigricantem, aut alia corrupta recrementa referat; an antecedens victus ratio, vitæ genus, annique tempus hujuſmodi fuerint, quæ colligendis circa ventriculum ſordibus apta ſunt, an cruditates, dyſpepſiæ, anoreziæ, alvi tarditas præiverint, an oris halitus fœteat, an color faciei, aut urinarum ſubictericus videatur, an egeſtiones putridam indolem oſtendant, an epigaſtrium, & hypochondria tumeant, an flatibus, & borborygmis inteſtina diſtenta obmurmurent, aut inutilis deſidendi cupiditas adſit? Si ex his manifeſtior

Lingua albida, nauſea, vomitus ſigna fallacia.

Certiora cacochyliæ ſigna.

ſtior fiat primarum viarum ſaburra, danda eſt opera, ut quam citiſſime expellatur. Vomitus igitur, qui ad quævis aſſumpta inſtat, aqua tepida mellita, aut levi cardui benedicti, aut chamæmeli decocto tepide hauſto, & ſi ſatis non ſit, oleo olivarum addito primum leniter promoveatur; ſi hoc non ſatis evacuatum ſit, ad leve aliquod emeticum progredi licet, ex Ipecacuanha *, aut Tartaro emetico depromptum. Si vero vomitui locus non exſiſtat, aut ſaburra inteſtina magis, quam ventriculum oppleat, cathartico uti expedit ætati, viribus, temperamento, corporis habitui accommodato. Hoffmannus ſyrupo cichorei cum Rhabarbaro (*a*) addendum præcipit Tartari emetici granum dimidium, quo medicamentis vis aliquantulum acuatur.

Saburra detecta quomodo evacuanda.

* Pro Bimulo, aut Timulo Rosenius utitur ſequenti formula. *Rec. Ipecacuanhæ grana tria, ſacchari albi grana ſex. M. f. pulv. dividend. in tres part. æquales*. Danda eſt una ex cochleari aquæ, aut ſyrupi alicujus gratioris. Si intra quadrantem horæ non edit ſuum effectum, detur altera, & ſi intra ſeſquihoram nihil præſtiterit, detur etiam tertia, quæ effectum certum, nempe vomitum ſatis lenem, pariet. Pueri facilius; & tutius vomunt ob fibrarum laxitatem, & humidiorem corporis habitum. Inter eccoprotica idem Auctor præfert Rhabarbarina. Pro Trimulo ſatis eſſe putat Tincturæ Rhabarbari cochlear unum, vel ejuſdem dilutum aquoſum ex Rhabarbari drachma dimidia per noctem in tribus cyathis aquæ communis infuſa, in tres hauſtus dividendum.

(*a*) *L. c. Obſerv. Clin.* §. *I.*

§. CXXVIII.

§. CXXVIII.

Eclampsia quomodo curanda. Infantes, & pueri si eclampsia, aut convulsionibus ante eruptionem morbillorum corripiantur, ni sponte, & cito id mali desinat, quærendum, utrum a nimia nervorum mobilitate, vel a dentitione, vel a vermibus, vel a plethora, vel a difficili eruptione gravius ægrotent. Nimiam mobilitatem sedat liquor cornu cervi succinatus ad paucas guttas ex aqua florum Tiliæ datus, aut liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, aut syruppus papaveris albi aquæ cerasorum nigrorum, aut Melissæ additus. Hæc ipsa dentientibus quoque prosunt, in primis si enemate blando, & mollienti intestina eluantur. Vermes vero si in suspicionem venerint, anthelminthicis, uti corallina, semine santonici, radice valerianæ silvestris, similibusque oppugnandi, & evacuantibus, uti syrupo florum persici, cichorei cum Rhabarbaro, mercurio dulci expellendi sunt. Plethora si in caussa videtur, minuatur sanguinis detractione per venam incisam, vel hirudines locis idoneis applicitas. Cunctantibus vero erumpere exanthematibus nihil potest esse opportunius utiliusque, quam diaphoresim leniter ciere diluto florum sambuci, aut papaveris erratici, vel decocto radicis *Scorzoneræ* moderate calido, identidem sorbillato, atque interim crura, & pedes pannis laneis ex calida expressis involvere, ut vapore aqueo laxata cutis humorem morbillosum alliciat extrorsum. Nec aliena quandoque sunt vesicantia, ubi languida vitæ actio eruptionem retardet *(a)*.

(a)

(*a*) Forstenius *de Antharid. p.* 167. *Argentorat.* 1776.

§. CXXIX.

Qua ratione in lactantibus spasmi profligandi.

Lactentes spasmis quoque, & anxietatibus sæpe ex saburra primarum viarum, vel lacte acescente obnoxii fiunt. Eccoproticis, & enematibus illa protinus subducenda est. Hoffmannus sextam grani partem tartari emetici ex duabus drachmis aquæ florum Tiliæ propinare (*a*) non dubitat, ut protinus liberentur. Viri hypochondriaci, & mulieres hystericæ morbillis laborantes sæpe in spasmo, animi defectiones, spiritus difficultatem, præfocationesque cum gutturis constrictione, & ingenti præcordiorum anxietate incidunt. Quibus fit, ut exanthematum eruptio quam maxime retardetur. Caveto tunc, ne temere saburræ gastricæ symptomata ista putes. Nocerent enim quævis medicamenta, quæ per superiora evacuationem moliuntur. Nam tum antispasmodicis, atque enematibus partim paregoricis, partim carminativis opus est. Ubi vero menstrua, vel hæmorrhoidum fluxus substiterint, aut immineant, vena in pede secta remedio est. His enim efficitur, ut brevi post morbilli feliciter (*b*) efflorescant.

Item in hypochondriacis, aut hystericis, quid conveniat.

(*a*) *L. c. Observ. IV.*
(*b*) Hoffm. *l. c. caut. & observ. Clinic. §. III.*

§. CXXX.

§. CXXX.

Distillationi acri in fauces cadenti quænam succurrant. Tanta quandoque est humoris acris in fauces distillatio, ut non modo in laryngem depluens tussim, quæ jam assidue vexat, molestiorem reddat, verum pharyngem etiam, œsophagumque vellicando ad vomendum sæpe provocet. Hoc incommodum leniunt egregie gummi arabicum, aut Tragacantha aqua in mucedinem subactum, cremores oryzæ, hordei, aut avenæ cochleatim crebro sumpti, & gargarizationes ex lacte, aqua florum sambuci, & melle, ut demulceant, & abstergant; *Quæ dolori faucium, & inflammationi conveniant.* quorum etiam usus faucium dolori, atque inflammationi non infrequenti egregie medetur, præsertim si simul externe fomenta, & cataplasmata mollissima, & anodyna admoveantur. *Accida tussim exesperant.* Ratione tussis, quæ non in hoc solum stadio, sed etiam in reliquis permolesta esse solet, acida quæcunque sive in potionibus, sive in eduliis, quamquam in aliis exanthematicis morbis liberali manu concedantur, in morbillis tamen, quia tussim valde exasperant, parcius, & cautius adhibenda esse cum ROSENIO arbitramur. *Cautiones circa hypnotica.* Tussis pariter leniendæ caussa hypnotica a multis proponuntur. SYDENHAMIUS multis de caussis singulis noctibus ab ineunte morbo ad finem usque diacodium dabat. Idem fecerunt postea, qui Sydenhamianis præceptionibus institerunt. Sed ad hujusmodi remedia non deveniendum esse, nisi urgente necessitate, vult MORTONUS; & si ob tussim, vigilias, deliriumque interdum somniferis, & ex opio paratis medicamentis aliquando locum aliquem concedat, parea, & cauta manu ea

ad-

adhibenda præcipit. Cautione eadem utitur LIEUTADIUS, immo cavet, & vetat, ne infantibus ullo modo propinentur. Multa etiam passim dicuntur a Cl. TISSOTIO contra improvidum eorum usum. Febrem enim, & soporosos affectus augere solent. Prudentis igitur medici erit in hoc morbi stadio ab iis abstinere, aut certe, si quid ea postulare videatur, uti si alvi fluxus nimius cohibendus sit, quam parcissime, & rarissime iis uti, & semper mitissimis. Vesicantia quoque eamdem prope animadversionem requirunt. Hinc in benignis morbillis, atque in eorum *effervescentia* reprobantur generatim; & si unquam admitti debeat, tum sane id erit, cum spasmi, eclampsia, coma grave perniciem minantur. Quandoque etiam tussis permolesta nulli alii remedio cedere visa est, quam vesicantibus avocato scilicet extrorsum acri humore, quia faucibus, laryngi, pulmonibusque pertinaciter adhærebat (*a*).

De vesicantibus animadversio.

(*a*) FORSTEN. *Disquisit. med. cantharid. p.* 167.

§. CXXXI.

Exacto primo stadio, & eruptione jam adveniente, quædam interdum incidunt, consideratione digna, quorum breviter hic mentionem faciam. Ac primum scire licet, morbillorum eruptionem, quamquam æger, ut debet, quieti, & leni diaphoresi, quoad potest, det operam, nihilominus diutius, quam par est interdum cunctari, & lente procedere. Tunc quærendum diligenter est, utrum plethora, aut concitatior febrilis motus, aut contra languidior vis vitæ im-

Quædam animadversiones circa secundum stadium. Cunctanti eruptioni quomodo succurrendum.

pedimento sit. In primo, atque altero casu plethoræ imminutio, & febrilis æstus temperatio per diluentia, & refrigerantia eruptionem accelerabunt. In tertio vero præter potum largiorem leniter cardiacum, & alexipharmacum, & prudentem vesicantium applicationem supra propositam (§. CXXVIII.) camphora, aut moschus prima tenent. Vires enim vitæ sic eriguntur, & humorum ad cutim propulsio mirifice promovetur. Huic quoque fini favent spiritus corni cervi succinatus, spiritus Mindereri, aut vini haustulus. Non nulli lene emeticum proponunt, utpote excitans vim vitæ, & sudores proliciens. Sed, nisi simul ventriculi cacochylia extundenda sit, præstabit, eo omisso, per mitiora, & urtiora, quæ modo indicavi, medicamenta naturam excitare.

§. CXXII.

Eruptio inæqualis quibus adjuvanda. Si efflorescentia, postquam apparuit, modo rubeat, modo pelleat, aut partiatim tantum, & successive se ostendat, vel quædam papulæ rubræ videantur, dum aliæ pallidæ conspiciuntur, tunc cardiacis, & alexipharmacis leniter earum eruptio adjuvanda est. In primis camphora ad id maxime valere perhibetur. Eo quoque spectat vesicantium prudens applicatio, quamquam id auxilii in malignis, & ubi vires vitæ multum languent, præstare videatur. *Subditus exanthematum regressus, quid postulet.* Quod si repente exanthemata se subduxerint, & timor sit, ne intro versa materies alicubi lethalem metastasim faciat, extemplo extrorsum avocanda sunt iis auxiliis, quæ ad lentam, atque imperfectam eruptionem supra commendavimus, præsertim diluto florum

sam-

ſambuci abunde hauſto, camphora, moſcho, cucurbitulis ſiccis, fricationibuſque adhibitis, atque epiſpaſticis cruribus, aut cervici, ſi capiti malum impendeat, celeriter admotis; immo ſunt qui ſuadent ægrum in balneum tepidum illico demittendum eſſe. Ne vero hujuſmodi infortunium obveniat, danda opera eſt, ut frigus, mœror, pavor; aut alii animi ſubiti motus ſolertiſſime arceantur.

§. CXXXIII.

Si in hac periodo magna adſit inquietudo, & vigilia, ſyrupo diacodii, in primis veſperi, ægri ad quietem, & ſomnum componendi ſunt, ut abſolutior, & perfectior exanthematum expulſio conſequatur. Neque hoc tempore Mortonus, qui hypnotica, & opium habentia in primo ſtadio reprobavit, ab iis valde abhorret, dummodo reſpiratio libera ſit, & nullus inſtet præfocationis metus. Immo in alvi fluxu immodico non dubitat ad paregorica confugere. Ipſe tunc præfert reliquis Laudanum liquidum Helmontii, cujus guttas tres, vel quatuor, vel ſex, vel decem, vel duodecim pro ratione ætatis dandas jubet, donec alvi profluvium decreſcere incipiat. Moderandam enim, non ſiſtendam ejuſmodi evacuationem tradunt cum Mortono plerique. Quem in finem decoctum album etiam, tincturam roſarum, lac aqua plus minus dilutum, atque alia hujus generis adhiberi volunt. At Hoffmannus, cum plerumque hac via morbidam materiam utiliter emendari viderit, adſtringentia quæque hic rejecit, & clyſteribus demulcentibus inteſtina

Quando opiatis, & ſomniferis uti liceat.

Diarrhæa quomodo moderanda.

eluenda (*a*) ſubinde eſſe autumat. Sunt præterea quædam alia ſymptomata, quæ, quia in hocce ſtadio vel increſcunt, vel valde moleſta atque incommoda eſſe pergunt, aliquod ſolamen requirunt; cujuſmodi eſt tuſſis, oculorum rubor, & lacrymatio, & frequens ſternutamentum. Tuſſi leniendæ quid conferat, jam ſupra (§. CXXVI. CXXX.) memoravimus. Dulcia generatim, uti ſyrupus altheæ, capillorum veneris, violarum, papaveris erratici, ſuccus glycyrrhizæ hiſpanicæ, trochiſci radicis altheæ, ſaccharum candi, atque ex his parati, additione olei amygdalarum dulcium recentis, linctus celebrantur. At temperamentum aliquod in eorum uſu adhiberi oportet, ne diarrhœam inferant, aut præſentem adaugeant in ægri detrimentum. Oculorum ruborem, ardoremque mitigant collyria ex aquis roſarum, & plantaginis vel ſolis, vel lacti admixtis; quibus etiam addi ſolet interdum aliquid ex trochiſcis albis Rhaſis. Sternutamenta vero tollit, aut certe minuit lac tepens in nares attractum; aut injectum.

Tuſſi, lacrymationi, & ſternutamentis, quæ medeantur.

(*a*) *Loco cit. obſervat.* 5.

§. CXXXIV.

De tertii ſtadii viciſſitudinibus.

In tertio demum ſtadio, quod exſiccationis, ſive deſquamationis vocatur, morbi judicium decernitur. Igitur in eo vel ſanitas, vel mors, vel tranſitus in alium morbum expectandus eſt. Sanitas obtinetur leni diaphoreſi, vel ſudore, quo febris ſolvitur. Futuram hujuſmodi criticam excretionem indicat pulſus pacatior, & cutis

Diaphoreſis & ſudor, quando conferat.

ſis mollior, atque humidior. Hiſce ſignis apparentibus, ſatis eſt naturæ potu copioſo obſecundare. At ſi diaphoreſis, aut ſudor ſponte non accedat, aut cunctari videatur, nec tamen ulla indicia exſtent futuri alvi fluxus, uti ſunt hypocondriorum tenſio, elatio, ventriſque borborygmi, natura tum potu diapnoico, & calente, camphora, aliiſque lenibus diaphoreticis ſollicitari debet ad diaphoriſim, hæcque iiſdem ſuſtineri, donec febris omnino ceſſaverit. Contra ſi epigaſtrium tumeat, hypocondria tendantur, ſi cutis arida deprehendatur; ſi venter torminibus aut borborygmis turbetur; non ſudore, ſed alvi fluxu morbum ſolutum iri, cognoſcitur. Hic autem alvi fluxus interdum ita præceps ſupervenit, ut decies, aut duodecies intra breve temporis ſpatium venter laxetur. Cavere tum oportet ab iis, quæ haſce dejectiones cohibeant; nam criticæ, ſalutareſque eſſe conſueverunt. Salutares autem revera eſſe conjicies ex virium conſtantia; majore ægri alacritate, tuſſis mitigatione, oculorum nitore redeunte, epigaſtrio, & hypochondriis detumeſcentibus. Quandoque alvi fluxum comitantur dolores inteſtinorum moleſti, Si hi fomentis calidis ventri applicitis, non conquieſcant, enemate demulceri poſſunt, aut theriaca abdomini impoſita, aut etiam dato Rhabarbari diluto, aut ſero lactis tamarindis alterato, aut oleo dulci olivarum, quod tutius eſt, cochleatim ſubinde propinato, ut citius inteſtina a nocua materia reſtitante, adhærenteque liberentur, Quod ſi alvi profluvium diutius, quam par eſt, perſiſtat, vires proſternat, & colliquans videatur; tunc protinus comprimi debet Diaſcordio Fra-

Qua ratione promoveri debeat.

Alvi fluxus Criticus.

Cautela circa eum.

Si cum torminibus jungitur, quid agendum.

Quando compeſcendus.

caſtorii, Laudano cydoniato, Theriaca, decocto albo, caſcarilla, cortice peruviano, pulveribus alcalicis, aliiſque (*a*) ſiſtentibus.

(*a*) ROSEN *l. c.* LIEUTAUD *l. c.* HOFFMANN. *l. c.* §. *V. in cautel.*

§. CXXXV.

Peripneumoniæ in fine tertii ſtadii ſupervenientis curatio: In ſummum vitæ periculum adduci ægrotantes, immo repentino quaſi fato ſoffocari nono fere die, evaneſcentibus nempe morbillis, & febre recrudeſcente cum peripneumoniæ, aut pleuritidis ſignis, ſupra (§. CXIX. & CXXII.) jam notatum eſt. Quod ubi incidit, protinus ſanguinem e vena brachii vel in tenerrimis infantibus mitti, quod ſemper feliciſſimo eventu fieri affirmat SYDENHAMIUS (*a*), cantharidibus dorſi partem, quæ ſcapulis interjacet, & latus, quo dolor percipitur, exulcerari, multum aquæ cum nitro, atque oxymelæ potui dari, & camphoræ aliquid intrinſecus præberi oportet. Finem vero ſanguinis miſſioni iterandæ imponat reſpiratio liberior facta, & ſputum facilius, & promptius. Tunc, omiſſa camphora, ſolo decocto hordei mellito, aut ſero lactis uti expedit, injecto bis in die molli enemate, ut alvus aperta ſervetur. Interdum tamen nec febris, nec ſpirandi difficultas, nec pectoris oppreſſio adeo urget, ut ſanguinis miſſione opus ſit. Tunc omitti eam poſſe, auctor eſt TISSOTIUS (*b*). *Quando ſanguinis miſſio omitti poſſit.* In habitu pinguiori præditis, in quibus fibrarum laxitas, humorum lymphaticorum copia excedere videtur, idem vir doctiſſimus ſuadet, veſſicantia cruribus admovenda eſſe, & dandum intrinſecus oxymel ſcilliticum. Sin vero iſta pe-

negligi contingat, vel ſuffocatione pereunt ægri, vel ſuppurato pulmone in phthiſim labuntur. Tanta autem eſt ſanguinis miſſionis utilitas, ut ea diarrhœam ipſam morbillis ſupervenientem curari dicat SYDENHAMIUS. Revertitur enim ſic ab inteſtinis morbilloſa materies, quæ ad inteſtina delata ſua acrimonia alvi fluxum exciverat. Qua ratione demum aliis ſymptomatibus ſuccurrendum ſit, vel morbi ſecundarii, qui morbillos interdum ſubſequuntur, præcaveri, aut jam præſentes tolli debeant, peculiari capite, poſtquam de malignis ſermonem abſolvero, quoniam in his frequentius eveniunt ejuſmodi ſucceſſione, infra demoſtrabo. Nunc hoc unum addam, pleraque iſta mala anteverti, ſi ab initio regimine antiphlogiſtico *, & diluentibus febris impetus fuerit retuſus, atque evacuationes, quas natura molitur, prudenter (c) & blande promotæ, & demum ſi ceſſante febre, arefactiſque morbillis alvus leni medicamento ducatur, idque interjectis aliquot diebus iteretur bis, vel ter, ut ſi quæ morbidi fomitis reliquiæ ſuperſint, paullatim e corpore deturbentur.

Diarrhœa etiam venæ ſectioni obtemperat.

De aliis ſymptomatibus, & morbi ſucceſſionibus poſtea.

Quo modo præcaveri poſſunt.

(a) *L. c.* MORTON *i. c.* ROSEN. *l. c.*

(b) *L. c.* §. 226.

* THOMAS DICKSON defendit methodum ſimplicem, & antiphlogiſticam SYDENHAMII contra MORTONUM, & MEADIUM, *Comm. de reb. in med. & ſcient. nat. geſt. Vol. XVIII. P.* 3. *p.* 401. Non reticenda eſt methodus morbillos curandi, qua in quadam epidemica conſtitutione uſus eſt GONTARDUS (vid. *Journal. de Medec. T. VIII. p.* 338.). Is morbillos pro inflammatione eryſipelatode, quæ internas, externaſque partes afficiat, habet. Hinc reſolvere eam parat ſanguinis miſſionibus, emeticis,

& demulcentibus. Hac ratione morbillos epidemicos ann. 1756. feliciter se curasse narrat, adductisque historiis rem comprobat. Video ejus methodum a SAUVAGESIO expositam, commendatamque. Sed venia & pace ejus non possum dissimulare, nimium mihi videri & venæsectione, & emesi, & alvi ductione esse abusum in morbo, qui ut plurimum solo idoneo regimine eget, &, si quando majore artis auxilio opus habet, non sine deliberatione, & maturo consilio licet ad sanguinis missionem, ad emetica; aut cathartica, ad generosiora nimirum præsidia in eo devenire.

(a) TISSOT. *l. c.* §. 224.

MORBILLI MALIGNI.

§. CXXXVI.

Multa communia cum benignis. Hi multa cum benignis habent communia; qua de caussa a plerisque una describuntur utrique. Sunt enim & ipsi plerumque epidemici, raro sporadici. Ingruunt fere, ut benigni, Januario, & Februario mense; invalescunt ad vernum usque æquinoctium: deinde successive decrescunt, donec appetente solstitio æstivo, aut paullo post penitus desinant. Epidemici maligni exstitere morbilli, quos anno 1674. Londini vidit SYDENHAMIUS (*a*). Modo præcedenti insalubrium temporum, aerisque constitutioni, modo aliis caussis fortuitis, & præsertim regimini calefacienti, aut omissæ rectæ curationi suam originem (*b*) debent; processumque eumdem servant, quem benigni in tria videlicet stadia distinctum, cum plerisque symptomatibus parum dissimilibus. Nihilo tamen minus sunt quædam malignorum propria, qui-

quibus a benignis discernuntur, & reapse sejungendi videntur.

(a) *Oper. sect. V. cap. III.*
(b) HOFFMAN. *l. c. cap. VIII. §. V.*

§. CXXXVII.

Propria malignorum.

Ac primum in malignis aut multo citius, aut multo tardius, quod frequentius est, quam in benignis, exanthemata efflorescunt, nimirum ante tertiam vel quartam, vel post quintam, sextam, septimam, immo interdum octavam diem tantum. Quando igitur tardius eruptio contingit, ideo id evenit, quod ab initio vires vitæ pene obruuntur, longiorique tempore egent ad secernendum, expellendumque virus morbillosum. Hinc in primo stadio, quando longius est, plerumque symptomata non admodum vehementia sunt; nec adeo velociter, uti in benignis, invalescunt. Invalescunt vero vehementius omnia, paullatim viribus exstimulatis, atque erectis, post eruptionem morbillorum, contra quam in benignis fieri consuevit; nam in his potius ab eruptione non nulla sedantur, & conquiescunt. At quando primum stadium brevius est, & citius solito eruptio contingit, morbus ut plurimum pessimis statim cum symptomatibus exorditur. Pustulæ præterea non primum in facie, sed circa humeros, & pectus se exserunt, deinde in reliquis partibus; vel certe non generatim, ac universum erumpunt, sed successive, partem unam post alteram occupantes. Hinc, ut primum stadium longius plerumque est quam in benignis, sic hoc alterum etiam multo diutius protrahitur. Non

ta-

taro ancipiti eventu ad decimum ſeptimum, & vigeſimum uſque diem producitur (*a*). Neque color earum conſtans eſt, nam modo viget, modo pallet, modo livet; aut ex rubro etiam nigricat, & ſæpe cutis ipſa flacceſcit (*b*). Interim eruptione facta plerumque omnia ſymptomata ingraveſcunt. Febris intenditur cum pulſu validiori, & crebriori, & duro, tuſſi frequentiori, ſicca, & pene continua, ſpirandi difficultate majori, anhelitu, anxietate, pectoris oppreſſione, dolore laterali lancinante, & quandoque motibus convulſivis. Cutis a materia morbi vellicata rubore ſuffunditur, & leviter ſudat. Urinæ contentis, & colore ſaturantur. Fauces dolent, & tument; oculi acrius irritantur. Hinc ophthalmia, angina, peripneumonia, pleuritis, aliaque mala inflammatoria conſequuntur (*c*). Demum obſervatio SYDENHAMII eſt (*d*), malignos morbillos rariſſime deſquamatione terminari; quod alias in benignis perpetuum eſt. Interdum nova eruptio ſuccedit antecedenti, aut morbillis miliaria exanthemata, vel particulæ ſuperveniunt (*e*). In eorum porro exſiccatione, & diſceſſu multo frequentius, & ſine evidenti cauſſa febris, & tuſſis, & ſpiritus difficultas cum ardore, ſiti, calore intenſioribus recrudeſcunt, & peripneumoniæ lethales, aut alii morbi acuti inducuntur, qui niſi cito enecent, in lentos facile tranſeunt.

(*a*) MORTON. *l. c.*
(*b*) STORCK. *T. I. p.* 314.
(*c*) MORTON. *l. c.* STORCK. *l. c.*
(*d*) *Oper. ſect. V. cap.* 3.
(*e*) HOFFM. *l. c. enarrat. morb. obſ.* 1. & *l. c. cap. VII. §. V.*

§. CXXXVIII.

Ex his facile liquet discrimen, quod inter benignos, & malignos morbillos intercedit. In universum vero illud probe tenendum, omnia symptomata, quæ benignos comitantur, in malignis multo graviora, & pertinaciora esse. Præterea horum certiora, & solemniora signa passim habentur ingens jam a morbi ingressu virium prostratio, oscitationes, & pandiculationes crebræ, inquietudo summa, interdum extremorum frigus, capitis, lumborumque dolor; vertigo; pulsus celer, inordinatus, & parvus, & urinæ tenues & pallidæ in primo stadio; deinde in altero ille magnus, & vehementior, hæ vero turbidæ, & coloratiores; nausea, & vomitus molestiores, deglutitio dolorifica, & difficilis, respiratio frequens, & parva, aut inæqualis, tendinum subsultus, somnolentia, mentis perturbatio, delirium, oculorum rubor intensior, vox rauca, tussis ferina, suffocationem ferre minitans, hæmorrhagiæ immodicæ, alvi fluxus, convulsiones, atque alia (a) hujusmodi. *Alia signa Diagnostica. Regimen.*

(a) Hoffm. *l. c. sect. I. cap. VIII.* §. *V.* Meza *compend. med. Pract. Fasc. I. cap. XX.* §. 289.

Prognosis.

§. CXXXIX.

Signa prognostica, quæ supra (§. CXXII.) exposita sunt, huc quoque transferantur; nam cum benignis, tum malignis morbillis æque quadrare pos-

possunt. Speciatim vero maligni & præsertim epidemici exitiosiores sunt benignis, & sporadicis. Quo longiora stadia habent, eo majus periculum portendunt. Hinc tardior, & serior eorum eruptio, semper deterior est. Eruptionis ultra tres dies protractio malum significat; nam febris, quæ in malignis eam comitatur, cum intensior sit, si diutius protrahitur, pessimas inflammationes ciere potest. Nec meliora promittit eruptio lenta, & per vices rediens. Naturæ enim defectum, atque irritos conatus facultati expultricis ostendit. Color præterea incertus, aut cito pallescens, aut nigricans triste augurium dabit. Eruptione jam ad finem vergente, aut exsiccari incepta, si febris nihil remittat, & æque persistat, non vacat (*a*) periculo. Discriminis maguitudinem augent maculæ scorbuticæ, aut peticulæ, aut miliaria anathemata cum morbillis complicata, & multo magis, si tertio in stadio demum (*b*) superveniant. Morbo autem imperfecte soluto, quod superest morbillosi veneni retenti, tussim, dyspnoeam, appetitus defectum, oculorum chronicos effectus, atque alia mala relinquit; immo sæpe fundamenta jacit diarrhœæ pertinacis, phthiseos pulmonatis, atrophiæ, lippitudinis, scrophularum, interdum etiam anasarcæ, aut hydropis (*c*). Sed hydrops, anasarca, glandularum tumores strumosi frequentius e purpura scarlatina, quacum morbilli confundi quandoque solent, permanant.

(*a*) MORTON. *l. c.*
(*b*) HOFFMAN. *l. c.* §. *V.*
(*c*) MORTON. *l. c.*

Curatio Malignorum.

§. CXL.

Pleraque eorum, quæ morbillis benignis curandis (§. CXXIV. CXXV. & seq.) accommodata recensui, malignis quoque conveniunt. Omissa igitur eorum repetitione, tamquam supervacua, pauca quædam solum attingam, quæ huc proprius spectant. Primum curandum est in primo stadio, ut ægri lectulo se addicant binos aut ternos saltem dies ante eruptionem, quo eetis viæ laxentur, & magis patule reddantur. Sed nec stragulis, nec calori, quibus sani assueverant, quidquam adjiciatur. Jura carnium, & multo magis carnes ipsæ e victus ratione ablegentur. Satius erit solis jusculis avenaceis, vel ex hordeo, aut oryza paratis sed dilutioribus, & pomo subinde cocto vesci, vel lacte cum triplo, aut quadruplo aquæ leniter decocto pro alimento simul, & potu uti (*a*). Quando emesi, aut catharsi opus sit, jam supra (§. CVXVII.) declaravimus. Sed animum etiam ad epidemicam constitutionem advertere oportet, prudenterque tentare, conferatne, an noceat purgatio. Quod attinet ad sanguinis missionem, plerumque in primo stadio malignorum ob virium dejectionem, pulsuumque languorem, & parvitatem non videtur ea opus esse. Mortonus certe eam tum generatim rejiciendam putavit. Sed hic quoque animadversiones, quas alibi (§. CXXV.) exposuimus, locum habere possunt, in primis ubi morbilli præma-

Regimen.

Victus ratio.

Emensis, & catharsis.

Sanguinis missio in primo stadio.

mature erumpunt, eosque vehementior febris antecedit. Hunc esse casum putaverim morbillorum malignorum, in quo mittendum sanguinem censet ROSENIUS, etsi ipse nimis fortasse id auxilii ad omnes malignos extendere videatur. Quod vero de crusta pleuritica, quam in detracto sanguine semper apparere affirmat, retulit, perpetuum non est; sæpe enim eam deficere experientia compertum habetur. Ceterum cunctante eruptione ex languidiore naturæ motu, lenia potius alexipharmaca, & cardiaca a MORTONO adhibebantur, ut validius natura ad expellendum virus incumberet. Sed cautione opus est; ne fervor sanguinis nimium adaugeatur. Præter diluta florum tiliæ, sambuci, papaveris rhœados calide hausta, si eruptio apparere nimirum cunctetur, aliquid camphoræ, vel liquoris cornu cervi succinati, vel spiritus MINDERENI, vel liquoris anodyni mineralis HOFFMANNI dari subinde convenit. His enim non modo vires vitæ eriguntur, sed etiam non spasmi, quibus natura in hoc stadio opprimi maxime videtur, eximie sedantur. Tunc etiam ad cutim avocare cucurbitulis siccis, universo corpori admotis, & subinde opportune iteratis, balneis crurum, fomentis, sinapismisque utilissimum est. Nec vesicantibus tum locus denegatur.

Diaphoretico.

Cucurbitulæ siccæ, fomenta, balnea, sinapismi.

(*a*) SYDENH *op. sect. V. cap.* 3.

§. CXLI.

Sanguinis missio in secundo stadio.

In secundo stadio, nempe eruptione facta, quoniam febris cum omnibus symptomatibus vehementius excandescit; morbus inflammatoriam na-

naturam inducere videtur. Mortono. Hinc quam ante eruptionem reprobavit ſanguinis miſſionem, hic eam uti neceſſariam proponit. Revera hoc ipſo tempore aut caput, aut fauces, aut pectus, aut omnes hæ partes ſimul atrocius afficiuntur. Inflammationis igitur ſignis accedentibus, cur non ſanguis mittatur? Hoc in primis in peripneumoniæ metu opportunum eſt, etiamſi morbilli pulchre rubri appareant. Immo ſi poſt primam ſanguinis miſſionem reſpiratio non fiat liberior, nec ſputa prodeant, quæ morbum levent, iteranda ſanguinis miſſio eſt ad tertiam etiam vicem, non omiſſis interea diluentibus, attenuantibus, antiphlogiſticis, demulcentibus, & ſubinde enematibus. Si nihilominus difficultas ſpirandi perſiſtat, aut caput impetatur, aut delirium ſe adjungat, veſicantia ſuris imponi neceſſe tum eſt (*a*). His etiam magnopere confidit Mortonus, ſic ut crebro ea applicanda velit cum ad vires, ubi langueant, excitandas, tum ad eruptionem, ubi lenta, & imperfecta, aut incerta, & vaga ſit, provide adjuvandam. Scire autem convenit, malignos morbillos, præſertim in quibuſdam epidemicis conſtitutionibus magis putridos eſſe, quam inflammatorios, & tum noxiam fore ſanguinis miſſionem. Id evenit in conſtitutione epidemica anno 1763. & 1768., quam Londini obſervavit Guilielmus Watson. Tam in primo, quam in ſecundo ſtadio pulſus erant celeres, debiles, & inæquales cum magna anxietates, dejectiones alvi crebræ, & demum delirium accedebat mortis prænuntium. Cadaverum ſectio pulmones, aliaque viſcera ſphacelata oſtendebat. Sanguinis miſſio (*b*) plerumque nocuit.

Veſicantia.

(*a*)

(a) STORCK. *l. c. T.* 1. *p.* 309. 310.
(b) *Medic. Observ. and. Inquiry by a Society of Physicians in London. Vol. IV. pag.* 132.

§. CXLII.

Eruptio imperfecta. At in eo casu, in quo eruptio lente procedit, aut imperfecta, & vaga est, aut per vices abit, & redit, præter ea, quæ tam intrinsecus, quam extrinsecus adhibita (§. CXL. CXLI.) ad cutim morbillorum virus alliciunt, *Bezoartica.* Bezoartica sic dicta a multis commendantur. In his pulvis e chelis cancrorum compositus, radix contrayervæ, stybium diaphoreticum non ablutum, atque alia hujusce generis numerantur. *Bezoarticum Minerale.* HOFFMANNUS duo præ ceteris extollit, *Bezoarticum* nempe *Minerale*, & *sulphur auratum* antimonii; quibus & sudores blande elici, & morbillos protrudi ad cutim pollicetur. *Sulphur auratum Antimonii.* Illo interdum alvum laxari cum euphoria observavit. Sulphuris vero aurati dosim ad dimidiam grani partem, vel ad quartam tantum pro qualibet vice habita ætatis ratione perstringendam (a) esse admonet. *Morbillorum regressus.* Item ubi modo rubent, modo pallent morbilli, & multo magis, si intro reversi sint, cito ad ea omnia properandum est, quæ supra (§. CXXXI.) proposita fuere. Livere eos interdum, immo nigrescere, paullo ante (§. CXXXVII.) memoravimus. *Quando nigricant, aut livent.* Quando id evenit ob graviorem cutis inflammationem, quam induxit regimen calefaciens, & improvidus alexipharmacorum calidorum usus, tunc

tunc mittendum esse sanguinem, quo gangræna, summus inflammationis gradus, avertatur, experientia ductus suadet SYDENHAMIUS. Solet autem eo in casu cutis non modo rubere intensius, ut ad nigricandum inclinet, verum etiam tumere, & distenta reniti. Quod si nigricans morbillorum color cum cutis ipsius flacciditate jungatur, sic ut a prava potius humorum qualitate, atque a vi vitæ in vasis cutaneis satiscente, quam ab inflammationis vehementia proficisci nigror ille videatur, protinus huic malo prospiciendum est antisepticis, & corroborantibus (*b*), præsertim cortice peruviano, camphora, elixirio vitrioli Pharmacopœæ Londinensis, serpentaria, & similibus, omissa sanguinis missione.

S. missio.

Antiseptica, & roborantia.

(*a*) *L. c. in Cautel.* §. *VII.*
(*b*) STORCK. *l. c. T.* 1. *p.* 414.

§. CXLIII.

Hæmorragiæ tam narium, quam aliarum partium morbillis, præsertim malignis, ut dictum est, non raro superveniunt, in primo speciatim & secundo eorum stadio. Has sinere præstat, quam propere nimis cohibere. Quare adstringentia, & ex opio parata remedia tum vitari debent (*a*). Si tamen sanguinis immodice profundatur, ut jam facies, & labia palleant, extrema perfrigerari incipiant, pulsus langueant, aut æger imminentem vomitum, & animi deliquium queratur, tunc hæmorrhagia sistenda protinus est non modo iis, quæ extrinsecus posita id præstant, sed etiam quæ intrinsecus ad id valere creduntur (*b*). HOFFMANNUS suum liquorem anodynum mi-

Hæmorrhagia.

Quando sistenda.

mineralem hic non inutilem prædicat. Mixturam quoque uſu comprobatam deſcribit, quæ ſpiritum vitrioli, & Diaſcordium Fracaſtorii pro baſi continet. Nos aquam ſpiritu vitrioli acido ad levem acorem imbutam, & dilutum corticis peruviani ceteris anteponimus.

(*a*) HOFFM. *l. c. in cautel.* §. *VI.*
(*b*) ROSEN. *l. c.*

§. CXLIX.

Tuſſis ſicca. Tuſſi permoleſtæ, & ſiccæ, & ſuffocanti occurrimus decocto hordei, diluto radicis althææ, & florum violarum, verbaſci, papaveris rubri, adjecta quarta vel quinta lactis parte, & veſperi paregoricis. Eclegmata etiam oleoſa a pleriſque hic commendantur (*). *Tuſſis humida cum ſputo viſcido.* Si verò tuſſis humida ſit, ſed ſputum viſcidum nimis, & tenax difficulter prodeat, incidentibus, atque attenuantibus opus eſt, nimirum oxymele ſimplici, & ſcillitico, ſyrupo eryſimi Lobelii, floribus ſulphuris, & Benzoes, Kermes minerali & dilutis puleggi, hiſſopi, veronicæ, tuſſilaginis (**). *Alvi fluxus.* Ubi tuſſi ferinæ fluxus etiam alvi adjungitur ex parte materiæ morbilloſæ, & aeris inteſtina irritante, tunc quinta pars lactis diluto florum ſambuci adjecta, calideque potui data utrumque ſymptoma lenire (*a*) dicitur. Quod ſi alvi fluxus, quocumque tempore acceſſerit, ſed præcipue in hoc in quo eruptionis regreſſum perpetrare poteſt, immodicus fiat, neque modum ſervet, compeſci plane debet Diacodio, Laudano, Diaſcordio, Theriaca, Rhabarbaro toſto, pulveribus abſorbentibus, cortice peruviano, caſcarillæ, alliſque,

tum

lum in primis, cum diarrhœa post discussos morbillos remanet; & chronica ne evadat, timeri potest. Faucibus interius dolentibus, atque inflammatis, quæ prodesse possint, jam alibi (§. CXXX.) indicatum est. Hic addimus, gargarizandum esse leniter ex decocto emolliente, & circa collum extrinsecus dandum cataplasma cum sinapi; simul ac cutis rubeat, removendum (b). *Faucium inflammatio.*

(*) *Eclegma oleosum* ROSENII.

℞. *Vitell. ovor. n. j. ol. amygdal. dulc. s. i. express. & recentiss. unc. ij. bene subact. add. decoct. scord. mund. unc. ij. syrup. althææ unc. j.*

Aliud mihi usitatum.

℞. *Gumm. arabici dr. ij. solvantur in emulsion. semin. melon. un. iij. deinde addit. ol. amygdal. dulc. recentiss. sin. igni expressi unc. j. ss. syrup. pap. albi a drachm. ij. ad unc. j. pro ratione ætatis. Detur subinde parvum cochlear.*

** *Formulæ Storchii.*

℞. *Nitri puri drachm. j. antimon. diaphor. non abluti drachm. j. oxymel. simplic. unc. j. ss. syrup. papav. erratic. unc. j. ss. Aq. flor. samb. unc. viij. M. Dentur duo cochlearia alternis horis, & desuper hauriatur vasculum infusi florum sambuc. & malvæ.*

Alia efficacior. ejusd.

℞. *Nitri puri drach. ss. stib. diaphoret. non abluti drachm. j. ss. Oxymel. scillitic. unc. ij. syr. floe. Rhœad. unc. j. Aqu. fœnicul. unc. viij. M. d. ut supra.*

Alia eiusd.

℞. *Kerm. miner. gr. j.*
Sacchar. alb. gr. x.
M. fit pulv. tenuissimus. Sumatur talis singulis duabus vel tribus horis.

(a) ROSEN. *l. c.*
(b) *Idem ibidem.*

§. CXLV.

Sudores.

Cautiones circa linteorum mutationem.

Sudorum quoque, quibus interdum ægri diffluunt, ratio habenda eſt, præſertim in ſecundo, & tertio ſtadio. His ſi lintea, atque induſia madeſcant, ea caute mutari debent. Sicca, & leviter calefacta humidis ſubſtituantur; ſed caute, ne frigus ſuſcipiatur, aut calor ultra modum corpori ſuper addatur. Utroque enim cutis corrugari poteſt, & expirans morbi fomes repelli. Eadem cautio circa lecti mutationem ſervetur. Sed ſpeciatim cavendum eſt, ne quis ſubito ex calido in frigidum concedat. Ex neglecta enim ejuſmodi cautione ſubitam mortem intra paucas horas natam vidit *(b)* HOFFMANNUS. Tertio ſtadio incipiente, evaneſcentibuſque morbillis non deſiſtendum eſt a laudato regimine, uſque remediorum demulcentium, & blande diaphoreſim promoventium, quemadmodum in benignorum curatione (§. CXXIV.) dictum eſt; niſi alvi fluxus criticus acceſſurus prævideatur, qui morbum ſolvat (§. CXXXIV.). Subacta demum febre, & tuſſi mitiori, niſi penitus ſublata, reddita, exſiccatiſque morbillis, & deſquamata cuticula, generatim ægri conquieſcere adhuc, & ab aere frigido, qui ſummopere noxius eſt, cavere debent per aliquot dies *(b)*. Immo ad aliquod hebdomadas perſpirationem cutaneam diligenter curandam infuſis diaphoreticis, victu tenui, & decoctis temperantibus, & diluentibus ex radice ſcorzoneræ, cichorei, glycyrrhizæ, chinæ, cortice ligni ſaſſafras, interdum etiam ſarſaparilla præcipiunt (*c*) non nulli, non omiſſa inde, ſemel nempe in hebdomada, per eccopro-

tica

tica (§. CXXXV.) ætati, temperamento, corporis habitui accommodata, alvi ductione.

(a) *L. c. in cautel: §. VIII.*
(b) Storck: *l. c. p.* 310.
(c) Hoffm: *ib. in cautel. §. IX.*

Morbi secundarii.

§. CXLVI.

Morborum, qui morbillis præsertim malignis succedunt, omnium frequentissimus est peripneumonia, eorum exsiccationi repente superveniens; quæ ægros in summum vitæ periculum adducit, & sæpe etiam occidit. Quando id accidit, protinus sanguinem mitti oportet, atque eam institui curationem, quæ peripneumonicis, & pleuriticis (§. CXXXV.) accommodatior est. Defervescente vero febri, & pulmonum inflammatione profligata, hydrogala demum uti expedit, ut tussis cito mitescat, atque alia mala, quæ ab acrimonia morbillosa timeri possunt (*a*), arceantur. Interdum peripneumonia non resoluta in suppurationem terminatur. Tunc ægri assidue tussiunt, vesperi horrent, noctu calent, & mane sudore madent, & debilitantur. Sputa autem, quæ excreantur, purulenta sunt. Hi vero, ut suppurati, sero nimirum lactis, ptisana, & decocto corticis peruviani subinde hausto curandi sunt. Quod si ad sputa purulenta accedat vox rauca, macies, atque febricula continua lenta, jam de phthysi pulmonari non amplius dubitari licet. Tunc lac aqua aliqua pectorali dilutum sæpius hauriendum est, ut ad minimum tres libræ ejus quotidie

Peripneumonia.

Suppuratio peripneumoniæ.

die absumantur, interposito aliquoties in die vasculo decocti chinæ chinæ, &, si vires permittant, deambulatione, aut vectione in aere campestri ac salubri adhibita (*b*).

(*a*) STORCK. *l. c. p.* 314.
(*b*) *Id. ib. p.* 312. ROSEN. *l. c.*

§. CXLVII.

Amphemerina. Nec rarum est, exsiccatis, desquamatisque morbillis, febrim remittentem continuam, sive amphemerinam sine ullo suppurati, aut ulcerati pulmonis indicio relinqui, quæ, si negligatur, aut in acutam malo fato convertitur, & repente occidit, aut in hecticam facile degenerat, quæ lenta consumptione ægrotantem conficit. Illam cortice peruviano cito frænandam esse docet MORTONUS. *Tussis.* Tussis quoque post morbillorum desquamationem valde pertinax quandoque remanent. Hæc etsi post benignos bechicis, & aura liberiore perdometur facile, aut paullatim sponte cesset (*a*); attamen, quando malignos subsequitur, & diuturnior, & gravior, & periculosior est, quia in phthsim pulmonarem persæpe migrat. Hinc primo sanguinis missione, interdum etiam iterata oppugnanda est, deinde bechicis, & cortice peruviano liberaliter dato, & vesperi paregoricis. Nec infrequens est, interpositis eccoproticis, eam quandoque (*b*) fugari.

(*a*) SYDENHAM.
(*b*) MORTON.

§. CLXVIII.

Nec minus molesta, & pertinax est Diarrhœa, a morbilli relicta. Hanc rhabarbaro tosto, myrobalanis, & pulveribus alcalicis fixis primum aggredi convenit, deinde paregoricis opium habentibus, cortice peruviano, cascarilla, aliisque roborantibus antisepticis *(a)*. Oculos præterea sua mala manent. Hi sæpe in morbillorum discessu gravissima ophthalmia corripiuntur. In leviori casu egregie succurrunt hirudines temporibus, aut infra oculos (*b*) applicitæ; at in graviori venam jugularem incidi (*c*) oportet; deinde alvum etiam iterato duci. Mortonus hic nihil proficere vesicantia existimat. Contra Rosenius iis non parum confidit, si parva utrique tempori imponantur. Cucurbitulas siccas cervici etiam utiliter affigi affirmat. Extrinsecus cataplasma ex pulpa pomorum dulcium sub cineribus coctorum, lacte subacta recenti, dolorem mirifice demulcet, & inflammationem resolvit. Adjiciunt nonnulli tantillum camphoræ; sed hæc non facile fertur, nisi inflammatione imminuta, & dolore penitus ablato.

Diarrhœa.

Ophtalmia.

(*a*) Morton. *l. c.*
(*b*) Rosen. *l. c.*
(*c*) Morton. *l. c.*

§. CXLIX.

Glandularum tumores. Inter morbos, qui morbillis malignis, aut imperfecte solutis, sive, ut ajunt, male judicatis succedunt, referuntur a MORTONO etiam glandularum tumores, anasarca, atque ascites. Glandulis tumentibus, induratisque conveniunt resolventia, attenuantia, & sudorifera, nec aliena sunt quæ extrinsecus molliunt, & blande discutiunt. In illis præ cæteris celebrantur calomelanos, diagrydium, milepedes, & decocta sarsæparillæ, bardanæ, chinæ radicis, & similium. *Anasarca. Ascites.* Anasarcæ, atque Asciti, post lenia cathartica, & diuretica, opitulari *(a)* dicuntur medicamenta e chalybe parata, quibus subinde interponi debent blanda eccoprotica per epicrasim data, uti rhabarbarum, tinctura sacra, pilulæ tartareæ Bontii, Becherianæ, scilliticæ Pharmacopœæ Edimburgensis, aliæque hujusce generis. Sed de his modo satis. Plura qui cupit, ad ea se convertat, quæ in peculiari cujusque morbi singularis tractatione uberius dicentur.

(*a*) MORTON. *l. c.*

Morbilli Anomali.

§. CL.

Quo differant anomali a malignis. Restat, ut de morbillis anomalis, quod supra (§. CXIV.) recepi, aliquid seorsim subjiciam. Quanquam enim ibidem ostensum est, anomalos, sive irregulares a plerisque præ malignis accipi, nihilque inter ipsos discriminis esse; tamen, ut

ut eodem in loco indicavimus, rectius id nominis tribuendum esse nobis videtur illis morbillis, qui a communi, ordinarioque processu quam maxime deflectunt. Neque semper, qui hoc sensu anomali existunt, reliquas malignorum notas ita præseferunt, ut cum malignis omnino consentiant. Observatum enim quandoque est, in quibusdam ex anomalorum hujusmodi genere, quam primum eruptio contigerit, omnia symptomata, febrimque ipsam continuo conquievisse, quod vere benignorum maxime proprium esse, ex superioribus patuit. Hinc non longe absum, ut credam, anomaliam ejusmodi in malignos æque, ac in benignos cadere posse, ac veluti utrorumque differentiam habendam esse.

§. CLI.

Quo vero res clarius appareat; nihil erit accommodatius, præstantiusque; quam anomalias in medium proferre, quas in constitutione epidemica annorum 1749. & 1750. non infrequentes ostendit Florentiæ Joannes Targionius (*a*); vir multiplici eruditione, dicendi copia, & medendi usu insignis. Is primum narrat, in septem ægris post solitum apparatum morbillos bene multos, & satis confertos erupisse; sed eadem ipsa die exortos quosdam mediocres in regione epigastrica dolores; qui spastici videbantur, & mox solutos alvi fluxu, copioso, tenui, & bilioso, qui duos circiter dies placide, & sine ullo alio symptomate perrexit. Simul ac diarrhœa accessit, continuo morbillos evanuisse; febrim, tussimque, quæ permolesta ante fuerat, omnino desiisse; nec postquam *Anomaliarum exempla.*

quam alvi fluxus subſtitit, quidquam incommodi remanſiſſe præter aliquam virium debilitatem. Deinde obſervatione didicit, febrem, quæ morbillorum eruptionem præcedit, modo tertianæ duplicis typum referre, atque eruptione facta penitus decedere; modo eamdem ad plures dies ſuos circuitus periodice repetere, antequam morbilli effloreſcant; idque in adultis præſertim obtinere. Præterea vidit quandoque in aliis febrem primi ſtadii, ſive contagii more catarrhalium, & quidem acutarum, tumore, & rubore faucium, tuſſimque ferina comitatam decurriſſe ad ſeptimam uſque diem, antequam morbilli prodirent (quod malignorum quandoque proprium eſſe diximus), neque deſeruiſſe ægrotantes, niſi poſt alios, quatuor, aut quinque dies, cum nempe morbillorum exſiccatio, & reſolutio conſequeretur.

(a) *Prima Raccolta d' oſſerv. p.* 101.

§. CLII.

Hiſtoria Morbillorum exlegum, ſed benignorum.

Hiſtoriam demum refert morbillorum exlegum, atque abnormium ut raram, ſic memoratu plane dignam. Maria Brigida Dandini lectiſſima mulier cum ruri eſſet, ubi morbilli vagabantur timens, ne eiſdem ipſa quoque, ejuſque filii corriperentur, quod nondum eos perpeſſi eſſent, ſe die 4. Novembris ann. 1750. Florentiam contulit. Nocte ejuſdem diei, quo ad urbem venerat, hora prima poſt mediam noctem adamuſſim eam invaſit febris magno cum frigore, quam ſubſequuta eſt alia ſimilis acceſſio die inſequenti hora itidem prima poſt meridiem; ita ut binæ acceſſiones

nes intra nychthemerum non modo exſtiterint; ſed eodem omnino ordine, & typo deinceps per dies viginti quatuor periodice redierint, quotidianæ duplicis remittentis ſpeciem omnino imitantes. Acceſſiones ſingulæ ſemper exordiebantur a frigore, quod tamen in nocturnis majus erat, quam in diurnis, ſemperque tuſſi convulſiva, atque aliqua ſpirandi difficultate ſtipabantur. Quædam mitiores, immo etiam breviores reliquis ita fuere, ut quandoque intermiſſionem habuiſſe aliquam viderentur, quanquam ut plurimum ſibi mutuo ſine ullo integritatis intervallo ſuccedentes continuam febrim prorſus efficerent. Cum autem nulla morbillorum indicia ſe proderent, febris iſta oppugnata eſt, ſed fruſtra, duabus ſanguinis miſſionibus, magna diluentium, & temperantium copia, & cortice demum ipſo peruviano. Neque quidquam profuere catamenia, quæ circa medium morbi tempus profluxere. Itaque cum intra quatuor & viginti dies ægra acceſſiones exacte duodequinquaginta ſuſtinuiſſet, ineunte vigeſima quinta die, hora prima adamuſſim poſt mediam noctem & more acceſſio magno cum frigore, motibus convulſivis, ſumma agitatione, anxietate, & tuſſi aſſidua pene præfocanti ita vehemens repetiit, ut ob jam impendentem graviſſimam peripneumoniam Tangionius medicus idem, & maritus ægrotantis, animum deſponderet. Quamobrem cum prima luce de iteranda venæ ſectione cogitaretur, univerſa cutis inventa eſt morbillis referta. Spes tum affulſit, morbum hac excretione critice ſolutum iri. Ac quidem prout morbillorum eruptio, quæ pleniſſima, & confertiſſima, fuit, perficiebatur, omnia terrifica, quæ memoravi ſymptomata paul-

la-

latim sedata sunt, & sub finem quartæ diei ab incepta eruptione, morbilli exsiccari; & desquamari cœperunt, & febris, & tussis, atque aliud quodvis incommodum evanuerunt, superstite duntaxat virium consueta imbecillitate. Anomalos hos quidem morbillos; exleges, tardos, atque inexpectatos dixeris, non vero malignos; quod, ut benignis contingit; secundo stadio, eruptione nimirum facta, febris cum reliquis omnibus symptomatibus deferbuit, & placata est.

§. CLIII.

Historia morbillorum anomalorum, sed malignorum.

Ne vero exemplum anomalorum malignorum quis desideret, en aliam historiam morbillorum non minus irregularium ex eodem Scriptore depromptam (*a*); quorum non modo primum stadium longissimum; atque insuetum fuit, verum etiam secundum, in quo eruptio contigit, & circa dorsum primum, ut fere malignorum mos est, se prodidit, multo gravius, & quale in malignis post eruptionem esse consuevit. Sacra quædam Virgo annos nata viginti quatuor, temperamento valde firmo ac valido prædita mense februario ann. 1750. incidit in tussim convulsivam; quæ in dies ingravescebat. Sub finem ejusdem mensis cœpit quibusdam febriculis laborare; in quarum accessionibus querebatur capitis confusionem, pectoris insolitam siccitatem, atque adstrictionem, qua respiratio difficilis reddebatur. Invalescentibus demum ejusmodi febribus, & tussi ita exasperata, ut die septima Martii magnam sanguinis copiam e naribus eliceret; vena ei pedis secta est, quin tamen quidquam minuerentur ejusmodi mala. Immo his quotidie graviori-

bus factis, tandem die decima tertia ejusdem mensis pustulis quibusdam rubris conspersum ejus dorsum apparuit. Medicus suspicari cœpit de morbillis, quanquam bis eisdem ipsa jam laborasse diceretur, eoque major suspicandi locus erat, quod eodem tempore eodemque in cœnobio aliæ contubernales, secundo, & tertio in eumdem morbum reciderant. Sub vesperam diei decimæ quartæ, cum maculæ distinctæ, & discretæ conspicerentur, etsi pustulis aliis; quibus ægra alias obnoxia fuerat, intermixtæ essent, certo de morbillis constitit. Facies in primis refertissima iis erat. Cutis color sparsim ad violaceum, rubrumque vergebat. Febris admodum furebat. Tussis vehementius urgebat cum anxietate, & dolore pectoris intolerabili. Cum hæc nihil remitterent postero die, qui erat decimus quintus mensis, e brachio sanguis ad uncias septem mittitur, qui repertus est valde phlogisticus. Die decima octava maculæ cœperunt pallescere, urinæque, quæ antea parcissime per plures dies fluxerant; copiosiores reddi. At febris valida perstitit usque ad vigesimam primam, quin aliquantum mitesceret, tussis vero, & pectoris dolor ad vigesimam nonam usque, repullulantibus identidem, etiam deinceps, exanthematibus. Convaluit quidem ex hoc morbo, sed lente & non sine tædio minus prosperæ valetudinis, & diuturnioris adhibitæ curationis.

(*a*) *Id. ib. p.* 105.

Morbilli sine morbillis.

§. CLIV.

Morbilli interdum sine exanthematibus.

Quemadmodum variolæ sine variolis, nempe sola febris variolosa sine exanthematibus a medicis exercitatissimis visæ & observatæ sunt, quod suo loco demonstrabitur: sic febris morbillosa, sive morbilli sine exanthematibus, si clinicis fides habenda est, interdum epidemicis morbillis intercurrunt. Immo frequentes hujusmodi febres esse, testatur HAENIUS experientia convictus, morbillosasque jure vocari, quod eodem modo, eisdemque symptomatibus invadunt, decurruntque, ac si morbilli eruptuti essent, nec tamen erumpant (*a*). Tales revera eas habendas esse, non solum argumento sunt morbillorum præsens epidemica constitutio, & symptomata omnia primi stadii, sive contagii propria, quæ eas comitantur, verum etiam ipsa curandi ratio, cui obtemperant, quæ non alia est, quam illa, quæ morbillis accommodatur. Res autem in facto, atque observatione ita posita, & locata est, ut negari a quopiam, nisi temere possit. Neque ea est, cujus ratio probabilis reddi nequeat; nam si miasma morbillosum, quod intus receptum febrim genuit, ad cutim protrusum vias patentiores inveniat, per quas sine ulla mora exhalari possit, vel per se satis tenue, & fortasse etiam humore aqueo ita dilutum sit, ut sine exspirantium meatuum offensione evaporetur, vel, prætérita cute, ad alvi, urinæque organa conversum quasi latenter effugiat, excernaturque: facile quisque intelliget,

Cur interdum morbilli non erumpant?

liget; quamobrem interdum morbilli ſine morbillis, ſive febris morbilloſa ſine exanthematibus eſſe poſſit.

(*a*) Haen. *Febr. Diviſiones, diviſion. VI.* §. 6.

Febris morbilloſa Sydenhamii.

§. CLV.

Anno 1674. dum Londini epidemici morbilli maligni, ſive anomali ſæviebant, ſparſim vagabatur febris quædam, quam morbilloſam vocavit Sydenhamius (*a*). Erat autem hæc immitis, ſed ejuſdem plane generis, ut in morbillis, protrahebaturque ad dies quatordecim, immo non nunquam etiam ulterius. In hac exanthemata morbillis ſimilia prodibant circa truncum corporis, & colli præſertim poſteriora, humeroſque. Præterea iſta febris eamdem omnino poſtulabat curationem, cui morbilli parebant. Quia vero non univerſum corpus occupabaut, ut morbilli regulares ſolent; idcirco diſcrimen aliquod viſum eſt, quo ab his illa ſejungenda crederentur. Verum tam leve, exiguumque videtur hujuſmodi diſcrimen præ reliquis, quæ recenſui, ſignis morbillorum propriis, ut nullus dubitem, quin anomalorum, & malignorum varietas quædam vere exſtiterit.

Febris morbilloſa.

Non differt a morbillis niſi ad ſpeciem.

(*a*) *Oper. ſect. V. cap. 3. p. 267.*

§. CLVI.

§. CLVI.

Rubeola variolodes Sauvagesii.

Minime vero ad morbillos pertinet *Rubeola variolodes* SAUVAGESII *(a)*, cum non ſolum ipſe ad credendum propendeat, hanc variolarum ſpeciem, aut varietatem quamdam eſſe, verum etiam talem reapſe habendam demonſtret deſcriptio, quam ſcripto tradidit BUXERIUS *(b)*, quamque SAUVAGESIUS idem allegat; ex ea enim continuo eluceſcit, hujuſmodi morbum quam maxime a morbillorum natura abfuiſſe, proximius vero ad variolarum genus acceſſiſſe. Morbus item a DOUGLASSIO obſervatus, ac deſcriptus *(c)*, quem SAUVAGESIUS nominavit *Rubeolam anginoſam*, rectius mihi videtur angina maligna aphthoſa, exanthemate miliari comitata, quam morbillorum ſpecies illa.

(*a*) *Noſolog. method. cl.* 3. *ord. I. Gen. IV. ſpec.* 3.
(*b*) *Journal de Mèdec. T. IX. p.* 81.
(*c*) *Eſſays de mèdecin. d'Edimb. T. IV. p.* 617.

Morbillorum inſitio.

§. CLVII.

Rubeola anginoſa ejuſdem.

Exemplo a variolis ductio inſitio quoque morbillorum tentata eſt. Primum omnium, qui eam adhibuit, fuiſſe fertur FRANCISCUS HOMIUS Medicus Regius, & Collegii Medicorum Edimburgenſis ſocius (*a*). Inſtituitur autem ſine ulla corporis præparatione. Sanguine ex aliqua parte morbillis obſita per levem inciſionem educto imbuitur goſſypium. Hoc vulnuſculo, quod utri-

utrique brachio ejus, cui inſerendi morbilli ſunt, inflictum ſit, imponitur, & deligatur. Fortaſſe etiam, non inciſa prius cute, goſſypium ſic infectum, nudis brachiis alligatum contagionem æque certo communicat. Alii ſanguinis loco utuntur ſaliva, aut lacrymis, tempore criſeos ſtillantibus, aut ſquamulis cutis defluentibus ab ægrotantium corpore *(b)*; nam omnibus hiſce modis contages communicari cum ſanis dicitur. *Sexto* ab inciſionis *die ſub veſperam plerumque febricula* exoritur, *mitiſſima tuſſicula ſine inſomnio, & inflammatoriis ſymptomatibus concomitante*; neque febris *hectica*, neque *tuſſis*, neque oculorum *inflammatio* ſubſequi conſuevit (*c*). Benigniſſimum ergo morbum, & leviſſimis ſymptomatibus conjunctum inde gigni contendunt. Nihilo tamen minus morbillorum inſitio paucos admodum ſectatores habuit, ſic ut pene jam deſueverit. Cauſſam Dubosquius de la Roberdiere (*d*) putat, quod morbilli pluries in eodem homine reverſi narrantur. Non tamen inutilem, nec ſpernendam eam exiſtimat Vogelius (*e*) in epidemicis morbillorum peſtilentium conſtitutionibus, in quibus ut vitæ periculum ſummum eſt, ſic omni conatu & ſtudio eniti expedit, ut mitior, benigniorque morbus reddatur; id quod obtineri per inſitionem poſſe, probabile omnino videtur.

(*a*) *Princip. Medic. lib.* 2. *ſect. VIII.*
(*b*) Alex. Monro *jun. de Ven. lymphat. pag.* 58. Vogel. *De cogn. & curand. hum. corp. affect.* §. 135.
(*c*) Hom. *l. c.* (*d*) *Journal. de Medec. T.* 47. *p.* 254. (*e*) *L. c.*

CAPUT IX.

DE VARIOLIS *.

§. CLVIII.

Quæstio de variolarum antiquitate. DISCEPTATUM acriter est superioribus præsertim temporibus, utrum Variolæ HIPPOCRATI, GALENO, aliisque antiquioribus medicis notæ fuerint, affirmantibus aliis, aliis negantibus, sic ut hodie non expediat in hujusmodi controversia (*a*) oleum & operam perdere. Verosimillimum vero plerisque videtur, variolas dilucide a quopiam descriptas non esse ante Arabes, *Arabes medici de iis primum loquuti.* quibus etsi eas anno Christi 572. aut saltem 625. innotuisse suspicari liceat (*b*), tamen communior sententia est, in Ægypto, atque interioribus Arabiæ locis primum exortas, a Saracenis in Hispaniam, Europamque sub finem tantummodo sæculi XI. & principium XII. perlatas (*c*) fuisse. *Quando ad nos perlata.* Ab hoc enim tempore adeo se diffudit ejusmodi lues, ut non modo pro morbo inevitabili, & cuilibet semel saltem in vita, nisi quis eo in utero matris affectus fuerit, subeundo habeatur, *Morbus omnibus ferme communis.* verum etiam qualis, quantusque sit, neminem nunc prorsus lateat.

* *Synonyma.*

Variolæ Arabum MERCURIALIS, *de morb. Puer. cap.* 2. BOERHAAVII, *de cognoscend. & curand. morb.* §. 1371. JUNCKERII., *Tabul.* 76. *& omnium pene recentiorum. Febris variolosa* HOFFMANNI, *de Febrib. sect. I. cap. VII.* VOGELII, *Gener. morb. gen. XXXV. Variola* SAUVAGESII, *Gen. morb. gen.* 92. LIN-

Linnaei, *Gen.* 3. Cullenii, *Gen. XXVI. Petite Verole Gellis*, *Italis Vajuolo*.

(*a*) Vid. Haen. *Variol. antiquit.* & Werlhof. *Disquisit. medic.* & *philologic. de Variol.* & *anthrac.* & *demum* Gruner. *Morbor. antiquitat. cap. I. Variol. earumque insit.*

(*b*) Mead. *de Variol.* & *Morbill. cap. I. de origin. variol.* Home *Princ. Med. P. 4. sect. VII.*

(*c*) Mead. *l. c.*

§. CLIX.

Variolarum autem morbus est exanthematicus, febrilis, contagiosus, brevis, sive acutus, semper primarius, pustulas in cute extima proferens exiguas, rubras, plerumque phlegmonodes, varis similes, quæ primum in facie, & collo, itemque parte capitis capillata erumpunt, deinde ad pectus, humeros, manus, reliquumque deinceps corpus se se disseminant, paullatimque auctæ ad pisi fere minoris magnitudinem, quod frequentius accidit, intra paucos dies suppurant, & brevi in crustas deciduas desinunt, vestigia rubra sensim delenda, & quandoque foveolas, aut cicatriculas post se relinquentes. *Febrilem* eum voco, quod plerumque febrem comitem habet. Dico *plerumque*, nam interdum adeo mitis est, & benignus, ut nulla febris eum antecedat, aut comitetur, aut, si qua cum eo conjungitur, vix sensibilis ipsa sit; neque continua ejus comes; sed modo accedat, modo recedat *(a)* excepto graviori casu, & malignitatis non experte, in quo febris plus, minus acuta, atque assidua locum habet, & tenet. Quam ob rem veniam petimus, si minime iis assentimur, qui ad febres, & spe-

Quid variola.

Febris modo abest, modo adest.

Non spectant ad febres. ciatim ad *Synochas contagiosas* id mali genus * referunt.

(a) SYDENH. *op. sect.* 3. *cap.* 2. HUXHAM. *Essays sur la petit. verol. p.* 165.

* MARCELLUS DONATUS variolas sine febre vidit; easdem quoque leves, & paucas sine febre observavit PHILIPPUS INGRASSIAS, teste CÆSARE MARESCOTTO, qui præterea refert, se duos pueros variolis sine febre laborantes curavisse. MARESCOT. *de Variol. p.* 20. Variolas, sive pustulas variolosas, quæ sine manifesta febri eruperint, maturuerint, & plane exsiccatæ sint, vidit etiam Joh. FANTONUS, *Dissert. de antiq. & progress. febr. miliar. pag.* 70. Tales tam sporadicas, quam epidemicas ostendit DERELINCURTIUS, & quædam similia exempla ex FORESTO, EPIPHAN. FERDINANDO, & JOH. RHODIO, aliisque deprompta adducit, *Diss. de variol. & morbil.* Id in benignissimo morbo tam spontaneo, quam insititio complures alii contingere tradunt. Obvium vulgatissimumque est pus variolosum contactu immitti in cutim eorum qui variolas jam passi sunt, indeque pustulas exoriri, quæ forma, durationis tempore, inflammationis, suppurationis, exsiccationisque modos veras omnino variolas referunt. Sed, quoniam interiora ab eo fortasse ob corporis ablatam dispositionem non afficiuntur, nulla eas febris comitatur, nec antecedit, nec subsequitur. Hoc sæpe experiuntur mulierculæ, quæ variolas habentibus famulantur, assident, aut eos brachiis nudis sustinent, aut faciem faciei aliquandiu applicant, in primis si delicatiore cuti præditæ sint. Frequentissimum vero hoc deprehenditur in inoculatis variolis. Pus enim insertum persæpe solam cutim afficit, in eaque pustulas excitat, quin ulla febris moveatur; ut omnes norunt, diceturque deinceps suo loco. Vid. HUXHAM *de la petite verole*.

§. CLX.

§. CLX.

Contagiosum porro hujusmodi morbum (§. CLIX.) esse, posuimus; quia variolis sani inficiuntur accessu ad ægrotum, ejusdem attactu, contrectatione vestimentorum, linteorum, aliarumque rerum, quibus ille usus est, inspiratione aeris halitibus variolosis referti, eisdem cum saliva haustis, cute attractis, puris inoculatione, phlebotomo non satis deterso, quo sanguis variolis laboranti missus (*a*) fuerit, atque ad venam incidendam incaute adhibito. Non videntur igitur variolæ ab erroribus diæteticis, neque a temporum, aerisque mutationibus *, sed a peculiari quodam veneno, sive miasmate oriri, quod subtile admodum sit, volatile, inflammare, atque irritare aptum, quodque semel natum, aut evolutum diu persistat integris viribus, fortasse per aera volitans, aut corporibus adhærens, sicque sensim in sanos ingrediatur, atque eos (*b*) quasi clanculum inficiat. Id autem fieri probabile est, cum variolæ epidemice vagantur, & plurimos indiscriminatim corripiunt, eosque etiam, qui nullam cum variolosis ægris consuetudinem habuerint.

Quot modis communicantur.

Non gignuntur variolæ ab erroribus diæteticis; sed a veneno peculiari.

(*a*) Hom. *Princ. Med.* P. 4. *sect. VII.* Storck. *Instruz. med. pract.* P. I. *p.* 255. Meza *Comp. med. pract. cap. XXI.* § 211.

* Contrariam tuetur sententiam Casimirus Medicus, qui Variolas pro morbo spontaneo habet, nec eas putat ab occulta caussa profluere, quamvis contagione propagantur. Comparat ipse variolas cum scabie, quæ licet sponte ex humorum vitio orta, in sanos tamen contagione invehitur; vimque contagii va-

riolosi exiguam esse contendit, Epidemicas autem, ut reliquos morbos epidemicos temporum tribuit vicissitudinibus. Vid. *Comment. de reb. in scient. natur. & med. gest. supplem.* 2. *ad Decad.* 2. *p.* 225. Sed scabiei contages solo contactu contrahitur, non ex aeris infecti usura, non mora apud ægrotantes, non sola propinquitate: quæ omnia contagii non levem differentiam, & variolosi vim non exiguam, sed prope pestilentem commonstrant. Nec facile concedam, epidemicos morbos omnes a solis temporum vicissitudinibus repetendos esse, cum horum non pauci sæpe sub contrariis, oppositisque tempestatum constitutionibus ingruant, invalescantque, & magnum discrimen intersit inter vere *epidemicos*, & *stationarios*, sive a temporum, aerisque perturbationibus profectos. CASIMIRI MEDICI modo laudati sententiæ favent viri clarissimi, qui veterem, obsoletamque opinionem restituere videntur, dum variolas a sanguine funiculi umbilicalis non satis expresso derivandas volunt. Quid de eorum tentaminibus ad præcavendas variolas feliciter, ut ajunt, institutis sentiendum sit, temporis esto judicium. Interim tamen petam ab ejusmodi prophylacticæ methodi fautoribus, cur, quoniam ejusmodi caussa ita antiqua est, ac genus humanum, Europa, & America tot sæcula sine ea liberæ a variolis manserint? cur Sinenses, a quibus inventa, & ad nos transmissa ista prophylactica methodus dicitur, non potuerint huc usque effugere variolosam contagem, a qua frequentissime, & gravissime plectuntur? cur nostris diebus, postquam ars obstetrica aucta, & prope perfecta est, universimque exculta, ut funiculus umbilicalis hodie a nemine vinciatur, recidaturque, quin omnis ab eo sanguis expressus sit, adhuc tamen variolis, ut antea, subjiciamur? Quod postremum cum jam ante sexaginta annos, & amplius Bononiæ a peritioribus Obstetricibus fieri videret Cæsar Marescotus publicus Medicinæ Lector, quin aut numerus variolis ægrotantium, aut variolarum perniciosa indoles quidquam minuerentur, in suo *Tractatu de Variolis* vanam, falsamque Sinensium, etsi plurimum jacturam,

præ-

præservandi a variolis rationem reputavit, despexitque. Nuper, mense nimirum Decembri anni 1783. Jo. Baptista Frambaglia infantulæ cuidam vix editæ diligentissime expressit ab ejus funiculo umbilicali omnem sanguinem, sic ut inter vincturam, & umbilicum vacuus omnino esset. Vere insequenti narratum est a Nutrice, infantulam variolis paucis, discretis, & febris expertibus feliciter perfunctam esse. Mense Julio variolæ grassari epidemice cœperunt, maxime malignæ. Augusto ad finem vergente Nutricis filiola quædam variolis correpta est discretis; quæ cum ad exsiccationem jam pervenissent, infantula lactens, de quam supra locuti sumus, incidit & ipsa in variolas minutas, crystallinas, corymbosas, quibus die 23. Septembris anni 1784. proxime elapsi rapta est. Doluit vir eruditissimus, hoc primum experimentum adeo infelix, inutileque fuisse, ut ne benignum quidem morbum reddisse, quem omnino evitasse speraverat.

(*a*) HOM. *l. c.* TISSOT. *Epist. var. argument. ad* HALLER. *p.* 6. LUDWIG. *Adversar. med. pract. T.* 3. *Vol. I. p.* 473.

§. CLXI.

An aere semper venenum insideat?

Quamquam fatendum est, semina morbi (§. CLX.) non soli aeri insidere, neque in eo vagari semper, cum satis constet, ut supra animadversum est, illa pannis, linteis, vestimentis, aliisque rebus adhærere, & diu in ipsis integra exsolvantur, atque halitu, aut contactu integra latitare posse, donec caussa accesserit corpora sanorum immissa contagionem pariant. At interdum variolæ sporadice tantum, immo singularem aliquem hominem inespectatæ adoriuntur. An latuit jamdudum in corpore venenum istud, & tum solum intercedente aliqua caus-

An in corpore latet data occasione extricandum?

caussa procatarctica erumpit, & manifestatur? An vero tum etiam in aere, ut dictum est, jam existebat, nec communicari poterat, quod corpus ad illud suscipiendum minus paratum esset? Certa quadam fortasse eget temporum, aerisque constitutione, ut se exserat, aut ut eam nocendi potestatem acquirat, qua uno potius tempore, quam alio emicet, & propagetur; aut ut corpora nostra habitudinem, diathesimque sibi comparent, qua miasmatis vim, contagionisque persentiant efficacitatem. Atque hinc plane intelligi potest, cur pro diversa hujusmodi temporum, corporumque constitutione modo universim, sive epidemice, modo sparsim, sive sporadice variolæ proserpant. Miasma enimvero variolosum sine ejusmodi conditione variolas nequaquam ingenerat, ne inoculatum quidem, ut frustra tentatæ in quibusdam insitiones sæpe ostenderunt.

Miasma sine precedente dispositione non communicatur.

§. CLXII.

Prout vero ista corporis, humorumque diathesis (§. CLXI.) ad virus excipiendum, explicandumque necessaria citius, aut serius comparatur, in variolas etiam incurrimus modo infantes, aut pueri modo adolescentes, aut adulti. Immo nec foetus ipsi in utero materno abditi ab hac labe satis tuti existunt; quandoquidem negari haud potest, eos in lucem editos plures variolas in cute extantes, aut earum vestigia satis conspicua habuisse, tum etiam, cum matres, quod sane rarius est, dum utero gestarent, variolis non * laboraverint. Videtur igitur miasma in eos, dum in utero degerent, il-

Cur alii citius, alii serius inficiantur.

Foetus etiam variolis corripiuntur.

illæsa quandoque matre, aut una infecta, irruisse: qua re edocemur, prægnantes recte, prudenterque ab hoc morbo affectis arcendas esse, ne ipsæ, aut foetus, quos gerunt, contagione occupentur. Neque ætate quis adultiore ita confidat; (nisi in utero matris forte variolas passus sit) ut sibi persuasum habeat, non amplius, quod antehac contagem effugerit, variolis obnoxium fore; nam non solum provecti, senesque, verum decrepiti etiam, & prope annis confecti ex hac pestilentia non nunquam perierunt. *Neque senes ab iis immunes.*

(*) Ludwigius *Adversar. med. pract. T. 3. Vol. I. p.* 496. ubi inquit: Matre e variolis evadente, post mensem fœtus abortu dejicitur, qui vestigia variolarum depressarum in corpusculo ostendebat. Fouquetus quoque (*De la petit. verol. T. I. p.* 299.) narrat, mulierem gravidam variolis correptam, & demum pristinæ valetudini restitutam peperisse infantem, in cujus cute manifesta variolarum vestigia cernebantur. Guillelmus Wirgtus (*Philosophical Transact. Vol. I. pro anno* 1767. *Part. 2. n. 2.*) vidit infantem die decima quarta, ex quo mater variolis discretis laboraverat, natum, qui a capite ad pedes variolis discretis, & bene amplis, quales octavo; aut nono die esse solent in benigno genere, contegebatur. Mater erat æthiops, & Jamaicæ incola, Infans vero triduo post obiit. In commentariis societatis Scientiarum Harlamensis T. XII. legitur observatio *de Variolis ante partum*, quam cum societate communicavit Josua Van Iperen. Sic eam referunt auctores Commentarior. Lipsiens. *de reb. in Scient. natur. & medic. gest, Vol. XVIII. p.* 596.
„ Uxor Cl. Auctoris gravida duos liberos variolis af-
„ fectos absque omni incommodo curans, infantem
„ sanum quidem, in quo tamen vestigia variolarum
„ conspiciuntur, peperit. Paullo ante partum, ubi
„ fe-

„ fetus absque dubio, laboravit variolis, anxia fuit". PETRUS OUTESCHIUS, (*Giornal de Medici T.* 2. *p.* 55.) non modo ex *Diario Medico Bullion. ann.* 1763. historiam infantis nati cum variolis in facie, collo, atque humeris exstantibus depromptam recenset, verum etiam narrat, suum fratrem Joannem Baptistam in lucem editum, in cujus corpore multæ variolæ distinctæ, pleræque vero pure jam plenæ, nisi magnitudinem æquantes conspiciebantur. Mater ejus ultimo graviditatis tempore cum alio filio variolis laborante cubuerat. ROSENIUS (*Malad. des enfans. chap. XII. p.* 183) memorat alium infantem qui natus est cum cicatricibus, & crustis variolosis. Ejus mater sub finem graviditatis filiolo natu majori, qui variolis laborabat, assidue adstitit. Sexennio post reliqui ejus filii in variolas inciderunt; at natu minimus, qui morbum in utero passus fuerat, immunis ab eis omnino mansit. Ad hunc locum FEBURIUS subjicit, se vidisse natum pariter infantem, cujus corpus conspersum erat pustulis variolosis, quæ adamussim sua stadia percurrerunt. Mater autem jamdiu variolas experta fuerat. MURRAYUS (*Hist. insit. variolar*. P. I.) mentionem & ipse facit infantis cum variolis nati, cujus mater in fine graviditatis cum alio filio ex variolis ægrotante versata erat. Infantem mortuum veris variolis obsessum a Matre nondum hunc morbum perpessa vidit FRID. CHRISTIANUS Holler (*Observ. med. Chirurg. Obs. IX.*) Similem casum refert etiam MEADIUS, *de variol. c. IV.* Ex his ergo evincitur, non negandum esse, fœtus variolis quandoque corripi, etsi in liquore quodam versentur, a quo eos præservari COTUNNIUS opinatus est, nec semper variolas contrahant, matre iis correpta. Cl. GERMANUS AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuolo pag. VI*) quædam habet ad hoc argumentum ita accommodata, ut hic transcribenda duxerim latine reddita: „ Doctus quidam medicus Neapolitanus aggressus est ad „ pollicendum mulieribus gravidis, eorum fœtus variolis subiici non posse. At quædam observationes „ hominum medicinæ scientia excellentium, atque

„ lon-

„ longo anatomes, usu præstantium, MEADII videlicet, HILDANI, RUYSCHII, aliorumque complurium, quas ipse examine fortasse minus diligenti rejecit, suspectam ejus opinionem reddunt; quæ oppugnari etiam valide potest, non solum ex eo, quod strenuo viro FERDINANDO MARCHESINIO nostro contigit videre, verum etiam ex observatione quadam Monspelli anno, ni fallor, 1773. evulgata, ubi nata est infans, quæ in ipso nascendi momento apparuit conspersa variolis perfectam suppurationem adeptis, quin parens toto graviditatis curriculo obnoxia iis fuerit.

§. CLXIII.

Variolæ secundo, & tertio redeunt.

A vero etiam aberrant qui existimant, in nobis, postquam semel variolis genuinis perfuncti fuerimus, destrui habilitatem, sive diathesim corporis, qua uti dictum est (§. CLXI.) ad eas recipiendas idonei, aptique reddimur. Nam certissimis ex factis, observationibusque medicorum probatæ fidei, & summæ auctoritatis cognitum est, non paucos, qui iam spontaneas, & naturales, aut insititias, artificialesque, & quidem veras, & legitimas pertulissent, secundo, & tertio in easdem incidisse. Atque hinc planum, perspicuumque fit, diathesim illam non semper omnino post toleratas semel variolas in nobis aboleri, aut certe iterum suscitari quandoque posse. Et primum, ne qua de rei veritate dubitatio cuiquam supersit, scire licet. DIEMERBROECKIUM complures variolis copiosissimis affectos deprehendisse, qui bis, terque intra semestre spatium in easdem reciderint *(a)*. At, ne forte credas in his morbum repullulasse potius, quam ex integro rediisse, animum advertas velim ad ea, quæ

quæ ſuppetunt ex aliorum obſervationibus, nullum dubitandi locum relinquentibus. CÆSAR MARESCOTTUS de duobus pueris, quorum alter bis, ter alter variolis laborarunt, mentionem (b) facit: Variolas autem in eodem ægro ſecunda, & tertia vice non nunquam reverti cum ex ſua, tum ex aliorum experientia confirmat GUALTERUS VON DOEVEREN. Ipſe præſertim exemplum adducit propriæ ſuæ uxoris, in qua bis, tempore novem annorum interjecto, morbus erupit, & teſtes appellat CAMPERUM, GUMMERUM, BRILLUM, & SWYGHUSIENIUM medicos oculatiſſimos. Puerum quoque, qui anno 1754. veris variolis correptus ab EDINGIO curatus fuerat, in eaſdem anno 1759. relapſum (c) commemorat. Demum profert aliud exemplum ex communicatione SWYGHUSIENII alias mordicus variolarum reverſionem negare ſoliti, quod ita invicte eum ab errore, in quo verſabatur, revocavit, ut poſtea non amplius de variolis iterum redeuntibus dubitaret. Simile fatum ſubierunt puer quatuor poſt hebdomadis, quam prima vice variolis laboraverat; & binæ puellæ, quæ anno 1744. eas perpeſſæ erant, in eaſdem anno 1760., ut refert SERVANS VAN DE COPELLO (d), reciderunt. Meminit etiam J. FR. DRYGHOUTIUS (e) de muliere, quæ anno 1755. inoculatione variolas contraxit, iterum anno 1764: hac lue correpta. Reditum item variolarum a ſe viſum exponit in *Collectaneis Soc. med. Haunienſ.* (f) V. B. Aaskowius, qui alioquin de aliorum obſervatis valde dubitaverat. Mulierem quoque variolis iterum affectam vidit THEOPHILUS MEZA (g) cum BUCKWALDO, qui eam antea ab eodem morbo liberaverat. Demum teſtatur ROSENIUS ex hiſtoria a duo-

duobus illustribus medicis subscripta sibi constare, quemdam variolis spontaneis prehensum, qui eas sibi inoculatas jam (*b*) persolverat.

(*a*) *De Variol. & morbill. labor. Histor. Hist. I. p.* 346. *& Hist.* 8.
(*b*) *De variol. p.* 128.
(*c*) *De Variol. veris eumd. ægrum adgressis. Vid. T. XII. Comm. Soc. scient. Harlem. ad ann.* 1770. *itemque Comm. Lips. Vol. XVIII. P.* 4. *p.* 586.
(*d*) *Comm. Societ. scient. Harlem. T. VIII. P.* 2. *p.* 209. *ad* 216.
(*e*) *Ibid. p.* 260.
(*f*) *Vol.* 2. *p.* 91.
(*g*) *Compend. med. pract. Fasc. I. Cap. XXI.* §. 210.
(*h*) *Malad. des Enfans p.* 250.

§. CLXIV.

Alia variolarum reversarum exempla.

Sed intermissis, brevitatis caussa, reliquis exterorum testimoniis bene multis, pauca quædam tantummodo nostratium adhuc perstringam, ne nimium aliena, & peregrina conquirendo domesticorum prope, atque inquilinorum videar oblitus. Non rarum sane est, ut ex SARCONIO (*a*), & MOSCA (*b*) viris integerrimis accepimus, in civitate Neapolitana eumdem hominem variolis, & quidem confluentibus secundo, & tertio conflictatum videre. Apud Florentinos eadem prorsus observatio obtinet; nam Jo: ALOYSIUS TARGIONIUS (*c*) fœminam bis variolis naturalibus comprehensam anno 1775. ostendit, & anno insequenti aliam historiam variolarum secundo reversarum evulgavit. Tres sorores eodem tempore variolis laborantes curandas suscepit DOMINICUS JUVANELLIUS, quæ alia vice (*d*) ex eisdem pro

ve-

veris & genuinis a Medico, qui tum illis opem tulerat, recognitis ægrotaverant. Duas pariter historias omnibus numeris absolutas anno 1777. protulit HERCULES LILIUS, quibus morbi hujusce (e) reversionem comprobaret. Cum his prope consentientem video GERMANUM AZZOGUIDIUM apud Bononienses publicum Medicinæ professorem ingenii laude, & doctrina præstantissimum, qui (f) non contentus duos ægros bis varioloso contagio perculsos memorasse, ad vetulam illam se convertit, quæ, ut narrat PETRUS BONELLUS (g), annos octodecim supra centum nata ex variolis octavo redeuntibus obiit; nec prætermittit demum coronidis loco LUDOVICUM XV., cui anno ætatis decimo quarto primum, deinde sexagesimo quarto hæc calamitas obtigit. Possem MICHAELIS GIRARDI apud Patavinos tunc degentis observationibus editis (h) rem confirmare, aliisque etiam testimoniis, nisi me contineret exorta paullo post de illis non parva (i) altercatio.

(a) *Istor. de' mali osservati in Napoli p. I. p.* 58.
(b) *Dissert.* 2. *sull' aria p.* 106.
(c) *Avvis. sopra la salut. uman. ann.* 1675. *N.* 17.
(d) *Avv. sopra la salut. uman. ann.* 1776. *N.* 9. *p.* 71. *N.* 10. *p.* 79.
(e) *Avv. sud. an.* 1777. *p.* 167. & 1778. *N.* 36. *p.* 281.
(f) *Lettera sopra il Vajuolo ec. p. VII.*
(g) *Cent.* 3. *observ.* 10.
(h) *Ritorno del Vajuolo ec.* 1776.
(i) *Giornale di Medic. di P. Orteschi T. IV.*

§. CLXV.

Variolarum differentiæ unde?

Certum præterea est, constantique experientia confirmatum, in una, eademque epidemica constitu-

ſtitutione, immo in eadem familia, & domo uti alios quoſcunque morbos, ſic quoque variolas multiplici ratione, ſymptomatumque gravitate variari. Multæ enim ſunt, ut poſtea clarius apparebit, earum differentiæ, & varietates aut a puſtularum numero, forma, colore, aut ordine, modoque procedendi, aut periculi magnitudine, malignaque natura ductæ. Hoc etiam patet in variolis inoculatione progenitis, quæ, etſi una, eademque varioloſa materies ad inſitionem adhibita fuerit, non parum quandoque inter ſe differre viſæ ſunt. Immo ex *confluentium*, quas vocant, pure *diſcretas* & *benignas*; ex diſcretarum, benignarumque contage *confluentes*, *malignaſque* non raro procreatas novimus, norunt ingenui, atque a partium ſtudio alieni Clinici, inoculatoreſque. Hinc neceſſario conſequitur, venenum varioloſum unum natura eſſe, & ſi quid interdum differat, omnes ejus diſcrimen in majore, vel minore virulentiæ gradu conſiſtere; quamquam uſu didicerim, ejus effecta pro quantitatis etiam ratione, aut viarum, quibus recipitur, diverſitate non parum intendi, & variari; differentias vero variolarum potiſſimum ex temperamento ægrotantis, habitu, ætate, humorum indole, victus ratione, vitæ genere, hæreditaria labe, anni tempore, epidemica conſtitutione dominante, aut morborum complicatione manare. Quamquam CL. GATTI aliter, quod ad temperamenta, & habitum corporis attinet, ſentire videtur, ubi ſcripſit, *hunc morbum levem, aut vehementem, periculoſum, aut benignum tam in robuſtis, quam in debilibus, in macilentis, quam pinguibus, in temperamentis calidis, quam frigidis, in cholericis, quam phlegmaticis, in habitu*

humido, quam sicco indiscriminatim observari (*a*). Rationi etiam consonum est, constitutiones variolarum epidemicas, modo benignas, modo malignas magna ex parte deberi præcedentium tempestatum, aerisque ingenio; peculiari solidarum, fluidarumque partium statui; morbis stationariis, & quandoque annonæ caritati, & calefacientium abusui, aut etiam ineptæ medelæ, & regiminis (*b*) adhibitioni.

(*a*) *Nouvell. reflexions p.* 25.
(*b*) STORCK *Instruz. Pratic. P. I. pag.* 255. CASIM. MEDIC. *Comm. Lips. citat. Suppl.* 2. *Decad.* 2. *pag.* 225. SYDENHAM. *l. c.*

§. CLXVI.

Differentiæ Variolarum. E multis vero, variisque variolarum differentiis, quas Scriptores statuerunt, præcipuæ nunc a nobis enumerandæ sunt, eoque ordine, qui opportunior videbitur, disponendæ. De illa in *sporadicas*, atque *epidemicas* distinctione, utpote cum aliis quibusque morbis acutis communi, & jam supra (§. CLXI.) indicata, nihil attinet dicere. *Sporadicæ, & epidemicæ.* Ad proprias earum, atque ex ipsa morbi origine, aut natura petitas præstabit descendere. Itaque cum variolæ vel sponte, sive naturaliter oriantur, vel arte, sive insitione procreentur, recte primum in *spontaneas*, sive *naturales*, & in *artificiales*, sive *insititias* tribuuntur. De primis nunc potissimum agimus, de alteris postea seorsum pauca dicentur. *Spontaneæ & insititiæ.* Utræque tamen considerandæ veniunt vel ut *veræ*, *genuinæ*, & *legitimæ*, *Veræ, & Spuriæ.*
vel

vel ut *ſpuriæ*, *nothæ*, ſive *illegitimæ*. Veras igitur oportet prius deſcribere, quam de ſpuris verba fiant, ut diſcrimen, quo ſecernuntur, clarius, commodiuſque pateſcat. *Veræ* autem, ſive *ſpontaneæ* ſint, ſive *inſititæ*, rurſus ex puſtularum modo, ſejunctione, cohærentia, communicatione, & majore, vel minore ad ſuppurandum propenſione dividuntur aptiſſime in *diſcretas*, *cohærentes*, & *confluentes*. Illæ dicuntur *diſcretæ*, ſive *diſtinctæ*, quæ, ſive paucæ, ſive multæ, ita inter ſe diſſident, ut ſpatium in cute vacuum & liberum inter ſingulas remaneat; ſejunctæque ſic elevantur in exiguos tumores, ut ſupra cutim emineant, ac protuberent. Proximæ diſcretis ſunt *cohærentes*, variolæ ſcilicet forma diſcretarum ſimillimæ, ſed ita attiguæ & quaſi racematim hic illic congeſtæ, ut multæ cohæreant mutuo, & quoſdam fere corymbos imitentur. Ubi vero puſtulæ hujuſmodi diſcretis planiores, minoreſque prodeunt, earumque complures in unum coaleſcunt, & quaſdam majores quaſi veſicas forma, & figura varias, & parum exſtantes, in primis faciem occupantes exhibent, *confluentium* nomen acquirunt. Medio ſe habent loco inter *diſcretas* & *confluentes*, ut patet, *cohærentes*, vel ad ſummum varietatem quamdam *confluentium* efficiunt, quæ communior eſt clinicorum opinio. Omnes tamen hæ differentiæ, *diſcretæ* in primis, & *confluentes* etſi *eſſentia*, ſive natura omnino non diſcrepent, habent tamen quædam inſigniora ſymptomata, per quæ facile (*a*) diſtinguantur & diſcriminentur. Diſcretæ autem, cohærentes, & confluentes generatim cognoſcuntur ex puſtularum præcipue, quæ in facie ſe monſtrant, numero, multitudine, fre-

Vera dividuntur in diſcretas, cohærentes, & confluentes.

Diſcretæ quænam?

Cohærentes.

Confluentes.

quentia, diſtinctione, contiguitate, confluentia; atque hinc morbi majus, aut minus periculum (*b*) deſumitur.

(*a*) SYDENH. *Oper. Sect.* 3. *cap.* 2.
(*b*) HAEN. *febr. diviſ. p.* 93.

§. CLXVII.

Quatuor variolarum ſtadia.

Ante vero e re fore exiſtimo illud, quod alibi (§. XI.) traditum eſt, in mentem revocare, videlicet quatuor diſtincta tempora generatim in variolarum morbo conſtitui. *Primum* a SYDENHAMIO nuncupatur *ſeparationis* (*a*), ab aliis ſimpliciter *apparatus exanthematum* (*b*), aut *ſtatus Contagii* (*c*), aut *ebullitionis*, aut *efferveſcentiæ* (*d*) aut *germinationis* (*d**). Id comprehenditur toto illo tempore, quod antecedit eruptionem, initio facto a prima febris acceſſione. Interdum tamen incertum hoc ſtadium eſt, & ſæpe deficit, quod ſine ulla notabili febre, aut alio incommodo contagii tempus tranſigitur, & morbus mox ab ipſa variolarum eruptione (*e*) exorditur. *Alterum* communiter dicitur *ſtadium eruptionis*, itemque *inflammationis* (*f*), idque modo altero morbi die, modo triduo exacto, modo ſerius, primis ſe puſtulis prodit. HAENIUS vidit puellam inter variolas laborantes diu, noctuque verſatam, quæ febre, ſymptomatiſque *Contagii* quatuordecim dies conflictata ante fuit, quam puſtularum eruptio (*g*) ſe manifeſtaret. Quamquam igitur generatim certum tempus, quo eruptio exſpectanda ſit, definiri nequeat, illud tamen perpetuum eſt, ſecundum ſtadium tum incipere, cum variolæ in facie, & reliquo corpore pri-

primum erumpunt. *Tertium* autem est, quando pustulæ inflammantur, increscunt, qua de caussa nomen obtinet *suppurationis* (*h*), vel *maturationis* (*i*). Absoluta demum suppuratione, sive pure confecto, si tamen variolæ ejus sint generis, in quo suppuratio locum habeat, exsiccantur, in crustas abeunt, & sensim decidunt, & tum *quartum* stadium, cui *exsiccationis*, aut *declinationis* (*l*), aut *prolapsus* (*m*) nomen est, morbi finem facit.

(*a*) *L. c.* (*b*) MORTON. *exercit.* 3. *cap.* 6.
(*c*) HAEN. *rat. contin. T. I. cap. V. §. III. & VI.* SCHACHT. *Inst. med. pract. cap. XIII. p.* 51.
(*d*) MEZA *comp. med. Fasc. I. cap. XXI. §. CCVII.*
(*d**) SIDOBRE *de Varior,*
(*e*) HAEN. *l. c.*
(*f*) SCHACHT. *l. c.* (*g*) *L. c. §. VII. n.* 3.
(*h*) SCHACHT. *l. c.*
(*i*) MORTON. *l. c.*
(*l*) *Id. ibid.* (*m*) SCHACHT. *l. c.*

§. CXLVIII.

Discretæ & Confluentes vel benignæ, vel malignæ.

Discretæ, sive *distinctæ* (§. CLXVII.) Variolæ a plerisque reputantur *benignæ*, & *regulares*; contra confluentes *malignæ*, atque *anomalæ*, Regulares autem vocant eas, quæ consuetum, mitioremque ordinem servant; anomalas quæ ab eo tam febre, eruptione, & natura pustularum, quam colore, crustis ipsis, majoreque symptomatum malignitate recedunt, & stadiorum tempora multimodis, atque inordinate (*a*) permutant. Primi generis variolas observavit Londini anni 1667. 68. & 69. SYDENHAMIUS (*b*), secundi anni 1670. 71. 72. & diligentissime ad

naturæ exemplar eas (c) expressit. Verum sedula, attentaque Clinicorum indagine compertum est, discretas interdum perniciosiores ipsis confluentibus (d); maligniores que existere; neque anomalis ita confluentium proprias esse, ut in discretas aliquando non cadant, aut ab ipsis confluentibus abesse non possint; quod ubi incidit, *benignæ* quodammodo, & *regulares* apparent. Itaque melius utrequæ subdividi possunt in *benignas*, sive ut appellat MEADIUS (e), *simplices*, & in *malignas*. Illæ, eodem MEADIO docente, *cum febre simplici, & cito desinente prorumpunt, facile maturescunt, in pus sincerum post paucos dies vertuntur, & in crustas tandem decidunt*. Hæ *cum febre maligna* * *se ostendunt, ægre ad maturitatem perveniunt, & prorsus non suppurant, aut si aliquatenus id eveniat, calore febrili nunquam se remittente, non sine magna molestia in crustulas abeunt* **.

(a) HAEN. *Divis. febr. p.* 91. 99.
(b) *Oper. sect.* 3. *cap.* I. (c) *Sect.* 5. *cap.* 4. & *Dissert. Epist. ad Gull.* COLE.
(d) MEAD. *de Variol. cap.* 2. HAEN. *l. c.*
(e) MEAD. *ibid.* HAEN. *l. c. p.* 100.

* Animadvertendum est, MEADIUM hic febrem ut a variolis distinctam sumere, atque ab ejus malignitate malignitatem variolarum deducere; dum contra res se habere videatur; nam probabilius existimamus a variolarum malignitate febrem ipsam effici, & produci.

** Malignas variolas in universum describens TISSOTIUS, *sit satis*, inquit, *summam debilitatem, pulsum minimum, febrim indesinentem, & anomale exacerbantem, leve, sed continuum delirium, pustulas minimes, aquosas, ichorosas, nigras, maculas cutaneas, hæmorrhagias ubique pororum, & co-* lo-

totum, anxietatem continuam, fastidium, apathiam malignitatis in variolis esse criteria non æquivoca, Epist. var. argument. p. 53. Edit. Ven.

VARIOLÆ DISCRETÆ BENIGNÆ.

§. CLXIX.

Sed non melius benigna, aut maligna variolarum natura innotescet, quam si singulas earum differentias, quas paullo ante indicavi, describens, sic cujusque notas, & proprietates exposuero, ut benignæ a malignis facile, & distincte internoscantur. Itaque a *variolis discretis benignis* exordiar. Hæ interdum ita mites, & faciles sunt, ut sine ulla febre tam ante, quam post eruptionem, aut certe cum perexigua, & vix sensibili, & nullo prope symptomate efflorescant, & progrediantur *(a)*; idque speciatim evenire *in laxiori sanguinis diathesi* animadvertit, in qua sæpe tota *separationis* periodus sine aliqua insigni ægritudine, ut ipse ait, sensum, & gradatim transigitur (*b*). Frequentius tamen præcedit per aliquot dies incerta, & labens (*c*) valetudo; deinde morbi initium facit febris, modo major, modo minor, prout ad eam ætas, temperamentum, sanguinis diathesis, habitus corporis vires, aliæque res circumstantes magis, vel minus propendent. Ægri primum rigent, atque horrent, tum vehementer incalescunt, & sitiunt, anxii, atque irrequieti fiunt; capite, dorso, atque etiam interdum artubus, sed non fixo, nec stabili cruciatu, dolent, nauseant, vomituriunt, vomunt, & doloris sensum in epigastrio, & sub cartilagine ensiformi, si manu locus prematur, perci- *Primum stadium.*

piunt. Ad hæc accedunt ſtupor quidam, aut ſomnolentia, ingens ad ſudores in adultis propenſio, in infantibus vero, & pueris ad epilepticos inſultus, aut convulſiones. Si convulſionibus, aut eclamſia infantes, aut pueri corripiantur, jam dentitione perfuncti, pro certo habeto, SYDENHAMIO aſſeverante (*d*), variolas prope inſtare, & plerumque intra paucas horas erupturas eſſe, nempe aurora ſubſequente, ſi pridie ad veſperam, ut ſolent, motus convulſivi extiterint; taleſque variolas benignas, & magnitudine conſpicuas, diſcretaſque ut plurimum eſſe, rariſſime confluentes. Verum fallax ab aliis (*e*) ejuſmodi præſagium habetur, præſertim in quibuſdam epidemicis conſtitutionibus, & tum præcipue, cum epileptici motus diutius protrahantur, nec cito ceſſent; nam ſæpe, antequam variolæ erumpant, vitæ filum recidunt. Quæ vero ſoporoſos affectus conſequuntur variolæ, plerumque confluentes eſſe conſueverunt.

(*a*) HUXHAM. *Eſſays ſur la petite Verole p.* 165.
(*b*) SYDENH. *ſect.* 3. *cap.* 2.
(*c*) TISSOT. Epiſt. var. argum. ad Haller. p. 6.
(*d*) SYDENH. *l. c.*
(*e*) HAEN. *Diviſ. febr. p.* 98.

§. CLXX.

Febris typus qualis. Quod vero ad febrem attinet, hæc a primo ejus ingreſſu continuæ remittentis typum ſervat, & ſtatas quaſdam acceſſiones, & remiſſiones habet; plerumque matutinis horis re ſe remittit, pomeridianis vero, & veſpertinis cum omni-

omnibus ſymptomatibus exacerbatur, & recrudeſcit, donec paullo ante eruptionem, aut quod frequentius eſt, eruptione inchoata non amplius excandeſcat. Non nunquam hæ acceſſiones, remiſſioneſque aut deſunt, aut non ita manifeſtæ ſunt; ſed nam æqualis quidam pulſus validi & magni tenor adeſt, calor item æqualiter viget, urina rubet, & contentis ſaturatur, quæ omnia naturæ prævalentis indicia ſunt. Præterea a quibuſdam alia quædam ſymptomata huic ſtadio tribuuntur, uti vigiliæ, delirium, oculorum ſplendor, lacrimatio, tuſſis, ſanguiniſque (*a*) e naribus ſtillicidium. Addunt alii coma, ſubſultus tendinum, jactationes, ægritudinem (*b*) immo ſternutamenta quandoque, menſtruorum fluxum, ſanguinis acrem tenuitatem, diſſolutionem, alvi in adultis adſtrictionem, in pueris diarrhœam *, & non nunqnam, etſi rariſſime, dolores colicos, nephriticos, aut pleuriticos (*c*). Verum hæc graviori ut plurimum in morbo contingunt, & tum maxime cum variolæ ancipitis & dubiæ indolis ſunt, aut aliquid malignitatis recondunt, ut recte docet (*d*) MORTONUS.

Symptomata quædam, non conſtantia.

(*a*) PONTICELL. *Infortun. del Vajuolo cap.* 2.

(*b*) MORTON. *l. cit. exercit.* 2. *De appar. variol. cap. VII.*

* In quadam conſtit. epid. variolas obſervavit CAROLUS RIGHA; quæ cum alvi fluxu incipiebant, & eumdem ad finem uſque comitem habebant, bono cum eventu, ſive id a ſaburra primarum viarum complicata eveniret, ſive a materiæ varioloſæ portione, quæ hac via excerneretur. *Conſtit. epid. Taurin.* an. 1720. §. *XV.* VOGELIUS etiam diarrhœam ſalutarem ab initio ad undecimum uſque diem vidit, le-

thalem, vero eam, quæ supervenerit. Vid. Comment. *Lipſ. Vol.* 7. *P. I. p.* 125.

(*c*) SCHACHT. *Inſtit. med. pract. cap. XIII.* §. *IV.*

(*d*) *L. c. exerc.* 3. *cap. VII*

§. CLXXI.

Secundum ſtadium. Sæpe die tertio ad finem properante, sæpiſſime quarto ineunte, non nunquam paullo serius, ante vero hosce terminos rariſſime, incipiunt ſparſim *Variolæ* diſcretæ, primum in facie, collo, genis, fronte, labiis, pectore, brachiis ſub ſpecie punctulorum, acicularum puncturas magnitudine plerumque æquantium, & rubentium, quæ mox in puſtulas exiguas, ſed ſejunctas, & diſtinctas exſurgunt, epidermidem ipſam elevantes ſpeciatim ſub finem diei quarti, & multo magis die quinto. A facie deinde ad ventrem, dorſum, humeros, manus, inferioreſque artus ſucceſſive ſe produnt, ſed placide, & tranquille. Rotundam figuram aſſumunt, & retinent; tactui tuberculum exhibent duriuſculum, renitentem, & ſaturatius rubentem. Ut plurimum intra unum diem naturalem toto fere corpore ſe proferunt. Raro accidit, ut reliquis inſequentibus diebus numero augeantur. Altero ab incepta eruptione die ſuas baſes ampliant, & dilatant; tertio, ultra quem raro excurrit eruptionis ſtadium, in ſummis apicibus acuminatur (*a*). Hoc eodem tempore etiam fauces leviter dolent, atque inflammantur, puſtulis ibi quoque innaſcentibus. Earum vero dolor increſcit, prout variolæ ipſæ adoleſcunt. Adoleſcunt autem, ut dixi, paullatim, & dum pleræque mole augentur, atque attolluntur, minores quædam aliæ, quæ mox

ab

ab initio eruperant, ſenſim deliteſcunt, delenturque, materia veluti ad alendas, implendaſque majores puſtulas emigrante, nec amplius redeunt, eodem ſaltem in loco (*b*). Ac dum variolæ in majus faſtigium aſſurgunt, & baſim dilatant, circumpoſita cutis intenditur, & rubore aliquo ſuffunditur. In apicibus ſæpe veſiculæ quædam cernuntur liquorem tenuem, & pellucidum continentes, qui paullatim flavere deinde ſolet, ut ſuo tempore in verum pus convertatur.

(*a*) MORTON. *l. c. eruptio Variol. cap. VIII.*
(*b*) HAEN. *l. c.*

§. CLXXII.

Præcipuum benignitatis ſignum febris ceſſatio.

Inter notas verò benignitatis in hujuſmodi variolis (§. 170. 171.) illa præcipua, & veluti propria eſt, quod eodem eruptionis die, tertio nempe, aut quarto a morbi exordio, febris quaſi repente cum omnibus ſymptomatibus ceſſat, vel certe ita deferveſcit, ut vix amplius quinto, & ſexto die advertatur. Nec mirum eſt, materie varioloſa ad cutim critice, & integre propulſa, interiora ab ejus irritatione liberari, & febrim, & reliqua ſymptomata penitus evaneſcere. Hinc ægrotantes a febre, doloribus, ægritudine, vigiliis, delirio, aliiſque ſymptomatibus, quæ forte febrim comitabantur, liberi non modo ſibi bene habere videntur, verum etiam appetitum, & vires adepti, hilares, & læti jocantur; niſi quod adulti ſudoribus diffluere pergunt, etiamſi levibus tegumentis utantur, atque eos evitare

ſtu-

ſtudeant. Sudores autem iſti non penitus deſiſtunt, niſi ſuppurantibus, & matureſcentibus puſtulis. Tunc ſolum ſua ſponte *(a)* ſiſtuntur, exſpirationis, ſudoriſque viis, meatibuſque ab inflammatione, & tumore cutis fortaſſe compreſſis, atque occluſis.

(*a*) SYDEN. *l. c.* HAEN. *l. c.*

§. CLXXIII.

Tertium ſtadium. Circa finem ſextæ, aut initium ſeptimæ diei, computatione ab ingreſſu morbi facta, id eſt, tertia, aut quarta inceptæ puſtularum eruptionis die, pulſus validius, citatiuſque, in primis veſpere, micant, & cutis calor intenſior evadit, ſic ut febrim, quæ prorſus deceſſerat, redire, aut ſi tantum conquieverat recrudeſcere diceres. Immo quandoque tanta eſt commotionis vis, ut ægri nocte poſt brevem ſomnum evigilent, obloquantur, & huc illud ſe revolvant. Sed hæc febrilis exacerbatio ab incipiente variolarum ſuppuratione proficiſcitur, &, hac abſoluta, protinus ceſſat. Nam tunc puſtulæ inflammantur, incrementumque capiunt, intervalla earum manifeſtius rubere, & tumere incipiunt, non ſine tenſionis, & lancinantis doloris moleſtia. Hinc animi ægritudo, corporis jactatio, & caloris interni, externique perceptio conſequuntur. Variolæ autem exactiſſime rotundæ, & diſtinctæ, nulliſque aliis maculis, aut exanthematibus ſtipatæ primo ſuppurationis, ſive maturationis die marginem rubrum exhibent, turgent, atque in ſummo faſtigio albicant tenui humore refertæ; ſecundo circa baſim latiores fiunt, in ſummitate accuminan-

nantur, & minus pellucent; tertio demum, scilicet ultimo fere hujus stadii die, humore in pus converso flavescunt, mox in crustam abituræ; cessante interim ægritudine, & quocunque alio suppurationis molesto symptomate (*a*).

* In benignissimis discretis Variolis singula stadia breviora esse consueverunt; nec plerumque unumquodque eorum tres dies excedit, sicut nemo jam morbi die exarescere pustulæ incipiant, & decidant, in facie potissimum.

(*a*) MORT. *exerc.* 3. *cap.* IX. *p.* 106.

§. CLXXIV.

Facies tumor palpebras clandens.

Cum autem prima suppurationis indicia pustulas faciei occupent, extemplo, ea incipiente, facies tota enormiter intumescit; sensimque, progrediente hocce stadio, palpebræ etiam turgent, inflanturque, ut simul ad se adductæ oculos omnino occludant, quasi vesicam inflatam, & translucidam super eos extensam repræsentantes. Interdum accidit, ut oculi jam ante claudantur, cum videlicet confertæ, multæque pustulæ in illas, aut etiam in oculos ipsus primo jam eruptionis tempore impetum fecerint. Proxime a facie intemescunt manus, & digiti ipsi ob pustulas inflammatas tenduntur. Atque hæc ita eveniunt, quando variolæ multæ sunt; nam ubi paucæ fuerint, nec febrim, nec ullam ferme molestiam afferunt, nec oculos tumore faciei, & palpebrarum occludunt. At ubi copiosissime eruperint, tunc pustulæ non valde prominere solent, sed paullo planiores, atque in centro aliquantulum

de-

depreſſæ conſpiciuntur. Alioquin æqualiter in quamcumque partem turgeſcunt (*a*), & ad perfectam magnitudinem evectæ piſum quandoque grandiuſculum adæquant. Liquor eas demum replet flavus, vere purulentus, rubro circulo earum baſim ambiente, quod optimum ſuppurationis indicium eſt, & moleſto ſæpe pruritu comitante, qui in cauſſa eſt, ut ſacculis molliſſimis, & laxioribus puerorum manus induendæ ſint, ne unguibus puſtulas, & cutim ipſam ſibi dilanient.

(*a*) HAEN. *l. c. p.* 94.

§. CLXXV.

Suppurationis terminus. Octavo, & nono morbi die primum in facie, deinde in proximis partibus puſtulæ occipiunt obfuſcari, præſertim in centro, ſive ſummo apice, ibique dehiſcentes flavam glutinoſam materiam effundunt, colore & conſiſtentia melli, aut palpebrarum lemis non abſimilem (*a*), qui paullatim concretus gummi arabici fruſtula repræſentat. Hinc ex glabris fiunt aſperæ, & quidquid in eis rubebat, jam albicat, ſubpalleſcit, & flavet, abſolutæ, perfectæque ſuppurationis terminus. Tunc febris, ſi qua ex ſuppuratione remittentis, aut intermittentis in modum reſurrexerat, ceſſante jam cauſſa iterum & ipſa evaneſcit, blando ſæpe ſudore univerſo e corpore emanante. Dum in facie, & truncu obfuſcantur, flavent, & ſcabræ fiunt reliquæ in artubus albido pure plenæ, & non nihil depreſſiores cernuntur, nec aſperitudinem acquirunt, neque ſicceſcunt. Scire autem intereſt, tempore ſuppurationis, quo magis ge-

nui-

puinæ, benignæque ſunt variolæ, eo interſtitia earum, cutimque circum poſitam colore, qualem roſæ Damaſcenæ exhibent, vividiore (*b*), & nitidiore rubeſcere.

(*a*) SYDENHAM. *l. c.* PONTICELLI *l. c.*
(*b*) SYDENHAM. *ib.*

§. CLXXVI.

Suppuratione ſic abſoluta, facies detumeſcit, quod decimo, aut undecimo ad ſummum die fieri ſolet. Sed tum a facie tumor ad manus, & pedes tranſit, quia in his ut tardior plerumque eruptio, ſic quoque puſtularum inflammatio, & ſuppuratio reliquis poſterior eſt. Interea faciei puſtulæ, & ſuperiorum partium maturitatem adeptæ jam areſcunt, earumque cruſtulæ decidere incipiunt, ita ut multæ jam die duodecim, aut decimo tertio, aliæ decimo quarto, aut decimo quinto penitus exaruiſſe videantur, & in cruſtulas omnino tranſmutentur. Artuum vero puſtulæ, ut jam indicavi, quia ſerius reliquis & erumpunt, & ſuppurant, uno vel altero die adhuc egent ad areſcendum. Ut plurimum tamen puris plenæ, atque albidæ diſrumpuntur potius, quam ſiccantur, contra quam in facie, alibique evenire ſolet. Puſtulis demum exſiccatis, & delapſis ſuccedunt ſquamulæ quædam furfuraceæ, quæ ubi ſeceſſerint, deciderintque, foveolas aliquando relinquunt in cute. Cum enim primum variolarum cruſtæ abſceſſerint, nulla in cute excavatio deprehenditur; ſed potius in earum ſedibus quidam veluti clivus remanet. At ſquamulis, quas dixi, excidentibus non modo clivus *Quartum ſtadium.*

iſte

iſte exiguus evaneſcit, verum etiam cutis ipſa foveolis incavata reperitur; quamquam in diſcretis, benigniſque variolis raro admodum veſtigia ejuſmodi conſpicua, aut diu permanſura inurantur; exceptis maculis quibuſdam rubris, quæ in omnibus ad duos circiter menſes ſuperſunt, antequam albidum conſuetumque colorem cutis (a) adipiſcatur. Notandum demum eſt, toto morbi curriculo ægrotantes in diſcretis, & benignis variolis alvum vel compreſſam habere, vel rariſſime dejicere; nec quidquam mali inde eos (b) pati.

(a) Sydenh. *l. c.*
(b) *Id. ib.*

§. CLXXVII.

Animadverſio de earum varietatibus.

Hæc eſt communiſſima variolarum diſcretarum, & benignarum ratio. Fatendum tamen eſt, quandoque eas levibus quibuſdam varietatibus ſubjici, atque a conſueto procedendi more aliquantulum deſciſcere. Sed non ideo earum ſive natura, ſive exitus quidquam mutatur, ſi recte curentur. In primis obſervantur interdum variolæ diſcretæ, quæ etſi benignarum morem retineant, eamdemque naturam ſortiantur, ab his tamen aliquantulum deflectere videntur, quod maturationis ſtadium longius, & lentius percurrant. Nam earum puſtulæ primo quidem, vel ſecundo ſuppurationis die albeſcunt: verum apices ob minorem humoris copiam ſuſceptam aliquanto depreſſiores oſtendunt; nec niſi tertio, aut quarto die turgeſcunt, & acuminantur, & quinto demum flaveſcere incipiunt. Hæ autem, uti benignæ, febre,

bre, ptyalismo, urinæ profluvio, vel extremorum tumore, quæ malignarum, & confluentium fere propria sunt, prorsus vacant, & solo maturationis tempore hujusmodi vicem subeunt, seque produnt. Sciendum præterea est, ptyalismum, qui alias confluentibus quasi proprius, ineunte eruptione, supervenire solet, in discretis quandoque, ut ex SYDENHAMIO *(a)*, & HAENIO *(b)* compertum habemus, observari, & ubi is accesserit, per eum suppleri diarrhœæ defectum, utilemque *(c)* esse consuevisse. Sed utrumque vere dici videtur de variolis discretis non benignis; nam malignas tantum alvi flueus exercet, & si is deficiat, ptyalismo facile supplebitur.

(*a*) *Op. sect.* 3. *cap.* 6.
(*b*) *L. c. p.* 97.
(*c*) TISSOT *l. c. p.* 44.

VARIOLÆ DISCRETÆ MALIGNÆ.

§. CLXXVIII.

In primo stadio quanam symptomata.

Hactenus de variolis discretis benignis: nunc de eisdem, sed malignis; nam discretæ non nunquam, quòd alibi (§. CLXVIII.) dictum jam fuit, malignitatis notas habent, & perniciosæ deprehenduntur. Quando tales occurrunt, eadem ferme symptomata, quæ in benignis (§. CLXVIII. CLXIX.) descripsimus, generatim sibi vindicant, sed graviora pleraque, & vehementiora. In primo *stadio* dolor capitis, & lumborum atrocius discruciat; major est virium debilitas, anxitudo, inquies, mentis stupor, atque aberratio, itemque nausea, & cibi fastidium, & reliqua omnino

no aut molestiora, aut magis insueta, & inter se repugnantia, ut continuo de perniciosa, & maligna morbi insolentia suspicio oboriri debeat. Suspicionem vero hanc augeant, & prope certam faciunt in primis vigiliæ pertinaces, & delirium, aut contra coma profundum, tendinum subsultus, tremor artuum, languores, ad lipothymiam proclivitas, & speciatim respiratio inæqualis, cita, laboriosa, cum crebris suspiriis. Febris quoque longe alia est, quam in benignis. Nam vel ardentior est, & continentis in modum magis assidua cum pulsu statim validiore, & frequentiore (a); vel contra specie levior apparet cum pulsu non admodum crebro, sed parvo, inæquali, calore miti, siti aut nulla, aut exigua, quamquam lingua facile arescat. Interim secundo, aut tertio morbi die exanthemata miliaria, aut peticulæ, aut maculæ lividæ prodeunt circa collum, pectus, & brachia, atque hæc manifestius declarant malignitatem, gravitatemque mali, quocum variolæ complicantur. Quod si in hac prima periodo exanthemata illa non prodeant, certe non deerunt in altera insequenti, nempe in ipsamet variolarum eruptione. Ad hæc accedunt urinæ multæ, aqueæ, percolatæ, interdum acres, vesicam, urethramque irritantes (b), vel turbidæ, confusæ, non subsidentes.

(a) Ponticelli *Infort. de vajuolo c.* 3.
(b) *Id. ib.*

§. CLXXIX.

§. CLXXIX.

Die quarto incipit quidem, ut in diſcretis benignis, variolarum eruptio, ſed puſtulæ lente, & difficulter ſe exſerunt, neque ordinem, quem diſcretæ benignæ ſervare ſolent, proſequuntur; nam primis illis, quæ die quarto ad cutim prodierunt, aliæ atque aliæ die quinto, & ſexto pedetentim, & interrupte ſuccedunt; dum contra in benigno genere eruptio fere univerſa plerumque intra nychthemerum perficitur. Sed variolæ ipſæ, etſi diſcretæ, inter ſe tamen plurimum magnitudinis, formæ, & coloris ratione diſſentiunt. Nam aliæ ſunt majores, aliæ minores; quædam acuminatæ, obtuſæ aliæ, & medio depreſſæ, quas ideo umbilicatas vocant; hæ ſubpallidæ, aut ſubfuſcæ; illæ pellucidæ, & tenuiſſimum humorem continentes. Pleræque earum nullum, aut plane exiguum dolorem pariunt, contra ac benignæ; cujus loco pruritum potius intolerabilem ſæpe comitem habent. Quemadmodum vero ægre, lente, & inordinatim eſſloreſcunt, ſic etiam ſerius augmentum capiunt, & ſuas baſes dilatant, & in faſtigium elevantur. Nec febris, ut in benignis, peſt eruptionem ceſſat, nepue ſe ſe inſigniter remittit; ſed aſſidua perſtat; immo ſæpe ingraveſcit cum omnibus ſymptomatibus; in quo præcipua variolarum malignarum nota conſiſtere videtur, nec ſine cauſſa. Probabile enim eſt; tantam eſſe vel veneni copiam, vel ſanguinis, aliorumque humorum depravationem ab eo inductam, ut exanthematis varioloſis, etſi multis & valde crebris, frequentibuſque ad cutim exortis, non tamen tota lues

Secundi ſtadii phænomena.

Tom. III. O ex-

expulsa sit; sed magna pari intus remanens solidas partes omnes, & viscera * ipsa afficiat, humoresque fere universos corrumpat; quo sane fit, ut non modo febris persistere debeat, verum etiam teterrima symptomata oriantur, aut vehementius increscant.

(*) Quæri solet, an viscera variolis obnoxia sint? HALLERUS in *Historia constitutionis variolosæ anni* 1735. sub finem, *nunquam*, inquit, *in cadavere repereri pustulas ultra pharyngem altius fuisse, aut ventriculum, aut intestina, aliave viscera obsedisse.* TISSOTIUS etiam (*Epist. var. argum. ad Hallerum p.* 46. *edit. Ven.* 1774) in quatuor cadaveribus nihil invenire potuit, quod interiora variolis corripi ostenderet. At HAENIUS (*Rat. contin. T. I. Cap. V.* § *VIII.* N. *V*) Variolas internas dari, etsi non in omnibus cadaveribus reperiantur, experientia fultus arbitratur. Ac revera ab aliis doctis æque & solertibus viris quandoque repertæ narrantur. FERNELLUS (*lib.* 2. *de abdit. rer. causs. cap.* 2.) *sæpe*, inquit, *deprehensum, quosdam ab interitu fuisse dissectos, quibus jecur, lien, pulmones, omniaque interiora, haud secus atque cutis fædissimis populis manantibus scaterent.* BALLONIUS in equite torquato ex variolis denato *echtymata interna* vidit (*Epid. & ephem l.* 2. *pag.* 207.) In principe viro non tantum exterius undique corpus variolis obsitum, sed interius etiam ipsa viscera ejusmodi pustulis scatentia reperta esse refert HORSTIUS (*Instit. med. Disput.* 3. *Addit.* 1. *Epist. ad Henric. Arnissæum Oper. T. I. pag.* 140). PARÆO etiam contigit videre in duabus puellis *interiora viscera crustosis pustulis obsita, quales in cute erumpunt* (*Lib.* 19. *Cap. I.*) Hæc demum confirmantur a MEADIO (*De Variol. cap.* 3.) qui pulmones, cerebrum, jecur, intestina pustulis interdum conspersa invenit. Ex utraque parte video summos viros, nec audeo, utris magis credendum sit, definire.

§. CLXXX.

§. CLXXX.

Quod si, ut aliquando accidit, magnitudine, forma, & colore benignas imitari videantur; fluxu tamen alvi immodico, sudore inutili, delirio, & vigilia, aliisque alienis symptomatibus metum incutiunt, ne sub initium suppurationis, sive tertii stadii spasmis repentinis, vel comate profundo; vel diro alio symptomate superveniente, quod non raro (proh nimium!) usuvenit, ægri corripiantur, & pereant. Aut etiam, nisi priore in stadio peticulæ, aut maculæ lividæ, aut pustulæ miliares jam apparuerint, ut supra (§. CLXXVIII.) posui, secundo mox eruptionis die se variolis adjungunt hujusmodi exanthemata, quibus variolarum interstitia in collo præsertim, pectore, & brachiis, si loca attente lustrentur, scatere inveniuntur. Neque ab his absunt alia malignitatis indicia, uti pulsus debilis, virium languor, lipothymiæ, spasmi, desipientiæ, atque alia (*a*) quæ exitium sæpe portendunt. Nec mirum, cum præter variolosum virus etiam peculiare, aut utrumque simul jungantur, & periculi magnitudinem augeant. Illud quoque scire convenit, in discretis hisce malignis faciem, & palpebras interdum ita intumescere, ut oculi citius, quam in benignis, omnino claudantur; vocemque multo magis raucam reddi.

Alia signa malignitatem denotantia.

(*a*) MORTON. *exercit.* 3. *cap. VI. VII. & VIII. pag. mihi* 45. 54. 80. 85.

§. CLXXXI.

Tertium stadium. Interea variolosæ pustulæ febri plus minus magna, & assidua comitatæ paullatim ad octavum usque diem augentur, atque adolescunt; deinde suppuratio, sive tertium stadium insequitur. Tunc sæpe, ut paullo ante dictum est, repente spasmi, & nervorum distentiones, aut veternus, aut alia perniciem minantia symptomata accedunt (*a*). Fereque harum variolarum proprium, & peculiare est, quod raro, ac sero admodum ad maturitatem (*b*) perveniunt. Et quamquam hoc ipso suppurationis stadio interdum inflammentur ingenti cum febre, & doleant acriter, & crebris intus punctionibus pertundantur sic, ut in suppurationem certo niti videantur; non tamen ideo maturescunt, frustrato penitus naturæ molimine. Quando hæc accidunt, quin bona suppuratio obtineatur, tunc delirium, aut coma, aut anxietas cum pectoris oppressione peripneumonica, aut anginosa faucium præfocatio, & demum mors quasi repentina (*c*) plerumque subsequuntur. Non nunquam tamen febris moderata est, & suppuratio, ut ut lenta, & tarda, bene procedit, perficiturque. Hac absoluta, laudabilis tandem exsiccatio, ut in benignis, contingit, sicque ægri (*d*) servantur, & convalescunt. Ad malignarum discretarum genus referendæ mihi videntur Variolæ *anomalæ annorum* 1670. 71. 72. *a* SYDENHAMIO (*e*) descriptæ, & *nigræ* ab eodem appellatæ. Hæ discretæ erant, sed plerumque die tertio erumpebant, nec ad eam magnitudinem procedente morbo assurgebant, ut discretæ benignæ, sed magis exasperabantur *in minori mole*;

Quartum stadium.

Variolæ nigræ Sydenhamii.

& præ-

& præterea ſub diebus ultimis, ubi jam maturuerant, *nigræ* frequentius fiebant. Interdum, pauciſſimæ licet eſſent puſtulæ, cum ptyaliſmo tamen conjungebantur.

(*a*) *Idem. l. c. p.* 80.
(*b*) *Idem. ibid.*
(*c*) PONTICELLI *l. c.*
(*d*) *Idem ibid.*
(*e*) *Opp. ſect.* 3. *cap. VI. p.* 228.

§. CLXXXII.

Præterea eſt quoddam diſcretarum genus mediæ quaſi naturæ, partim videlicet benignum, partim malignum. In hoc variolæ initio eruptionis non modo diſcretæ, verum etiam forma, colore, atque ordinato exitu benignæ videntur; neque ullum malignitatis ſignum in primo ſtadio eas anteceſſit, neque poſtea erumpentes comitatur. At, facta eruptione, novam induunt naturam; malignæque evadunt. Tunc enim fiunt ſeſſiles, & deprimuntur, immo in marginibus liveſcunt præter expectationem. Suppurationis vero ſtadium ingreſſæ mox exarent, albis apicibus diſtinctæ, atque humore vacuæ: nec earum defectionem, aut inanitatem ſupplet ulla ſubſidiaria evacuatio; nam ab his abeſt ſalivæ, aut urinæ profluvium, quo in confluentibus morbidi humoris pars exuberans, aut refluens intro, foras ejicitur; neque extremorum ſupervenit tumor, quo retenta materies utiliter congeri, deponique ſolet in aliis malignis. Interdum ſine magna febri, ut notat (*a*) MEADIUS, & parvo omnino dolore hujuſmodi variolæ affloreſcunt, ut ſine periculo eſſe videantur. Sed ſpecie benignitatis

Diſcretæ mediæ naturæ.

 fal-

fallunt. Cum enim in tertio ſtadio maturescere deberent; repente natura quaſi deficiente, nulla ſit eorum ſuppuratio. Hinc febris exacerbatur, increſcitque, & accedente delirio, ſpirituſque difficultate intra breve tempus æger interimitur. Non raro peticulis, aut aliis mali moris exanthematibus implicantur, atque interpunguntur; unde malignitatem, qua per ſe caruiſſent, neceſſario incurrunt. Alias eruptione rite finita confluunt, aut muto ſaltem cohærent, & ſic ex diſcretis, & benignis, quæ prius exſtiterant, in confluentes, & ſæpe malignas degenerant. Interdum etiam febris, quæ ante eruptionem benigna & mitis fuit, & poſt eam intermittere, aut certe multum remittere, ut in benignis, viſa eſt; ſub finem ipſius eruptionis, jam depoſita benignitatis ſimulatione & vigilias, & deliria, & hæmorrhagias interdum, aut micturitionem, & reliqua maligniora ſymptomata ſibi adjungit. In hoc tamen genere nec fatum adeo preceps, nec adeo inevitabile eſt, ut in variolis primario magnis; nam plures ex eo evadunt. Pauci vero ii, qui morbi vim ſuſtinere nequeunt, plerumque circa diem undecimum, aut duodecimum, qui in confluentibus etiam funeſtus eſſe ſolet, occumbunt (*b*). Quod ſi quis eorum fortuna ſervetur, is variolis crudis, & nuſquam maturatis, quartum ſtadium, ſive declinationis ægre admodum, & ærumnoſe longius, & indefinito termino protractum, fere ſemper moribundo ſimilis (*c*) abſolvit.

(*a*) *De Variol. cap. IV.* (*b*) MORTON. *Exerc.* 5. *cap. IX. p.* 107. (*c*) *id. ib.*

§. CLXXXIII.

§. CLXXXIII.

Ad malignum discretarum genus pertinent quædam variolarum species, quæ etsi discretæ, & distinctæ, nunquam tamen ad suppurationem per ducuntur. Harum duplex statuitur differentia, *crystallinarum* videlicet, & *verrucosarum*. Crystallinæ a plerisque vocantur illæ, quæ ab humore quodam tenui, lymphatico, pellucido, acri, suppurationi inepto, immo caustico, & rodente (*a*) conflantur. Hinc a quibusdam *lymphaticæ* etiam dicuntur. Has fatemur non semper discretas esse, sed aliquando confluentium modo erumpere, & (*b*) progredi. Sed tum a discretis, de quibus hic disserimus, confluentia, & complicatione facile distinguuntur. A *spuriis* etiam *variolis*, cum quibus aliquam crystallinæ similitudinem habent (*c*), ut suo loco videbitur, febre continua, & symptomatibus periculosis, & longiore durationis tempore discriminantur. Ad *Crystallinas* porro veluti varietatem quamdam refert MEADIUS *siliquosas Freindii* (*d*), variolas nempe liquore vacuas, sive *vesiculas rotundas*, *molles*, *concavas*, inanesque, eo quod humor, qui eas replebat, vel absortus intro fit, vel ruptione (*e*) effusus, vel copia ptyalismi, ubi is non defuerit, quodammodo (*f*) exhaustus. Altera differentia scilicet *Verrucosarum* complectitur variolas item discretas, sed duras, verrucis simillimas, & supra cutim axstantes, ex densiori, tenaciorique muco (*g*) concretas. Non enim quidquam in eas lymphatici humoris illabitur, aut vacuum spatium ullum cernitur. Sed rubræ, & duræ a quarto die ad extremum usque

Species discretarum maligarum.

Crystallinæ.

Siliquosæ Freindii.

Verrucosæ.

morbi decursum *eamdem faciem*, *eamdemque figuram* constanter tuentur (*g**). Hæ quoque e discretarum ut plurimum genere, & quidem malignarum (*h*) esse solent, & suppurationis incapaces; quamquam non negaverim eas inter benignas interdum, aut spurias recenseri (*i*), sed tum malignitatis signis, febre, & diris symptomatibus alii, quæ discretas malignas exercent, facile carent. Quando vero malignæ sunt, nequaquam suppuratione solvuntur, neque in crustas fatiscunt, aut decidunt, sed paullatim (*l*) tantummodo desquamantur. Pejores crystallinis eas existimavit MEADIUS, quamquam id alii negent, quod fortasse eas benignas, uti HAENIUS (*m*), viderunt.

(*a*) HAEN. *Divis. febr. cap.* 2.
(*b*) MEAD. *de Variol. cap.* 2.
(*c*) HAEN. *l. cit. p.* 99.
(*d*) *De quibusd. Vario. gener. ad Cl.* MEAD. *Ep.* 2.
(*e*) MEAD. *l. c.*
(*f*) SAGR. *de Variol. Iglaviens. p.* 29.
(*g*) MEAD. *l. c. p.* 18. SAGR. *l. c. p.* 28.
(*g**) FREIND. *De quibusd. variol. gener. ad Cl.* MEAD. *Epist.* 2. (*h*) MEAD. *ib.* Exemplum malignarum videre est apud FREINDIUM *l. c.* ubi fatalis morbi historia perdiligenter descripta est.
(*i*) HAEN. *l. c. pag.* 92. qui dubitat, an variolæ *crystallinæ* MEADII, *&* *siliquosæ* FREINDII, itemque *verrucosæ*, aliæque ad anomalas, malignasque vere spectent, quia eas terminari sine molestia, & periculo observavit. Sed tum benignarum, aut spuriarum varietatem eum dumtaxat vidisse censerem.
(*l*) *Idem l.* c.
(*m*) *Ibid. p.* 100.

VARIOLÆ CONFLUENTES BENIGNÆ.

§. CLXXXIV.

Discretas proxime sequuntur Variolæ *confluentes*; sed inter utrasque medium quasi locum tenent illæ, quæ *cohærentes* (§. CLXVI.) nominantur. In his pustulæ discretarum more prodeunt, hoc a discretis tamen discrepantes, quod denso agmine cutim replent, atque ita sibi mutuo incumbunt, ut plurimis in locis se tangant; & quasi racematim aliæ aliis adhæreant. In primis vero ad pustulas, quæ in facie exstant, respicere oportet; nam ab his potissimum, non ab aliis in reliquo corpore existentibus *discreta*, aut *cohærens*, aut *confluens* variolarum indoles desumitur. Hinc si quæ faciem occupant, discretæ fuerint, etsi reliquis in partibus cohæreant, aut confluant, *discretarum* nihilo secius naturam retinent: & contra, si in facie cohæreant, aut confluant, licet discretæ alibi appareant, *cohærentium* tamen, aut *confluentium* pravitatem sequuntur. *Cohærentes* præterea febrem majorem gignunt, & serius, quam discretæ benignæ, ad maturitatem perveniunt; nam valde rarum est, eas octavo die suppurare, & maturescere. Hinc tardius etiam in crustas arescunt, & tardius itidem decidunt. Rarius etiam *cohærentibus* supervenit ptyalismus, qui alioquin confluentium comes fere inseparabilis est, quique a discretis, saltem benignis, abesse generatim solet. In universum *cohærentes* confluentibus benigniores (*a*) habentur; quamquam & ipsæ malignæ, & perniciosæ esse possint, velut nimirum eruptione facta

Cohærentes.

cta

cta febris vel desinit, vel continuat, & malignitatis symptomata vel absunt, vel cum ea copulantur. Quia vero propius ad confluentes, quam ad discretas ratione numeri formæ, & gravitatis accedunt; idcirco petimus, ut nobis integrum sit eas sub uno confluentium genere cum PONTICELLIO (*b*) comprehendere.

(*a*) HAEN. *Febr. divis. p.* 98.
(*b*) *L. c. cap. VI.*

§. CLXXXV.

Confluentes. Cum igitur confluentes universim discretis, saltem benignis graviores, periculosioresque sint, male hæ ita audiunt, ut pro malignis, atque anomalis vulgo reputentur. At non nunquam sine magno periculo, etsi discretis benignis aliquanto graviores, suum curriculum absolvunt, felicique exitu terminantur, ut benignæ præ discretis malignis, quod supra animadversum est, ipsæ dici possint. *Divisio in benignas, & malignas.* Quare satius existimo eas dividere in *benignas*, sive minus perniciosas, & in *malignas*, sive perniciosiores. De utrisque autem hic acturum me ordinis ratio admonet, ut initio a *benignarum* expositione facto paullatim ad malignas gradus fiat, hac tamen venia, ut multa, quæ ad alterutras opportune illustrandas pertinent, subinde, ubicunque res postulaverit, interserere liceat.

§. CLXXXVI.

Tempus contagii, five primum ftadium confluentium benignarum, eodem ferme modo tranfigitur, ac in difcretis benignis (§. CLXIX.), nifi quod febris, & fymptomata, uti anxietas, ægritudo, vomituritio, vomitus, fitis, dolor capitis, dorfi, & lumborum, & reliqua ut plurimum funt aliquanto graviora; minor vero, aut certe rarior ad fudores in adultis *(a)* proclivitas, frequentior tamen in pueris diarrhœa *(b)*, quæ non modo eruptionem antecedit, fed etiam ab ipfa eruptione per unum, vel alterum diem quandoque protrahitur; quod nunquam in difcretis Sydenhamius animadverterat. Febris autem etfi a primo ftatim infultu affidue, & graviter ad eruptionem ufque puftularum teneat, non tamen acutiffima eft, neque ea virium dejectione, aut fpirandi difficultate, aut mentis perturbatione, aut pulfuum pravitate, & debilitate ftipatur, quam in difcretis malignis (§.CLXXVIII.) memoravimus. Immo facta eruptione, mox aliquantum mitefcit, quafi inducias datura, & fæpe, ut in difcretis benignis, matutino præfertim tempore intermittit ad fuppurationis ufque ftadium. Tunc vero refurgit quidem iterum, fed, pure confecto, mox evanefcit, & ceffat. Contra in confluentibus malignis affidua eft, & vefpertinis, nocturnifque horis cum omnibus fymptomatibus exacerbatur, intenditurque *(c)* non leviter. Quod probe animadvertendum eft; nam ex hoc potiffimum figno variolarum benignitas, aut malignitas manifeftatur. Abfunt demum a confluentibus benignis in hoc ipfo ftadio *contagii* peticulæ;

Confluentes benignæ quales in primo ftadio.

Quales in fecundo, & in tertio.

læ, maculæ lividæ, atque exanthemata miliaria, itemque tremores, subsultusque tendinum, qui malignas sive confluentes plerumque antecedunt.

(a) SYDENH. *l. c.*
(b) *Id. ib.* HAEN. *Divis. Febr. p.* 95. 96. SCHACHT. *Instit. med. pract. cap. XIII.* §. *V.*
(c) SYDENH. *l. c.*

§. CLXXXVII.

Secundum stadium earumdem. Tertio die ineunte, immo etiam citius eruptionis stadium incipit, & longius quam in discretis præsertim benignis producitur. Quo vero maturius variolæ erumpunt, eo etiam magis confluere, & copiosiores esse (*a*) consueverunt. Interdum eruptio differtur ad diem usque quintum, sextum, aut septimum, & ultra etiam, *Quo differunt a malignis.* sed malo semper omine; idque in confluentibus præsertim malignis accidit. Natura enim tum aut debilior, aut morbi malignitate oppressa, aut aliquo dolore non vago, nec versatili, qui minus periculi habet, sed defixo, & stabili, puta in lumbis nephritici æmulo, aut in lateribus pleuritico simili, aut in articulis, aut in ventriculo cum ingenti ægritudine, & vomitu, arthritidem, cardialgiam; aut colicum affectum imitante excruciata, & quasi compressa ægre eruptionem molitur, seriusque consequitur. Ceterum multæ prodeunt, jam ab ipso exortu implicatæ, aut cohærentes, aut confluentes. Quandoque fit, ut prima apparitione distinctæ, & discretæ appareant, sed mox ipsæ vel una cohærent, vel in latiores vesiculas coalescunt, &

con-

confluunt. Generatim parvæ admodum, & magis minutæ, quam in discretis, atque ita crebræ, & densæ cernuntur, ut primo intuitu inter initia non facile eas a morbillis, aut ab erysipelate distinguas. Ab utroque tamen exanthematis genere discernuntur reliquis signis erysipelatis (§. XV.), aut morbillorum (§. CX.) propriis deficientibus, præsentis epidemiæ consideratione, & paullo post manifestiori vesiculari, variolosaque conformatione. Si igitur hujusmodi postulæ faciem veluti confertissimæ arenulæ, contegant, licet in reliquo corpore discretæ, & paucæ reperiantur, non ideo tamen a confluentium, natura, & gravitate desciscunt, æque ac si magna frequentia omnia membra afficerentur. Contra si truncum, & artus erebræ, & densæ occupent; quæ vero in facie effloruerunt, rariores, majoresque fuerint, magis ad discretarum benignitatem accedunt, tutioremque morbum significant. Magnitudo enim morbi, & benigna, aut maligna confluentium natura æstimanda potissimum est, ut supra dictum est, ex numero, & qualitate variolarum, quæ faciem corripiunt. Facta eruptione, ni febris cum suis symptomatibus cesset, ut in discretis benignis, plerumque tamen, ubi confluentes vere benignæ sunt, plurimum remittit; at si malignæ, ne remittit quidem (*b*).

(*a*) SYDENH. *l. c.* HAEN. *l. c. p.* 96.
(*b*) SCHACHT. *l. c. cap. XXI.* HAEN. *l. c.*

§. CLXXXVIII.

§. CLXXXVIII.

Eruptio confluentium quænam habeat cum malignis & benignis communia?

Variolæ igitur confluentes postquam in cutem prodierint, de die in diem mole augentur; sed vix unquam ad eam magnitudinem assurgunt, ad quam discretæ perveniunt, speciatim eæ, quæ faciem obsederint. Mutuo enim inter se communicantes vesicularum rubrarum instar universam faciem operiunt, & brevi deinde latam pelliculam albidam rapræsentant, quæ toti vultui veluti agglutinata adhæret, parum supra cutim (*a*) prominens. At quo longius a facie descenditur, pustulæ sensim paullo majores fiunt, sic ut omnium maximæ in manibus, & pedibus existant, semper tamen discretis minores. Liquorem continent acquosiorem, tenuioremque, qui permolestum acritate sua pruritum creat. Facies universa citius, quam in discreto benigno genere, intumescit (*b*). Infantes, & pueros fere semper alvi fluxus premit, adultos * vero ptyalismus, qui statim cum ipsa eruptione exorditur (*c*), vel saltem postridie, aut biduo exacto supervenit, fereque constans confluentium in adultis symptoma censetur; quamquam in his interdum, ut verum fatear, omnino deficiat, quemadmodum fere semper deficit in discretis (*d*). Ptyalismo autem isto humor tenuis effluit, atque ad aliquot dies, nempe ad suppurationis usque tempus ad minimum ita ubertim exstillat, ut multa linteola tam die, quam nocte madefiant. Atque hæc quidem confluentium omnium, sive benignæ sint, sive malignæ, communia existimantia. Alia autem quæ in hoc ipso secundo stadio variolis con-

Quænam malignarum magis propria?

confluentibus tribuuntur ſymptomata, uti phrenitis, coma, peticulæ, puſtularum nigredo, narium hæmorrhagiæ, menſtruorum intempeſtivus fluxus, hæmaturia, ſive mictus cruentus, iſchuria, ſive urinæ ſuppreſſio (*e*) & tetra hujuſmodi ſymptomata, vix in confluentes benignas unquam cadunt, cum earumdem, ſed malignarum propria pene ſint, ut poſtea oſtendam.

(*a*) SYDENH. *l. c.*
(*b*) *l. c.* HAEN. *l. c. p.* 97. SCHACHT. *l. c.*
* Cl. SAGARIUS (*Epid. Iglavien. ann.* 1776. *pag.* 71.) vidit etiam in pueris ptyaliſmum huic ſtadio non nunquam ſupervenientem, frequentius vero tertio ſtadio. Sed malignæ admodum erant variolæ in illa conſtitutione. Saliva autem, quæ tunc excernebatur, acerrima, & fere cauſtica erat, & ni cito expueretur, maxima mala inferebat. Nam deglutita dolores, & anxietates primum; deinde convulſiones, & mortem progignebat.
(*c*) SYDENH. *l. c.*
(*d*) HAEN. *l. c. pag.* 97. SCHACHT. *l. c.*
(*e*) *Id. ib.*

§. CLXXXIX.

Die porro circiter octavo ab inchoata (*a*) eruptione, nempe die totius morbi nono, decimo, aut undecimo, modo decimo quarto, modo decimo ſexto, prout citius, aut ſerius variolæ prodierunt, incipit tertium ſtadium, ſive ſuppurationis. Sed quo tardius hoc evenit, eo pejus. Tunc, ſi benignus eſt morbus, puſtulæ matureſcunt, puſque conficiunt; ſed non multum elevantur, neque in faſtigium attolluntur, ut diſcre-

Tertium earum ſtadium.

Quid in benignis, quid in malignis accidat.

ſcretæ benignæ ſolent. Ac quo minus confluxerint, atque adeo quo benigniores exſtiterunt, eo citius maturitatem aſſequuntur, & magis flaveſcunt. Contra ſi malignus, vix unquam perfecte ſuppurant, & planæ, depreſſæque manent; & prout gravior, atrociorque fuerit, eo magis ſubfuſcum colorem induunt, & lentius, ſi ſibi relinquantur, pure replentur. Pellicula vero illa albida, de qua ſupra (§. CLXXXVIII.) retuli, aſperior tactui redditur, ſenſimque non flava, ut in benignis; ſed fuſca (*b*) evadit, & tenditur. Interim ſaliva viſcidior, & craſſior facta, quod plerumque in regularibus die undecimo accidit, ægerrime profluit, & difficillime excernitur; ideoque ſuffocationem ægro intentat. Hinc ægri anxii fiunt, & ſiticuloſi; vehementer ſubinde tuſſiunt inter bibendum, quod potus in laryngem delabitur, & tuſſi ſic excitata per nares rejicitur; vox rauceſcit; ſomnolentia, & ſtupor accedit, & ptyaliſmo penitus ſuppreſſo facies detumeſcit, & ſubſidit, eodemque ſæpe die, nimirum undecimo, pallidiore cute, & anhelosa reddita reſpiratione cum placida mentis aberratione mors celerrima, & quaſi repentina vitam abrumpit. Scire vero oportet, ptyaliſmum qui circa hoc ſuppurationis, tempus, ut dixi, ſiſti ſolet, non nunquam poſt unum, vel alterum diem veluti poſtliminio reverti, & redintegrari feliciter: Quoties vero ipſe non revertitur, nihil ſane, ut modo dixi, eſt ejus ceſſatione pernicioſius; niſi ejuſmodi evacuationis defectum ſuppleat faciei tumor perſiſtens; aliquam materiæ varioloſæ portionem retinendo, impediendoque, ne ad interiora convertatur, aut niſi id, quod per ptyaliſmum excerni debuit, ad minus pedeſque tranſſe-

De ptyaliſmo nonnulla.

sferatur, tumorem ibi salubrem excitans, imminentemque perniciem avertens. Non enim propere nimis, nec repente facies detumescat, oportet, sed paullatim; sic, ut ad aliquot adhuc dies ejus tumor permaneat; eique cessanti manuum, & pedum tumor succedat, necesse est; si ægri vita in tuto posita (*c*) dicenda sit. Quod si & ptyalismus desistat ex toto, & facies justo citius subsidat, nec manus, nec pedes in eorum locum tumefiant, unica spes est in largo urinæ, aut alvi profluvio, quo noxia variolarum materies extra feratur; ut in confluentibus benignis, & regularibus plerumque contingit. Quemadmodum ergo magnum momentum habet ad lætum variolarum exitum in adultis ptyalismus, si copiosus, facilis, & diutinus sit; sic in infantibus, & pueris, dum variolis confluentibus laborant, plurimum ad id confert diarrhœa, quæ etsi non ita mature eos interdum invadat, ut adultos sallivæ fluxus; quocumque tamen tempore accesserit, ad finem morbi usque produci salutariter solet, nisi improvide per artem sistatur. Sisti vero haud debet, nisi profusior, & vires dejiciens. Utraque enim evacuatio, nempe ptyalismus adultis, diarrhœa infantibus, ad pueris non minus necessaria in hoc morbo videtur, quam pustularum præsentia, & maturatio, & faciei ipsius, manuumque, aut pedum tumor.

De faciei tumore.

(*a*) HAEN. *l. c. p.* 97. (*b*) *Id. ibid.* SYDENHAM. *l. c.* (*c*) SYDENH. *l. c.*

§. CXC.

Febris secundaria tempore suppurationis.

Maturatione, ut indicavi (§. CLXXXIX.) incipiente, febris plus minus ingravescit, prout variolæ frequentiores, copiosioresque sunt, & prout magis, vel minus confluunt, aut benignior natura est. Non enim a sola suppuratione, ut in benignis discretis, pulsus aliquantulum concitatur, & increbrescit, sed febris vehementius movetur, nec finita suppuratione evanescit. Attamen, quoniam hujusmodi febris numero (*a*) pustularum respondet, qui numerus ingens in confluentibus est, magna ex parte ab earum suppuratione proficisci videtur, aut certe a puris, ichorisque, quo illæ scatent, copia, & in sanguinem refluxu. Addunt etiam non nulli retente, cohibitæque cutaneæ expirationis concursum, nec sine veri specie, quia universa cutis pustulis obsita expirare vix quidquam potest. Præterea probabile est, cum febris ista interdum etiam sine magna * suppuratione invalescat, & trahatur, a materia variolosa in sanguine relicta originem ducere, quod fortasse non omnis a cute excipi potuit, aut vitæ vires ad eam penitus expellendam non valuerunt. Id sæpe subsequentes pustularum eruptiones declarare videntur. Hæc febris *secundariæ* nomen recipit, & modo inflammatoriam indolem, modo putridam ostendit pro varia sanguinis, temperamenti, ætatis, habitus, anni, temporis, & constitutionis epidemicæ ratione. Gradu vero majore, vel minori invalescit secundum majorem, vel minorem caussarum numerum, & vim. Protrahitur ipsa etiam ad initium quarti stadii, in quo universa facies crusta

ſta denſa, & plus minus fuſca obtegitur, ſub qua pus latitat, & fluctuat. Pus iſtud reſorptum non modo febrim fovere videtur; ut ſupra poſui; verum etiam in nobiliſſimas interiores partes metaſtaticæ migrat, ibique hærens periculoſiſſimos morbos generat. Quod vero in ambitu exteriore corporis ſubſiſtit, ſubjectas cuti partes, atque in primis telam adipoſam, cujus adeps fere totus computreſcit * *, erodit, ſæpe ad oſſa uſque ſic; ut in his caries, & ſpinæ ventoſæ interdum oriantur. In artubus interea rumpuntur puſtulæ, nullam exſiccationem adeptæ; immo dorſum, aliæque partes cuticula exutæ nudam vivamque cutim exhibent.

(*a*) SYDENHAM. *l. c.*

* Supra (§. CLXXXIX.) monui, variolas confluentes eo periculoſiores eſſe, quo ſerius, difficiliuſque ad ſuppurationem deveniunt. Ad hoc maxime reſpiciens SYDENHAMIUS tres confluentium ſpecies conſtituit, *mitiſſimas* nempe, in quibus die a primo morbi inſultu undecima *febris ſecundaria* accedit, partim ex ſuppuratione incipiente, partim ex reſorpto pure orta; *mediocres*, in quibus diem decima quarta ſuppuratio tantum incipit; *crudiſſimas*, quæ ad ſuppurationem dumtaxat die decima ſeptima perveniunt. *Diſſert. epiſt. p.* 405.

* Pinguedinem in variolis hujuſmodi corrumpi; atque in pus tranſmutari adeo perſpicuum eſt, ut pus varioloſum ad flammam incendi, atque exardere viderit HALLERUS *Hiſtor. variol. ann.* 1735.

§. CXCI.

Quartum stadium. Tandem cuticula tam in facie, quam alibi latioribus laminis desquamatur; vel crustæ crassiores secedunt, & delabuntur; id quod die decimo septimo, vel vigesimo, vel etiam serius quandoque (*a*) contingit. Crustis, aut squamis delapsis rubicunda subter manet cutis, cui mox albicans pellicula succrescit; qua pariter desquamata nulla quidem scabrities in vultu percipitur, sed paullo post illam excipiunt squamulæ furfuraceæ indolis admodum erosivæ, quæ non solum foveas plus minus altas pro erosionis majoris, vel minoris modo relinquunt, verum etiam faciem fœdioribus, quam solent discretæ, in primis benignæ, cicatricibus (*b*) deturpant. Pus etiam resorptum quandoque per urinas, quandoque per alvi fluxum excernitur, quandoque parte sui aliqua in cellulosa tela hic illic congeritur, & abscessus, aut phymata rubra, dolentia, & cito in abscessum desinentia efficit; quæ opportune, matureque sectione aperta pus verum, aut saniem copiosam, interdum acrem, & erodentem effundunt. Idque plerumque crustis jam delapsis, variolisque finem adeptis evenit, febre interim nom peoitus discussa, sed mitiori reddita, & remittentis in modum adhuc accessiones habente, donec & ipsa paullatim evanescit. Non nunquam variolis jam exsiccatis, & delapsis aliæ quædam minutiores, & distinctæ variolæ succedunt morbidi contagii reliquias ad cutim proferentes, quas *Variolæ repullulantes.* variolas *secundarias*, aut *repullulantes* vocant. Sed mutta ex his, quæ modo exposita sunt, cum

cum variolis etiam diſcretis mali præſertim moris communia (*c*) eſſe ſolent.

(*a*) HAEN. *l. c. p.* 97.
(*b*) SYDENH. *l.* 1.
(*c*) SCHACHT. *l. c.* §. *XXXIV.*

VARIOLÆ CONFLUENTES MALIGNÆ.

§. CXCII.

Confluentium variolarum; quas *benignas*, ſive *minus pernicioſas* vocavimus, deſcriptionem dedimus. Fieri non potuit, quin in ea malignarum quoque mentionem ſubinde haberemus, ut utrarumque ſymptomatibus, & notis una collatis clarius ſingularum differentia pateſieret. Inſunt enim cuicumque variolarum confluentium generi quædam malignitatis quaſi ſemina, & benignarum, malignarumque extrema ita ſe attingunt, ut maxime ardua res ſit utras perſpicue diſcernere; niſi *minus*, ut ita dicam, *pernicioſæ*, ſive *benignæ* cum *pernicioſioribus*, ſive *malignis* mutuo conferantur, comparenturque; quod ſupra quidem a nobis præſtitum ſane eſt. Nunc vero, ut melius inter utraſque diſcrimen liqueat, confluentes malignas ſpecialiter, & diſtinctæ perſequemur, retento malignitatis eo ſignificatu, quem alibi (§. VI.) jam expoſui, & quo uti deinceps mihi liceret, efflagitavi. Cum autem pleraque ſigna: quæ ad malignas variolas pertinent, a nobis ſupra pluribus in locis memorata ſint, & ibi præcipue, ubi variolæ diſcretæ malignæ (§. CLXXVIII. *& ſeqq.*) expoſitæ fuerunt; cumque multa in deſcriptione variolarum confluen-

tium benignarum (§ CLXXXIV. & *seqq.*) obiter quidem, sed apposite hic illic interspersimus, quæ ad confluentes malignas distinguendas plurimum faciunt, ea cuncta huc revocanda existimo, utpote his apprime spectantia, ne præter necessitatem quæ jam tradita, & communia sunt, hic repetantur ad nauseam. Qua de caussa etiam prætermittam referre, qua ratione confluentes malignæ invadant, erumpant, progrediantur, & suppurent, & exsiccentur; cum jam ista, quoad utrisque communia sunt, in benignarum confluentium recensione satis comprehenderimus. Satius igitur erit quasdam confluentium malignarum species, sive differentias malueris, quales a medicis peritissimis observatæ fuerunt, breviter describere; quo equidem confectum iri spero, ut omne confluentium malignarum ingenium per suas notas, & proprietates facile cuique pateat.

§. CXCIII.

Prima species confluentium malignarum.

Ordior autem a pessima, perniciosissimaque omnium *malignarum confluentium* specie, quam diligentissimus scriptor MORTONUS vivis expressit (*a*) coloribus, prout suis ipse oculis eam vidit. In primo ejus stadio æger vix, quod ad pulsum spectat, febricitare videtur, dum interim in summo languore versatur; arteriarum micatus, ut ut celeres, sunt tamen debiles, & parvi; urinæ tenues, claræ, & aqueæ; lipothymiæ languorum, & hystericarum suffocationum instar sæpe recurrunt; dolor capitis, & lumborum atrox, acutus & plane spasmodicus torquet; sitis vero exigua est, & calor moderatus; nausea,

sea, vomitus, atque ægritudo præter consuetudinem fere nulla, quibus symptomatibus si addantur reliqua malignarum signa, uti fluxus ventri debilitans, vigiliæ pertinaces, tendinum subsultus, aut aliæ spasticæ affectiones, coma profundum, peticulæ, aut maculæ purpureæ, aut nigræ in summa cuti, aut miliaria exanthemata pellucida, & veluti crystallina in collo & pectore, itemque largæ hæmorrhagiæ vires magis magisque prosternentes, nulla amplius fallax mitioris morbi in reliquis imago incautos decipiet.

(*a*) *Exercit.* 3. *cap. VII. p.* 59.

§. CXCIV

Ejus alterum stadium.

Secundi stadii initium facit ipsa variolarum eruptio, quæ modo præmatura est, ut olerumque in confluentibus evenire supra jam dixi (§. CLXXXVII.), vel tardior, quam in discretis, aut confluentibus benignioribus. Sub ipsa autem pustularum eruptione, quæ minus certe conspicuæ sunt, mox universa cutis momento fere temporis rubore erysipelatode, atque altius penetrante suffunditur, atque intumescit. Qui rubor toto triduo, quo eruptio absolvitur, perstat assiduus, æqualis, atque immutabilis, si excipias faciem, & labia, in quibus tumor iste toto hujus stadii cursu magis magisque increscit, manifestiorque fit ad primum usque maturationis diem. At protinus ab incepta hujusmodi eruptione Natura, quæ jam languida erat, propemodum fatiscit, viribus penitus destituta, febris nullo modo remittit, sed persistit ut an-

tea, aut etiam, quod ſæpius incidit, ingraveſcit cum deliriis, vigiliis, hæmorrhagiis, aliiſque terrificis ſymptomatibus, quæ omnia invaleſcunt ad fatalem uſque diem; qui in hoc effreni, ac funeſtiſſimo genere non differtur ultra hujus ſtadii finem, aut, quod longiſſimum eſt, non ultra initium ſtadii ſequentis, ſive primum, vel alterum ſuppurationis diem. Tum vero ante appropinquantem interitum univerſa cutis, ſed præſertim faciei, plumbeo, alboque colore fœdata pergamenæ chartæ ſpeciem exhibet, viſu horridam. *Hæc* porro peſſima variolarum ſpecies, quæ vix ſtilum indicato tempori ſuperſtitem (*a*) relinquit, rariſſime obſervatur, & non inepte dici poſſet *eryſipelatodes*.

Hæc ſpecies dici poteſt eryſipelatodes.

(*a*) MORTON. *l. c. p.* 79.

§. CXCV.

Species altera, ſive prioris varietas.

Quod in ſuperiore modo (§. CXCIII. CXCIV.) deſcripta ſpecie toti, univerſæque cuti obvenit, hoc in altera, quam deſcribere inſtituo, ſoli vultui contingit. In hac enim ſola totius faciei cutis æquali, plano, & eryſipelatoſo tumore craſſeſcit, atque atrollitur; dum in artubus, & trunco corporis exanthemata varioloſa ſunt ferme diſcreta, colore tamen, magnitudine, & figura a diſcretis regularibus, & benignis non parum diſcrepantia. Colorem enim habent, qualem morbilli, ſed minus vividum; figuram incertam, & magnitudinem multo minorem. Hinc primo eruptionis die a morbillis non diſtinguuntur variolæ iſtæ, niſi duritie

qua-

quadam renitenti. Secundo, & tertio depressæ; & sessiles adhuc remanent, & vix, aut ne vix quidem acumen proferunt, nec in fastigium elevantur. Interim colore quasi livescunt, non secus, ac in iis sanguis stagnaret, atque immotus consisteret. Primo demum suppurationis die faciei cutis albescere chartæ pergamenæ instar, ut in priore specie, consuevit, morte paullo post subsequente, æque ac in toto corpore variolæ confluxissent (*a*). Hæc species *morbillosa* dici posset; estque æque maligna ac superior, sed frequentior, & magis obvia. Hujus propemodum generis fuerunt variolæ *confluentes anomalæ ann.* 1670. 71. 72. quas Londini sævientes vidit SYDENHAMIUS (*b*). Quia tamen discrimen aliquod inter hasce, atque illas MORTONI intercedit, idcirco harum quoque descriptionem adjiciam. Secundo vel tertio die se primum exserebant *speciè tumoris subrubri, atque uniformis, vultum omnem contegentis, erysipilate quidem densioris; nullo fere visibili pustularum discrimine*. In reliquo corpore sparsim cernebantur quædam latiora spatia innumeris prope pustulis rubris, & acribus in unam coalescentibus conspersa, inter quæ in femoribus potissimum vesiculæ satis conspicuæ, iis quas ignis excitat, persimiles, sero limpido plenæ eminebant. His subinde disruptis, & sero copiose effuso, nigra & veluti sphacelo affecta caro subter apparebat. Quando dirum hocce spectaculum occurrebat; rarum enim erat, & tum solum obvium, cum ferocius epidemica constitutio debacchata est; non diu post ægri mortem obibant. Ceterum die undecimo subrubrum faciei tumorem hic illic primum excipiebat alba pellicula splendens, quæ mox toti vultui obduce-

Morbillosa.

ba-

batur. Ex hac alba pellicula brevi post materia quædam splendescens, in crustas desinens colore saturate rubro concreti sanguinis speciem referente, qui maturescente pustula ad nigrum magis in dies vergebat, donec tandem tota facies, quasi fuligine tincta, atra appareret. In hac pestilitate qui gravius, & ferocius ægrotabant, paucis ab eruptione diebus, ut dixi, interibant. Reliqui non undecimum diem, qui communiter confluentibus malignis extremus est, sed decimum plerumque quartum, aliquando etiam decimum septimum, nisi malo regimine mortem accelerassent, fatalem experiebantur. Quem si effugissent, res in tuto erat. Febris, & symptomata omnia, quæ vel præcedebant, vel comitabantur hanc luem, solito graviora erant, & manifestiora igneæ cujusdam, & causticæ conflagrationis indicia exhibebant. Major quoque solito erat ad ptyalismum proclivitas. Pustulæ vero mole longe minores, sed ita ardentes efferatæque, ut *non facile, ubi primum apparebant, ab erysipelate quis eas discreverit, vel etiam a morbillis*. Crustis demum decidentibus succrescebant furfures diutius hærentes, fœdioraque stigmata cuti inusta relinquentes. Tempore eodem dysenteria epidemice urbem peragrabat. Ab hac interdum variolæ in primis regimine calidiore provocatæ stipabantur, quod notandum erat, ne quis credat proprium variolarum symptoma fuisse.

(*a*) MORTON. *l. c. p.* 80.
(*b*) *Oper. sect.* 3. *cap. VI. p.* 229.

§. CXCVI.

§. CXCVI.

Quæ ſequitur variolarum confluentium ſpecies, maligna item eſt, ſed minus feralis. In hac variolæ confertim erumpunt, parvæ admodum, & quaſi diſcretæ, ſed ubique, non excepta facie, cohærentes, & ſine ordine diſpoſitæ. Hæ quoque, poſtquam eruperint, toto reliquo eruptionis ſtadio, nunquam acuminantur, ſed cutim tantummodo, veluti urticarum ictus, exaſperant. Initio vero tertii ſtadii, ſive ſuppurationis albeſcunt & ipſæ, & ſic confluunt, ut ſpeciem albidæ cujuſdam telæ, præſertim in facie, exhibeant. Hæ quamvis binis prioribus minus pernicioſæ, utpote quæ facilius ſuppurant, atque exſiccantur, egent tamen ptyaliſmo protracto, urinæ copia, atque extremorum diutino tumore, ut in ſalutem terminentur. Sin vero ptyaliſmus, qui a prima mox eruptione incipere ſolet, juſto citius ſiſtatur; aut eum in ſuppuratione ſuppreſſum non ſuppleat uberior urina, aut alvi fluxus, aut ſudor largus, atque univerſalis; aut harum evacuationum quodammodo vices gerat citus, & permanens extremorum artuum tumor; vix quiſquam ad decimum quartum, aut decimum quintum morbi diem vitam (*a*) producit. *Tertiæ ſpecies.*

(*a*) *Id. ib.*

§. CXCVII.

§. CXCVII.

Quarta species; sive variolæ sanguineæ. Quarto loco referam illam variolarum confluentium & malignarum speciem, quas *sanguineas* vocant. Sunt enim vesiculæ sanguine veluti plenæ, quæ modo livescunt, modo maculas lividas conjunctas habent, aut purpureas intervallis liberis interspersas. Tales vero vel jam ab ipso initio apparent, videlicet minuta tubercula atro sanguine plena repræsentantes, iis profecto simillimæ sugillationibus, quas cutis aliqua particula forcipe comprehensa, & vexata relinquit: vel tales processu tantum morbi evadunt, cum nempe variolæ confertim jam natæ, tertio vel quarto ab eruptione die, quo suppurare deberent, nequaquam tum suppuratum eunt, sed lividæ, & subcruentæ fiunt, maculis simul nigris, vidicibus, vel periculis per totum corpus obortis; quæ nihil aliud esse videntur quam parvæ quædam gangrænulæ, plerumque intra unum vel alterum diem sequuturam mortem significantes. Tunc temporis sæpissime sanguis sic diffluit, liquatur, & corrumpitur, ut ex ore, naribus, oculis, vel ex quocunque alio corporis meatu, renibus præsertim, vesica, uterove quam attenuatissimus prorumpat. Atque id quidem non solum in eo, quod dixi, suppurationis stadio, verum etiam in duobus prioribus quandoque (*a*) usuvenit. Variolas hasce *sanguineas* brevi livescentes cum mictu sanguinis copiosissimo semel vidit HAENIUS; quinto morbi die (*b*) jam lethales. Si quis eas *gangrænosas*, & *putridas* vocare malit, præsertim cum livent, & nigras phlyctænas imitantur,

Sanguineæ dicuntur etiam gangrænosæ & putridæ.

tur, jure eum quidem facturum ego putaverim.

(*a*) MEAD. *de Variol. p.* 28. & SYDENH. *Differ. epistol.*
(*b*) *Febr. division. p.* 100.

§. CXCVIII.

Putridæ certe, & malignæ fuerunt variolæ confluentes plerumque cum periculis, interdum cum exanthematis miliaribus, immo etiam non numquam cum utriusque complicatæ, quas grassari vidit magnus HALLERUS anno 1735. *Jam pluribus annis*, ut ipse narrat (*a*), *quieverant variolæ, sparsim paucis molestæ, & benignæ. Annus* 1736. *tota parte priori humidus, pluvius, & adeo aquilonius fuit, ut tota æstate tonitru semel aut bis sit exauditum, raro certe hisce in terris exemplo, & aquarum eluviones passim factæ sint. - - Martio mense prodierunt variolæ discretæ, &, ut in nostra regione plerumque, benignæ. Auctus paullatim ægrotantium numerus, & majo, junio, augusto mense plane insolitus fuit, & pauci omnino homines immunes manserunt, qui prius id tributum naturæ non dependerant. Septembri morbus languere cœpit, & paullatim cessit febri miliariæ. Æstivis mensibus variolæ confluentes frequentes fuerunt, neque raro erumpentibus supervenerunt maculæ nigræ, & in adultis ægris exanthemata miliaria. Plurima ergo funera elata sunt, & gravius ægrotantium pauci evaserunt, iique post longum demum tempus. Gravius, diutiusque* ii laborarunt, solique *maculis nigris infestati* fuerunt, *qui* medicamen-

Descriptio putridarum confluentium Halleri.

tis,

tis, & victu calidioribus *morbum corruperant: Erumpebant maculæ nigræ simul cum confluentibus variolis die morbi quarto, quintove, ab eruptione adeo secundo, tertioque, copiosæ, planæ; ad duas lineas latæ, ex cæruleo nigræ, sæpe atramento nigriores. Eas præcedebant acres dorsi dolores, pleuritica puncta; sanguinis sputum: excipiebant deliria, tussis ferox, & octavo die, nonoque subsidentia pustularum funesta. --- Aderat summa humerum alcalescentiæ, inde fœtor horridus tum pustularum, tum animæ ægrotorum.* Qua ratione vir summus a tam terribili malo suos ægros servaverit, dicemus postea, ubi de variolarum curatione sermo habebitur.

(*a*) *Opus. patholog. p.* 112. *Lausan.* 1755.

§. CXCIX.

Sexta species sive confluentes crystallinæ. Confluentium quoque malignarum species interdum sunt *Cristallinæ*, sive *lymphaticæ*, itemque *siliquosæ*, de quibus supra (§. CLXXXIII.) memoratum est. Sagarius in ferali illa Iglaviensi Variolarum epidemia, quam memoriæ scripto prodidit, *plures confluentes lymphaticas sibi adjacentes* interdum coivisse *in vesicas magnitudine nucis myristicæ, vel Jobis*. His *siliquosas* alii vocant, ipse *bullatas*. *Raro* eas *lympha aquea pellucida, sed plerumque semiopaca candida, aut subopaca gilba, vel pulla* repleri *penitus* vidit, *aut quod sæpius contigit, flaccidas vacuas* invenit. Præterea testatur, se nunquam *bullatas istas* solas per se in ullo ægrotante reperisse, *sed inseminatas verrucosis, herpetosis, purulentis seorsim, vel omnibus simul* (*a*). Concedit tamen, stadia

dia omnia in eis de more fuiſſe longiora, & in primis illud, quod dicunt, ſuppurationis, ſi hoc nomine tamen dignum eſt, cum nulla ſuppuratione terminetur. Ampullæ enim vel a lympha contenta exeſæ, atque arroſæ, vel diſruptæ morbo finem faciunt (*b*). Mirum ſane eſt, quod non nulli ex variolis lymphaticis una cum *ſuppuratoriis* decumbentes, qui *ignavi*, & ſui quaſi *incurii* jacebant ſine febri, ſine ullo faciei tumore, & ſine ullo ferme ptyaliſmo, repente ex latente cauſſa occumbere interdum viſi (*c*) ſunt. Probabile eſt, id ex metaſtaſi humoris varioloſi introverſi eveniſſe.

(*a*) *Diſſert. de Variol. Iglav. p.* 10.
(*b*) *Id. ib. p.* 18.
(*c*) *Id. ib. p.* 21.

§. CC.

Harum ſpecierum ſymptomata in ſecundo ſtadio.

Omnes autem memoratas haſce ſpecies (§. CXCIII. ad CXCIX.) poſt variolarum etiam eruptionem febris continua mali moris cum pulſu debili, & crebro, aut celeri, lingua arida, calore ad tactum non magno, deliriis, comate, pervigilio, ſubſultibus tendinum, aliiſque id genus perniciofis ſymptomatibus per totum ſecundum ſtadium proſequitur: non enim poſt eruptionem, quod jam notavi (§. CXCIV.), ipſa ceſſat; aut remittit, uti in benignis, aut mediam naturam (§. CLXXXIII.) habentibus (*a*). In his æque ac in reliquis confluentibus niti ſolet Natura ſe ab varioloſo veneno, aſſimilatiſque per ipſum humoribus liberare vel ptyaliſmo, vel diarrhœa, vel ſudoribus, vel urinæ profluvio: verum

rum non semper suo fine potitur; nam sæpenumero in inutilem, ac crebrum mingendi conatum omne ejus studium resolvitur, subsequente demum Ischuria letifera.

(a) Morton. *l. c. p.* 81:

§. CCI.

Quando sub benignarum specie sudunt. Quando vero variolarum benignarum (Paragr. CLXXXVI CLXXXVII.) more invadunt, erumpuntque, quod interdum fit, & fallacem quodammodo speciem assumunt; abdita tamen earum malignitas manifestatur ab efferato alvi fluxu, sudore colliquante, deliriis, agrypnia, aliisque malignis symptomatibus, aut peticulis, vesiculisve miliaribus interstitia variolarum occupantibus, quæ, uti jam diximus (§. CLXXX.) secundo saltem ab eruptione die in collo, pectore, brachiisque se exserunt. *Species septima.* *Confluentes mediæ naturæ.* Præterea quemadmodum discretas variolas mediæ inter benignas, & malignas naturæ interdum existere (§. CLXXXII.) supra comprehensum est; sic confluentes ejusmodi quandoque sunt, ut medium inter benignas, & malignas locum teneant. *Species octava.* In his eruptio non adeo cita, & prompta est, & natura ad secundum, aut tertium fere ab incepta eruptione diem dubio pene marte dimicare videtur. Interea febris in eodem quasi statu manet cum vigiliis, delirio; aliisque symptomatibus, quibus in primo jam stadio stipabatur. At post hujusmodi spatium, naturæ vi superante, febris intermittit, vel saltem cum omnibus symptomatibus manifesto remittit; pulsus, calor, atque appetitus ad natura-

ralem prope modum redeunt; verum cum variolosa materies non omnis secreta, atque expulsa sit, partim ex hac caussa, partim ex incipiente suppuratione pustularum in tertio stadio febris invalescit, resurgitque in continentis acutæ speciem, quæ tamen ultimo demum stadio in remittentem, & mitiorem commutatur. Quia vero in secundo stadio non universa variolosa materies ad cutim, ut animadversum supra est, propulsa est, atque adeo febris non omnino cessavit; idcirco recentia quotidie exanthemata variolosa hic illuc erumpunt. Non enim in hac specie uno, eodemque die, ut in discretis, & benignis, pustulæ cunctæ una prodeunt, sed primo faciem & manus, secundo brachia, & truncum, demum crura & pedes pervadunt. Immo interdum, trunco corporis præterito, sola facies, atque artus variolis admodum sequentibus, & fere cohærentibus obruuntur. Aliquando etiam inter pustulas primum ortas aliæ atque aliæ recentes succrescunt, sic ut quæ primo die discretæ, & distinctæ cernebantur. tertio mox die confluant, aut cohæreant, magnitudine, & forma plane incertæ, & variæ, nec probe rotundæ, nec colore vividæ, ut regulares. Sequentibus porro diebus lentius etiam suas bases protendunt, ægriusque acuminantur, quodammodo sessiles, & depressæ, rectuique minus renitentes. Tertio autem eruptionis die, antequam recrudescat febris; supervenit ptyalismus sine ullo tamen, præsertim si æstas sit, oxanthemate in faucibus, & tonsillis, aut ore, quod salivæ fluxum proritet; si contra hiems fuerit, cute nimirum frigore obstricta, minusque patula, exanthemata in illis partibus se quoque produnt, &

Febris secundaria.

Ptyalismus.

frequentem expuitionem, & tuſſim (*a*) concitant.

(*a*) MORTON. *l. c. p.* 82.

§. CCII.

Quandoque in benignas mutantur.

Non nunquam variolæ iſtæ (§. CCI.), quas mediæ naturæ vocant, veneno per eruptionem expulſo, vel certe multum minuto, ſicque ſanguine ab eodem repurgatio, in benignas prorſus vertuntur. Tunc, licet ægrius eruperint, figuram exacte rotundam aſſequuntur, & rubro margine circum cinguntur, & quamquam primo ineuntis ſuppurationis die earum complures hic illic oſtendant in medio foveolas, tertio tamen, aut quarto aſſurgunt, & apicem extollunt. Quinto demum die jam pure repletæ flaveſcunt, & ſiccari incipiunt. Hinc æger ſine ptyaliſmo, ſine febre ſecundaria, ſine extremorum tumore, alias perneceſſario, feliciter (*a*) convaleſcit. At ſi imperfecta varioloſi humoris expulſio contigerit, reliquum per glandulas ſalivales amandare natura tentat. Sed tum ſerius, ſegniuſque ad maturitatem variolæ perveniunt; quo fit, ut maturationis ſtadium incertæ omnino durationis ſit, & modo ad quatuor, ſex, octo, duodecim, modo etiam ad plures dies extendatur. Quo in caſu puſtulæ in medio depreſſæ ubique apparent, neque earum margines rubent; quamquam deinde paullatim eleventur, & exturgeſcant. Remanent nihilominus albidæ, & quaſi dellucidæ, quia non pure, ſed aqua limpida, aut aere replentur, Denique debita jam adeptæ magnitudinem pus aliquod conficiunt, atque ex eo flaveſcunt, juſto

ta-

tamen flaccidiores, & pleræque, in artubus speciatim, confluentes. Ut vero lentissime suppurationem subeunt, sic valde sero exarescunt, & cutim cicatricibus sæpe deturpatam relinquunt (*b*). Ceterum tanta est ptyalismi in confluentibus variolis præstantia, ut quandoque eo omnis variolosus humor excernatur, ægro interim & a febre, & ab alio quocumque malo symptomate libero.

(*a*) *Id. ib. p.* 104.
(*b*) *Idem ibid.*

§. CCIII.

In tertio stadio quæ confluentibus variolis malignis obveniant, jam supra magna ex parte comprehensum est. In primis animadvertendum duximus, variolas, quæ in stadio secundo symptomata maligniora (§. CXCIV.) sibi adsciscunt, & præ ceteris ob universalem cutis rubedinem erysipelatosæ dici possunt, initio tertii, primo videlicet, vel altero suppurationis die mortem (*a*) ut plurimum afferre, ruboremque illum eo tempore in albedinem late diffusam, & prope universalem, visu teterrimam permutari. Nunc addimus quædam de illis, quas *morbillosas* ob magnam sub initium cum morbillis similitudinem appellari posse (§. CXCV.) diximus. Hæ igitur, etsi in pectore, aliisque corporis partibus fere discretis æquales videantur, atque in medio albicent, tamen in *tertio* hocce *stadio* non ambiuntur, circulo rubeunte, ut veræ discretæ, nec elevantur, nisi quam minimum, & interjecta cutis spatia tantum abest ut rubeant, quin potius livent, aut

Quæ in tertio stadio morbillosis variolis accidant.

pallent. Hinc pustulæ sessiles, & depressæ manent. Cuticula vero, quæ in earum summitatibus secedere visa antea est, iterum aridæ squamæ instar cuti agglutinatur. Illud autem fere commune omnium confluentium malignarum est, quod ptyalismus, qui singulas in *secundo stadio*, præsertim in adultis, comitabatur, in hoc *tertio* exiguus omnino est, & cito sine capitis, faucium, aut extremorum tumore cessat. Tunc succedit molesta, frequens, atque ut plurimum irrita mingendi cupiditas. Quod ubi incidit, æger raro miserrimo in hoc statu ad secundum, aut tertium hujusce stadii diem vitam * protrahit.

(*a*) *Id. ib. p.* 102.

* Micturitionem hanc universum ceu signum fatale plerique damnant. At LUDWIGIUS (*Instit. med. clinic.* §. 198.) monet, non semper eam metuendam esse, *dummodo reliqua signa bona sint, in primis si urina non prorsus aquosa, sed quodammodo tincta est, & partem materiæ morbosæ subducat*. Sed tunc micturitio irrita non est, qualem supra reprobavimus.

§. CCIV.

Quæ in quarto stadio eisdem obveniant, quando superantur.

Si quis tamen fortunatior, quod quidem rarissimum est, tamdiu, variolis nunquam maturescentibus, morbum sustineat, ut in *quartum*, sive ultimum *stadium* ingrediatur, quod decem, aut duodecim diebus tunc absolvitur; is febricitat continenter, & vigiliis, delirio, lipothymiis, aliisque pravis symptomatibus, quæ antea jam eum premebant, divexari pergit; donec artis, naturæque auxiliis febris vincatur, die videlicet morbi fortasse decima septima, aut vigesima, sanitasque

tan-

tandem redeat. At si hæmorrhagiæ, quæ plerumque antea supervenire solent, adhuc persistant, fieri non potest, quin citissima mors eum tollat. Alii quasi hectice confecti, & lente consumpti ad tricesimum usque diem trahuntur quidem, sed tandem sphacelo quarumdam partium fere inopinato (a) correpti decedunt. Reliqua, quæ ad *tertium & quartum* stadium in qualibet specie attinet, missa facio; utpote vel jam in singularum recensione satis supra indicata, vel non dissimilia ab iis, quæ in confluentium benignarum historiis (§. CLXXXIX. ad CXCI.) exposita fuere. Hoc unum adjiciam scitu non inutile; in quibusdam epidemicis constitutionibus non modo frequentius genus unum variolarum, quam aliud observari, sed etiam interdum species omnes seorsum vagari; immo etiam sic commisceri, ut simul in eodem quandoque ægro cernantur; discretæ nimirum, cohærentes, verrucosæ, crystallinæ, siliquosæ, morbillosæ, erysipelatosæ, sanguineæ &c. quod SAGARIUS in epidemia Iglaviensi ann. 1776. se vidisse testatur.

Exceptio.

Reliquarum symptomata jam tradita supra.

Additio de quibusdam epidemicis.

(a) MORTON. *l. c. p.* 103.

Symptomata non nulla notatu digniora; discretis & confluentibus variolis communia.

§. CCV.

In præcipuis, & gravioribus symptomatibus, quæ variolis superveniunt, numeratur *Phrenitis*, quam

Phrenitis.

quam adesse dicimus, quando æger caloris impatiens e lecto magna vi prosilit, furit, delirat, & vix ab assidentibus contineri potest. Id in quocumque variolarum stadio accidere observatum est. Pro diverso autem tempore, quo symptoma istud accesserit, variæ etiam caussæ ejus accusari solent. In *apparatu*, aut in *eruptione* ipsa plerumque eam efficit plethora, nimius sanguinis fervor, concitatior ejusdem ex febri motus, inflammatoria diathesis, acritas variolosa cerebrum irritans: in *suppuratione* vehemens, atque ingens pustularum præsertim cum multæ, & frequentes sint, inflammatio, dolor molestissimus, nervorum ataxia, pervigilium; aut puris regressus, & metastasis. Similibus ex caussis oritur non nunquam *coma somnolentum*, aut *lethargus*, somnus scilicet altus, e quo difficulter, & vi tantummodo ægri excitantur, in eumdem mox relapsuri. Plures jam adnotavimus, maculas rubras, aut purpureas, aut lividas, peticulasve variolis internasci, quæ modo primariæ sunt, atque adeo cum variolis conjunctæ, ac complicatæ, modo secundariæ, & variolarum effecta, sive symptomata videntur. Primum accidit potissimum, quando peticulæ epidemice grassantur, aut stationariæ sunt; tunc enim morbi quicunque intercurrentes, aut subsequentes, itemque variolæ, si simul ingruant, aut superveniant, cum morbo peticulari complicantur, aut aliquid ejus naturæ participant. Alterum vero evenit, quando variolæ cum ea sanguinis dyscrasia, quæ ad ecchymoses, vibices, suggillationes, peticulasque gignendas pronior est, copulantur, aut regimine calidiori, medicamentisque alexipharmacis perperam curantur, sic ut sanguis præter modum effervescat, & vehementer

Ejus caussa.

Coma utrumque, & lethargus.

Peticulæ primariæ, & secundariæ.

Caussæ.

in

in minima cutis vasa impellatur. Quod de peticulis dicimus, intelligatur etiam de exanthematibus miliaribus, aliisque affinibus, quæ pariter cum variolis complicari possunt, aut iis, ut symptoma, supervenire. Sed illud sciri etiam debet, quandoque in summis variolarum apicibus, qui in medio sæpe subsidunt, sparsim exiguas maculas nigras acicularum capita non superantes apparere. Hæ quidem vel a necrotica variolosi humoris natura, vel a prava sanguinis diathesi, vel ab inepto regimine proficiscuntur, & pro parvis gangrænulis vere habendæ sunt. Quando a posteriore caussa gignuntur, regimine in opportunis, temperatiusque mutato, niger illarum color paullatim diluitur, deinde in fuscum vertitur, & demum in flavum, qui bonæ & benignæ maturationis proprius est.

Exanthemata miliaria.

Variolarum apices nigri; sive eorum gangrenula unde?

§. CCVI.

Nec rarum est, variolas difficulter, atque imperfecte prodire, aut jam natas repente concidere, deprimi, flaccescere, utroque, ut ajunt, verti. Huic autem malo occasionem porrigit vel languida nimis vitæ vis, vel incauta frigoris susceptio, vel præpostera sanguinis missio, catharsis, aliave quæcunque nimia evacuatio, vel positio corporis erecta diuturnior, vel longior extra lectum mora, vel animi defectio, vel subitus terror, vel tristis nuntius, similesque caussæ, quæ vitales vires minuere, aut dejicere aptæ sunt, vel vascula cutis coarctant, humoresque ad interiora repellunt. Quacunque ex caussa fiat, peri-

Difficilis eruptio, aut natarum depressio.

Caussæ.

Effecta.

culosa, immo lethalia inde symptomata oriuntur; retenta videlicet in interioribus sedibus, aut intro translata variolarum materia. In adultis ex hujusmodi metastasi * sæpe diarrhœa profluit, perniciem non raro afferens. Negari tamen haud licet, interdum variolarum eruptionem a vehementiori sanguinis motu, aut a nimia vasorum plenitudine retardari, & quodammodo intercipi, & præpediri; paratam vero in pustulis materiam a nimio calore sive aeris, sive tempestatis, sive cubiculi, sive lecti, sive regiminis sic attenuari, & dissolvi, ut facillime absorbeatur, atque ad interiora remeet; flaccidis, inanibusque relictis variolis.

Interdum a contraria caussa oritur.

* Pus resortum, & ad cerebrum perductum phrenitidem, convulsiones, soporem, ad pulmones, soffocationem cum pulsu deficiente, aut intermittente tempore præsertim inspirationis; ad oculos, visus exstinctionem, eorumque corruptionem procreat, SAGAR *de Variol. Inglaviens. p.* 20.

§. CCVII.

Ischuria vera, & spuria.

Frequens quoque symptoma est in Variolis quibuscunque, sive discretis, sive confluentibus urinæ suppressio, aut retentio dolorifica. Supprimitur enim vel quod in renibus ejus secretio deficit, vel secreta retinetur, quod vesica, cum in ipsam descenderit, eam excernere nequit, sive id vesicæ resolutione, sive sphincteris spasmo, sive tumore, aut inflammatione cervicis ejus, urethræ, adsitarumque partium, sive meatu, itinereve per mucosam, purulentamque urinam obstru-

Ejus caussa.

ſtructo id fiat. Juvenes in primis in hujuſmodi malum incidunt. Quovis item variolarum tempore ſupervenit quandoque *hæmaturia*, ſive ſanguinis mictus, qui plerumque ſummum vitæ periculum intentat. Ei præcipue obnoxii ſunt adoleſcentes, aut in ætatis flore conſtituti, & vino, fermentatiſque liquoribus infarcti. Hi quoque, ſed rarius, ſanguinem exſpuunt, aut extuſſiunt. Aliis vero uteri, narium, inteſtinorum, & ceterarum partium hæmorrhagiæ ſuperveniunt; quæ omnes ſanguinis evacuationes, quando ab ejus nimia tenuitate, & diſſolutione proficiſcuntur, ut plerumque evenit, quaſi ſemper propinquam mortem præmonſtrant. Cavendum tamen eſt, ne catameniorum eruptio tam in primo ſtadio, quam in ſequentibus continuo vel in non amplius menſtruatis cum vulgo pro malo, pernicioſoque ſigno habeatur; nam ſæpe ſine ulla noxa hujuſmodi evacuatio modum non excedens ſupervenire (*a*) viſa eſt. *Sanguinis ſputum. Hæmorrhagia.*

(*a*) *Journal de Mèd. Janvier.* 1782. *p.* 86.

§. CCVIII.

Quandoque a Variolis non leviter oculi pleǀctuntur. Modo varioloſa materies lympham lacrymalem inficit, atque hinc dolent, rubent, ardent, & lacrymas fundunt; modo palpebræ, vicinæque partes ita intumeſcunt, ut oculi penitus claudantur. Sed hæc ſane leviora videntur. Longe deterius eſt, ſi in ipſo oculi bulbo varioloſæ *Oculorum morbi.*

pu-

pustulæ malo fato germinent: nam tum ophthalmias, dolores, abscessus hypopya, staphylomata, leucomata, cicatrices, sæpe indelebiles inferunt, immo interdum sic totum bulbum corrumpunt, ut oculis ægri orbentur. Nec aures ab iis immunes linquuntur. Si earum interiora materies variolarum obsederit, non desunt otalgiæ, inflammationes sive otites, apostemata, ulcera manantia, surditates, aliaque harum partium pertinacissima incommoda. Sed inter symptomata cuicunque variolarum generi communia non reticendus est vomitus, de quo pluries in earum descriptione mentio facta jam est. Is plerumque a sola febrili commotione in tenellis, sensibilioribusque corporibus, aut a varioloso miasmate nervos paris vagi, ventriculique membranas irritante in primo stadio, sive in apparatu concitatur. Quando ex hac caussa pendet, simul ac extrorsum omne virus pustularum forma prodierit, protinus conquiescere consuevit. Interdum gastrica, aut biliosa saburra, ingestorum depravatio, aut vermes eum fovent. Tunc antecesserunt cacochyliæ caussæ; adest malus oris sapor, linguæ fœditas, ciborum fastidium; bilis, aut corrupti alii humores vomitu prodeunt; vermes aut & ipsi expelluntur, aut suis se signis produnt, uti narium pruritu, sternutamentis, fugacibus alternisque faciei ruboribus, pavoribus in somno, dentium stridore, ventris doloribus, & hujusmodi aliis symptomatibus. Non raro hisce omnibus adjungitur alvi fluxus fœtens, cinereus, viridis, flavus, vitellinus, variegatus. Quando hinc vomitus oriri videtur, facile patet, variolas cum gastrica, & verminosa cacochylia complicari, atque multa anomala, insolitaque symptomata sibi ad-

Aurium noxa. *Vomitus.* *Caussæ.* *Signa cacochyliæ.* *Alvi fluxus.*

adſciſcere, quæ nullo modo varioloſo miaſmati adſcribi debeat.

§. CCIX.

Febres etiam intermittentes quandoque ſe variolis admiſcent, & propriam, peculiaremque curationem exigunt; quod opportune, & recte animadvertit *(a)* MEADIUS. Interdum etiam tuſſis variolis adjungitur, plerumque uti epigenomenon. Nam earum nequaquam propria eſt. Ipſa vero vel in principio, vel in progreſſu, vel in fine accedit. In primo caſu vel catarrhalis eſt, vel ſymptoma peripneumoniæ; in altero a puſtulis laryngem, & fauces obſidentibus gignitur. In tertio demum a varioloſa materie ad pulmones delata. Neque interdum ſternutamenta abſunt: quæ a puſtulis nares internas laceſſentibus potiſſimum excitantur. Illud vero rarum omnino eſſe arbitror, quod a MICHAELE SAGARIO *(b)* obſervatum lego. Is in variolis Iglavienſibus epidemice graſſatis, quarum hiſtoriam typis evulgavit, ſub finem tertii ſtadii, aut ſub initium quarti ſupervenire vidit dolorem oſteocopum omnium artuum, qui duodecim, aut ad ſummum viginti quatuor horas perdurabat. Infantes, quos in primis hoc ſymptoma infeſtavit, ejulabant, contremiſcebant, clamitabant, jactabanturque irrequieti, & moroſiſſimi toto eo tempore. Quo exacto evaneſcebat dolor, ſuccedente artuum ædemate, quod faciei jam collapſæ tumorem excipiebat bono omine. At ubi dolor ultra memoratum tempus producebatur, certum erat proximi obitus in-

Febres intermittentes.

Tuſſis.

Dolor oſteocopus.

indicium. Vidit quoque idem SAGARIUS non nullis pus variolosum adeo causticæ, exedentisque naturæ fuisse; ut fauces, uvula, velum pendulum, palatum, maxillæ, naresque penitus destruerentur, ipsique dentes ex alveolis (c) exciderent. Atque hæc præcipua sunt symptomata, quorum, ubi se in variolis exhibent, peculiaris sane ratio habenda est, ut recte iis medeamur.

(a) *L. c. cap. IV.*
(b) *L. c. p. 19.*
(c) *Ib. p. 20.*

§. CCX.

Symptomatum tria genera:

Postremo restat, ut quædam de symptomatibus ipsis admoneamus. Hæc enim non solum seorsum, & singillatim, ut supra, consideranda sunt, verum etiam conjunctim, & simul sumpta, quo peculiaris totius morbi natura, unde curationis ratio præsertim promovenda est, clarius, distinctiusque internoscatur. Quando enim hæc talia sunt, ut variolas a regulari, miti, benignoque ingenio deflectere ostendant, si probe pendantur, non unius, sed multiplicis generis ea esse deprehenduntur. Potissimum vero ad tria summa genera redigi solent, nimirum vel ad inflammatoria, vel ad nervosa, sive maligna & typhodia, vel ad putrida. Primi generis symptomata plerumque notantur in iis, qui validis, durisque fibris donantur, & multo, densoque sanguine turgent, victuique lauto, atque opiparo vediti sunt. In his variolosa contages magnum, vehementemque mo-

Inflammatoria, nervosa, & putrida.

Symptomata primi generis.

tum

cum febrilem ſuſcitat, quocum pulſus velox, plenus, durus, tenſus; reſpiratio calens & magna, & difficilis, vel parva, brevis & frequens; faciei, oculorumque rubor inſuetus; calor ardens; ſitis ingens; dolor capitis, dorſi, lumborum, atque artuum acutiſſimus; lingua ſicca, & rubra; urinæ valde coloratæ; carotidum, & temporalium arteriarum incitatior, altiorque micatus junguntur. Hinc ſæpe pulmonibus, cerebro, oculis, faucibus, aliiſque partibus non leves impendent inflammationes. Sanguis, qui in his educitur, craſſamento eſt firmo, compacto, valde cohærente, ſeroſæ partis inope, cruſta rubra, aut flava, aut rubro-albida, tenaci, phlogiſtica * obtectus *(a)*.

* Ex *lingua alba*, *ſubſicca*, *tumidula*, *calente*, *papillis eminentibus* diſtincta contendit SAGARIUS prænoſci poſſe cruſtam phlogiſticam in ſanguine educto apparituram. *Variol. Iglav. p.* 46.

(*a*) HUXHAM. *Eſſay ſur la petit. Verol.*

§. CCXI.

Symptomata ſecundi generis.

Contraria his (§. CCX.) ſymptomata omnino ſunt ea, quæ *nervoſa*, ſive *maligna*, & *typhodia* vocavimus, qualia nempe in febribus *lentis nervoſis malignis*, ſive typhis nervoſis aliter dictis ſe exſerunt. Siquidem æger, antequam variolis corripiatur, diu languet; & deinde iis correptus languere multo magis pergit; febris non magna eſt; pulſus debilis, parvus, celer, inæqualis; animus abjectus; color faciei pallidus; aſpectus teter, & triſtis; urina aquea; & cruda; ſitis exigua; calor mitis, & quandoque naturali minor; caput grave, ac facile vertigine affectum,

cum

cum tremore artuum, nausea, vomituritione, ægritudine, comate vigili, subdelirio, & lassitudine universali. In maligniori casu tanta est sensibilitatis, irritabilitatisque depressio, ut nulla ægritudo, nullus vomitus, nulla jactatio ægrum fatiget. Sæpe in hujusmodi statu, & stupore sex, septem; octo, vel novem dies transiguntur. Tandem exanthemata variolosa erumpunt, plerumque mali moris, pallida, cruda, depressa, umbilicata, difficulter prodeuntia; quæ nunquam, ut par esset, maturescunt. Plana enim, flaccida, ferme inania remanent, aut in vesicas, ampullasque humore crudo; aqueo, ichoroso plenas confluunt, donec sub finem, quæ faciem tenent, in crustam horridam, nigram, aut luridam cineream, & cadavericam, apprime adhæsam (*a*) desinunt.

(*a*) HUXHAM. *l.* *c.*

§. CCXII.

Symptomata tertii generis.

Putrida demum symptomata adesse dicimus, cum sanguis ita in variolis liquescit, & dissolvitur, ut pene putrescere videatur. Tunc sane signa inflammatoriæ diatheseos (§. CCX.) absunt, eorumque loco cuncta phænomena putridam humorum tenuitatem, & facilem corruptionem præseferunt. *Nervosa* (§. CCXI.) vero vel omnino deficiunt; vel, si non desint, cum alcalescentiæ, dissolutæque sanguinis compagis symptomatibus conjunguntur. Fœtet vehementer oris halitus, fœtet sudor urina fœtet; pulsus languent, & pressioni vel levissimæ se submittunt, molliterque subsiliunt; peticulæ, ecchymoses, vibices in

cute

cute apparent; hæmorrhagiæ effrenes corpus exhauriunt, vires prosternunt; pustulæ variolosæ nigricant, & gangrænosæ evadunt, & sæpe, simul effloruerunt, sanguineæ videntur, sanguinemque facile fundunt. Id maxime evenit, ubi variolæ exiguæ admodum sunt, & distinctæ cum signis tamen malignitatis, aut calidiori regimine præter modum urgentur, aut in scorbuticam dyscrasiam inciderint. Exempla supra (§. CXCVII. & CXCVIII.) reperies. Caveto autem, ne has confundas cum aquosis, ichorosis, & crystallinis, siliquosisque (§. CXCIX.), quas a vere putridis omnino secerni oportet. Differentiæ igitur istæ a symptomatibus indicatæ (§. CCX. CCXI. CCXII.) animadversionem summam merentur, ne in administrandis remediis turpiter (a) erremus, ut suo loco patebit.

(a) *Id. ib.*

Prognosis.

§. CCXIII.

Signa prognostica vel antecedentia sunt, vel comitantia.

At non satis ex Medico morbos per suas notas cognoscere, aptamque iis curationem adhibere; nam sæpe morbi, etsi perspecta sit eorum natura, quodcunque tamen artis conamen eludunt, atque aspernantur; aut contra ægri, ignoto licet Medicis morbo, vel naturæ solius, vel fortuita artis ope convalescunt. Quo fit, ut ex adverso, vel secundo morbi exitu de medici præstantia judicium ferri nequeat. Non desunt funera vel sapientioribus, nec imperitissimis interdum triumphi. Sed summa veri & sapienti medici laus in

eo

eo verſatur; ut quid ſpei, aut diſcriminis morbus habeat, quo contendat, quem finem aſſecuturus ſit, recte, prudenterque prævideat, ac præſagiat. Quod quidem nemini unquam licuerit, niſi peritiſſimo, exercitatiſſimoque Artifici. In hac igitur Medicinæ parte eum excellere oportet, qui a vulgaribus, ignariſque medicis diſtingui velit. Itaque cum variolæ multiplicis generis ſint, magnitudinemque periculi non unam habeant, neque exitum unum conſequantur, rem non inutilem, neque ſupervacuam fecero, ſi quæcunque longa clinicorum obſervationem comperta habemus ad præſagiendum, in unum coacta, & digeſta oculis cujuſque ſubjiciam. Quia vero ex his alia, quæ futuræ variolæ ſint, edocent; alia præſentium naturas, atque eventus oſtendunt; idcirco ea in *antecedentia*, & in *comitantia* recte tribuuntur. De illis primum dicam, deinde de alteris.

§. CCXIV.

Quærendum primo eſt, qua æger valetudine ante uſus ſit; an bene habuerit, an bono corporis habitu præditus exſtiterit, num commodo, & tranquille vitam duxerit? Tum enim variolas melioris notæ expectari licet, utpote quæ bonam, vel malam corporis humorumque temperiem plerumque ſequuntur. Contra cacochymia, debilitas morbos toleratos ſubſequens, prava victus ratio, mœror, vini abuſus, nimia cibi; carnium in primis, & rerum farinacearum voratio, tumores ſtrumoſi, ſcorbutica, venerea, herpetica, ſcabioſa, phthiſica labes, complicatio ver-

vermium, aliorumque morborum de perniciosa variolarum natura suspicionem injiciunt. Suspicionem inquam; nam ex cachexia, scrophulari morbo, spina ventosa, aliisque mali habitus affectibus certo prædici nequit variolarum futura malignitas; quod in his interdum benignissimæ variolæ observatæ sunt. Hinc HAENIUS (*a*) recte conclusit, inquiens: *mala corporis prædispositio incerta admodum lege vel auget, vel non auget periculum morbi*. Attamen habitus corporis mediocriter pinguis *, cutis mollis, & albida; color nitidus, facies læta, & serena; oculi hilares quidem, sed non nimis vividi, nec scintillantes benignas ut plurimum variolas pollicentur: contra malignas, deterioresque corporis gracilitas, cutis arida, & dura, color fuscus, aspectus gravis, & tristis, oculorum languor, aut rubor, pilorum nigredo, vocis asperitas & raucitas. Hinc ætas variolis opportunior est trima, aut quadrima, aut quæ a quarto anno ad decimum quartum ad summum concluditur, quam nimis tenera, aut provectior, aut quod pejus est, senilis. Magni refert, genus a parentibus ducere, qui benignas variolas habuerint, non plethora laborare, nec corpus hæmorrhagiis exhaustum esse: nam his contraria variolas mali moris prænunciant, quamquam magnis prægressis evacuationibus variolas interdum benigniores supervenire viderit (*b*) MEADIUS. Nec meliores in mulieribus utero gerentibus, puerperis, & inordinate, ut difficulter menstruantibus, aut recens nuptiis expectandæ sunt (*c*) **. Multum etiam ad variolarum benignitatem confert constitutio temporum salubris, & morborum malignorum, aut putridorum non ferax; nam si prægressæ tempe-

Signa quæ benignas pollicentur, & contra.

Constitutiones calidæ, & humidæ, & morbi putridi, exanthematici dominantes malignas variolas reddunt.

ftates, uti funt calidæ & humidæ, corpus impurum reddiderint; atque fanguinem ad corruptionem proclivem fecerint; aut jam morbi exanthematici, maligni, putridi, aut inflammatorii dominentur, tum fieri non poteft, quin variolæ quoque aliquid de eorum malignitate, ac natura fibi arripiant.

(a) *Rat. contin. T. I. Cap. V.*

* Pueri valde pingues, atque obefi, variolis confluentibus correpti vehementer periclitari dicuntur a Cl. VARNIERIO (*Journ. de Medec. T. V. pag.* 352.) quod univerfa pinguedo in pus vertatur, citiffimeque gangræna, & corruptio fuperveniat.

(b) *L. c. cap. IV.*

(c) ROSEN. *des Malad. des enfans p.* 130.

** Omnes utero gerentes, quas vidit VARNERIUS (*l. c.*), variolis correptæ abortum paflæ funt.

§. CCXV.

Sporadicæ beniniores epidemicis. Epidemicæ aliæ benignæ, malignæ aliæ.

Difpicere deinde oportet, variolæ ne fporadicæ, an epidemicæ vagentur? Illæ generatim funt his benigniores. Si epidemice oberrent, in earum benignam, aut perniciofam indolem inquirendum eft. Sunt enim quædam epidemicæ conftitutiones valde benignæ, aliæ contra malignæ, & deteriores. Plerumque in tempeftatibus falubribus mitius ingenium obtinent, præfertim fi parum temporis ab ultima epidemica conftitutione elapfum fuerit; malignius vero, fi jamdiu variolæ filuerint. Initio epidemiæ, aut fub ejus finem variolis corripi præftat, quam in ejus augmento, & ftatu; tempore etiam verno, aut autumnali, quam æftate præfervida, aut hieme algenti *; corpore puro; & ventre a fordibus va-

Mitiores initio, & fine.

cuo,

tuo, quam contra. Epidemicæ enim, ficut morbilli folent, Februario, & Martio menfibus caput efferunt, æftate ferociunt, autumno mitefcunt. Hinc initio, & fine benigniores plerumque funt. Difcretæ plerumque vacant periculo, rite curentur, & malignitatis expertes fuerint. Confluentes, cohærentes, & mixtæ periculi plus habent; in primis malignæ. In univerfum fi figna adfint diathefeos inflammatoriæ (§. CCX.), vires vigeant, & malignitatis notæ deficiant, ut ut vehemens morbus & periculofus fit, levari tamen, & mitigari plurimum eum poffe congrua curandi ratione, fperandum eft. Contra viribus languentibus; ut in variolis nervofa fymptomata habentibus, five malignis (§. CCXI.), aut in putridis; & ad corruptionem vergentibus (§.CCXII.) irritus cedit quicunque artis (*a*) conatus.

Difcretæ plerumque benignæ. Confluentes contra. Inflammatoriæ minus periculofæ malignis, & putridis.

(*) LUDWIGIUS contra opinatur, variolas *æftate & hyeme ut plurimum benigniores* effe, *quam vere; & autumno* (1). Idcirco temporum & epidemiæ conftitutionem infpicere oportet. Nihil enim tam perpetuum in Medicina eft, ut aliter interdum non accidat (1) *Inft. med. Clinic.* §. *CLXXXII.*

(*a*) STORCK *Inftruz. med. pratic. T. I. p.* 278.

§. CCXVI.

Dum fingularum hiftoriam fupra tradidimus, notafque cujus generis proprias enumeravimus, fubinde non prætermifimus eas, quoque attingere; quæ mitiorem, aut graviorem morbi gradum; & profperiorem, aut funeftiorem eventum fignificant. Quare non eft; cur ea omnia, quæ ad hunc locum fpectarent, repetamus; cum quilibet illinc fibi ea comparare poffit. Ibi quæ

Malignarum variæ species, & earum periculum. ex confluentibus perniciosiores sunt, nimirum *erysipelatosæ* (§. CXCIII. CXCIV.), *morbilosæ* (§. CXCV.), *cohærentes* (§. CXCVI.), *sanguineæ*, *gangrænosæ*, & *putridæ* (§. CXCVII. CXCVIII.), *crystallinæ*, sive *lymphaticæ*, & *siliquosæ* (§. CXCIX.), & reliquæ, satis abundeque, ni fallor, eas explicavimus. Quod vero speciatim attinet ad *sanguineas*, hæ multo periculosiores *crystallinis* habentur; *verrucosæ* autem *crystallinis*, ubi vere maligna sint: crystallinæ videlicet, quia nunquam suppurant. Scire tamen convenit, has interdum vel cutanea exspiratione evanescere, vel urinæ copia densiorem earum materiam excerni posse. Atqui *verrucosæ* majus periculum afferre dicuntur, quia nec suppuratione, nec aliis excretionibus solvi queunt. Hinc RHASES (*a*), & MEADIUS (*b*) mortiferas eas declarare non dubitarunt; quod tamen de malignis intelligendum puto.

(*a*) *De Variol. cap. VIII.*
(*b*) *L. c. cap. 3.*

§. CCXVII.

Prognostica cujusque stadii. His generatim præcognitis ad ea transeundum est, quæ speciatim in quolibet variolarum cujusque generis stadio præsagitionum adjuvant scientiam. In primo stadio rarum periculum perhibetur (*a*), nisi a dentitione, vermibus, aut aliis *Primi stadii.* morbis conjunctis impendeat. In eo autem dolor *Signa salutaria.* capitis, & dorsi levis; calor mitis; sitis moderata; pulsus æqualis, parum a naturali recedens; vires validæ; nullus, aut parvus vomitus; respiratio facilis, & lenis; somnus tranquillus, &

re-

reficiens; nulla ægritudo, aut jactatio; appetitus satis bonus, nulla in abdomine molestia mitissimas, benignissimasque variolas (§. CLXIX.) præmonstrant (*b*), ut manifestum plane est. Quo longius ab hoc placidissimo genere discedit morbus, eo gravior. Hinc acuti capitis, & lumborum dolores; sitis ingens; sudores profusi; vomitus creber, & permolestus, jactatio, ægritudo, vigilia, aut sopor, pulsus vehemens, varius, aut quod deterius est, parvus, inæqualis, debilis cum virium prostratione; pedum, & manuum tremores, præsertim quando aut tanguntur, aut moventur; ventris tormina; nausea; ciborum fastidium; respiratio difficilis, anxia, anhelosa gravitatem, malignitatemque (*c*) patefaciunt. Sed maxime animum advertere debemus ad dolores; si qui sunt, in aliqua parte defixos, qui pleuriticum, colicum, ischidiacum, aliumve a variolarum symptomatibus alienum simulant. Nam hi, quod sæpe vidi, non modo variolarum eruptionem ad nonum internum diem usque retardant, verum etiam malignissimas, & pene lethiferas variolas antecedunt. De ciborum vero fastidio, dummodo alia prava symptomata absint, non valde sollicitos nos esse oportet, nam pluries variolæ satis benignæ occurrunt, in quibus ad morbi usque finem sine ullo detrimento vix quidquam cibi præter potum, aut vini tantillum ab ægris capitur. Quod ad febrem attinet, cavendum est, ne prima accessionis species benignior decipiat: sed tota ejus ab exordio ad eruptionem usque pustularum ratio & progressu (*d*) perpendenda est. Pro longiori, aut breviori primi stadii extensione benignior, aut malignior variolarum natura, HOMIO (*e*) asseverante, se habet. Sed id uni-

Signa exitiosa.

Inappetentia interdum innocua.

Febris quomodo considerande.

Brevius aut longius primum stadium quid indicas.

universim nequaquam verum est. In discreto potius genere monitum ejusmodi locum obtinet, Defectum vomitus, & jactationis, & quamdam quietis speciem cum MORTONO supra (§. CXCXIII.) retulimus inter signa variolarum pessimi moris. Verum tum solum eventu hæc comprobantur, cum æger vim morbi non percipit ob summum naturæ languorem, & quasi attonitus jacet, comate oppressus cum pulsu debili, urina tenui, reliquisque pravis, malignisque signis ibidem (§. CXCIII. CXCIV.) memoratis. Ceterum urinæ, quæ colorem habet vini canariensis, optimæ notæ (*f*) censetur, præsertim cum anæoremate, aut hypostasi lævi, alba, copiosâ sine aliis malis signis. In hoc quoque stadio, aut initio sequentis interdum peticulæ, & maculæ purpureæ erumpunt, itemque sanguineus mictus, hæmoptisve accedit mala semper significatione, sed non nunquam adeo exitiosa signa hæc sunt, ut ante eruptionem variolarum, aut ea vix apparente ægri (*g*) intereant. Id in primis evenit in variolis epidemicis anni 1681. in quibus maculæ purpureæ, antequam variolæ prodirent, apparebant, & præmaturam mortem (*h*) afferebant.

Quando vomitus, & jactationis defectus bonus, aut malus:

Urinæ significatio.

Exanthemata, quid?

(*a*) SCHACHT *l. c. cap. XIII. §. VIII.*
(*b*) LOBB. *de la petit. verol. Tom. I. Introd. p. XLIX.* ROSEN. *Malad. des enfans p.* 130.
(*c*) *Idem. l. c.*
(*d*) AZZOGUID. *l. c. p. XIV.*
(*e*) *Loco cit.*
(*f*) LOBB. *l. c.*
(*g*) SYDENH. *Diss. epist. p.* 404.
(*h*) *Idem ibid.*

§. CCXVIII.

§. CCXVIII.

In altero ſtadio pro ſymptomatum varietate varios quoque diſcriminis gradus habent (*a*) Variolæ. Puſtularum eruptio præceps, præmatura, nempe intra ſexaginta horas conſpicua, conferta, minuta, & copioſa, præſertim in facie reprobatur; itemque, ſi ſtatim confluant, aut acriter pruriant, malæ habentur, & contra (*b*). Quo pauciores faciem impetunt, utplurimum eo mitiores eſſe (*c*) conſueverunt. Si incipiente eruptione alvus laxetur, profluatque, malum (*d*), in primis in diſcretis, aut confluentibus adultorum: quamquam hoc minime perpetuum eſt. Interdum enim ejuſmodi alvi fluxu gaſtrica, & bilioſa cacochylia, quæ morbum graviorem redderet, utiliter ſubduci viſa eſt. Quo magis puſtulæ deprimuntur, & quo minus poſt eruptionem febris ſe ſe remittit, eo gravius imminet periculum, & contra. Delirium, quod eruptionem ſubſequitur, terrere (*e*) debet, & multo magis phrenitis quarto poſt excluſas variolas die ſuperveniens, quia perniciem ominatur. Nec delirio remittenti licet confidere, & ſpem inde alere, ſi eadem febris vis (*g*) perſeveret. In hoc ipſo ſtadio inflammatio faucium, difficilis deglutitio, reſpiratio frequens, anxia, intercisa interiores quoque partes varioloſa materia occupari non ſine periculo, ſignificant (*h*), in primis ſi ore hiante, & naribus obſtructis ſpirare æger cogatur. Contra nares, & fauces liberæ, & circa naſum paucæ puſtulæ bonum præſagium (*i*) præbent.

Secundi ſtadii prava ſigna.

Pauca variola in facie, bonum.

Quando alvus laxa non damnanda.

Puſtularum depreſſio, & febris continuatio mala.

Delirium poſt eruptionem peſſimum.

Infida delirii remiſſio.

Præſagia ex faucium & narium ſtatu.

(*a*) SCHACHT. *l. c.* §. *XXI.*
(*b*) ROSEN. *l. c.*
(*c*) HOM. *l. c.*
(*d*) ROSEN. *l. c.*
(*e*) HOM. *l. c.*
(*f*) MEAD. *l. c. cap.* 3.
(*g*) HOM. *l. c.*
(*h*) LOBB. *l. c. p. LIII.*
(*i*) ROSEN. *l. c.*

§. CCIX.

Tertii stadii signa prognostica. Suppuratio bona, aut mala.

Tertii stadii prædictiones ex suppurationis ratione potissimum ducuntur. Optimum, & naturæ legibus consentaneum est suppurationem diebus septimo, octavo, nono, decimo, undecimoque in pustulis faciei; deinde in reliquis partibus duodecimo, & decimo tertio die fieri cum sensu doloris, aut cum magna sensibilitate in locis, ubi pustulæ sitæ sunt; bonumque indicium est, eas turgere, plenas humore tendi, reniti, dolere (*a*). Hinc eo major salutis spes affulget, quo variolæ ad suppurandum paratiores (*b*) existunt, quoque magis earum intervalla rubent, colore videlicet rosis Damascenis (*c*) simili. Contra si pustulæ, aut earum interstitia palleant, aut liveant, aut variolæ rugosæ sint, flaccidæ, & dolore vacuæ, aut in medio subsidant, aut nigricent, aut peticulis ex atro purpureis stipentur, mortem in propinquo esse (*d*) scito. Pus vero album, viscidum, lente flavescens, vesiculas perfecte opplens bene auguratur; male fuscum, tenue, aut præmature flavum, aut nimis paucum. Palpebrarum tumor circa diem octavam, & capitis inflatio circa

nonæ diei initium, atque ad undecimam usque protracta faustum eventum (*e*) promittit.

(*a*) LOOB. *l. c. p. XLIX.* ROSEN. *l. c.*
(*b*) MEAD. *l. c. cap.* 3.
(*c*) SYDENH. MORTON. *l. c.*
(*d*) HOM. *l. c.* ROSEN. *l. c.* SAGAR. *l. c. p.* 20.
(*e*) LOBB. *l. c. p. L.*

§. CCXX.

Facies quoque sua signa habet: hanc æqualiter tumere, ut oculi occludantur, aut vix ullo tumore affici, quod quidem in benignissimis variolis plerumque evenit, bonum. At copiosissimis pustulis obsitam esse, nec tamen inde intumescere, aut sola labia, & palpebras tantum inflari (*a*), malum. Quod si facile detumescente, aut ptyalismo cessante, quod die undecima ut plurimum contigit, non cito primum brachia, & manus, deinde crura, & pedes successive intumescant, pene mortiferum (*b*) est. Collapsus variolarum, nisi ptyalismus, aut alia copiosior excretio opem ferat; itemque ptyalismi defectus in confluentibus adultorum augurium triste dabit; nam ptyalismus summopere necessarius atque utilis est non modo in confluentibus, sed etiam utilitate non caret in discretis, si his, ut interdum accidit, superveniat. Stridor quoque dentium in infantibus, & pueris cum dormientibus, tum vigilantibus, aut convulsio quæcunque alia huic stadio superveniens, jure (*c*) metuenda est. In variolis discretis dies plerumque fatalior esse solet octava; in confluentibus, ut alias diximus, undecima (*d*). Quod ingens vitæ periculum, die un-

Ex facie præsagia.

Signa ex ptyalismo.

Ex stridore dentium.

Dies fatalior qualis?

undecima futurum, omnemque fere medelam spernens multo prius prædici potest ex sola pustularum exiguitate, multitudine & frequentia. Siquidem in multitudine, aut paucitate exanthematum magna ex parte discrimen, aut spes salutis consistere sæpe (e) videtur. Salivæ fluxus ab ipsa eruptione exortus, huc usque perdurans, facilis, liquidus in confluentibus adultorum, aut in puerorum variolis nullus, aut parvus ut salutis spem facit, sic difficilis, viscidus, cito desinens, aut repente suppressus exitium (f) minatur. Sed maximum periculum est tam in discretis, quam in confluentibus variolis a febre suppuratoria. Hæc si vehemens est cum dolore capitis, virium defectu, oculorum rubore, anxietate, jactatione, delirio, pectoris oppressione, atque angustia mortem fere certam (g) intentat. Contra tutissimum est toto hocce stadio parvam, vel nullam febrem esse, somnum tranquillum, respirationem facilem, & (h) æqualem.

Quid variolarum copia, aut paucitas?

Ptyalismi bonæ, aut malæ notæ.

Febris suppuratoria quid periculi habeat:

Ejus absentia cum tranquillo somno, & facili respiratione.

(a) ROSEN. *l. c.*
(b) SYDENH. MORTON. HOM., ROSEN. *l. c.*
(c) SAGAR. *l. c. p.* 55.
(d) SYDENH. *Dissert. epist. p.* 407.
(e) *Id. ib. p.* 404.
(f) MORTON. ROSEN. SCHACHT. *l. c.* §. *XXIX.*
(g) SYDENH. ROSEN. *l. c.* SCHACT.
(h) ROSEN. *l. c. Bona respiratio*, inquit BAGLIVIUS, *in variolis est unum ex optimis signis, licet sint gravia cetera, ut centies observavi. De respirat. in acutis.*

§. CCXXI.

§. CCXXI.

Ut in duobus primis ſtadiis, ſic in tertio alvi fluxus, niſi ex cacochylia gaſtrica fuerit, quod jam ſupra monitum eſt, plerumque ut noxius in diſcretis, & benignis (*a*) damnatur. In confluentibus vero puerorum non modo totum fere morbi curſum comitatur, ut ſuo loco notavimus, verum etiam utilis eſſe conſuevit, ſubtrahendo aliquam exuberantis materiæ varioloſæ portionem. Frigore ſuſcepto ſi ſupprimatur ptyaliſmus, periculoſum. Hoc ipſo tempore dolorem oſteocopum cum magna inquietudine interdum ſupervenientem, ſi viginti quatuor horas non exceſſerit, ſalutarem; ultra vero hunc terminum protenſum, lethiferum jam ſupra (§. CCIX.) ex SAGARIO (*b*) pronunciavimus. Singultum quoque ſub finem hujuſce ſtadii, vel circa initium ſequentis moveri, aut ulcera in ore, & faucibus naſci, haud vacat (*c*) periculo. Funeſti quoque habentur horrores, aut rigores, qui in augmento morbi, aut ſub ipſa febre ſecundaria ægros (*d*) corripiunt.

Tertii ſtadii præſagia. *Alvi fluxus.* *Ptyaliſmi ſuppreſſio.* *Dolor oſteocopus.* *Singultus, & ulcera oris, & faucium.*

(*a*) LOBB. *l. c. p. L.*
(*b*) *L. c. pag.* 19.
(*c*) LOBB. *l. c. p. LIV.*
(*d*) HUXHAM. *de aere, & morb. epid. T. I. pag.* 37.

§. CCXXII.

Calor temperatus non modo in tertio, ſed etiam in quarto ſtadio notis ſalutaribus adnumeratur. Alvus die duodecimo, aut decimo tertio

Quarti ſtadii præſagitiones. *Calor.*

A mo-

moderate fluens, & laxata ita, ut vires non poterat, cum in variolis confluentibus, tum in discretis malignis plurimum morbo levando, solvendoque (*a*) confert. Contra nimius alvi fluxus cum torminibus sine levamine; dejectiones putre, aut sanguine mixtæ; epigastrii tumor, & dolor gangrænam ventriculi, aut intestinorum indicans; aut alvi adstrictio pertinax, item lingua nigra, aphtosa, arida, siticulosa; humidi desiderium, & ejusdem avida suctio periculi magnitudinem, & quidem quam proximi ostendunt. Sed exitiosa fere sunt urinæ paucæ, raræ, pallidæ; inanis micturitio; delirium, convulsiones; & demum arteriarum carotidum, & temporalium micatus crebriores, patentioresque, dum in carpis languent, deficiuntque. His enim non modo phrenitis, verum mors ipsa indicatur. Salutem vero sperare licet, si deglutitio facilis sit, si lingua naturalem modum servet, si nullus interior dolor (*b*) discruciet; si pustularum exsiccatio eodem prope ordine, quem tenuit eruptio, procedat. Pustularum vero exsiccatio vel nulla, vel tarda nimis, itemque repetita crustarum (*c*) repullulatio, non expers sane discriminis est.

Alvi solutio. *Tormina, dejectiones.* *Tumor epigastrii.* *Alvi adstrictio.* *Linguæ status.* *Sitis.* *Urina.* *Micturitio.* *Delirium.* *Convulsio.* *Carotidum vibratio.* *Signa bona ex deglutione facili, lingua naturali &c.* *Exsiccatio pustularum.*

(*a*) LOBB. *l. c. p. LI.* ROSEN. *l. c.*
(*b*) *Id. ib.*
(*c*) *Id. ib.*

§. CCXXIII.

Quædam aliæ observationes circa prognosim.

At supersunt quædam aliæ observationes generaliores, quas scire maxime expedit, ut præsagiorum doctrina cumulatior habeatur. In universum peticulæ, & mictus cruentes, quocunque

sta-

ſtadio acceſſerint, item ſuppreſſa ex toto variolarum eruptio, febriſque ſecundaria, quæ rationem multitudinis puſtularum ſequitur, ſunt aditus præcipui, quibus ad interim (*a*) ducitur. Gravidæ mulieres, ſi variolis prehendantur generatim non modo facile abortiunt, verum etiam cum ob *febrem puerperalem*, quæ ſæpe eas invadit, tum ob hæmorrhagiæ metum graviſſime plerumque vita periclitantur. Hyſtericæ affectiones, ſpaſmi, frigus horrificum, rigorve peſſime (*b*) audiunt. Urinæ emiſſio, aut alvi dejectio inſcio ægrotante; ſudores profuſi, aut viſcidi & frigidi, aut ephidroſis, ſive ſudatiuncula tenuis, aut guttatim exſtillans fere mortis prodromi (*c*) habentur. Tubercula, ſive phymata rubra, crebro ſub finem morbi exterius ſe produnt, membranamque adipoſam occupare conſueverunt. Si ſuppurationem ſubeant, citoque aperiantur, ut plurimum criticæ evacuationis vice funguntur: at non ſuppurantia, aut non opportune, & in tempore aperta alterutrum denotant, videlicet vel deficientis naturæ conatum, vel materiæ purulentæ (*d*) ad interiora regreſſum. His vero tuberculis frequentius obnoxii ſunt illi, qui mictu cruento laborarunt, & ope acidi vitriolici, & veſicantium, ut animadvertit (*e*) MEADIUS, evaſerunt. Sed hi in tumores etiam glandularum non ſuppurantes, & gangrænoſa tonſillarum ulcera incidunt. Ex quo patet, virus varioloſum nulla alia ratione tutius, meliuſque e corpore efferri (*f*), exernique, quam ſuppurationis via, atque adjumento. Non nullos SAGARIUS vidit, qui præter variolas ſuppurare ſolitas *cryſtallinis*, & *verrucoſis* ſimul affecti erant. Hi ſuppurationis tempore ſui quaſi obliti, incuriique jacebant, do-

Peticulæ, mictus cruentus, variolarum ſuppreſſio, febris ſecundaria.

Graviditas.

Urina inſcio ægro reddita.

Sudores.

Phymata.

Quinam phymatis magis obnoxii.

Tumores glandularum, & ulcera tonſillarum.

Obſervatio Sagarii.

donec inopinato quasi e vita excederent ; quod supra (§. CXCIX.) jam ex eodem retulimus. Mirabatur autem, eos neque tum febricitasse; neque unquam facie intumuisse; neque ullum ferme salivæ fluxum expertos fuisse.

(a) SYDENH. *l. c. p.* 413.
(b) LOBB. *l. c. p. LIII.*
(c) *Id. p. LIV.* ROSEN. *l. c.*
(d) *Id. ib.* SAGAR. *l. c. p.* 20.
(e) *l. c. cap.* 2.
(f) *L. c. p.* 21.

Curatio.

§. CCXXIV.

Curatio in apparatu. Absoluta; ut potui, accuratissime variolarum historia, conquisitisque undique illustrium Medicorum observationibus, in quibus prolixitate, & copia maluimus, quam inopi brevitate peccare: nunc, qua ratione earum curatio instituenda sit, exponere aggrediar. Sed primum animadvertendum est, *Quid natura in variolis moliatur.* naturam ut in ceteris exanthematicis morbis, sic quoque in variolis summa ope niti, ut principium illud heterogeneum, quo ipsa instigatur, ad cutim (§. IV.) critice protrudat, seque exiguis phlegmonibus ibi inductis, atque in pus bonæ notæ conversis ab omni noxio humore *Qua ope?* liberet. Id autem etsi non nunquam leni, & ferme insensibili motu moliatur, plerumque tamen febris cujusdam manifestæ concitatione ipsa consequitur: quæ *febris apparatus*, sive *contagii* (§. CLXVII.) appellari solet. Hæc vero quodam gradu, & tempore eget, quo miasma variolosum præparari, extricari, & expelli queat, non secus

ac

ac in fermentationibus usuvenit, ut liquor fermentans heterogeneas, impuras; inutilesque substantias secernat, ac dimittat. At illud miasmatis variolosi proprium videtur; quod non modo quamdam fermentationis veluti speciem exsusci tet, verum etiam fermenti instar plus minus sanos humores in sui naturam transmutet, sibique assimilet. Hinc consequens plane est; ut, si naturæ motus iste neque excedat, neque deficiat, nullo unquam artis auxilio perturbari debeat; sed sini, donec suum opus perficiat, & compleat. Si vero aut torpeat nimis, & præter modum cunctetur inefficax, aut contra vehementius, quam oportet, concitetur, turbasque cieat; tunc eum prudenter, & caute sollicitari, aut cohiberi conveniat *. Sed in primis quam diligentissime curandum est, ut, quoad fieri potest, minima humorum assimilatio a varioloso fermento præstetur; id quod in regimine potissimum diætetico rite instituto pene totum contineri, vix est hodie, qui ultro non fateatur.

Motu quodam simili fermentationi.

Miasma variolosum agit fermenti instar.

Motus naturæ quomodo regendi?

Maxima curæ pars in diætetico regimine.

* Hæc respondet optimis documentis, quæ SYDENHAMIUS de variolis regularibus ann. 1667. 68. 69. scribens (*Oper. sect. 2. cap. 2. p. 159. edit. Patav.*) nobis reliquit, ubi ait indicationes esse, *ut æquabilis ille tenor ebullitionis in sanguine conservetur, qui neque nimis propere separationem nimia sua vi perficiat, neque tamen torpido nimis motu eamdem remoretur, vel non satis idoneam præstet*; 2. *ut abscessuli, postulæve summa cura sustineantur, quo debita tempora percurrentes, tandem contentam in se materiam omnino avehant, ipsæque etiam evanescant.*

§. CCXXVI.

§. CCXXV.

Damna caloris lecti, & cubiculi. Nihil enim magis conferre ad febrim præter modum augendam, humoresque ſanos varioloſo tabo aſſimilandos aſſeritur, quam lecti, & cubiculi nimius calor *(a)*. Hoc ſcilicet ſanguinis æſtus, & fervor, qui in *Variolarum apparatu* motui, & fervori fermentationis valde affinis eſt, ſic excandeſcit, intenditurque, ut cuncti prope humores, amiſſa priore blanda natura, novam, pravam, analogamque varioloſo fermento qualitatem adipiſcantur. Quapropter SYDENHAMIUS *Quamdiu extra lectum manere ægri debeant.* ſuadere paſſim non deſinit, ægros non ante lectulo addicendos eſſe, quam tota variolarum eruptio in conſpectum venerit; id eſt non ante ſextum ab initio morbi diem, ſive ab eruptione incepta tertium, aut quartum. Quin etiam poſt hoſce terminos lecti calorem ita ſuſpectum habet, ut ex eo vigilias, phrenitidem, aliaque periculoſa ſymptomata derivare *(b)* non dubitet. Quamobrem continuo ſubjicit, ægrum poſt ſextum etiam diem extra lectum interdiu, quoad per vires licuerit, detinendum eſſe, præſertim cum puſtularum frequentia, & copia tanta ſit, ut fræno, & moderamine coerceri debeat. Tunc *Exceptiones quædam.* vero non amplius e lecto eximendum, cum acrior puſtularum dolor, aut animi ad deficiendum propenſio decubare, & quieſcere eum cogat. Concedit tamen in variolis diſcretis benignis *(c)*, itemque ubi ſanguinis copia per venam ſectam minuta eſt, minorem eſſe extra lectum manendi neceſſitatem; quandoquidem in his non adeo vehementer effervelcit ſanguis, neque

que tantus est memoratæ assimilationis timor. Excipit quoque casum, in quo ante variolarum eruptionem eclampsia, sive morbus comitialis accesserit; nam tunc lecto tradendum esse ægrum, & cardiacis medicamentis cum paregoricis junctis, in primis laudano liquido ad paucas guttas propinato, & cantharidibus nuchæ impositis variolas ad cutim alliciendas *(d)* jubet. Neque pariter eos e lecto eximendos existimat, qui *ægritudine vehementiori*, *intensiori febre*, *vomitu enormi*, *vertigine*, *artuum dolore*, *quasi rheumatismo* laborarunt, & *similibus contra indicantibus* afficiuntur. His enim, ubi maxime sanguinei, ætateque florentes sunt, quia lecto abstinere non possunt, opem fere nitebatur sanguinis e brachio missione primum, & deinde aliquot post horis emetico; quibus sic eos revelari vidit, ut *quasi sani lectulo abesse* (e) possent.

Quibus extra lectum manere non licet, quodnam aliud auxilium adhibendum.

(a) *Diss. epist. pag.* 406. (b) *Ibid. p.* 403. & *p.* 406. (c) *Ib. p.* 407. (b) *Ibid. p.* 415. & 420. (e) *Ib. p.* 422.

§. CCXXVI.

Non modo assidua in lecto cubatio vitanda est, verum etiam cubiculi calor nimius, & diutina in eodem aere, non renovato, præsertim tempore æstivo, mora. Pernecessarium enim prædicat idem SYDENHAMIUS *(a)* aeris puri, & recentis accessum. Nec ab eo dissentit MEADIUS (b), ubi aeris puri, novi, & subfrigidi laudes; calidi vero, clausi, halitibusque infecti noxas commemorat, utpote qui respirationem anxiam, & difficilem reddit, febrim, & pustularum nu-

Noxa calidi cubiculi, & aeris non renovati?

merum adauget, unde inflammationes, & gangrænæ postremo insequuntur. Confirmantur hæc omnia a fidissimo SYDENHAMII sectatore, & clinico expertissimo ANTONIO HAENIO (*c*), qui non cessat summis celebrare laudibus crebram aeris renovationem, & diligentem lecti mutationem, stragulorumque, & cubiculi ventilationem. Nihil enim præstantius se nosse affirmat, & cum eo affirmant omnes fere nuperi scriptores, in primis ii, qui inoculationis utilitatem experti sunt, ad, variolarum malignitatem cum præcavendam, tum inhibendam, quam longiorem extra lectum interdiu moram, lecti, indumentorumque munditiem, animi hilaritatem, oblectationem, jocos, musicos concentus, & præ ceteri lenem in aere libero (*d*) deambulationem. Deambulationis vero hujusce saluberrimos, indubiosque effectus a nemine satis mente concipi posse dicunt, nisi ab eo, qui ejus periculum (*e*) fecerit. Asseverant enim, languentes, anxios, immani æstu, & febri prope conflagrantes, statim ac in aerem apertum transferuntur, & manibus assistentium suffulti ad deambulandum leniter impelluntur, brevissimo temporis spatio recreari, alacres fieri, vires resumere, spiritum liberius ducere, exhilarari, & sensim sine ullius subsidio huc illuc vagari; febrimque quam plurimum defervescere, pulsu arteriarum citissime ad pacatiorem rhythmum (*f*) restitutio.

Nihil utilius aeris aperti, & renovati usu, hilaritate, musicæ, deambulatione &c.

Effecta aeris aperti.

(*a*) *L. c. p.* 407. (*b*) *De variol. c.* 3.
(*c*) *Rat. contin.* T. *I. cap. V.* §. *VII. n.* 4.
(*d*) *Id. ib. num.* 9. (*e*) STORCK. *Instruz. med. pratic.* *T. I. p.* 371. *Id. ib.*

§. CCXXVII.

§. CCXXVII.

Neque mirum cuiquam videatur, tot emolumenta a puriore, liberioreque aere permanare; quandoquidem nemini in hac physices, ac physiologiæ luce ignotum esse potest, puri & novis earis accessu non modo calentem, atque effluviis refertam ægrotantis atmosphæram, quæ respirationi non minus, quam exspirationi insensibili fere inepta reddita est, procul ab ejus corpore dispergi, calorem paullatim contemperari, & minui; pulmones facilius ad ducendum spiritum dilatari, & sanguinis fervorem, & quasi dixerim fermentationis speciem, qua ebullit, effervescitque, compesci: verum etiam utramque insensibilem exspirationem, cutaneam videlicet, & pulmonarem promoveri, extrorsum quodammodo allici, attrahique lege affinitatis, & chymicæ cujusdam solutionis, quam præstat aer purus & recens, sicque variolosi miasmatis fortasse partem quod sane magni refert, insensibili exhalatione efferri, ac disperdi. Quæ omnia tanto in pretio habentur a magnis viris, ut inanem timorem eorum, qui ab aere libero, & aperto variolarum eruptionem impediri, aut earumdem retrocessum induci credunt, fidenter aspernentur, ac derideant, constanti, & diutina, ut ipsis videtur, experientia convicti, variolas in ejusmodi aere facilius, certius, tutius, ac magis regulariter (a) ad cutem prodire solitas esse. Si quis tamen objiciat, ab ejusmodi regimine interdum pustularum eruptionem retardari visam, quod negari omnino nequit, &

Qua ratione aer recens tam bonos effectus præstet.

Variolæ in aere aperto facilius prodeunt.

Si tamen interdum eruptio retardetur, non valde id nocet.

hoc minus periculi pendere asseverat SYDENHAMIUS, quam ex illa humorum depravatione, quæ regimen contrarium subsequitur, quæque in caussa est, ut die porro undecima ob innumeras variolas suppurationem subeuntes exorta vehementior febris ægrotantem occidat (*b*).

(*a*) STORCK. *l. c. p.* 272. 273.
(*b*) *L. c. p.* 413.

§. CCXXVIII.

Cuncta igitur hæc, quæ de recta lecti, cubiculi, aerisque procuratione, & de aura liberiore captanda, ac de ambulationibus, aliisque animi oblectamentis interdiu, assidueque adhibendis ex magnorum virorum sententia, & præceptionibus hactenus (§. CCXXV. ad §. CCXXVII.) exposuimus, semper præ oculis ita habenda sunt profecto, ut nunquam nobis e memoria excidant, utpote & rationi consona, & multorum firmata experimentis. Nolim tamen quis credat, hoc regiminis genus indiscriminatim, & sine ulla limitatione, & quovis anni tempore observandum esse, aut, quia universim in variolis insititiis, & artificialibus felicissime cedit, pari semper eventu in naturalibus, sive spontaneis esse cessurum. Non leve enim inter utrasque discrimen interecedere videtur, quo maxime fit, ut non eadem omnino regiminis, & curationis ratio semper eis accommodari queat. Namque exigua admodum puris variolosi, & quidem benignioris, meliorisque notæ particula ad insititias procreandas adhibetur; quod sane plurimum interest. Loco

Præcepta tradita limitantur.

Discrimen inter variolas insititias, & naturales.

œo etiam tutiſſimo, atque a vitalibus, interioribuſque ſedibus valde diſſito, quaſi pedetentim contagioſum miaſma inſeritur. Corpus, quoad fieri poteſt, ſaniſſimum, ætas magis propitia, anni tempus temperatiſſimum, vernum videlicet, aut autumnale ad inoculationem ſeliguntur. Quas ob res non ſolum febris, quæ a *contagio*, ſive *apparatu* nomen habet, mitiſſima eſſe conſuevit; verum vires etiam, appetitus, & reliquæ functiones modice læduntur; variolæ ut plurimum numero paucæ, diſcretæ, & benignæ erumpunt, ac demum placidiſſime cetera morbi ſtadia tranſiguntur. Non ideo mirandum nobis eſt, ſi in aere libero verſari, & deambulare ſine moleſtia, atque a lecto interdiu abſtinere, & vigilare ſine detrimento inoculari tum poſſint. Contra in variolis nauralibus major plerumque varioloſi contagii vis corpus ingreditur, humores inficit, ac depravat. Ore, naribuſque potiſſimum recipitur, atque adeo caput, cerebrum, pulmones, & ventriculis, viſcera certe nobiliſſima præcipue afficiuntur. Hinc gravior functionum omnium labefactatio. Præterea omnes cujuſcunque valetudinis, habitus, ætatis ſine delectu morbo ſubjiciuntur. Quolibet item tempore, etiam minus ſalubri, uti æſtivo, & fervido, aut hiemali, & perfrigido, aut ob alios pernicioſos morbos graſſantes, maligni oremque aliquam epidemicam conſtitutionem inopportuno hujuſmodi peſtilitate corripiuntur. Quapropter & febris, quæ inde ſequitur, ſæpe vehementior, & graviora ſymptomata, & major virium defectio, ut ægri nec ſtare extra lectum & multo minus incedere, & gradi ſine animi deliquio poſſit, præſertim ſi malignæ, & confluentes: variolæ futuræ ſint, & peſſima

Hinc curatio diversa. cum peticulis, aut exanthematis miliaribus complicatio, aliaque ejusmodi non raro faciunt, ut non modo naturales ab insititiis longe differant, sed etiam aliam cum regiminis, tum curationis rationem exposcant.

§. CCXXIX.

Quæ diligenter attendi debeant, ut regimen rite instituatur. Qua & valetudinis statum, & ætatem, & anni tempus, & morborum vagantium constitutionem, & contagii quantitatem, magnitudinemque, & vitalem virtutem sedulo considerari, expendique oportet, & pro singulorum ratione quod magis conveniat, consilium capi. Tuto, exempli caussa, quædam possunt æstate fieri, quæ hieme non sine periculo tentantur; commodeque id ferri a bene valente, aut juvene, aut viro robusto, quod imbecillum, aut infantem, aut tenerum feminæ corpus, ut scite admonet MEADIUS, everteret. Sed paullo distinctius rem, prout ego quidem sentio, proponam. *Quid hieme, quid æstate præstet.* In universum biemale frigus accommodatis, cautisque præsidiis temperandum est, ne corrugata, contractaque cutis variolosæ materiæ appulsuræ enixe obnitatur, aut jam appulsam improvide repellat; itemque ne febrilis motus, quo natura utitur ad eam secernendam, excernendamque, ita sufflaminetur, supprimaturve, ut irritus, atque inanis fiat. Opportunum igitur quandoque erit aures præbere MORTONO, & MEADIO jubentibus, ægros primis ante eruptionem diebus lecto concredendos esse, ut leni tempore cutis universa laxetur. Quod etiam fieri expediet, ubi aut ætate, aut habitu, aut vitæ ge-

genere, aut morbo densata cutis nimium obriguerit. Nimius vero calor æstivus levibus indumentis, atque aura frigidiore, aut mora aliqua extra lectum temperetur; eademque providentia curabitur, ut ardentior febris, si modum excesserit, intra justos limites redigatur. Æque temerarium est tempore hiberno, aut tempestate algenti perfrigefacere ægrotantes, aut eorum languidam vitalitatem restinguere, * quam æstate eos præpostere torrere, & flammæ quasi oleum adjicere.

* Quæ scripsit C. LORRYUS in *Commentario* morborum, qui Parisiis anno 1777. regnarunt, adeo ad rem mihi facere videntur, ut me continere non possim, quin ea e Gallico in Latinum idioma versa huc transferam: „ Omnino, mihi persuadeo, in re adeo „ gravi, uti est vita hominum, unumquemque eo- „ rum, qui nostram artem necessariis cognitionibus, „ ac debita probitate profitentur, serio veri studium „ sequi. Sed quis ab entusiasmo temperare possit? „ Timeo equidem, ne aliquid ejus irrepserit in va- „ riolarum curationem. Antiqui præter modum car- „ diacis, & alexipharmacis insliterunt. Non labo- „ rabo, ut refellam systema jure jam proscriptum. „ BALLONIUS, FERNELLUS, & SANCTUSMARTIUS „ ipse, quin esset medicus, in suo poemate de PÆ- „ DOTROPHIA, declamarunt contra hujusmodi abu- „ sum, & disseruerunt de vena vel in media vario- „ larum eruptione incidenda. Proxime elapso sæcu- „ lo SYDENHAM. regulas sancivit certissimas, quibus „ medeamur variolis. FREINDIUS, & MEADIUS, „ qui antiquissimam medendi rationem a RHASI com- „ mendatam restituerunt, itemque HELVETIUS, SI- „ DOBRIUS, & HEQUETUS ostenderunt, quanti fa- „ cienda sit aeris frigidi introductio, lecti, & ve- „ stimentorum munditics, usus que potionum refrige- „ rantium in morbo hoc, qui in omnibus suis sta- „ diis vere inflammatorius est. Verum ab aliquo jam

„ tempore nonne medici abusi sunt hisce dogmatibus, ægros exponendo frigori immoderato glacialis atmosphæræ, & non ne possibili ad interiora variolarum repulsioni anteposuerunt falsam cutis præservandæ sedulitatem, & persuasionem? Tumor faciei, & manuum non ne postulat certum teporem, & harum partium dispositionem quamdam ad evaporationem, blandumque sudorem? Expiratio ista, quæ certe in atmosphæra glaciali vix obtineri potest, impedita, per lentas, & pravas successiones nonne modo ad pectus, modo ad articulos, modo ad oculos transfertur? In convalescentibus, tempore nimirum, quo tota humorum massa purificari consuevit, nonne regimen diutissime tam quod ad diætam, quam ad atmosphæram summam in autumno variationem observandum esset? Sed &c. " *Histor. de la Societ. Royal. de Medecin. T. 3. p. 11.*

§. CCXXX.

Media via tenenda. Media igitur via tutissimus ibis, videlicet si neque calore, neque vestimentis ægros suffocaveris, neque frigore, aut nuditate sic afflixeris, ut cutanea vasa prope occludantur, aut necessarii naturæ motus penitus intercidant. *Calor auctus quando prosit.* Vidi multoties algida tempestate tardam, cunctantemque variolarum eruptionem, pustulasque sessiles, aut umbilicatas, ægro se attollentes, quas feliciter explicavit, erexitque lecti, cubiculi calor moderate, prudenterque auctus. *Quando aeris liberi accessus noceat.* Nec caruit semper periculo, vel in ipsa æstate, aeris accessus, temere, aut improvide admissus, præsertim cum variolæ suppurarent, aut accrescerent. Metastases ex hac sola caussa, in discreto etiam, & benigno genere, celeriter lethiferas interdum demirati sumus. Funesta ejusmodi exempla nullibi frequentius vide-

se

re est; quam in plebejorum filiis, quibus res domi angustior est. Hi ut plurimum in conclavibus minus spatiosis quidem, sed male ab externis injuriis defensis, & fere undique aeri, vento, & frigori perviis degunt, vixque habent, quo se in lectulis contegant, aut in atriis apertis; aut ante domunculas sub dio versantur, aut huc illuc per publicas vias circumferuntur. Proh quantam stragem in his edunt variolæ! Itaque, quando, & quantum præcepta supra exposita usum habeant, quando deferendus lectus sit, quando cubiculum ventilandum, quando in aerem apertum prodire liceat, prudentissimi, & sagacissimi Medici omnino est decernere. Generatim lecti, & cubiculi calor modum non excedat, potiusque ad frigidiusculum inclinet, præsertim quando æstas est, aut febris vehementius exardet, & pustulæ multæ, & quasi furentes prorumpunt. Tumque si nimia siccitas calori aeris juncta sit, magno quoque usui erit cubiculi pavimentum aqua frigida aspergere, & vegetabilia virentia in eodem collocare, quæ putrida, & phlogistica effluvia absorbere, sicque aerem purificare dicuntur. In aere vero liberiore & puro admittendo, quoniam cubiculum ab impuris, phlogisticis, putribusque halitibus repurgari subinde convenit, temperamentum aliquod adhibendum est, ne subitum frigus, aut ventus, humiditas exspirationi adversa irrumpat, & variolas emicare vetet, aut jam præsentes reprimat. HAENIUS ipse, si quis alius aeris renovandi, & refrigerandi laudator amplissimus, summa cautione opus esse fatetur. Vult enim, ut dum ventillandum cubiculum est, æger in proximum aliud bene clausum se recipiat, quo tutius fenestræ, & valvæ aperiri possint, quin ipse aer frigoris incle-

Cautiones, & præcepta utiliora.

Haenii monita.

clementia, aut novi aeris afflatu offendatur. Addit etiam, grabatum quo cubare solet, ita locandum esse, ut fenestra, aut janua aperta ad aeris renovationem, eum nequaquam directe (a) feriat.

(a) *Rat. contin. T. I. cap. V. 9. VII. n. 4.*

§. CCXXXI.

Victus ratio qualis? Diætetices vero (§. CCXXIV.) cum pars non infima sit ipsa victus ratio, de hac quoque aliquid dicere oportet, ut quænam variolis opportunior existimetur, facile cognoscatur. *In Lactentibus.* Infantibus adhuc lactentibus non alio alimenti genere opus est, quam consueta lactis functione. Ad summum si vehementer sitiant, & caleant, ne nimia se lactis copia repleant, concedi iis potest aquæ potus frustulo panis triticei tosti infuso temperatæ, aut ex hordeo, aut oryza, aut gramine decoctæ; aut etiam purissimæ, qua non solum sitis extinguatur, verum humores etiam omnes diluantur, & refrigerentur. *In nutricibus.* Nutricibus vero imperandum est, ut a vino, a nimio carnium usu, a pinguibus, acribus, salitis, aromaticis, aliisque calefacientibus abstineant, & cibis vescantur blandis magnam partem vegetabilibus, non valde jurulentis, ovis recentibus, piscibus fluviatilibus tenerioris texturæ; & potui plurimo, temperatissimo, & diluenti indulgeant. Præ primis autem animi tranquillitati, hilaritatique, quoad possunt, impense dare operam debent.

§. CCXXXII.

§. CCXXXII.

Pueris vero, adolescentibus, atque adultioribus, si tamen cibum appetant, (nam interdum ab eo summopere abhorrent, ut nihil per aliquot dies sumant) alimenta dentur tenuissima, humectantia, &, ut vulgo vocantur, refrigerantia; cujusmodi sunt cremores hordei, aut oryzæ liquidiores, decoctum panis albi, fructus dulces, vel subacidi, uti pruna, cerasa, fraga, pyria, poma præsertim cocta, & sacchAro condita, & similia, quibus etiam alvus blande leniter, quod primis potissimum diebus maxime conducit. Quod si ab his quoque abhorreant, aliquid identidem juris tenuioris ex ranis, aut ex pulli, vitulique carnibus largiri sine ulla noxa licebit. Novi quosdam omne alimenti genus sine ullo detrimento ad perfectam usque variolarum inclinationem respuisse præter quædam panis frustula vino dilutiori intincta, & subinde vorata: quod in primis usui esse potest in summa nausea, & vomituritione perpetua, viriumque languore magno. Ceterum potui opportuna sunt aqua cum succo mali medici, citrei, aut aurantii, pauco edulcata saccharo; decocta pomorum; emulsa tenuiora ex amygdalis dulcibus, aut seminibus melonum; serum lactis defœcatissimum, atque alia hujusmodi, æstate naturaliter frigida, hieme vero tepentia, aut certe egelida.

In pueris, juventibus, adultisque.

§. CCXXIII.

Curatio chirurgica, & pharmaceutica in primo variolarum stadio.

Quod ad diæteticum regimen, hactenus satis. Reliquum curationis, quod ex fonte chirurgico, & pharmaceutico promi solet, ordinatim modo persequar, singula, quæ cuique variolarum stadio, generi, & symptomatibus administrari debeant, diligentissime, ut par est, enumerans, atque ad æquam lancem expendens. Itaque in primo variolarum stadio si mitissimus morbus sit, ut in benignissimo, & discreto genere (§. CLXIX. & seq.) est, ubi nimirum vel nulla, vel exigua febris cum eo conjungitur, vel ejusmodi ea est, ut pulsus moderatus, atque æqualis, calor mitis, respiratio facilis, & lenis, caput liberum, mens integra, & reliqua symptomata pacatiora non modo plenam variolosæ materiæ separationem, verum etiam pustularum debito tempore suppurationem, exsiccationemque sperandam esse significent; totum negotium Naturæ relinqui oportet, & solo diætetico regimine, blandisque diluentibus eidem recte operanti succurrere satis est. Ad summum si alvus adstrictior fuerit, enemate aliquo emollienti laxari poterit, ut a sordibus, quæ retentæ molestiam parerent, intestina mature liberentur.

In mitissimo genere nihil movendum.

Naturæ quomodo obsecundandum.

§. CCXXIV.

Quando sanguis mitti debeat.

Verum si æger plethoricus vere sit, febris vehementior, pulsus magnus, plenus, & durus, aut ob vasorum plenitudinem nimiam obscurus, & suppressus, calor ingens, cutis arida, respiratio anxia, facies rubra, capitis dolor acerbus, aut

ejus

ejus stupor insolitus, aut sopor comatosus, aut delirium, & cetera respondeant, ut in morbo inflammatorio (§. CCX.), & praeterea constitutio aeris, morborumque antecedens, & comitans diathesim inflammatoriam ostenderit, tunc sanguinis missio necessaria est. Juvenibus, adultis, atque aetate florentibus non raro evenit, ut ob febris vehementioris, symptomatumque continuationem bis, vel ter * detrahi sanguis debeat. Id autem in quovis alio etiam morbi stadio fieri licet, si quod grave symptoma sanguinis missionem indicet, & vires eam ferre *(a)* possint. Neque timendum est, dummodo debita virium ratio habeatur, ne per sanguinis detractionem futura variolarum eruptio impediatur; nam vasorum nimia plenitudine ablata, aut laxata sanguinis compage, a quibus interdum eruptio retardatur, plerumque facilior redditur variolosae materiae separatio, atque ad cutim expulsio; immo multa mala, quae procedente morbo supervenirent, uti phrenitis, convulsiones, peripneumoniae, sic provide avertuntur. Infantibus tenerimis raro accidit, ut sanguinis missione egeant. Si quando tamen plethora, convulsiones, aut alia symptomata, praesertim inflammatoria in his quoque eam postulent, nec ex venis jugularibus, aut brachii, aut manuum sanguis educi potuit, hirudines temporibus, vel pene aures applicitae venae sectionem quodammodo supplent. Non vero sine consideratione, atque examine pro uno, vel altero signo indicante phlebotomiam, protinus ad eam properandum est, nisi constans, & vehemens persistat, aut ejus generis sit, quod nullum dubitandi locum de sanguine mittendo relinquat. Interdum enim omitti haec potest, aut differri sine ullo noxae metu; immo se-

Infantes raro egent sanguinis missione.

Quomodo omitti S. M. possit.

febris, calor, anxietas; delirium sæpe visa sunt solo medicamentorum diluentium, attenuantiumque antiphlogisticorum, atque aeris puri, & liberi usu; & indumentorum imminutione (*b*) mitigari.

(*)Non possum hic prætermittere animadversionem in Cl. ARCHIBALDUM PITCARNIUM, qui inter *opuscula medica* cap. de Variolis (Vid. *Ejus elem. Medicin. Physic. Mathem. Ed. Ven. ann.* 1773. *p.* 174.) non timet in primo stadio variolarum *febricitantibus* jubere *sanguinem mitti; quamdiu febricitant; &, si variolæ eruperint, adhuc mitti; donec febris cessaverit.* Nemo enim non videt, quantum ejusmodi præceptum universim, & absolute traditum a vera, rectaque medendi ratione tirones abducere possit. Caveant igitur a sanguinis missione instituenda; aut iteranda, nisi vera indicantia præsto sint; & quidem urgeant; neque ea abutantur quousque febris cesset, nam prius æger vitam amittet, quam febris desinat. Neque adeo formidanda febris est, si intra mediocritatis limites consistat; quia ejus ope, ut supra ostensam est, natura variolosam materiam ad cutim propellit, seque ab eadem provide liberat. Quam ob rem non facile etiam SIDOBRIO parendum est; qui in primo itidem stadio sanguinis missionem sine limitatione ulla commedat, eamque iterandam bis, ter, quater, quinquies; immo sexies, & octies pro symptomatum ingruentium ratione, viriumque & ætatis modo præcipit. *De variol.* §. *XXVIII.* Namque rarissime tanta sanguinis profusio ferri potest, aut vix unquam necessaria est. Sapienter & recte de sanguinis missione in variolis sic scripsit TISSOTIUS: *in miti morbo inutilis; in mitissimo, aut maligno noxia; in gravi repetenda* initio, donec ex pulsu, laxitate cutis, & remissione symptomatum phlogosim imminutam noscas. *Ep. v. arg. p.* 38.

(*a*) MEAD. *l. c. cap.* 3.

(*b*) STORCK. *l. c. p.* 271.

§. CCXXXV.

§. CCXXXV.

Post sanguinis missionem, ubi ea opus fuerit, si febris, & symptomata inflammatoria nihilominus perseverent, antiphlogisticis remediis utendum est, speciatim potu diluente, attenuante, & compescente, uti decocto hordei, cui nitrum, oxymel, aut subacidi vegetabilium succi additi sint; donec febris & symptomata remittant (*a*); nec alienum est interdum in summo humorum fervore, & præter modum furente cordis, atque arteriarum irritabilitate, potui aliquid spiritus vitrioli, aut nitri adjicere ad gratam aciditatem. Animadversum quandoque est, vires quæ a principio validiores, concitatioresque apparuerant, sub horum remediorum adhibitione, vel etiam sponte, illico, & repente corruere, vix suffecturas reliquo morbi cursui; tunc omissis refrigerantibus, & compescentibus, mox ad excitantia; & leniter cardiaca confugere oportet; hisque tamdiu insistere, donec vires satis erectæ admoneant, deserenda ea esse. Dum hæc aguntur; negligi haud debent præcepta, quæ supra de mora extra lectum, & de aeris liberioris usura tradita (*b*) fuerunt. Neque aliter in quovis alio stadio, si hujusmodi virium lapsus incidat, se gerere debet Medicus.

Diluentia antiphlogistica.

Acida mineralia.

Quando cardiaca substituenda sunt.

(*a*) STORCK. *l. c. p.* 270.
(*b*) *Id. ib. pag.* 279. 280.

§. CCXXXVI.

Ubi purgare opportunum sit. Miſſo, aut omiſſo, prout res popoſcerit, ſanguine; præſcriptiſque opportunis ſecundum indicationes internis medicamentis, decernendum remanet, utrum purgari ægrum expediat. Si ex antecedenti victus ratione, aut ex ſignis bilis, aut pituitæ in primis viis exuberantis, quæ pluries alibi, ſed ſpeciatim capite de *Febre gaſtrica acuta* (*Vol. II.* §. *CCCLXXIII.*) retulimus, conjici poſſit, ventriculum, aut inteſtina ſordibus crudis, corruptis, bilioſis, aut mucoſis ſcatere, nemo dubitat, quin eæ vel vomitu, vel alvi ductione, prout facilius, promptius, opportuniuſque videbitur (*Vol. II.* §. *CCCXCI. CCCXCII.*) expellendæ (*a*) ſint. Interdum conſtitutio ipſa epidemica, ad quam ſemper attente reſpiciendum eſt, aut miaſmatis varioloſi in ventriculum ingreſſi copia, & moleſta ibidem retentio, quæ ſola nauſeas, & vomituritiones pene inanes ciere apta eſt, expoſtulant, ut vomitu aliquanto validiori primæ viæ excutiantur, quemadmodum utiliſſime non nunquam factum eſſe perhibent Clinicorum quam plurimi; & ſpeciatim in illa conſtitutione epidemica, quam ſupra ex HALLERO (§. CXCVIII.) memoravimus. Vomitum enim adjuvit Vir clariſſimus emeticus ſic, ut *octies ad minimum larga emeſis ſequeretur*; obſervaverat enim *quoties vomitus*, qui *fere perpetuum ſymptoma* erat, ſupprimeretur, funeſtiorem eventum ſubſequutum fuiſſe (*b*). Quod ſi emetica aliunde vetita aut ſuſpecta videantur, tutiſſimum tunc plane eſt, ſaburram gaſtricam miti ali-

Quando Emeſis, quando catharſis magis conveniat.

aliquo eccoprotico, uti manna, ſyrupo, ejuſdem, vel cichorei cum Rhabarbaro, aut florum perſici, aut ſale quodam medio leniter dejicere, aut clyſteribus, qui innocui fere ſunt, evocare. Leniter, inquam; nam omnis immodica ventris turbatio vitari hic debet. Sed ſive emeſis, ſive catharſis in uſum veniat, alterutra ſemper ante variolarum apparitionem (c) tentanda plane eſt *. Ab utraque tamen temperandum eſt, ſi vomituritio, nauſea, & dolor cardialgicus, aut colicus non a ſaburra gaſtrica, nec a verminoſa affectione, cujus ſigna ſupra (§. CCVIII.) tetigimus, nec a contagioſis miaſmatis copia ventriculum ingreſſi & vellicantis, ſed a ſola febrili commotione, aut a nervoſa ataxia (§. CCVIII.) ut in tenellis, ſenſibilioribuſque corporibus ut plurimum evenit, naſci cognoſcantur. Tunc enim hæc ſymptomata, ſimul ac omne miaſma extrorſum eruperit, conquieſcere, ac ſedari ſponte ſolent. Cavere etiam ab emeticis, catharticiſque oportet, ſi, levioris licet, ventriculi, aut inteſtinorum inflammationis indicia aliqua ſe præbeant. Patent enim omnia, quæ irritationem inferunt, vitanda eſſe, leniſſimiſque tantum medicamentis, quæ temperent, demulceant, diluant, & molliant, tam intrinſecus, quam extrinſecus eſſe utendum. Quoniam vero cum primarum viarum ſordibus, præſertim in pueris, vermes etiam non raro complicantur, ſolo alvum laxantibus aliquod anthelminticum, uti ſemen ſantonici, corallinam maritimam, aut aliud ejuſmodi adjicere, quo illi deturbentur facilius.

Quando ab utraque abſtinendum

(a) *Id. ib. p.* 270.

(a) *Opusc. pathol. cit. p.* 114. 115. MEAD. *loc. cit. cap.* 3.

* Si in variolis benignis, inquit TISSOTIUS, tetra symptomata ex cacochylia accedant, jam initio morbi purgandum est cremore Tartari, & tamarindis, & sic deinceps, donec omnia illa ex hac caussa genita evanescant. *Epist. var. argum. p.* 50. in morosis, & difficulter purgantia sumentibus potest exigua tartari emetici dosis potui addi, non ut vomitum excitet, sed ut alvum moveat. Id bene cedit. *Id. l. c. p.* 51. Tentanda purgatio est etiam morbo provecto, si cacochyliæ signa adsint. *Id. ib.* Signa autem cacochyliæ ab eodem (*pag.* 50.) recensentur 1. cephalalgia, aut sopor supra vim febris; 2. oris fœtor, fastidium cibi, & nausea post etiam eruptionem superstites; 3. febris post eruptionem in benignis adhuc permanens cum anxietate; 4. fecum fœtor, & sæpe diarrhœa fœtida sine depressione pustularum; 5. delirium; 6. lotium crudum, turbidum; & venter tumidus.

§. CCXXXVII.

Quæ curatio in hoc stadio malignis, & putridis?

At quando vires in hoc ipso *apparatus* stadio valde languent, & nervosum systema in primis afficitur, uti in febre lenta nervosa, sive maligna cum symptomatibus alibi (§. CCXI.) descriptis accidit; aut sanguis ad liquescendum, putrescendumque præcipiti prope passu contendit (§. CCXII.) uti in quibusdam *Variolis discretis malignis*, speciatim earum, quæ cum peticulis, exanthematibus miliaribus, maculisque nigris, aut lividis complicantur (§. CLXXVIII.) vel uti in illis *confluentibus malignis* (§. CXCII. ad CXCIX.) quæ cito in universalem fere gangrænam terminantur; fieri consuevit; profecto alia est opus curandi ratione. Primo casu regimen

Cautela circa regimen.

qui-

quidem temperatum esse debet, sed tale, ut nequaquam febrilem motum nimis infringat, neque vim vitæ; & nervorum magis magisque dejiciat; nec demum exanthemata tam peticularia; quam miliaria introrsum repellat. Quare paullo plus lecto æger indulgeat; atque indumentis se contegat aliquanto gravioribus, neque se aeri liberiori, & frigido temere committat, cautiusque in lecto permutando, aut ventilando cubiculo se gerat. Intrinsecus vero ei dentur quæ quidem diluunt, sed una moderate excitant, & motum cordis, atque arteriarum leniter sollicitant. Potui igitur aptissima erunt diluta florum Sambuci, Tiliæ, summitatum Cardui Benedicti, aut foliorum Scordii, vel decocta radicum Scorzoneræ, & graminis, vel hordei, adjecto vini tantillo, vel serum lactis vini ope paratum. Præterea si validius adhuc torpens natura movenda est, prudenter & caute aliquid cardiaci, & alexipharmaci subinde intermiscere haud erit alienum *. Eo respicit alimenti genus paullo generosius, uti jura carnium, & vitelli ovorum, acido succo mali citrei correcta, atque animata. In altero autem casu, si tamen, primo jam stadio ineunte, signa dissolutionis putridæ se prodant, aut in eam pronior constitutio epidemica se ostenderit, mature contra pugnandum est antisepticis proprie dictis, uti acidis validioribus, camphora, cortice peruviano, aliisque, de quibus jam toties memoratum est, non neglecta interim cubiculi, & lecti ventilatione & mora, si fieri potest, aliqua extra lectum in aere puro, aperto, & subfrigido. In neutro vero horum casuum sanguinis missio locum habet; quia vires illico exsolvit, putredinem accelerat, & mortem.

Diluentia cum excitantibus.

Cardiaca moderata.

Alimenta.

Antiseptica.

Acris renovatio, & mora extra lectum.

* Hic ad rem maxime facit MORTONI locus; qui ejus *exercitatione tertia de Febrib. inflammator. cap. VII. p.* 65. reperitur. Ibi ſic inquit ipſe: „ Si-„ cuti enim a multis ſtragulis impoſitis, & medica-„ mentis calidioribus perperam, atque ſine neceſſita-„ te miniſtratis ſpiritus in fluorem nimium, & mo-„ tus efferatos adacti (*ſit venia ætiologiæ*) non „ poſſunt non diſſipari; ita a frigore nimio, & am-„ bientis aeris injuriis coacti, & obruti nequeunt „ prorſus ſe ſe ſatis expandere, atque robore nati-„ vo hoſtem adoriri. Quo nomine nunquam hactenus „ in ſententiam clariſſimi, doctiſſimique noſtri. SY-„ DENHAMII deduci potui, qui frigidum regimen in „ variolarum curatione (cujuſcumque fuerint gene-„ ris) ubique, idque indiſcriminatim adhibendam a-„ criter contendet, & ſpiritu vitrioli, decocto albo, „ ſyrupo de meconio, ceteriſque id genus infrigi-„ dantibus, & aere ipſo cubiculi frigido utramque „ curationis paginam adimplet; adeo autem ab uſu „ alexipharmacorum abhorret, ut ægre admodum vel „ tantillum aquæ epidemicæ, theriacæ, pulveris e „ chelis cancrorum compoſiti, vel quidem liquoris „ poſſetici floribus calendulæ, & raſura corni cervi „ alterati (ut ut peſtilentialis, vel deterius fuerit „ morbi genus) concedendum opinatur. *Et paucis* „ *verbis interiectis, quæ, ut brevior ſermo fiat,* „ *omitto, ſic proſequitur*: Cum hic morbus funeſtiſ-„ ſimus animadvertitur, ſpiritus prorſus a veneno „ delentur, ac ſuperantur, unde calori vegeti defe-„ ctus magis, quam exceſſus ex vibratione arteria-„ rum debili, & irregulari, atque pallido urinæ co-„ lore ſe ſe palam prodit. Ecquis autem frigidum „ regimen in curatione jam adhibendum duxerit? „ Præterea ipſe auctor cl. ſæpe ſæpius agnoſcit va-„ riolas confluentes non nunquam peſtis ipſius viru-„ lentiam æquare, vel quidem ſuperare. Quis au-„ tem huc uſque peſtis curationem frigido regimine „ abſolvit, vel tentando aggreſſus eſt? Quod ad hi-„ ſtorias curationum hoc pacto feliciter abſolutarum „ a clariſſimo Auctore relatas attinet, nullus dubi-

„ to

„ to, quin ubi ſpiritus nimio calore præſertim ex-
„ terius prius adhibito, diu, & perperam attriti,
„ & diſſipati fuerint, ad ægrotantem a lecto dere-
„ pente exſuſcitatum, vel ſaltem ab onere ſtragulo-
„ rum liberatum, aliquid refrigerii, & emolumen-
„ ti acceſſerit, unde ſpiritus temperie mitti poſtli-
„ minio quadantenus reducere potiti, magis ſtrenue,
„ & feliciter hoſtem adoriri potuerint; vel in beni-
„ gno morbo ubi ſpiritus venenum longe ſuperarint,
„ injurias hujuſce regiminis abſque damno quovis in-
„ ſigni tolerarint. Inde autem regimen frigidum a
„ primordiis ipſis morbi conſulto, ac perpetuo, vel
„ ubi ex apyrexia præſenti, & pulſu debili conſtet,
„ a veneno ſpiritus plane proſtratus eſſe, inſtitui
„ debere pernego. Siquidem Variolas ſæpiſſime vidi
„ confluentes, & maxime funeſtas, ubi ne minima
„ gutula, vel granum medicamenti cujuſcumque ale-
„ xipharmaci, vel regimen quovis modo calidum
„ durante apparatu, vel eruptione adhibitum fuiſ-
„ ſet, & non alia de cauſſa funeſtas, & mali mo-
„ ris evaſiſſe vehementer ſuſpicatus ſum, quam quod
„ durante apparatu, ſcilicet priuſquam ſpiritus ne-
„ croſi afficerentur, eorum vires hujuſmodi reme-
„ diis non ſatis tempeſtive exſuſcitatæ fuerunt, quod
„ multo magis accidit, ubi regimine frigido coactæ
„ deprimantur. In qua ſententia eo magis perſiſto,
„ quia (quod ceteros Profeſſores latere haud autu-
„ mo) centies forſan nemini ægrotantes regimine
„ nimis frigido prius utentes, atque inde in proxi-
„ mis morbi ſtadiis, vigiliis, deliriis, fluxu alvi enor-
„ mi, frequentibus deliquiis, madore colliquativo,
„ aliiſque funeſtiſſimis ſymptomatibus male mulcta-
„ tos, & petechiis, atque exanthematibus ubique de-
„ preſtis, & aridis, carbone quaſi nigro notatos,
„ ope alexipharmacorum cum opiatis conjunctorum,
„ & veſicatorium aſſidua, ab ipſis orci faucibus ali-
„ quando derepente, aliquando ſenſim ereptos. Cui
„ obſervationi fidem faciunt hiſtoriæ aliquot huc ſpe-
„ ctantes, e multis aliis ſelectæ, quas in calce hu-
„ jus tractatus haud pigebit graphice, & ſincere

„ depingere; (*sunt autem* 19, 21, 22, 25, 27, „ 29, 31, 47, 48, 49, 50.) non tamen in istis „ historiis intelligi volo variolas intensissime mali- „ gnas, quarum venenum ad summum gradum exal- „ tatum est. Est enim ubi venenum a primo insul- „ tu, sive postea a quodam infausto accidente adeo „ prosternit, & quasi sphacelo afficit, ut compage „ humorum soluta mors hæmorrhagia effræni, & „ maculis nigris in cuticula sparsis denunciata præ „ foribus adest, quam neque alexipharmaca, nec „ alia quæcunque artis subsidia (confitente ipso cla- „ riss. Auctore) unquam averruncare valeant Sileo „ jam infaustum, ne dicam funestum hujusce fri- „ gidi regiminis eventum, quem non tantum ejus „ asseclæ, & fautores, sed etiam vir ipse doctissi- „ mus NON SINE OPPROBRIO SUO non nun- „ quam expertus est, quam ob caussam in postremis „ vitæ annis (ut mihi narratum est) disciplinæ hu- „ jus rigorem ipse quadantenus relaxavit. Liceat igi- „ tur mihi veritatis ergo, renitenti licet animo, a „ magni Sydenhamii sententia de regimine in hoc „ morbo discedere. Regimen igitur moderate cali- „ dum ita ordinetur, ut calor quam proxime ad i- „ psam spirituum temperiem accedat, & æqualem „ tenorem servet. Quam primum igitur morbo isto „ corripitur æger, lectum petat, ibidemque decum- „ bat stragulis solitis ab aeris injuriis munitus; haud „ tamen nimiis opprimatur. A curis, timore, cete- „ risque animi pathematibus, quantum fieri possit, „ immunem se servet, neque colloquiis quorumcun- „ que interpelletur, verum somnum, aut saltem „ quietem quocunque modo captet. Aer cubiculi „ tempestate hiemali luculento foco accenso tempe- „ retur, fervente autem æstate in lecto, ut in er- „ gastulo æger minime incarceretur. In reliquis re- „ giminis partibus omnia manu adeo æquabili ordi- „ nentur, ut spiritus in efferatos motus minime adi- „ gantur, vel dissipentur, aut nimium coacti in ho- „ ste adoriendo deficiant". Hactenus MORTONUS, & quidem ratione experientiaque confisus. MOR-

TONI

TONI sententiam non modo MEADIUS, atque HUXHAMIUS, ambo angli, ab omnique partium studio alieni amplexi deinde, tuitique sunt, verum etiam SYDENHAMII æqualis, idemque celebratissimus Londini Regius Medicus GEDEON HARVEJUS, acer ille errorum medicorum censor, castigatorque ante jam approbaverat, a quo peculiarem historiam, ut regiminis Sydenhamiani nocumenta patefiant, mutuabimur, infraque opportunius subnectemus.

§. CCXXXVIII.

Cum vero quædam exsistant hujusce stadii veluti propria symptomata, horum præcipuis quæ peculiaris medicatio præstanda sit, nunc singillatim explicabo. Dolori capitis assiduo, atque acuto, si urgeat, nec quidquam aliis administratis auxiliis cesserit, levando plurimum valent balnea tepida, aut moderate calida pedum, mane, & vesperi ad semihoram saltem iteranda; intervallis vero reliquis postea fermenti pani calens, & mollis, aut pulpa caricarum pinguium plantis pedum admota. Hæc non nulli continuanda esse volunt (*a*) ad eruptionis usque initium tantummodo. Sed HAENIUS revellendi caussa, dolore capitis etiam non urgente, artus superiores, inferioresque in calidam demitti quotidie saltem semihoræ spatio non modo in primo stadio, verum etiam toto reliquo morbo ad finem usque jubebat, magna sibi inde emolumenta promittens præter illud, quod a mora extra lectum tali occasione ægri percipiunt. Absorpto enim per cutis venam, meatusque lymphaticos aqueo humore diluitur egregie, & temperatur universus sanguineus latex, a capite, & facie revellitur morbi vis, atque ab interioribus ad exteriora (*b*)

Dolori capitis levando balnea pedum.

Cataplasmata ad plantas pedum.

Balnea artuum superiorum & inferiorum.

Emolumenta.

avocatur, ut copiosiores ut plurimum ad partes balneo laxatas & fotas variolæ exortæ * declarare videntur.

(*a*) STORCK. *l.c. p.* 270.

(*b*) *Rat. continuat. T. I. cap. V.* §. *VII. n.* 5.

* De balneorum hujusmodi tam particularium, quam universalium utilitate, usuque in variolis nondum plane convenit inter medicorum primiores. Video in primis cl. LUDWIGIUM (*De Topic. medicam. usu in Variol. vid. advers. Med. Pract. Vol. I. P.* 3. *pag.* 473.) multis rationibus pugnare, ut demonstret, balnea, pediluvia, & fomentationes tam in variolarum apparatu, quam in ipsa eruptione imminente esse vel supervacua, vel etiam ad eruptionem adjuvandam inepta; atque experientia comperisse, minori variolarum numero eas partes corripi, quas balneum fovit, quam reliquas, & contra earum eruptionem aere sicco, & frigido felicius, sæpiusque promoveri. Multo vero apertius balneorum, fomentationumque usum a clarissimo Neapolitano Medico reprobatum (*De sedib. variolarum*) jam pridem scimus, fidenter tradente, variolarum eruptionem humiditate impediri, siccitate adjuvari. Hisce autem balneorum, fomentationumque vituperatoribus longe major se se opponit numerus laudatorum. In primis in *expositione morborum, qui frequentiores fuerunt Edimburgi anno* 1773. (*Essay de medec. Vol.* 3.) lego compluribus ex balneo calido pedum semel aut bis in die adhibito usque ad absolutam variolarum eruptionem non modo caput mirifice levatum esse, verum etiam copiosiorem variolarum numerum ad crura, pedesque prolectum. Quod eo pluris faciendum, quo non opinione, sed experientia magis innititur. HAENIUS non modo memorat NICOLAUM FLORENTINUM, ASTATIUM Papiensem, PETRUM FORESTUM, SYDENHAMIUM, BOERHAAVIUM, aliosque locupletissimos testes, qui balneis hujusmodi eruptionem variolarum promoverunt, verum

etiam propriam experientiam adducit, qua pluries se didicisse ait, copiosiores utplurimum variolas balneo ad brachia, & crura provocari; quamquam non diffiteatur, interdum id nequaquam contigisset. Nullus vero æquus rerum æstimator ex eo, quod balnea quandoque effectu caruerint, temere unquam concludet, uti supervacua, aut inepta, contra multo plura salubrium effectuum exempla, esse ableganda. Ad HAENII partes omnino nuper accessit Cl. AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuolo p. XXIV.*) qui præterea animadvertit, universum quandoque corpus balneo immergi debere, eoque fieri, ut mirifice præsertim in pueris variolarum eruptio succedat. Addit demum, multis abhinc annis a BOUVARDO hanc methodum commendatam fuisse, eamque diu quasi oblivioni traditam, a SENACIO, aliisque tandem medicis in lucem e tenebris quodammodo revocatam jure esse. Verum jam apud RHASEN, AVICENNAM & DIOSCORIDEM vaporum, fotuumque humidorum in variolis curandis adhibitorum mentionem factam esse, ex FREINDII testimonio refert OCTAVIUS NERUCCIUS, qui anno 1748. epistol. *de balneo tepido* ad variolarum curationem vernacula lingua conscriptum evulgavit. In hac tam suis, quam aliorum periclitationibus ostendit summam balnei universalis ad semihoram singulis diebus a principio ad finem morbi usque instituti utilitatem in curandis variolis, FISCHERI præsertim usus auctoritate, & consilio, qui anno 1721. in comitatu Argæ Oppidi in Hungaria superiore siti balnea istiusmodi vidit prosperrimo evento universim adhibita, & deinde annis 1727. 1728. sua in regione eadem ipsemet ad Variolas epidemicas non minus feliciter adhibuit. Ipse autem simul ac infantes, pueros, aut adolescentes febri correptos cernebat, eos mox in balneum aquæ simplicis moderate calidæ demittebat, idque bis in die, mane nimirum, & vesperi hora quarta pomeridiana iterabat, balnei usum quavis vice ab horam cum dimidia plerumque producens. Altero ut plurimum die, raro quarto erum-

pe-

pebant variolæ quasi uno impetu per totum corpus; cito turgebant, ad debitam magnitudinem perductæ, & quinto, sexto, & rarissime post septimum diem disrumpebantur; & tunc non ex aqua, sed ex sero lactis, aut ex lacte duabus tertiis partibus aquæ diluto balneum administrabat, quo non secus, ac priore uti pergebat ad perfectam exsiccationem, quæ fere nono, aut duodecimo die contingebat. Rem confirmavit iteratis experimentis ex nostratibus pariter MORANDUS MORANDIUS (*Della cura del Vajuolo. Ancona* 1753. *p.* 32. §. *XIII.*) in pessimis malignisque variolis epidemicis ann. 1737. & 1741. in quibus, cum quamcunque aliam curandi rationem inefficacem deprehendisset, balneo tepido a principio ad finem usque ad FISCHERI mentem usus felicissime est. Balnei quoque tepidi, aut moderate calidi utilitatem tam ad variolarum eruptionem adjuvandam, quam ad suppurationem leniter promovendam expertus est in Gallia cl. MARTEU, ut ex quinque historiis anno 1768. in *Diarii Medici T.* 28. *pag.* 314. editis elucescit. Immo ejus usum cum CLIFTONO ad febrem secundariam mitigandam commendare non dubitavit. His unum, ut multos alios prætermittam, celeberrimum TISSOTIUM adjiciam, qui in Variolarum curatione nedum pediluvia, vaporemque aquæ tepidæ toto corpore exceptum, verum balneum etiam universale (*Epist. var. argum. p.* 39. *& seqq.*) tam revellendi a capite, quam extrorsum avocandi consilio approbavit. Quibus de caussis satis evinci videtur, quotiescunque aut in caput humores vehementius feruntur, aut lente, & tarde ob vires vitæ languidas variolæ erumpunt, aut arida, & densa cutis eruptioni renititur, aut pustulæ ob frigus susceptum, aut subitum terrorem, aut imminutam cordis, arteriarumque vim propellentem repente deprimuntur, & concidunt, pedum, manuum, immo totius quoque corporis balnea tepida, aut certe non valde calida non modo opportuna fore, verum etiam necessaria.

§. CCXXXIX.

§. CCXXXIX.

Neque huic ſtadio aliena interdum eſt *phrenitis* (§. CCV.) quæ ſi cum plethoræ ſignis, calore ingenti, auctaque virium vitalium actione (§. CCXXXIV.) conpuletur, ſic ut a nimia ſanguinis copia, ejuſque concitatiore motu pendere videatur, præter phlebotomiam, temperantia, diluentia, antiphlogiſtica; expoſcit etiam balnea pedum tepida modo (§. CCXXXVIII.) laudata. Si vero his furor non conquieverit, caputque ob nimium calorem quaſi effervefcere, atque æſtuare pergat, capillorum ſectionem non nulli proponunt, quæ plurimum levaminis quandoque attuliſſe (*a*) narratur. Similibus quoque ex cauſſis *coma vigil*, aut *ſomnolentum* (§. CCV.) non nunquam exoritur: quod ubi incidit, eadem prope curatio opportuna eſt, ſed tum poſt quodvis pedum balneum cataplaſmata, quæ plantis ad revellendum, excitandumque admoventur, ſinapios pulvere, aut aceto ſcillitico acui debent. Immo ſi prævideantur variolæ confluentes futuræ, non ſolum lecti calor diligentius vitandus eſt, verum etiam veſicatorium nuchæ apponentur (*b*).

Phreniti-di eadem prope curatio convenit.

Capillorum ſectio utilis.

Comatoſi affectus non aliter curandi.

Sinapiſmi.

(*a*) MORANDIUS *della cura del Vajuolo p.* 43.
(*b*) SYDENH. *Diſſ. Epiſt. p.* 421.

§. CCXL.

De eclampſia, ſive epilepticis inſultibus, uti ſymptomate hujus ſtadii, eruptionem interdum præcedente, ſupra (§. CLXIX.) loquuti ſumus. Ple-

Epilepticis inſultibus quomodo occurrendum.

Plerumque hoc ſymptomatis genus cito evaneſcit, ſubſequente paullo poſt variolarum benignarum, & diſcretarum eruptione, ſic ut vix ullo medicamento egeat, niſi diutius trahatur, aut ex alia cauſſa, quam a varioloſo contagio dependeat. Attamen SYDENHAMIUS, quo facilius nervorum ſyſtema ab irritante varioloſo principio liberetur, *Cardiaca.* author eſt, ut (*a*) continuo æger lectulo tradatur; *Paregorica.* quandoquidem variolæ, quæ ſubſequi ſolent, quia diſcretæ, & benignæ utplurimum ſunt, lecti calorem innoxie ferunt; & epiſpaſticum nuchæ, ſive occipiti applicetur, deturque ei intrinſecus aliquod cardiacum, paregoricumque remedium, quo non ſolum nervoſa ſenſibilitas minuatur, verum etiam variolarum imminens eruptio adjuvetur. Ipſe autem trienni puero guttas quinque Laudani liquidi ex cochleari aquæ epidemicæ, ut vocat, ſive cardiacæ cujuſdam dare ſolitus erat. Quæ doſis & imminui, & augeri non ſolum pro ætatis, & temperamenti, habituſque ratione poteſt, verum etiam prout ſaturatius, *Cautio circa laudanum liquidum.* aut dilutius laudanum ipſum fuerit. Interdum ſolo tempore ſic condenſatur, ut quælibet gutta glus opii contineat, quam dum liquidius, tenuiuſque erat. Præter hæc plantis pedum epiſpaſtica *Epiſpaſtica.* admovenda ſuadet MEADIUS (*b*), quo certius a cerebro revellatur. Nonnunquam vidi plurimum profuiſſe calida, & humida fomenta cruribus cir*Fomenta.*cumvoluta, utpote quæ utramque peginam adim*Liquor anodynus.*pleverunt. Laudano ſubrogatur liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, aut ſpiritus vitrioli ante*Spiritus antepilepticus. Pezoldti.*pilepticus PEZOLDTI, uterque tutiſſimus, & ſedandi facultate conſpicuus. Quod ſi dentitio ipſa, uti cauſſa epilepticæ convulſionis in ſuſpicionem veniat, tum ſpiritus cornu cervi, aut liquor

quor cornu cervi ſuccinatus ad paucas guttas ex aqua aliqua cephalica, aut ſyrupo aliquo gratiori datus multis aliis præfertur. *Dentitioni, ſi cauſſa epilepſiæ, quid magis proſit?*

(*a*) *Diſſert. epiſt. p.* 420,
(*b*) *De Variol. cap.* 4.

§. CCXLI.

Quemadmodum igitur in epilepticis convulſionibus (§. CCXL.) & maxima ſyſtematis nervoſi ad ſpaſmos proclivitate, abſente tamen plethora, depreſſiſque viribus vitalibus licet ad paregorica, atque opium habentia confugere; ſic etiam, ubi acutus aliquis dolor ægrum torqueat, & quaſi conficiat, uti non raro in variolis confluentibus malignis (§. CLXXXVII.) uſuvenit, neceſſario conſequitur, ut ille opio ſedetur, & natura pene obruta, & fatiſcens cardiaca ejus facultate excitetur. *Paregorica etiam dolor acutus aliquis expoſcit.* Eſt quoque, ubi alvi fluxus, ad quem in primis pueri (§. CLXX. & CLXXXVI.) proclives primo in ſtadio eſſe ſolent, aliquam ſui rationem requirit. *Alvi fluxus quomodo conſiderandus.* Is ſi a ſaburra primarum viarum eſt, & vere ſtercoreus, & fœtidus, & facile toleratur, comprimi nullo modo debet, immo leniter ſuſtineri, dato ſubinde tantillo vini, ſi opus fuerit, aut alio blando cardiaco, quo vires recreantur, firmenturque (*a*). Sin vero ab acri varioloſo ab inteſtina præpoſtere delato fiat, vireſque proſternat, ut in primo ſtadio confluentium malignarum (§. CXCIII.) ſæpe aſſolet, aut ſeroſus, & colliquans magna copia humor prodeat cum virium jactura, cum opio ſiſti omnino (*b*) oportet, & quandoque etiam cantharidibus cuti impoſitis, ut extrorſum malus humor *Quinam curandus & qua ratione?*

avo-

Opium non prorsus excludi potest in apparatu. avocetur. Hinc (§. CCXL. & CCLXI.) patet, ni fallor, non absolute opii usum * in apparatu variolarum excludi posse, ut fortasse non nullis placuit.

(a) VARNIER *Journal de Mèdicin. T. V. p.* 152. *Aout* 1736.

(*b*) *Id. ib. &* TISSOT. *epist. var. argum. p.* 52. *&* MORTON. *exercit.* 3. *de Febr. inflam. cap. VII. pag.* 71.

* Quamquam enim MEADIUS (*de Variol. cap.* 3.) & MORTONUS (*Exercit.* 3. *cap. VII. p.* 71.) aliique ante plenam variolarum eruptionem opii, narcoticorumque usum reprobaverint, multis de caussis, sed præcipue, quia materiæ variolosæ separationi obstare, deliriumque a febris impetu genitum augere, aut spiritus consopire, eorum vires minuere, & coërcere creditur: tamen utrique post insultus epilepticos in hoc ipso stadio, in doloribus vehementioribus, & magna ad spasmos & convulsiones quorumdam, sensibilitate, atque irritabilitate nimia præditorum, proclivitate, itemque in alvi fluxum immodico, & debilitante, pustularum eruptioni adverso, ut supra (§. CCXL. & CCXLI.) comprehensum est, a Laudano, paregoricisque non penitus abhorrent; coguntur que vel inviti Sydenhamianam doctrinam amplecti, qui Laudano suo vim tribuit non modo convulsiones sedandi, evacuationesque nimias sistendi, verum etiam variolarum eruptionem (*Dissert. Epist. p.* 420.) adjuvandi: Qua in re consentientes video cum STORCKIUM (*Instruz. Pratic. P. I. p.* 288.) qui somniferorum amicissimus sane est, tum cl. TISSOTIUM, qui, etsi ea plurimum vituperet sic, ut neque in *febre apparatus*, neque *post eam* somniferum ullum dari (*Epist. var. arg. p.* 17.) velit; ob vires tamen cardiacas, & diaphoreticas, ubi in hoc stadio iis opus sit, non audeat rejicere. His subscribere etiam videtur cel. GATTUS, qui sedantia, & paregorica in stadio variolarum febrili ante eruptionem (*Novel. reflex.*)

flex.) quodammodo admittit. Ceterum, quoniam de ejuſmodi remediis multa in utramque partem diſputantur, aliis effuſe laudantibus, vituperantibus aliis, idcirco non deerit deinceps occaſio auctorum diſſidia commemorandi, noſtramque ſuper his opinionem aperiendi. Hoc loco tamen non prætermittam animadvertere, opio rarum in variolis locum relinqui, quod a viris celeberrimis quædam proprietates ei tribuuntur, propter quas noxium in ejuſmodi morbis cenſetur. Habetur enim 1. calidiſſimum ſudoriferorum; 2. acerrimum; 3. ſepticum, & gangrænas facile inducens; 4. rarefaciens, & quaſque; excretiones, ſudore excepto, ſupprimiens; 5. ptyaliſmum ſpeciatim inhibens. & 6. ſomno inducto, qui noxius in variolis ſæpe deprehenditur, calorem, febrem, capitiſque affectus adaugens. Vid. *Tiſſot. Epiſt. var. arg. p.* 8. *ad* 17. In quibus etſi aliqua exaggerata videbuntur, in univerſum tamen veri habent plurimum.

§. CCXLII.

In hoc ipſo *apparatus*, ſive *contagii* ſtatu accedunt non raro hæmorrhagiæ, quæ tamen non ſemper formidandæ; nam a plethora, & concitatiori febris motu genitæ ſalutiferæ plerumque deprehenduntur. At ſi malignior morbus eſt, hæmorrhagiæ ejuſmodi, narium videlicet, inteſtinorum, atque uteri, ſed præ ceteris hæmoptyſis, atque hæmaturia, ſive mictus cruentus (§.CCVII.) fere lethales eſſe ſolent; quæ, ſi a nimia ſanguinis tenuitate, & ſolutione profluunt, uti plerumque fit, præter regimen frigidum cogentia, incraſſantia, atque adſtringentia requirunt. In his primum locum ſibi vindicant acida quæcumque tam vegetabilia, quam e foſſilibus educta, liberalius (*a*) haurienda. Deinde veniunt paregorica adſtringentibus admixta. SYDENHAMIUS in hæmoptyſi,

Hæmorrhagiæ quibus curandæ

Acidorum largior uſus.

Paregorica adſtringentibus nupta.

An sanguis mittendus? ptysi, & mictu cruento non timet sanguinem semel e vena primum mittere aliquanto largius (*b*), quod in plethoricis tantum, & viribus satis valentibus licere existimaverim; nam in mictu cruento, qui serius morbo provecto supervenit, & a soluto sanguine proficiscicur, venæ sectionem nocuam alii experti sunt (*c*). Deinde haustum commendat, qui habet aquæ florum papaveris erratici uncias duas, Laudani liquidi guttas quatuordecim, aceti stillati drachmas tres, Syrupi de Meconio semunciam. Caveto tamen ne tota hæc dosis detur, nisi adulto. Postea ad vere adstringentia descendit, uti ad terram lemniam, sigillatam, bolum armenum, corallium rubrum, mastichem demum & gummi arabicum, tamquam glutinantia. HOFFMANNO in magno pretio erat serum lactis, in quo gummi cerasorum, aut tragacantha solutum esset (*d*). In summo vitæ discrimine, & effreni sanguinis liquatione ad serum lactis quod vocant, aluminosum, atque ad *specificum* HELVETII fas erit confugere. Sunt qui epispastica etiam ex cantharidibus proponunt: inter quo Angli primas tenent, utpote qui ne in diabete quidem a cantharidibus abstinent.

Haustus ad sputum sanguinis, & mictum cruentum.

Adstringentia, & mucilaginosa.

Serum lactis, vario modo medicatum.

Specificum Helvetii.

Epispastica.

(*a*) TISSOT. *Epist. var. arg. p.* 31. *&* 32. SYDENH. *De febr. putrid. Variol. confluent. superv. Oper. p.* 637. *& schedul. monit.*

(*b*) *De febr. putrid. &c. ib.*

(*c*) SALISBURY *Epist. ad Rich. Mead.*

(*d*) *Capit. de febr. variol.*

§. CCXLIII.

§. CCXLIII.

Sudores immodici, præmaturi adultos exercent, magis in diſcreto tamen (§. CLXIX.) quam in confluenti (§. CLXXXVI.) genere. Hos, quia eruptioni, puſtularumque elevationi impedimento ſunt, compeſci cito oportet mora extra lectum, aere ſubrigido, libero, puro, & levibus (*a*) tegumentis. De vigiliis vero, vomitibus, jactationibus, aliiſque moleſtiis, quæ eruptionem neceſſario antecedunt, niſi ad ſummum gradum perveniant, atque ideo aliquo medicamento anodyno, & ſedante mitigari debeant, nihil peculiariter dicam, cum ſine noxa ut plurimum tolerari ſoleant, & ſponte poſt eruptionem ex toto ceſſent, aut certe inſigniter leniantur.

Sudores nimii ut compeſcendi.

Aliorum ſymptomatum curatio raro neceſſaria.

(*a*) HOM. *Princ. med. de morb. febril. Sect. VII.*

ERUPTIO.

§. CCXLIV.

Eruptionis tempore omne ſtudium eo ſpectet, ut natura ſe penitus exuat varioloſa materia. Si per ſe id præſtet, ſic ut eruptio rite procedat, & regularis ſit, ut in diſcretis (§. CLXXI. & CLXXII.) aut confluentibus non pernicioſis (§. CLXXXVI.), & ea apparente, aut facta febris, ejuſque ſymptomata ceſſent, aut ſaltem multum leventur, nihil immutandum plane eſt ſive in regimine, ſive in medicamentis, quæ diluunt, & opportuna in primo ſtadio viſa ſunt;

Curatio in ſecundo ſtadio.

Si eruptio rite procedit, nihil movendum.

quæque continuari etiam poterunt ad finem usque morbi, nisi quidpiam insolidum incidat, quod peculiarem medelam postulet.

§. CCXLV.

Eruptio quando adjuvanda, & quibus auxiliis. At natura, ut in malignis tam lentis (§. CCXI.), quam putridis (§. CCXIII.), sæpe sic a venenato miasmate opprimitur, prosterniturque, ut ejus expulsioni moliendæ pene impar existat: quo casu evidens est, eam blandis cardiacis erigi, atque excitari oportere (*a*). Præterea multis aliis de caussis, quas supra jam (§. CCVI.) indicavi, eruptio variolarum retardatur, aut imperfecte absolvitur. *Cardiaca natura languida succurrunt. Quot modis Eruptio impediatur.* Harum autem major pars vires vitales deprimit, motumque a centro ad circumferentiam minuit, vel resistentem cutis vim adauget. Vires vitæ deficere commonstrat in primis pulsus debilis, parvus, mollis, & inæqualis. *Virium vitæ deficientium signa.* Multoque id luculentius apparet, si æger ipse langueat, simulque pallidus sit, anxius, & mente motus; aut si etiam hic illi aliqua pustula decolor se exserat, & cito evanescat, aut cutis in toto corpore flaccescat, & quodammodo frigeat (*b*). Inter cardiaca hic opportuna celebrantur præ ceteris diluta calida scordii, cardui benedicti, rutæ capraríæ, florum tiliæ, sambuci, quibus additum sit aliquid syrupi contrayervæ, aut chinæ chinæ, aut corticis citrei, aut liquoris anodyni mineralis, aut elixiri vitriolici, aut etiam acidi cujusdam valentioris, si id ab imminenti sanguinis corruptione, ac liquatione exigatur. *Cardiaca hic idonea.* Quo casu etiam mirifice prodest camphora, & vini tantillum.

(*a*) Hom.

(a) HOM. *Princ. med. Sect. VII.*
(b) STORCK. *P.* 1. *p.* 28.

§. CCXLVI.

Quod si sanguinis missio temere instituta, aut catharsis vires fregerit, aut nimiæ aliæ evacuationes etiam spontaneæ huic malo (§. CCXLV.) caussam dederint; cardiacis analepticis, & instaurantia adjicienda sunt; curandumque paregoricis, ut immodicæ excretiones sistantur. Si vero frigus improvide admissum, aut tempestas præter modum gelida; aut diutinus corporis situs erectus; aut longior extra lectum mora, quo minus variolæ libere erumperent, fecerint; tunc cubiculi calor prudenter auctus, quies, & mora in lecto, tegumenta paullo graviora, & potus moderate calidus remedio erunt. Hac ratione non semel cunctantem pustularum eruptionem promovi feliciter, aut pustulas sessiles, atque umbilicatas sic adjuvi, ut cito se attollerent, & perfecte turgerent. Hi sæpenumero, ubi pallidiusculæ, & justo aquosiores videbantur, magnam opem tulit tonica, cardiaca, & antiseptica sua facultate cortex peruvianus paullatim datus. Huc spectant vapores aquæ calidæ cute excepti, fomentationes, balnea tepida, quæ egregiam plane operam præstant tum etiam, cum subitus terror, aut ira, aut aliud animi pathema, aut erratum aliquod sive ægri, sive assidentium eruptionem inhibuerit, aut pustulas jam natas represserit, inprimis si una aliquid ex opio, aut papavere intrinsecus præbeatur. Quo tamen casu a calefacien-

Quando eruptio evacuationibus impeditur, quid præstet?

Quid agendum, ubi frigus, situs erectus, & mora extra lectum nocuit?

Mutati regiminis boni effectus.

Corticis peruviani mira vis.

Vapores calidi, fomenta, balnea quando magis conveniant?

tibus abstinere satius est, & in aere puro, & libero versari, corpore vestibus caute contecto, & potu uti calido, aut tepefacto.

§. CCXLVII.

Quando cardiacis finis imponendus. Statim vero, ac vires erigi videantur, pulsus, & calor reviviscere, pustulæque non modo satis erupere, sed attolli, repleri, & rubere; non diutius urgenda cardiacorum, & calefacientis regiminis administratio, verum paullatim ad diluentia, & temperantia redeundum est. *Cardiaca interdum irrita.* Accedit tamen non raro, ut cardiacis vires, quæ deficiebant, nequaquam erigantur, & pustulæ, quæ erupere, humiles, ac depressæ maneant, color earum ad fuscum inclinet, in earum foveolis punctum nigrum appareat, *Qualia cum symptomata?* interjecta cutis flaccida, & livida deprehendatur, immo maculis nigricantibus sparsim fœdetur, urina subnigra; fœtens, & tenui sanguine tincta excernatur, aliæque hæmorrhagiæ profusæ sanguinem dissolvi, corrumpi, atque ad necrosim vergere ostendant: tunc profecto ad valentiora antiseptica, cardiacis admixta properandum esse, atque in iis insistendum assidue plerique arbitrantur. Si jam ab initio *variolæ luridæ*, inquit Huxhamius (a), *lividæ*, & depressæ sunt, febrisque potius lenta est, *generosa cardiaca* *Antiseptica tunc in usum vocanda, sed valentiora.* *exhibenda*, & epispastica applicanda, qualia sunt crocus, pulvis contrayervæ compositus, moschus, & theriaca Andromachi, immo vinum dulce, quidquid contra reclamet Sydenhamius. Acetum, & acidum vitriolicum potui ordina-

rio,

rio, cui inserviet decoctum hordei, largiori manu adjici oportet, quo alkalescentia, acritasque colliquans emendetur, & debita sanguini jam pene dissoluto crasis donetur. Vinum etiam aqua dilutum, serum lactis vinosum, cortex peruvianus, sed liberaliter adhibitus *, nec non camphora ipsa ** ceteris palmam praeripiunt, non modo cardiacae, sed antisepticae etiam virtutis praestantia. Interea, praesertim si variolae confluentes sint, aegri, si unquam; nunc certe aere libero, & puro egent; quo non modo graviora symptomata mitigantur, aut avertuntur, verum etiam eruptio ipsa allicitur, & adjuvatur, aere puro *menstrui* veluti attrahentis vice fungente. Tantique aestimatur a STORCKIO (*b*) aeris liberi, & aperti hisce in casibus vis; ut aegros, si in aerem liberum translati de frigore, & horroribus vagis quetantur, non audiendos esse sentiat; qua in re tamen prudentia, & judicio, quo ipse praestat, opus esset, ne temeritatis notam medicus, aeger vero poenam incurrat.

Quaenam magis utilia.

Aer liber. & purus.

Ejus laudes.

Sed modus in eo adhibendus est.

(*a*) *De aere & morb. epidem. Tom.* 2. *pag.* 122. ubi sequentia etiam habet: *In variolis malignis; in quibus pustulae parvae, atrae, aut cum foveola nigra, aut ichorosae sunt, si ulla spes est, est in alexipharmacis subausteris cum acido plurimo, qualia sunt tinctura corticis peruviani, alexipharmaca cum multo elixirio Vitrioli, saepe vino addito his accidis, praesertim febre decedente cum potu copioso, acidulo, demulcente.* Ibid.

* Cl. TISSOTIUS (*Epist. ver. argum. pag.* 32. 33.) de cortice peruviano sic loquitur: Convenit tantum in malignis variolis; ubi laxae fibrae, solutus, putridusque sanguis, summa debilitas, & metus gangrae-

næ. Tunc ad drachmas tres, vel quatuor, vel quinque quotidie datus summopere prodest.

** Camphora in malignis variolis utilis est, præsertim acidis admixta, uti aceto, in quo calido facile solvitur. Vires blande erigit, fibras exstimulat leniter; putridum virus arcet, aut coercet; atque ad cutim ducit. *Id. l. c. p.* 33.

(*b*) *Instruz. med. T. I. p.* 273. & 281.

§. CCXLVIII.

An vesicantia hic locum habeant? In hac item tarda, & difficili eruptione (§. CCXLV. CCXLVI.) variolarum, aut earum depressione (§. CCXLVII.) ex virium vitalium defectu, morbique maligniore natura, ubi nimirum cardiaca, atque antiseptica necessaria censentur, complures MORTONUM, MEADIUMQUE sequuti brachiis, & cruribus admovenda etiam vesicantia non dubitant. *Dubitatur.* At ubi cum virium lapsu jam signa putridæ tenuitatis & liquationis se sistunt, & magna ubique ad corruptionem, gangrænamque (§. CCXLVII.) propensio cernitur, non sine matura deliberatione quidquam de vesicantibus ex cantharidibus decernendum est. *Ubi liceat iis uti, ubi non.* Mihi vero, ut quod sentio dicam, tutum videtur iis uti in magna debilitate, solidarum partium atonia, febri exigua, calore niti, integra sanguinis crasi, absente plethora, & gangrænæ metu, multoque magis, si variolosa materies, quæ extrorsum pelli debuit, intus restitans in caput, fauces, pectus, abdominisque viscera impetum faciat, earumque pertium functiones lædat. Non tutum contra, immo noxium, si contraria his * offendantur.

* Cl.

* Cl. TISSOTIUS generatim veſicantia in variolis damnat, 1. quia augent febrim inflammationem, calorem, putredinem; 2. quia cutim irritant, dum ejus phlogoſis, tenſio, dolorque demulceri debent; 3. quia urinas potius cohibeut, quam incitent; 4. quia dolores intendunt; atque adeo inquietudines; 5. quia alvi excretionem ſufflaminant. Quas ob res veſicantium uſum etiam in ſoporoſis affectibus, quibus diſcutiendis vulgo adhiberi ſolent, omnino reprobat, ſi ipſi a vi febris ac vaſorum plenitudine gignantur. Hinc liquet, quanta opus prudentia ſit, quantoque examine, antequam veſicantia proponi poſſint. *Vid. Epiſt. var. argum. p.* 26. Nec minori cautione ſe explicat MEADIUS (*De variol. p.* 72.) de veſicantibus loquens; quando ea tum brachiis & cruribus imponi poſſe tradit, cum in variolis peſſimæ notæ pulſus ſit exiguus, languidus, ſine ulla inſigni manuum *intumeſcentia*, & torpet magis æger, quam calore utitur.

§. CCXLIX.

At variolarum eruptio non a ſolis hiſce cauſſis (§. CCXLV. CCXLVI.) retardatur, aut deprimitur. Interdum vaſorum plenitudo, motus ſanguinis auctus, diathesiſque phlogiſtica, quam pulſus magnus, validus, duruſque, & quandoque reſpiratio difficilis indicat, impedimento eſt. Quo in caſu non cardiaca, non excitantia, non calorifica medicamenta, ſed ſanguinis miſſio, refrigerantia, diluentia, verbo antiphlogiſtica eruptionem promovent, ac (*a*) ſuſtinent. Non nunquam primarum viarum ſaburra eruptioni quoque obnititur, ſpaſmis viedlicet inductis, cordiſque motu infirmato, aut inhibito. Tunc nemo non intelligit, eruptionem ſola cacochyliæ evacuatione promovendam fore. Hinc vel emetica, quæ ab HUXHAMIO

Eruptio ex contrariis quandoque cauſſis retardatur, aut ſubſidet. Sanguinis miſſio, & antiphlogiſticæ, quando eam promoveant?

Quando purgatio

MIO tamquam præſtantiſſima ad variolosam materiam cutim verſus propellendam prædicantur, vel lenia cathartica, præſertim in variolis confluentibus, in quibus commodiſſime pars exhuberantis varioloſi fomitis alvi dectione * educi poteſt, cauſſam cunctantium, aut ſubſidentium variolarum evertunt.

(*a*) HOM. *Princ. med. de morb. febril. Sect. VII.* Item WINTRINGHAM (*Eſſays de Ned. d'Edimb. Tom. 2. pag.* 524.) qui hanc fortaſſe ob cauſſam numquam vidit, quæ antiphlogiſtica ſunt, & moderate alvum apertam ſervant, Juvenibus robuſtis, & plectoricis, id eſt ſanguine denſo, & compacto abundantibus nocuiſſe, ſed profuiſſe ſemper in variolarum morbo.

* Enimvero lenem purgationem a prima puſtularum eruptione ad ſuppurationis uſque tempus in variolis confluentibus utilem ſemper deprehendit, expertuſque eſt SIMSNNUS. *Eſſay de Med. d'Edimb. Tom. 6. p.* 144.

§. CCL.

Faucium inflammationi quid proſit?

Quod ſi fauces in hoc ſtadio, uti plerumque evenit (§. CLXXI.), doleant, tumeant, inflammentur, puſtulis nempe ibi obortis, difficilemque deglutitionem reddant, leniri aſſidue debent eclegmate mucilaginoſo, potu tepido, mollienti, blando, crebro, & gargariſmata ejuſdem naturæ. Decocta radicis althææ, hordei, florum malvæ vel ſola, vel lacti admixta utrique ſcopo ſatisfaciunt. Hi vero non proficientibus ſi malum increſcat, anginæque inſtar inflammatoriæ deglutitionem, aut ſpiritum jam jam intercipere videatur magno cum ægri cruciatu, & reliqua non repugnent, ſanguinis miſſione tam magno diſcrimi-

ni

ni succurrendum est *. Post hanc etiam, si opus sit, a faucibus revellere licet leni eccoprotico ex cassia, aut manna, balneis pedum, & in graviori casu epispastico nuchæ applicato, aut cataplasmate moliente collo circum ducto.

* Mirabitur fortasse lector, me neque hic, neque alibi de Variolarum curatione differentem quidquam de cucurbitulis, quas complures hoc in morbo adhibendas volunt, memorasse. Caussam si quæras, obvia plane est. Tutius educi sanguinem puto venæ incisione, quam sacrificatione cutis, in morbis, in quibus sanguinis nimia tenuitas lethales hæmorrhagias procreare potest.

§. CCLI.

Ratio quoque habenda est ptyalismi, qui ab initio eruptionis, vel paullo post certe adultos variolis speciatim confluentibus laborantes (§. CLXXXVII.) adoritur, copiosusque esse solet, & debet, ut humoris variolosi pars magno ægri emolumento via hac excernatur. Cautio igitur adhibeatur, ne per subitum frigus, aut frigidam potionem, aut alvi fluxum, aut narcotica, aut adstringentia medicamenta supprimatur. Actum enim fere esset de ægri vita. Nihil autem certius hunc sallvæ fluxum promovet, & conservat, quam diluentia crebro, & tepide epota. Interdum salivalis iste liquor, qui assidue manat, tanta acrimonia præditus est, ut caustici instar erodere, & ulcerare queat. Tunc non modo os, & fauces sæpe colluendæ sunt lacte dilutissimo, aut decocto hordei, aut radicis althææ, verum etiam cavere diligenter oportet, ne acerrimus ejusmodi humor voretur, descendatque in ventri-

Ptyalismus qua ratione romovendus.

Saliva non voranda est.

ſtriculum; ſi mala effugere velimus, quæ ex SAGARII obſervatione jam alibi (§. CLXXXVIII.) memoravimus.

§. CCLII.

Symptomata quædam huic quoque ſtadio communia.

Neque deſunt huic ſtadio quandoque hæmorrhagiæ, phrenitides, deliria, ſoporoſi affectus, convulſivi motus, anxietates, vigiliæ, aliaque graviſſima ſymptomata, præſertim in confluentibus malignis, in quibus varioloſa materies non penitus expulſa huc illuc vagatur, interioreſque partes adoritur, febremque cum ſuis ſymptomatibus intenſius exaſperat. Quæ curatio hæmorrhagiis, phrenitidi, comati utrique, convulſiviſque affectionibus adhibenda ſit, jam ſupra (§. CCXXXIX. CCXL. CCXLII.) expoſuimus. At vigiliæ plerumque protractæ, anxietates, corporiſque jactationes irrequietæ, ſi quando acceſſerint, quod variolarum confluentium, & malignarum fere proprium eſt, ſine aliqua medici opera vix præteriri poſſunt. Harum igitur cauſſa plerique ex SYDENHAMII ſententia * largum, & crebrum hoc in ſtadio hypnoticorum uſum inculcant. Mox enim poſt primum ſtadium ſingulis noctibus dari jubent vel ſyrupum Diacodii; vel emulſionem cum *Syrupo* papaveris albi, ſive de Meconio, vel laudanum liquidum, vel ſolidum, vel opium purum, vel pilulas de cynogloſſo congrua ætati cujuſque doſi. Sic non modo pervigilio, inquietudini, ac delirio, verum etiam puſtularum incremento, & repletioni proſpicere ſe affirmant; tantaque id confidentia ſibi pollicentur, ut ſi veſpertina hypnotici exhibitione quietem, & ſomnum non aſſequantur, remedium ma-

Eorum peculiaris curatio.

Vigiliæ protractæ an ſomniferis oppugnandæ?

Somniferorum laudes.

mane repetant, & etiam interdiu, donec somnus inducatur. Id autem in juvenibus, adultisque præcipue licere monent, cum tenera ætas (*a*) ab hypnoticis facile lædatur, nisi cautissime adhibeantur. At contrariam huic sententiam tuentur alii, cautoque opus esse volunt in hypnoticorum usu imperando, quod experientia didicerint, humores eo versus caput uberius pelli, cerebrum gravari, ptyalismum adeo necessarium supprimi, utilesque ventris excretiones sæpe sisti. Immo addit SIMSONUS (*b*) ægrotantes die octava, & nona per continuatum vel Syrupi papaveris albi usum, quem Sydenhamiani commendant, interire delirio, angina, aut peripneumonia oppressus. Nocua quoque SACARIUS in Epidemia Iglaviensi (*c*) somnifera fuisse aperte experimentis edoctus profitetur **. *Somniferorum damnatio.*

(*a*) MEAD. *de Variol. cap.* 3.

* SYDENHAMIUS (*Dissert. epist.*) in variolarum confluentium curatione sic paregoricis confidit, ut non dubitet ea quasi specifica ostentare, non secus ac in febribus intermittentibus corticem peruvianum.

(*b*) *Essays de Medec. d'Edimburg. T. VI. p.* 144.

(*c*) *L. c.*

** Interdum in benignissimis Infantum variolis datus Syrupus Diacodii eo consilio, ut fletus gemitusque eorum ob pustularum molestiam sedarentur, quamquam innoxius reputaretur, fecit tamen, ut caput sanguine oppleretur, & oculi, ac palpebræ extumescerent. TISSOT. *l. c. p.* 11.

§. CCLIII

§. CCLIII.

Qui de hac sententiarum discrepantia sentiendum. In hac sententiarum discrepantia, si quid judico, illud evidens est, non esse, nisi caute, & necessitate urgente, ad somnifera procedendum. Itaque si vigiliæ ita pertinaciter teneant, ut mens aberret, viresque dejiciantur, si anxii, atque inquieti vehementer evadant ægrotantes, si id aut ex pruritu ingenti, aut dolore pustularum contingat, si ataxia potius nervorum, & summa sensibilitas, quam phlogosis sanguinis, interiorumque partium in caussa esse videatur, tum certe, si diluentia, temperantia, demulcentia nihil profecerint, licebit hasce turbas sedare mitiori aliquo paregorico, idque prudenter, prout res postulabit, repetere; cum in hujusmodi casu a blandis hypnoticis vel cautissimi medicorum omnino non * abhorreant. *Quando hypnoticis utiliceat.* Verum animadvertendum est, non nimis præcipiti consilio quasque vigilias somniferis medicamentis profligari oportere, cum sæpe in variolis confluentibus sex, vel septem dies insomnes sine damno præterlabi soleant, ut TISSOTIUS (*a*) admonet, salivæ fluxu interim rite, utiliterque prosequente, qui alias per somnum magno cum detrimento sisti posset. *Cautiones.* Magni quoque intererit prænoscere, num ægri a medicamentis narcoticis lædi soleant. Nam sunt aliqui, quorum idiosyncrasia tam adversa iis est, ut exagitentur potius, atque excalefiant præter modum, quam consopiantur. Quare in his præstat ab ejusmodi medicamentis abstinere, ultro consentientibus eorum alias (*b*) propugnatoribus.

* Ap-

* Apposite SIMSONUS ipse, apud quem omne genus paregoricorum male audit, in pervigilio tamen ingenti; aut in pruritu intolerabili; aut dolore permolesto pustularum concedit dare posse aliquid syrupi papaveris albi, dummodo ab ejus abusu, quem fecit SYDENHAMIUS, faciuntque ejus asseclæ, caveatur. *Essays de Méd. d' Edimb. T. VI. p.* 144.
(*a*) *Epist. var. arg. p.* 16.
(*b*) STORCK. *l. c. p.* 288.

SUPPURATIO.

§. CCLIV.

Curatio variolar. in tertio stadio.

Quibus auxiliis promoveri, sustinerique debeat variolarum eruptio, hactenus comprehensum est. Restat, ut qua ratione earum suppuratio procuranda sit, quoniam gravissimis symptomatibus sæpe summum vitæ periculum intentat, dicere non omittamus. In discreto, & benigno genere, ut priora stadia, sic tertium hoc sine magna molestia transigitur. Dum tamen pustulæ inflammantur, & pus conficiunt, præsertim si copiosiores fuerint, cutis tenditur, dolet, febris redit, aut invalescit, sed cito absoluta suppuratione desinit. Eo tempore ægri inquieti fiunt, somno sæpe carent, pustularum dolorem, & quandoque etiam pruritum queruntur, & si quando somnum capiunt, cito evigilant, & obloquuntur, interdumque mente etiam moventur. Plerumque solis diluentibus, subacidis, & temperantibus, tenuiorique victu hæc omnia sedantur. Si tamen vigiliæ, jactationes, querelæ aliquanto molestiores videantur, certum solamen præbent paregorica prudenti manu sub vesperam data. Fereque sufficiunt

Suppuratio in discreto genere, & benigno vix aliquid exigit præter diluentia, & subacida.

Interdum paregorico opus est vespertino. Si vero vehementior suppuratio cum signis inflammatoriis sanguis mitti potest.

ficiunt ea, quæ ex papavere albo multimodis parantur. Raro valentioribus opus est. Non nunquam tanta est suppurationis vis, ubi variolæ confertissimæ sunt, sanguisque bonus, & fibrosus abundat, ut febris acutior exsurgat cum pulsu vehementi, duro, magno, calore æstuque ingenti, delirio perpetuo, & summa corporis inquietudine, aut difficili respiratione, aut gravi faucium inflammatione, tunc præter medicamenta antiphlogistica, regimen frigidum, aeris liberioris admissionem, sanguis utiliter detrahi * potest; nec quidquam inde nocumenti variolarum suppurationi, & maturationi obvenit, si id solum sanguinis detrahatur, quod nimiam inflammationem refrenet, vasorumque plenitudinem minuat, non vires ultra modum prosternat. Non rara apud Clinicos hujusce rei exempla occurrunt, longo usu, iteratisque periculis confirmata. In magna alvi siccitate non erit quoque inutile eam leni antiphlogistico Eccoprotico laxare, aut saltem enematibus aperire. Dolor, & tensio cutis si alicubi acerbior, uti in facie, aut manibus, percipiatur, foveri pars lacte tepido aquæ admixto poterit, quo non modo ea mollitur, dolorque placatur, verum suppuratio ipsa felicius absolvitur. Pruritui vero permolesto prodest loca leniter herba aliqua virenti, uti malva, mentha, ruta, vel simili percutere; sed simul curandum est, ut ægri manus sic contineantur, ne scabendo cutim saucient.

Etiam alvus lenienda. Dolorem, & cuti. tensionem fomentatio tollit, adjuvatque suppurationem.

* Nemini ignotum sit oportet, sanguinem mitti posse quocunque morbi tempore, si signa inflammatoria vera, & non fallacia se ostendat. TISSOTIUS, quem alias in decernenda sanguinis missione cautissimum

mum novimus, toties in variolarum progressu eam instituendam putat, quoties veræ inflammationis motus insurgit, idque etiam post plenam earum eruptionem. *Epist. var. arg. p.* 38. Præsentibus jam variolis tres maximos reges, nempe CAROLUM II. Hispaniæ, LUDOVICUM XIV. Galliæ, & CAROLUM II. Britanniæ eisdem prope temporibus venæ sectione servatos fuisse memorat FREINDIUS, *Epist. de Purgant. in secund. variol. confluent. febr. adhibend. Hist.* 2. Item HAENIUS non modo in quovis variolarum tempore, sed etiam variolis jam siccatis, & decidentibus ejus utilitatem expertus est. *Rat. continuat. T. I. Cap. V. §. VII. n.* 7.

§. CCLV.

Sed nihil utilius est, pustulis jam maturitatem adeptis, & pure plenis, ad dolorem sedandum, puris resorptionem impediendam, cutisque foveas avertendas, quas puris acritas excavare solet, pustularum ipsarum incisione (*a*); quod non modo Arabibus in usu fuit, sed etiam subsequentibus temporibus repetita plerorumque medicorum experientia confirmatum *. Pustulæ autem vel acu, vel forfice, cum pure turgent, aperiuntur, pus exprimitur, & pure expresso spongia lacte, & aqua tepida imbuta absterguntur. Idque repetitur, quoties iterum pure repleri videantur (*b*). Alii sic apertas vino, aqua, & melle abluunt, & detergunt (*c*), quod maxime usum habebit, ubi magnus fœtor, cutis livor, aut nigredo, & puris tenuitas de magna ad putredinem proclivitate fidem faciant. Quo casu etiam vino aliquid aromatici non nulli (*d*) adjiciunt. Detersis, uti opportunius visum est, pustulis, præsertim si cuticula per forficem resecta fuerit, ut quandoque

Variolarum maturarum incisio.

ad

ad pus omnes educendum opus est, sæpe optimo eventu illini curavi oleum e vitellis ovorum leviter tostis recentissime expressum, quod dolorem ulceris mitigat, acrimoniam humoris demulcet, noxas aeris arcet, & cutis coalitum adjuvat. Incisio autem ejusmodi non solum convenit variolis pure bonæ notæ refertis, verum illis quoque, quæ saniem, aut tenuem humorem continet, facileque concidunt, & subsidunt. Nam educto per incisionem varioloso humore, metastases pessimæ præcaventur, & magna pars fomitis detrahitur, quo intro refluente febris secundaria augeretur.

(*a*) TISSOT. *Epist. var. arg. p.* 42. 43.

* Duobus abhinc sæculis, & quod excurrit, MARQUARDUS Vienn. Professor, deinde RAYMUNDUS Jo: FORTIS Professor Patavinus, & jamdudum Galli, Italique feliciter hac incisione nisi sunt, teste HAENIO. *Rat. contin. T. I. cap. V.* §. *VII. num.* 6. Ab HOLLANDIO, postquam desuevisset, revocatam, adhibitamque a SENACIO, TISSOTIO, HAENIO, SWIETENIO, HOMIO, aliisque commendat AZZOGUIDIUS, *Lett. citat. p. XLII.* His addendi sunt SIDOBRIUS, (*De variol.*) & WINTRINGHAM (*Comment. Nosolog.*) (Vid. *Essays de Méd. d' Edimburg. T.* 2. *p.* 504.), & non pauci alii; inter quos VERNIERIUS reticendus non est, qui (*Journal. de Médec. T. V. p.* 152. *Aout* 1756.) eum viderit sæpe variolis confluentibus in ægris obesioribus supervenire gangrænam, & putridam corruptionem, ideo non modo antiseptica valentiora tum adhibuit, verum postulas maturas aperiri, & totum corpus ablui vino aromatico suasit. Quod ad me attinet, multoties equidem pustulas maturas, & turgentes, itemque deprimi, & subsidere cœptas aperiendas curavi, nec unquam quidquam nocumenti, immo plurimum utilitatis inde manasse vidi. Non igitur audiendi videntur DIEMER-

MERBROECKIUS, aliique perpauci, qui variolarum incisionem rejiciunt: multoque minus LUDWIGIUS, qui etsi in *Adverʃ. med. Pract. Vol. I. P. 3. p. 373.* eam reprobavit, alibi tamen (*Inʃtit. med. Clinic. P. I. cap. 1. §. CCIV.*) saniori consilio malignas, & confluentes incidi, ut pus effluat, satius existimat.

(*b*) QUARIN. *Method. medend. febr. cap. VIII. pag.* 99.

(*c*) AZZOGUID. *l. c.*

(*d*) VARNIER. *l. c.*

§. CCLVI.

Atque hæc quidem (§. CCLIV. CCLV.) in suppuratione variolarum, quæ ex lege, atque instituto naturæ succedit, locum, & usum habent. At ubi variolæ malignæ, atque anomalæ sunt, in primis confluentes, aut ad eas proprius accedentes, majus profecto negotium facessunt. Nam sæpe aut nullo modo, aut ægre admodum suppuratum eunt (§. CLXXX. CLXXXI. CLXXXII. CLXXXIII. CCII.); aut sub ipsamet suppuratione repente concidunt, & pure intro regresso vacuæ fiunt (§. CLXXXIII.); aut quæ jam sessiles, & depressæ, ac marginibus lividæ erant, hoc in stadio apicibus tantum albicant, humore propemodum inanes (§. CLXXXII. CXCIX.); aut depressæ, ut ante, omnino manent, nec unquam elevantur, fuscum vero colorem induunt (§. CLXXXIX); aut pustulis flaccidis, humilibus, & circulo rubro carentibus, cuteque circumposita pallida, & laxa, facies universa plumbeo, alboque colore fœdatur (§. CXCIV. CXCV. CXCVI.), aut, suppuratione deficiente, pustulæ immaturæ in crustam quamdam primo sanguineam, deinde nigram siccantur (*ibid.*); aut lividæ, & sub-

In malignis suppuratio sæpe nulla, aut imperfecta; multorum malorum origo.

subcruentæ fiunt, sanguinemque facile effundentes cita gangræna nigrescant (§. CXCVII. CXCVIII.) Quæ ubi incidunt, gravissima sane symptomata, uti phrenitis, angina, suffocatio, peripneumonia, convulsiones, micturitio, hæmaturia, aliaque funestissima hujusmodi mala impendent *, immo citissima, & sæpe inopinata mors.

* Pleraque hæc symptomata aut omnino precaveri, aut multo mitiora reddi mors extra lectum, leni deambulatione in aere libero, & puro, & diurni somni abstinentia contendunt Sydenhamiani. Neque quidquam, suppuratione præsenti, detrimenti timendum esse ab aeris liberioris usura, cum citius tam suppuratio, quam exsiocatio in aere aperto, & libero perficiatur. Neque demum ab aere libero, dummodo moderato, offici ne quidem illis, qui febre suppurationis durante salivæ fluxum habent, difficulterque deglutiunt; nam levari eos potius, ptyalismumque continuari affirmant. *Vid.* STORCH. *l. c. pag.* 272. 273. 274. Et quod attinet ad moram protractam extra lectum, tum præcipue eam necessariam existimat TISSOTIUS in gravi variolarum statu inflammatorio, aut vehementiore inflammatione. Ejus enim effecta dicuntur; 1. febris imminutio; 2. respiratio facilior; 3. capitis levamen; 4. refrigeratio lumborum; 5. avolatio putridorum effluviorum; 6. & emolumenta ex continua aeris renovatione, sive æger in amplo, & aperto conclavi sedeat, sive deambulet leniter. *Epist. varii argum. pag.* 39. Concedunt tamen (STORCK. *l. c. pag.* 274.) vitandum esse subitum frigus, aeremque nimis ventosum, frigidum, vehementiusque spirantem. Et quamquam largiamur, pus in pustulis benignis, & maturis gemitum, non facile, quia crassum, & densum est, introrsum refluere aeris admissione, tamen hoc ipsum de ichore, seriosque tenui humore, qui fere in variolis malignis, & confluentibus, difficulterque suppurantibus,

col-

colligitur, æque dici haud poteſt. Levi enim ex cauſſa eum reſorberi, introque frigoris, aut aeris liberioris afflatu repelli, ſatis probabile videtur, GEDEON HARVEUS, cujus ſupra mentio facta eſt, narrat hiſtoriam hominis cujuſdam variolis correpti, cui ante eruptionem ob catarrhum, & dolorem faucium venæ ſectionem ipſe ſuaſerat. Hanc vero cum ille neglexiſſet, immo Pharmacopœi conſilio uſus multa ſanorum inſtar exiſſet, deambulans in aere libero, etſi variolæ confluentes exſtarent, & ſuppuratæ eſſent; ex hoc vitam cum morte commutavit. Vid. *Art. curand. mora. expectation. pag.* 159. Nec immunes ab hujuſmodi infortunio omnino ſunt variolæ diſcretæ, & benignæ. Nobilem puellam præſente variolarum benigniſſimarum ſuppuratione ex feneſtra temere aperta ſic affectam recordor, ut brevi poſt metaſtaſi ad cerebrum facta in lethalem eclampſiam inexpectato incideret. Puerum etiam vidi, qui paucis, & diſcretis variolis laborans, cum toto morbi curſu vix ægrotare viſus eſſet; atque idcirco lectulo aſſidue reſediſſet, parum, aut certe leviter tectus: puſtulis demum maturius reſiccatis cynanche laryngea correptus eſt, quæ, niſi ſanguinis miſſio celeriter ſuccurriſſet, eum fortaſſe ſtrangulaſſet. Quare tempore ſuppurationis variolarum non temere, neque ſine magna cautione, & prudentia ægri aeri liberiori, aut frigori exponendi videntur, cumque aeris renovatio neceſſaria tamen ſit, & cubiculi ventilatio, in hoc ea ſervanda ſunt, quæ ſupra, cum de ea conſulto ageretur, exequuti ſumus.

§. CCLVII.

Febris tunc ſecundaria vehemens.

In primis vero febris vehemens ad hæc (§. CCLVI.) accedit, aut quæ jam erat, gravius, intenſiuſque exſcandeſcit, continua remittens, valde periculoſa, *ſecundaria* vulgo dicta, quæ niſi cito enecet, diu certe trahitur, atque ultra ſuppurationis tempus procurrit (§ CCI.), a

brevi illa, & post suppurationem evanescente; utpote solius, & simplicis suppurationis sobole (§. CCLIV.) maxime, ni fallor, differens; quam ideo *putridam* appellavit (*a*) Sydenhamius, veterum significatu vocem, ut mihi videtur, usurpans. Jure enim a suppuratoria febri, quæ variolarum maturationem consequitur, distinguenda ista videtur, quod variolis nequaquam suppurantibus, aut ægre, & imperfecte suppuratum euntibus concitatur. Quamobrem verisimillimum profecto est, eam a variolosa materie in sanguine restitante, aut ab humorum omnium, sed præsertim adipis per virus variolosum depravata, assimilataque natura, aut a resorpto pustularum ichore, aut quod non infrequens est, ab inflammatione alicujus interiorum sedium, aut ab omnibus, aut plerisque hisce caussis simul junctis proficisci. Hinc quisque perspicet, omni studio tum (§. CCLVI. CCLVII.) curandum esse, ut humor variolosus ad cutim omnis feratur, &, quoad fieri potest, suppuratione in pus bonæ notæ coquatur, aut si id fieri nequeat, aliqua alia via confestim emittatur. Quod plerique efficere nituntur cardiacis lenibus, tonicis, antisepticis, itemque omnibus evacuationem, & revulsionum generibus; de quibus pluries loquuti sumus, dicemusque deinceps, prout res poposcerit.

Quare differat a simplici febri suppurationis.

Ejus caussa.

Indicationes, & cura.

§. CCLVIII.

Curatio perficitur iis, quæ alibi propositæ jam sunt.

Sed in primis illud teneri debet, eisdem propemodum auxiliis ad implendas, sustinendasque variolas, aut earum suppurationem promovendam opus esse, quibus eruptionem ipsam adjuvari, aut pustularum depressionem emendari supra (§.

(§. CCXLV. ad CCLIX.) docuimus, dummodo animadverſiones, cautioneſque, quas ibi tradidimus, adamuſſim ſerventur *. Quare huc ea revocari oportet. Dici autem vix poteſt, quantum ſomniferis, atque opium habentibus medicamentis hoc in ſtadio cum SYDENHAMIO confidant doctiſſimi quidam viri. Si enim, quod ſæpe octavo, aut nono die in variolis maxime uſuvenit, puſtulæ concidant, & fuſcæ, aut nigricantes fiant, cuti reliqua interim flacceſcente, & livida cum pulſu languidiſſimo, extremis modo frigentibus, modo recaleſcentibus, faciei pallore, & rubore ſe mutuo excipientibus, motibuſque demum quarumdam partium ſpaſticis obortis; tunc præter alia jam indicata præſidia non dubitant in largiore, ſæpiuſque iterato opii, aut aliorum narcoticorum uſu ſpem omnem, ut alias innui, collocare.

Quantum hic Sydenhamiani ſomniferis confidant.

* Sed non omnes ibi cautiones attulimus. Hic unam maximi uſus, & ſummopere notatu dignam ut adjiciam neceſſe eſt, quam mihi SYDENHAMIUS ſuppeditat. Is admonet, depreſſionem puſtularum in confluentibus non ſemper tribuendam cauſſis externis, aut frigori, cum nihil in ea ſit, quod non a morbi natura, & more profluat; atque idcirco ex ea ſola, ubi morbi morem ſervat, mali mihi impendet. Cavere igitur oportet, ne naturalis humilitas, & depreſſio accipiatur pro morboſa ſubſidentia, aut retropulſione. In diſtincto vero genere, cavendum quoque eſt, ne ante debitum diem eruptionem, atque argumentum variolarum expectemus, ſed attendamus ad tempus, quo natura id præſtare debet. SYDENH. *Op. Sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 179. 180.

§. CCLIX.

Somnifera quomodo adhibeant. Hinc eorum nonnulli auctores sunt, ut quinta, vel sexta quavis hora dentur guttæ octo vel decem, adultis ut puto, Laudani liquidi Sydenhamii, vel, quando minus vel agere volunt, singulis binis, ternis, aut quaternis horis duo cochlearia mixturæ cujusdam paregoricæ, & cardiacæ, quæ habet aquæ florum tiliæ uncias septem, syrupi Diacodii sesqui unciam, cui pro re nata ad compescendum sanguinis fervorem, ejusque dissolutionem coercendam adjiciunt interdum tantum spiritus vitrioli, quantum satis sit ad gratum acorem. Hac ipsa Mixtura audacter utuntur etiam, si suppurationis tempore ægri sint anxii, inquietique, aut acerbe doleant, & sanguinis insolito fervore exardeant; dummodo eorum pulsus molles revera sint, omnisque duritiei, aut tensionis expertes. Sic enim cito vires erigi, pustulas attolli, rubere, suppurare, symptomata prava mitescere, atque imminens vitæ discrimen fugari dicunt. Illud tamen prudentissime præcipiunt, ut, quoties effectum, quem volunt, obtinuerint, paregorica ista interdiu omittantur, & vesperi duntaxat, ut mox tranquilla reddatur, locum (*a*) habeant. Verum alii cautius in opii usu se gerunt. Tissotius, qui somnifera in duobus prioribus variolarum stadiis fere damnavit, non ea pluris facit in tertio, in quo suppuratio, & secundaria febris ægros premit (*b*). Animadvertit enim, tunc præcipue lethargum, coma., orthopnœamque ex materiæ variolosæ metastasi, humorumque congestione urgere,

Aliorum dissensio.

Tissotii animadversio.

gere,

gere, manifestumque esse, terrifica ejusmodi symptomata à narcoticis augeri debere, excretionesque omnes, tum maxime necessarias cum summo detrimento sisti. Immo vehementer timendum esse, ut non ab earum usu anxietas, delirium, calor, & sitis jam permolesta intendantur, aut phrenitis, peripneumonia, hepaticis, ischuria, intestinorum gangræna, aliaque lethalia mala inducantur. MEADIUS ipse (c) morbo ad finem tendente; si spiritus difficultas accedat, faucesque oppleat pituita viscida suffocationem minitans, quod sæpe evenit ptyalismo cessante, opii usum omnino ut noxium rejicit. Non tamen ex hac sententiarum varietate velim quis credat, liberum esse alterutram sequi, aut uni potius quam alteri adhærere, sine ulla deliberatione; cum raitoni consonum omnino videatur, ut alibi jam indicatum est, opii usum modo saluberrimum fore, modo noxium, prout nimirum vel incitandæ vitæ vires sunt, vel compescenda nimia sensibilitas, coercendaque nervorum ataxia. Utroque tamen casu temperamentum adhiberi oportet, ne in opio sive dando, sive rejiciendo modum excedamus, ad singulas sedulo, matureque* respicientes.

Meadii prudens cautio.

Opiata nec nimis profundenda, nec nimis formidanda.

(*a*) STORCK. *l. c. P. I. p.* 287.
(*b*) *L. c. p.* 17.
(*c*) *De variol. cap.* 3.

* Quamquam opii usum in variolis TISSOTIUS sæpe damnare videatur, non tamen ab eo ita alienum se declarat, ut nunquam ei locum superesse velit, jure, & merito limitandam ejus adhibitionem contendit, & satis opportune decernit, quando ad hypnoticis abstinere præstet, quando is uti tuto liceat. Quare non erit supervacuum, neque inutile cum

tanto viro casus percensere, in quibus somnifera in variolarum curatione adhiberi vetitum minime est; videlicet 1. quando debiles vires sunt, & cardiacis egent, & quando a centro ad peripheriam ducere oportet, uti in primo variolarum stadio, si pulsus sit debilis, atque inæqualis, æger frigeat, & in lypothymiam propendeat; 2. quando spasmi ex nimia mobilitate orti sedandi sunt, 3. ubi dolor pustularum intolerabilis est; 4. ubi eruptionis tempore humores confluunt ad intestina, alvusque liquidior minatur virium exsolutionem; 5. in diarrhœa colliquante cum animi defectionibus, extremorumque refrigeratione; 6. in alvi fluxu tempore exsiccationis superveniente, si is nimius sit, vires dejiciat; pustulas pallidas, & exsuccas reddat, syncopem, aut delirium inferat, atque extrema frigefaciat; 7. in doloribus colicis sub finem morbi longum, & liberalem acidorum usum subsequentibus; 8. post catharticum in ultimo stadio datum. *Vid.* TISSOT. *l. c. p.* 22. *ad* 26.

§. CCLX.

Natura depressas Variolas supplet ptyalismo, & diarrhœa.

At natura ipsa pustularum imperfectam maturitatem, aut depressionem in variolis confluentibus supplere tentat ptyalismo, aut alvi fluxu, illo in adultis, hoc in pueris, ut alias expositum est. Ergo enitendum omni cura est, ut istæ salivæ fluxus, quoad fieri potest, perseveret, quod in primis potu tepido, crebro, diluenti, mellito præstatur. Si vero salivalis humor viscidus, & tenax ita sit, ut egerrime e faucibus, & ora educatur cum suffocationis periculo, id quod circa diem undecimam non infrequens est; eum solvi, attenuarique oportet gargarismate ex aqua florum sambuci, aut decocto ficorum, aut radicis glycyrrhizæ addito pauxillo mellis rosati, aut oxymelitis simplicis, aut syrupi de moris. Quod

Quomodo utraque evacuatio sustinenda.

si

si gargarizare nequeat, aut nolit æger, aut id satis non sit; eadem ope syringæ sæpe die, & nocte in os, faucesque injicienda (*a*) sunt, quidquid non nulli contra dictitent. SYDENHAMIUS (*b*) gargarisma e cerevisia tenui, vel aqua hordei cum melle rosarum compositum proponit, vel illud, quod sic habet:

R. *Corticis ulmi drachmas sex, glycyrrhizæ unciam semis, passularum enucleat. N. XX. rosar. rubrar. pug. duos. Coq. s. q. aq. ad lib. unum, & semis. Colat. dissolv. oxymel. simplic. & mellis rosar. ana unc. duas. M. f. garg.*

Ægro vero suffocationi proximo dandum etiam suadet emeticum, quo nihil interdum præstantius; licet fateatur, id non semper saluti esse. At humor salivalis interdum acerrimus est, ex quo os interius ulceratur, & quasi igne exardet, doletque acerbe. Tunc gargarizandum ex aqua hordei lacti admixta, aut decocto radicis althææ, aut simili demulcenti liquore; cui aliquid succi sedi majoris (*c*), vel mali cotonei, utiliter adjici potest. Ulcusculis vero opportuna etiam sunt ea, de quibus, ubi aphthas explicuimus (*d*), mentio facta jam est. Quemadmodum autem ptyalismi continuatio summopere in adultis necessaria est, sic alvi fluxum, qui pueros corripit, sinere expedit, quamdiu vires eum ferunt; immo, si casu sistatur, enematibus blandis revocare, nec ulla ratione unquam in hocce stadio cohibere, nisi nimius, & colliquans sit. Ad summum si acer humor descendens intestina arrodat, & torminat citet, ut interdum, quando dysenteriæ epidemice regnant, accidit; nam tum solum variolæ dysenteria comitantur; ad demul-

Quæ salivam acrem corrigant.

Quæ ulcusculis oris remedio sint.

Diarrhæa quibus gubernanda.

Quid si in dysenteriam transeat.

cen-

cantia licet confugere, atque ea; quæ dysenteriæ non aliena sunt.

(*a*) SYDENHAM. *op. omn. Sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 177. TISSOT. *epist. cit. p.* 42. STORCK. *l. c. P.* 1. *p.* 274.
(*b*) *L. c. ib. p.* 177. 178.
(*c*) STORCK. *l. c.*
(*d*) *Vol. I. §. CCXCVI.*

§. CCLXI.

Crustæ oris, & narium fovendæ atque humectanda, ut decidant. Inter hæc quibusdam os, faucesque ex pustulis variolosis ibi natis crusta dura, & crassa obducuntur sic, ut respiratio, & deglutitio summopere lædantur. Tunc assidue os, faucesque fovendæ sunt iis, quæ molliunt, uti aqua tepida lacte remixta, ut crusta decidat. Nares quoque eadem ex caussa sæpe obstruuntur. Has autem reserat vapor aquæ calidæ naribus, aut ore attractus, aut aqua mellita per siphonem, aut syringam in nares injecta, a qua crustæ emollitæ separantur, & summum inde levamen percipitur (*a*). *Facies nigrescens quid postulet?* Interdum etiam in variolis malignis, & confluentibus, cum maturescere deberent, facies nigra evadit, aridaque crusta obtegitur, vere gangrænosa (§. CXCV.). Tunc incidenda crebris vulnusculis altius cutis est ad sanam usque carnem, & deinde fovenda decocto emolliente calido, cui spiritus vini cum camphora adjectus sit. *Incisiones feliciter adhibitæ.* Hinc pus multum, & fœtidissimum ex incisionibus manare solet, emortuæque partes separari. Absoluta gangrænæ digestione, cathartico alvus ducenda est. Exemplum felicis ejusmodi curationis habet MEADIUS (*b*), nobisque aliud simile no-

notum eſt de GUATTANIO non ignobili chirurgo romano, qui cum puer peſſimo, & gangrænoſo variolarum genere laboraret, a Patre ſimili chirurgia ſervatus eſt, ex quo turpes in facie ei cicatrices tota vita remanſerunt, conſpicuæ paternæ audaciæ, & miræ curationis teſtes. Nec alia ratione curandæ ſunt aliarum partium gangrænæ, ſi alicubi forte enaſcantur.

(a) SYDENHAM. *Op. Sect.* 3. *pag.* 177. TISSOT. *l. c. ib.* STORCH. *l. c. p.* 275.
(b) *L. c. p.* 3.

§. CCLXII.

Perſæpe hoc ſtadio nimium facies, manus, pedeſque tument, tenduntur, dolent, & rubent. Auxilio ſunt fotus ex aqua, & lacte tepidis, aut molliſſima cataplaſmata. His enim non modo dolor, & tenſio miteſcunt, verum puſtularum etiam ſppuratio facilius abſolvitur (*a*). Sed in primis ab febrem ſecundariam, ejuſque ſymptomata in hoc ſuppurationis ſtadio animum, curamque omnem communiter convertere conſueverunt medicorum experientiſſimi. SYDENHAMIUS certe hanc valide oppugnandam eſſe duxit larga illico ſanguinis miſſione, & catharſi, alternatim adhibitis, ſic tamen ut catharſi poſt ſanguinis miſſionem tantum, & non ante decimam tertiam morbi diem uti auderet. Utraque evacuatione ſanguinis inflammatoriam indolem, & purulentæ materiæ quantitatem minuere (*b*) ſibi pollicebatur. Verum non ſine aliqua diſtinctione Sydenhamiano præcepto adhærere licet. Non enim ſemper, nec in quavis febri ſecundaria tutum eſt ſan-

Tumori, & tenſioni faciei, & manuum quænam proſint?

Febris ſecundariæ peculiaris curatio. Sydenhamii methodus.

Quando venæ ſectio, quando catharſis locum habent.

ſanguinem mittere, aut alvum medicamento ducere; nec opus eſt ſemper, ut ſanguinis miſſio catharſim, ubi hæc locum habet, præcedat; nec ſemper decimam tertiam diem exſpectari oportet, ut purgatio inſtituatur, cum ante hunc etiam terminum, & quandoque nona, vel decima die illa neceſſaria eſſe poſſit (c). Sed de utroque evacuationis genere quid ſentiendum nobis videatur, & quando utraque, aut ulterutra admitti, aut omitti debeat, mox explicare inſtituo.

(a) STORCH. *l. c.*
(b) *De Febr. putrid. Variol. confluent. ſupervenob. p.* 628. *&* *p.* 633. *ad* 636.
(c) FREIND. *de Febrib. comment. VII. &* MEAD. *l. c. cap.* 3.

§. CCLXIII.

Venæ ſectionem quæ indicent.

Itaque ut a ſanguinis miſſione ordiar, quærendum ſedulo eſt, utrum ſymptomata ejuſmodi ſint, quæ variolas inflammatorias (§. CCX.) deſignent; aut febris vehementius exardeat, cum pulſu valido, & duro, calore magno, ac ſiti ingenti; an corpus firmum, juvenile, exercitatumque ſit; victui, & potui calefacienti deditum; aut regimine calidiori uſum; aut inter initia venæ inciſio neglecta fuerit; tunc utique ſanguinem mitti oportebit, præſertim ſi ſymptomata gravia, uti phrenitis, coma, convulſio, faucium præfocatio, peripneumonia, ſanguinis detractionem ſuadeant. Neque ab ea abſterreat, ſi a reliquis indicetur, pulſuum parvitas, aut debilitas, quia tum ſæpe non a virium defectu, ſed oppreſſione arteriæ ſubeunt, &, detracta ſarcina, plerum-

rumque attolluntur, & validius emicant. Itemque notandum est, inflammatoria sanguinis diathesi prævalente, interiores sedes sæpe inflammatione tentari, atque hinc febrim secundariam pronasci, quin variolæ deprimantur; quod indicio est, non a depressione earum, neque a pure resorpto, cum variolæ extent, & pure bono turgeant, illam ortum trahere, sed a visce... in aliquorum inflammatione. Hoc etiam casu summum præsidium in cita, & larga sanguinis missione positum est. Contra ubi symptomata nervosæ febris, sive malignæ propria occorrunt (§. CCXI.), aut, quod deterius est, putridæ dissolutionis signa (§. CCXII.) appareant, uti in variolis confluentibus malignis, & quibusdam discretis, sed gangrænosis, & mali moris, in primis epidemicis, contingit, profecto a sanguinis missione, quamquam secundaria febris invaluerit, abstinere omnino convenit. In his enim noxiam esse, experimenta etiam SAGARII (a) confirmarunt.

Interdum febris secundaria oritur ab aliqua interiori inflammatione.

Tum variolæ extant..

Sanguinis missionem quæ vetent.

(a) *De Variol. Iglaviens. p.* 44. 45.

§. CCLXIV.

Alterum erat, ut de catharticis in febre secundaria adhibendis dicerem. Plerique post SYDENHAMIUM, FREINDIUM, MEADIUM, HUXHAMIUM, aliosque his eam non solum depelli, verum etiam præcaveri tradunt. Immo interdum nullam aliam medicinam profecisse (a) testantur, in primis addito opportune in quibusdam casibus ca-

Catharsis a plerisque extollitur non modo in confluentibus, sed etiam in discretis copiosis.

calomelano, & interpositis paregoricis, TISSOTIUS non modo in confluentibus variolis primo febris secundariæ impetu, verum etiam in discretis, sed copiosis, ingruente febri suppuratoria mannam præbendam esse ea dosi, ut alvus ter, quater, aut quinquies solvatur, præcipit; quod nono, vel decimo die plerumque usui est, pergendumque esse in alvo lenienda diebus etiam sequentibus. Adeo quippe huic medicinæ confidit. Nec profecto sine caussa; nam notum est, quanta sit inter cutim, atque intestina consensio; & quam facile, juxta illud HIPPOCRATES; *cutis laxitas, alvi adstrictio, & e converso*: harum partium excretiones se mutuo excipiant, & suppleant.

(*a*) HUXHAM. *de aere, & morbis epidem. T. I. pag.* 37.

§. CCLXV.

Limitantur ejus laudes intra justos fines.

Attamen non promiscue, nec universum hæc purgandi præceptio arripienda est, ac si nullis obligata legibus esset; nam certos & ipsa, uti sanguinis missio, limites habet, quos ultra nequit recte consistere. Hoc igitur fere perpetuum est, ut in febre secundaria, quæ nulla variolarum suppuratione facta, aut præmature pustulis, faciei præsertim, arescentibus, ejusque tumore evanescente accedit, purgatio necessaria (*a*) communiter habeatur, multoque magis, si ex materia intus restitante febris ardens oriatur cum corporis jactatione, respiratione brevi, & crebra, urina tenui, vigiliisque continuis. Tunc enim post sanguinis missionem; si recte (§. CCLXIV.) indica-

Casus in quibus purgare licet.

cata fuerit, lenia purgantia ad intervalla repetita variolosam colluviem feliciter (*b*) detrahunt. Verum id etiam convenientissimum est, cum pustulæ jam rite suppurarint, & pure turgeant, nec tamen aliquid puris e pustulis exstillet, nec per urinas feratur, neque in his sedimentum spectetur (*c*); vel demum si cito, aut repente variolæ subsederint, & pus intro refluxerit. Purgatione item opus est, si ptyalismo cessante, detumescenteque facie non succedat extremorum tumor, nec urinarum copia sedimentum habentium, nec alvi solutio spontanea; aut, quod deterius est, coma, aut delirium, aut utrumque supervenerit (*d*). Superveniente vero delirio, aut comate, aut angina, aut peripneumonia sic idonea purgatio est, ut ab ea nos deterrere non debeat metus, ne alvi ductione ptyalismus sistatur, cum eo in casu præsentiorem, majoremque opem exspectandam ab alvo soluta putet TISSOTIUS (*e*), quam damnum a ptyalismi tum non satis levantis suppresione; maxime si venæ sectio, aut cucurbitulæ adhibitæ jam fuerint, & nihil juverint (*f*). Neque semper pulsuum humilitas, aut depresio purgationem prohibet; cum sæpe post eam elevantur, & vires (*g*) acquirunt. Compertum est experientia, utiliter etiam alvum solutam esse, ubi humor acerrimus, quo variolæ arescentes scatebant, gangrænam cuti (*h*) induceret.

Quando purgandum etiam præsente ptyalismo.

Nec obstat semper pulsum depressio, nec humorum acrimonia.

(*a*) MEAD. *l. c. cap.* 3.
(*b*) SALISBURY CADE *epist. ad* FREINDIUM *scripta*.
(*c*) FREIND. *De Purg. in secund. Variol. confl. febr. adhib. epist. ad* RICHARD. MEAD.
(*d*) *Idem l. c. hist.* 3.

(e) Tissot. *Epist. var. arg. p.* 46.
(f) Freind. *l. c. histor.* 2.
(g) Freind. *De febrib. cap. VII.*
(h) *Idem. de purgant. in secund. variol. confl. &c. hist.* 3.

§. CCLXVI.

Quando a catharsi abstinere convenit. A catharsi contra abstinere omnino satius est, quamdiu tumor faciei, atque pustularum inflammatio permanet, & saliva rite effluit, sine graviori alio symptomate (*a*). Quod si facies detumescere incipiat, & ptyalismus minuatur, ut die nono, vel undecimo ab eruptione accidit in variolis confluentibus, & eodem tempore manus debito modo tumeant, & nulla deterioris notæ symptomata appareant, totum negotium naturæ committendum est (*b*), aut solis interim clysteribus alvum, si adstricta sit, lenire satis erit. Omitti quoque debent cathartica, si alvus sponte fluat, aut enematibus ante adhibitis laxata sit, vel saltem differri ad aliquot dies possunt, ne vires penitus dejiciantur (*c*); multoque magis, si ita liquescat alvus, ut hac via corpus exhauriri timeatur, quod in putrida potissimum humorum omnium dissolutione adeo in malignis frequenti incidere consuevit.

(*a*) Salisbury *epist. citat.*
(*b*) *Id. ib.*
(*c*) Mead.

§. CCLXVII.

§. CCLXVII.

Non vero ſatis eo diſquirere, ſanguiſne mitti, aut alvus duci, aut utrumque fieri debeat in ejuſmodi febre ſecundaria. Oportet etiam indagare ſedulo, utrum alicubi ſanies varioloſa ſub arefacta jam cuticula lateat? Quod facile tactu, aut diſrupta epidermide cognoſcitur; preſſo enim, aut inciſione pus erumpit. Tunc igitur puri exitus citiſſime parandus eſt, cibiſque idoneis corpus nutriendum, antiſepticiſque muniendum, ut morbum ferre poſſit, donec omnis materia purulenta exſtillaverit, quam interdum ad diem vigeſimum, ampliuſque manare ſalvis ægri viribus vidit MEADIUS. Dum autem ex cute, diſciſſa cuticula, purulentus humor effluit, ac via hac corpus repurgatur, ne quidquam temere quis moliatur, nec ſanguinis miſſione, aut catharſi ſalutarem ejuſmodi evacuationem pervertat. Interea, quod ſemper in tertio variolarum ſtadio, nec non in ſequenti ſemper faciendum eſt, univerſa cutis a pure, putridiſque halitibus munda ſervetur frequenti induſiorum, ac linteaminum mutatione, conclaviumque prudenti ventilatione (*a*). Hic non omittam in memoriam revocare, interdum ſub finem ſuppurationis, aut initium exſiccationis atrociſſimos dolores oſteocopos accedere, ut ſupra (§. CCIX.) ex SAGARIO retulimus, qui ſi horas duodecim, aut viginti quatuor excedant, certam necem afferunt. Hos leniri oportet fotibus anodynis ex lacte repenti, potu ex diluto florum tiliæ, & papaveris rhoeados, item-

Sanies ſub cuticula latens educenda.

Frequens induſiorum mutatio.

que ſyrupo diacodii in aqua florum ſambucci; uti experientia compertum (*b*) eſt.

(*a*) TISSOT *ep. cit. p.* 40.
(*b*) SAGAR. *De variol. Iglav. p.* 19.

§. CCLXVIII.

Curatio ſpecialis quarumdam Variolarum. Sydenhamii curatio variolarum confluentium anomalarum.

Atque hæc omnia memoranda, animadvertendaque in iſta periodo generatim erant. Nunc etiam de quibuſdam peculiaribus variolarum generibus, earumque curatione ſpeciatim aliqua ſubnectere non alienum a propoſito mihi videtur. Quas ſupra (§. CXCV.) deſcripſi ex SYDENHAMIO (*a*), *variolas confluentes anomalas*, eas ſic ipſe curabat. In illis effrænis ſanguinis fervor, acritaſque quaſi exurens, atque omnia pene colliquans, & corrumpens deprehendebatur. Ergo hæc temperanda, continendaque quam efficaciſſime fuit. Itaque præter hypnotica in reliquis confluentibus alias adhiberi ſolita, & commendata, utebatur *regimine temperato*, potuque liberaliore ex iis, quæ non calefaciunt, ſed æſtum, fervoremque ferociſſimum illico mitigant.

Decoctum album.

Ad id commendabat *decoctum album*, ex pane videlicet, & cornu cervi *calcinati* exigua quantitate in multa aqua factum, & ſaccharo leviter edulcatum. Adhibuit etiam eumdem in finem

Hydrogala.

hydrogalem *e tribus aquæ partibus, & lactis una ſimul coctis, quæ ægri palato, & votis, magis refrigerando, ut plurimum reſpondit.* Nec

Largior potus.

copia potus tantummodo juvit inſignem calorem ſub maturationis tempore cum febre exaltatum exinguendo, verum ptyaliſmum etiam promovendo,

do, & protrahendo diutius, quam exæstuante ægro non contigisset. Profuit etiam immodico mensium fluxui supervenienti, dummodo ab hujusmodi sanguinis profusione pustularum depressio non timeretur, neque ideo calida remedia, quæ magis sanguinem colliquant, temere, & præpostere in usum vocarentur.

(a) *Oper. sect.* 3. *cap.* 6. *p.* 231.

§. CCLXIX.

In ferali vero illa epidemica variolarum malignarum, & confluentium constitutione, quæ octavo, vel nono die subsidentes exitium afferebant, & putridi generis vere erant (§. CXCVIII.) cum videret Cl. HALLERUS (*b*) hoc symptoma funestum universim esse, cœpit cogitare, qua ratione tantum malum averti posset. Acida, & refrigerantia ob facilem pustularum, quam dixi, depressionem, ei videbantur ancipitis eventus. Ab emulsionibus, clysteribus, catharticis, quibus alii medici magna confidentia utebantur, natas vidit cito paralyses, aphonias, hydropes, aut etiam præcipitem ex retropulsis variolis mortem; nec minus exitialem calidorum medicamentorum usum expertus est. *Aderat*, ut ipse scribit, *summa humorum alcalescentia*, hinc *fœtor horridus tum pustularum, tum animæ ægrotorum. Aderunt humorum funesta stasis*, quam *arguebant maculæ, quæ exigui sphaceli sunt, tum dolores lumborum, urinæ paucæ, viridesque*. Medicamento igitur opus erat, quod solveret, impacta, neque vasa diffringeret, quod motum versus peripheriam sustineret, febrem tamen non augeret, & pustulas

Halleri curatio confluentium malignarum.

retrocessuras foras elevaret, non alkalescentiam incitaret. Id visum ei est Camphoras. Itaque quoties occurrebant symptomata variolas mali moris præsagientia, *delirium primum diei*, *febris valida*, *punctorius lumborum*, *pectorisve dolor*, *respiratio difficilis*, *corpus succulentum*, *ætas adultior*, *plethora*, *protinus* dedit *decoctum diluens copiose*, *& ad aliquot quotidie libras hauriendum*, *ex aperientibus sparsa*, *radice graminis*, *adiantho*, *bellide*, *ficubus*. A sanguinis vero missione, etsi primo intuitu alicui posset videri opportuna, ipse tamen abstinuit, quia fortasse summa putredinem proclivitas, quam in morbo agnoverat, ab

Emetici laudes. ejusmodi præsidio ut nocuo eum deterruit. At *vomitum fere perpetuum symptoma* promovit *emetico*, *ut octies ad minimum larga emesis sequeretur*. Si enim vomitum quis compressisset, funestiorem eventum compererat. Quamquam vero a sanguinis missione sedulo caveret, non tamen hæmorrhagias timendas cognoverat: cum usus do-

Hæmorrhagiarum utilitas. cuisset, eas quodammodo expetendas fuisse. Siquidem vidit in puero speciatim septenni copiosam ex ano sanguinis jacturam ante variolarum eruptionem, subsequente benignissimo morbo.

(a) *Opusc. pathol. observ. XLIV. Hist. constit. variol. anni* 1737. *p.* 113.

§. CCLXX.

Calidis regiminis effecta. Cum vero calidis remediis variolæ domesticorum, & familiarium consilio, aut ægrorum culpa urgerentur, hæ tum post ingentem anxieta-

tem

tem præmaturo impetu erumpebant nigerrimæ; si vero sponte die tertia prodiissent, & symptomata ipsa inde mitescerent, tamen die sexta pustulæ subsidebant, & puncto nigro notabantur, uti confluentibus malignioribus solemne est. Quando igitur alterutrum ex hisce infortuniis ægrum corripuit, mox ipse præbuit camphoram in emulsione aliqua solutam, ita ut intra duodecim horas grana viginti absumerentur. Incipiebat autem ejus usum a media nocte, febre nimirum inclinare cœpta, protrahebatque ad meridiem usque sequentis diei, in sex partes totam dosim tribuens, ut una singulis binis horis sumeretur. Hora vero tertia, aut quarta, ad summum quinta pomeridiana dedit syrupum papaveris albi cum nitro, & tantillo succi crudi ex malo citreo expressi. Adulto graviter laboranti dosis syrupi erat sesqui uncia, succi citrei drachmæ sex. Sic delirium sedebatur. Hanc medendi rationem persequebatur ad pustularum usque exsiccationem. Simul ac vero ptyalismum imminui in adultis, & fauces arescere, angique deprehendebat, quod a die nona ad decimam, aut undecimam eveniebat accedente simul pustularum exsiccatione, mox toto hoc intervallo anginam funestam arcere, & ptyalismum prolicere nitebatur frequenti injectione per siphonem in fauces mellis ex rosa, & nitri, quamquam ab HOFFMANNO, sed injuria, reprobata. Interea diluentia affatim potui dabat cum acidis, & demulcentibus. Camphoræ autem quantitatem sensim minuebat, sic ut post diem nonam prorsus omitteret ejus usum, cum nihil tum, quod expelleretur, superesset, & febris secundaria immineret. Si pustulæ nigræ circa octavum

Camphora præstantia.

Ejus utendæ modus.

Injectiones in fauces.

Alvus lubrica. diem evanescebant, & *paullatim per rubedinem in pallorem languere* incipiebant. Hoc ipso temporis stadio enemate cum nitro alvum laxabat, cum experientia didicisset, alvo lubrica febrim secundariam diei undecimæ, & duodecimæ mitem reddi, dum hæc alioquin funesta *cum novo delirio*, *anxietate*, *angina*, *pulsu molli*, *inæquali*, *celeri*, *fœtore totius corporis summo* evadebat.

Catharticum. Quod si febris gravior accederet, hanc compescebat dato cathartico, quod tamarindos reciperet, nec id omittebat *vel in summa* virium *debilitate*, quin immo repetebat die duodecima, & decima etiam tertia, si opus erat. His fere jugulabat, ut ipse ait, dirum morbum, ut & papaveraceis, & succo mali citrei, & omni alio medi-

Victus. camento commode æger careret. Religiose autem ab omni carneo, juruIæntoque victu abstinebat per omnia stadia, concessis tantummodo olesibus, fructibusque, imperatoque potu semper eodem, sed largiore, & crebro.

§. CCLXXI.

De acidi Vitriolici usu in tertio stadio. Mirum profecto videbitur, SYDENHAMIUM, qui primus omnium acidum vitriolicum adhibuit (*a*) in variolis malignis, & gangrænosis in potu ad gratam aciditatem toto primo, & secundo stadio, suppurationis vero tempore, & in ipsa febre secundaria aut reprobasse; aut, ut supra (§. CCXVIII.) vidimus, prætermisisse, HALLERUMQUE in putridissimo variolarum genere modo memorato uti suspectum, aut no-

xium

xium (§. CCLIX.) habuisse, immo in hoc eodem tertio stadio, cujus curationem exsequimur, ab acidis etiam vegetabilibus prope abstinuisse; cum tamen nihil ad cohibendam sanguinis dissolutionem, avertendamque putredinem præstantius, valentiusque habeat Medicinæ ars universa. Acidi autem vitriolici vis singularis eminet in sanguinis mictu, quem in hoc in primis stadio soluta, & diffluens sanguinis compages excitat; nam hoc lethalissimum symptoma si cui quam remedio obtemperat, largiori certe acidorum validiorum in potu usui cessurum, spes unica est. Sed hoc in casu non prætermittenda quoque sunt ea omnia, quæ ejusmodi hæmorrhagias coercere alibi (§. CCXLII.) docuimus, uti serum lactis, quod vocant *aluminosum* *, & alumen ipsum, & specificum HELVETII **, ubi nimirum cetera irrita fuerint, nec ulla in pulmonibus, aut aliis visceribus congestio adstringentium adhibitionem vetet. Metus vero, ne salivæ fluxus acidis ejusmodi supprimatur, aut vitales vires dejiciantur, prope inanis *** est, si expertis fidem habemus, atque haud negligamus in posteriore casu acida cum cardiacis, leviterque aromaticis opportune conjungere, qualia sunt radix serpentariæ virginianæ, contrayervæ, camphora, & præ ceteris cortex peruvianus, qui etiam antisepticæ facultatis nomine vix sine piaculo in variolis putridis (a), gangrænosis, aut quacumque alia ratione ad corruptionem ducentibus prætermitti potest.

Sanguinis mictus acido vitrioli præcipue oppugnandus est.

Adstringentia validiora.

Cautio. Acida hæc non supprimunt ptyalismum. Conjungi cum cardiacis debent, si vires langueant. Ubi Cortex peruvianus ceteris antecellit?

(a) *Oper. sect. V. cap. IV.*
* *Serum aluminosum Phar. Lond.*
℞. *Lactis vaccini lib. j.*

Alumin. erud. in pulver. redacti
drachm. ij.
Coque, ut fiat serum lactis
probe a coagulo separandum.

** *Specificum Helvetii.*

℞. *Alumin. crud. pulv. unc. ij.*
sang. dracon. in lacrym. unc. ss.

Liquetur alumen ad ignem in vase argenteo, aut fictili vitreato; fuso insperge sanguin. drac. in pollin. tenuis. redact. Frigefacta massa servetur in vase clauso ad usum. Dosis a drachma semis ad unam.

*** De Acidorum usu in curatione Variolarum ita apposite, sapienterque disseruit Cl. TISSOTIUS, ut e re fore existimem ea in summam redacta hic tironibus exhibere. Acida vegetabilia ab Arabibus primum, deinde a posteris in hanc usque diem ad variolas curandas adhibita, & commendata fuere. Acidum vero vitriolicum nemo ante SYDENHAMIUM potioni ad gratum acorem commiscuit in variolis malignis, & gangrænosis, sed incipiente suppurationis stadio, & in febre secundaria, ut noxium, ab eodem videtur reprobatum. Sed perperam TISSOTIO judice; nam acida putredini resistunt; calorem, febrim, anxietatem, & pruritum minuunt; diarrhœam colliquantem præcavent, nec tamen alvi libertati obstant; anginam, delirium, & phrenitidem avertunt; malignitatem inhibent; impediuntque ne variolæ benignæ in malignas degenerent; ptyalismum non supprimunt, urinas cient, in primis acida nitrosa potui largius admixta, purisque metastasim emendant. Speciatim laudantur in mictu sanguineo, & variolis nigris, itemque in alcalescentia humorum, & calida eorum dissolutione. *Epist. var. arg. a pag. 28. ad 36. usque.* Acidi mineralis dosis vulgatior, inquit QUARINUS (*Methca. med. febr. cap. VIII. p. 96.*) est drachma una in die: interdum vero opus est eam augere ad unciam semis, aut etiam ad sex drachmas Infantibus, si in potu spiritum vitrioli respuant, dari eum posse syrupo alicui admixtum, ut cochleatim

su-

ſumatur, idem ſubjicit. At TISSOTIUS ſe liberaliori adhuc manu eum dediſſe narrat. Interdum enim intra quatuor horarum ſpatium dedit tres drachmas ſpiritus vitrioli, aut ſulphuris copioſo potu dilutas, ut febrim vehementiorem, delirium, & anxietates compeſceret. Alia vice in quadam muliere variolis laborante comſumpſit ſpiritus ſulphuris binas integras uncias quadraginta horarum intervallo. Concedit tamen ex longo, & largo acidorum ejuſmodi uſu interdum ſub finem morbi oriri colicos dolores, quos opio ſedari oporteat (*l. c. p.* 23. *ad* 25.). Quamquam vero acidorum amiciſſimus ſit, ea tamen reprobat in vapida ſanguinis diatheſi, & ſolidarum partium laxitate, niſi acidis ſubjungantur cardiaca, uti camphora, cortex peruvianus, radix ſerpentariæ virginianæ, mixtura ſimplex, aut ſulphur auratum antimonii camphoræ nuptum. At FARRIUS (*De acid. virib. p.* 101.) non nihil a TISSOTIO diſſentit, cum admonet, non danda quidem acida, ubi circulatio ſanguinis languet, ſed neque ubi ſolidæ partes nimis rigent, & fluidæ nimis coactæ; & denſæ ſunt. Si quid tamen judico, non omnia acida hic comprehendi debent; nam vegetabilia, in primis diluta, attenuant, & ſolvunt; uti pariter nitroſa; nec a vero alienum eſt, acida etiam vitriolica, dum irritabilitatem minuunt, & fortaſſe terreum elementum, glutenque connectens extenuant, abripiuntque, laxitatem fibris conciliare poſſe; nec proinde ableganda, ubi ſolidæ partes rigeſcere videantur.

§. CCLXXII.

Aliquid quoque dicendum eſt de peculiari variolarum, quas *ſanguineas* ſupra (§. CXCVII.) nominavimus, curatione. Quoniam autem hæ nequaquam ſuppurant, ſed lividæ, & ſubcruentæ evadunt, maculis nigris, vibicibus, & peticulis ubique comitatæ, atque in iis colliqueſcit ſanguis, *Curatio Variolarum ſanguinearum.*

guis, & undique diffluit, & hæmorrhagiarum varia genera efficit; perspicuum sane est, ad putridissimum genus eas spectare, egereque quam validissimis antisepticis, incrassantibus, cogentibus, stypticis. In his præferri speciatim debent cortex peruvianus, vitriolata, atque aluminosa. Hinc utilissimum est corticis peruviani drachmam, vel scrupula quatuor quarta, vel sexta quavis hora dare, mediis vero intervallis aluminis eam dosim, quæ idonea videbitur ætati, & ægri constitutioni; aut serum lactis aluminosum, aut *specificum* HELVETII ad scrupulum unum ex conserva rosarum, quod est efficacissimum. Prodest etiam quam maxime *tinctura rosarum vitriolata*, cujus cochlearia quinque, vel sex subinde sumpta pro adultis sufficient; nec sua laude caret vinum rubrum gallicum, aut quodcumque aliud subacidum, atque austerum, cujus etiam mira ad vires erigendas facultas celebratur. Acida vero quæcunque si unquam, hic certe præcipuam opem præstant. Spiritus igitur vitrioli, etiam meracissimus ceteris palmam præripere dicitur, præsertim potui instillatus, tum maxime, cum maculæ nigræ, aut lividæ variolis intersperſæ (*a*) sint. Neque hic reticenda est camphoræ vis antiseptica, in primis si acidis vegetabilibus admixta in usum veniat. Quod si delirium, aut sopor hoc in genere accesserit, vesicantia etiam tuto admoveri affirmat MEADIUS (*b*), quod quidem mirum videbitur iis, qui in ea sanguinis dissolutione, atque ad putrescendum proclivitate suspectam cantharidum vim habere non sine caussa solent. Sed interdum revellendi necessitas tanta est, ut in hac una conquiescere oporteat; quamquam tutiora tunc haben-

Vitriolata, & aluminosa.
Cortex peruvianus.
Serum aluminosum.
Specificum Helvetii.
Acidum vitrioli meracum.
Camphora.
De vesicantibus animadversio.

benda sint epispastica; & ex sinapi parata cataplasmata.

(*a*) MEAD. *de Variol. cap.* 3.
(*b*) *Id. ib.*

§. CCLXXIII.

In *crystallinis* quoque, & *siliquosis* (§. *CLXXXIII.* & *CXCIX.*), quæ processu flaccidæ, inanesque fiunt, inopina sæpe morte subsequente, nisi evacuatio aliqua succurrat; aquosus humor, quem primo continent, in pus nequam convertitur. Is ergo partim exspiratione difflandus est, partim ad urinæ vias derivandus. Quòd præstatur blandis diaphoreticis, cardiacis, ac diureticis medicamentis. Hinc pulveres bezoartici, e chelis cancrorum compositus, radix contrayervæ, spiritus Mindereri, confectio alkermes, & in primis cortex peruviana primæ, & secundæ indicationi satisfaciunt; tertiæ vero potissimum nitrum a scrupulo ad drachmam semis ter, quaterve in die datum, reliquisque remediis, quæ dixi, interpositum. Quibusdam (*a*) placet nitrum in vino dilutiori solvere, quod sub finem ad vires reficiendas aliquanto meracius adhibent. Nitri quoque spiritus, qui dicitur dulcis, liquor terræ *foliatæ* tartari, syrupus althææ, aliaque ejusmodi incidunt egregiæ, attenuant, atque ad urinæ vias ducunt. Præterea die a prima eruptione quinto, vel sexto imponenda jubent tum imæ colli vertebræ, tum brachiis, & tibiis vesicantia, ut morbi fomes, quo febris intendi potest, aut interior sedes occupari, extrorsum ducatur, excernaturque. Quod si tamen variolosus humor oberret, nec ulla

Curatio crystallinarum.

Diaphoretica.

Cardiaca.

Diuretica.

Vesicantia.

Cathartica. ulla naturali, aut artificiosa via extra feratur, ad cathartica hic quoque confugere necessarium fere est. Nec dispar curationis ratio a variolis *verrucosis* (§. CLXXXIII.) exigitur. Digerenda enim est crassa earum materies, & paullatim evacuanda. Hinc alexipharmacis, cardiacis, sudoriferis, diureticis, atque epispasticis ut plurimum ad id opus est; &, ni hæc satis sint, demum alvum ducentibus. Quæ vero *mediæ naturæ* sunt (§. CCII.), & difficulter, aut sero nimis suppurant variolæ, non aliam curationem postulant, quam quæ supra generatim exposita est. Sed jam modum excederet, nisi tandem finem faciam, sermonis prolixitas, si quæcunque huc spectant, distincte, & minute singula complecti vellem. Quapropter tertio variolarum stadio relicto ad quartum, sive postremum properabo.

Curatio verrucosarum.

Curatio mediarum.

(a) MEAD. *l. c. cap.* 3.

EXSICCATIO.

§. CCLXXIV.

Exsiccatio in benignis vix medica ope eget. Suppuratione absoluta, & decedente febre, evanescentibusque symptomatibus, quod in discretis, & benignis variolis regulariter evenit, pustulæ jam flavescunt, & in crustas continuo siccantur. Tunc vix quidquam est, quod medici ope egeat. Morbus enim jam finem assequitur, & pristina corpori valetudo redit. Diluentia tamen, & subacida, cubiculi ventilatio, atque extra lectum mora, regimenque diæteticum alias laudatum nequaquam negligenda sunt: sic enim se-

felicior pustularum siccatio consequitur. Si vero pustulæ pure plenæ, ut quandoque usuvenit, alicubi serius arescant, eas aperiri, atque exprimi, quod supra jam proposui; convenit; crustas contra, si diutius hæreant, & duriores sint, lotionibus, fomentationibusque tepidis molliri, ut secedant, & delabantur. In his vero benignioribus variolis, cum ad exsiccationis finem pervenerint, vulgatior medicorum sententia est, alvum leniendam eccoprotico aliquo medicamento esse, aut clysteribus laxandam, idque tertio, aut quarto quoque die ad tertiam, aut quartam usque videm iterandum, multoque magis, quod suppurationis tempore, quoniam febris secundaria vel omnino abfuit, vel mitissima exstitit, alvum nequaquam ductam fuisse, pro certo assumi potest. Si quid enim variolosæ materiæ intus remanserit, aut non omne pus e pustulis emanaverit, id purgatione detrahi, expellique creditur. Immo TISSOTIUS non exspectandam perfectam exsiccationem putat, sed mature, nempe simul ac variolæ in facie flavescunt, purgandum esse. Tempestiva enim purgatione optime præcaveri ea mala, quæ sæpe a variolis relinquuntur; illoque tempore plus unicam alvi ductionem, dum materia mobilis adhuc est, & fluitat, proficere, quam tres, aut quatuor serius (*a*) institutas. Non tamen hinc quisquam credat, in manu, arbitrioque medici, ejusque medicamentorum potestate positum esse, residuas morbi reliquias sive in cute adhuc hærentes, sive per corpus in circuitum actas a sanis humoribus, prout libuerit, secernere, & quo conferat, evocare. Illud tantummodo certum quidem videtur, quod sordes in ventriculo, intestinisque toto morbi curriculo

Difficilius crescentes aperiantur. Crusta diu hærentes molliendæ, & fomentis tepidis separandæ.

Tissotii monitum de maturanda purgatione.

Animadversio in purgationis vim, & facultatem.

Certe primarum viarum

coa-

ſordes tantummodo dejici, poſſunt. Interdum e penitioribus locis pravus humor excutitur.

coacervatæ, ac collectæ, aut eo paullatim delatæ utiliter, & commode detrahi poſſunt, dum retentæ ibi diutius, aut in ſanguinem iterum refluentes nova mala inferrent. Neque inficiamur tamen, quandoque e penitioribus corporis latibulis pravos, noxioſque humores excuti, atque ad inteſtina prolici, ut inde magno ægri emolumento emittatur; ſed quis poſſit ſibi certo polliceri, hoc ipſum ſemper ex animi ſententia ceſſurum, ita ut omne malum, quod impendeat, purgatione avertatur, aut omiſſæ purgationi, ſi qua pejora ſuccedant, jure attribui queant? Quid ſi cathartici actione a peripheria varioloſum tabum intro revocatum, in aliqua interiori ſede conſiſtat, lethalemque metaſtaſim faciat? Peritiſſimi igitur, & cautiſſime omnia perpendentis medici erit ita in purgatione exſequenda ſe gerere, ut nulla inde noxa oriatur.

Sed id minime certum.

Immo interdum metaſtaſes a purgatione fiunt.

(*a*) *Epiſt. cit. p.* 46.

§. CCLXXV.

Curatio febris ſecundariæ quouſque continuanda in ipſa exſiccatione.

At in confluentibus maligniſque variolis, quoniam febris ſecundaria cum tetris ſymptomatibus plerumque ſub earum adhuc exſiccatione protrabitur, continuanda omnino eſt ea curationis ratio, quam ſupra (§. CCLXII. ad CCLXVIII.) pluribus verbis explicui; ſcilicet ſi febris adhuc urgeat, & ſpiritus difficulter trahatur, aut metaſtaſis aliqua immineat, aut fauces pituita oppletæ ſuffocationem comminentur, ſimulque alvus adſtricta, aut pigra ſit; tunc non ſolum altero, aut tertio quovis die ea clyſtere, aut ſero lactis, aut tamarindorum decocto, aut cremore

tar-

tartari caute molliri, & laxari debet, apertaque servari, sed etiam, ni jam ante id satis peractum fuerit, aliquanto validius duci syrupo aureo ex senna, manna & tartaro, aut electuario lenitivo, aut sale polychresto, aut foliorum sennæ diluto, similive alio medicamento, non omissis interea diluentibus, uti decocto hordei, radicis graminis, & althææ cum oxymelle, nitro, roob baccarum sambuci copiose hauriendo, cui pro re nata acidi vitriolici aliquid (a) adjectum sit. Nec alienum quoque est, si sanguis antea missus non fuerit, aut non satis detractus, & calor vehemens extorreat, pulsusque duri deprehendantur, nec vires fractæ sint, sanguinis missionem tentare, aut repetere (b). Nec desunt magni viri, qui die demum vigesima prima, absoluta videlicet exsiccationis variolarum confluentium periodo, ubi scilicet gravior, & acutior fuerit (c) morbus, sanguinem mittendum, alvumque ciendam judicent. Verum tam in venæ sectione, quam catharsi decernenda semper ea præ oculis habeantur, quæ alias, & maxime superioribus paragraphis in utramque partem disputata fuere, ne quid temere, & cum ægri pernicie deliberetur.

Potissimum alvus laxanda ad intervalla.

Quando etiam sanguis mitti possit.

Sanguinis missio, & alvi ductio proponitur finita etiam exsiccatione. Sed non temere ultra decernenda.

(a) MEAD. *l. c. cap.* 3. *&* STORCK. *l. c.* p. 275. 276.

(b) MEAD. *l. c. ib.*

(c) SYDENH. *Oper. sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 180.

§. CCXXLVI.

§. CCLXXVI.

Ulcera vesicantium diu aperta serventur.

Quod si suppurationis stadio ob aliquod gravius symptoma, uti coma, delirium, convulsiones, difficilem, anhelosamque respirationem, revellentia, epispastica, & speciatim vesicantia adhibita fuerint, horum ulcera in hoc etiam postremo stadio aperta, & quidem diu servari debent, ut omne pus variolosum via hac excernatur. Id quoque necessarium est, si ~~in~~ ipsa exsiccatione similes ob caussas ulceranda cantharidibus brachia, aut crure fuerunt. Alibi (§. CCIX.) tussim variolis accedere, plerumque uti epigenomenon, dictum est. Quando id a principio incidit, fere catarrhalis est, aut peripneumoniæ symptomatica. Tum iis, quæ catarrhis opportuna (*a*) sunt, aut quæ peripneumoniæ tollendæ apta posuimus (§. CCXLIX. CCLIV.), curanda omnino est. Si in grogressu morbi a pustulis fauces, laryngemque obsidentibus oriatur; diluentibus, & demulcentibus, itemque mucosis, oleosisque mitiganda (§. CCLIV.) est. At si sub finem per metastasim materiæ variolosæ accesserit, disquirendum est, an pulmones male habeant ex infarctu pituitæ multæ, & lentæ, an vero a tenui, acrique humore tantum irritentur? Primo casu sputa crassa, & viscida educuntur, quæ difficilem respirationem, & pectoris oppressionem, anxietatemque mirifice levant. Hæc tunc promovenda sunt potu aperiente, atque attenuante adjecto nitro, & melle, aut eclegmate aliquo ex manna, melle, atque oleo seminum lini, aut amygdalino. Ubi valentius incidere, atque

Tussis superveniens quomodo curanda.

ana-

anacatharfim adjuvare opus eft, id præftabit oxymel fcilliticum, ftibium diaphoreticum non ablutum, kerme. minerale, minimæ fulphuris aurati antimonii dofes, infpiratus aceti vapor, aliaque ejufmodi (*b*). Altero demum cafu hordei decoctum, lac aqua dilutum, fyrupus papaveris albi, mucilaginofa, aquæ tepidæ vapor opem ferunt. Interdum cum incidendi, tum revellendi cauffa in utroque cafu veficantibus uti oportet, ut nihil de fanguinis miffione dicam, fi peripneumoniæ figna adeffent. Atque hæc fere eadem orthopnœæ, ex memoratis cauffis natæ adhiberi confueverunt.

Orthopnœæ peripneumonica eadem medela.

(*a*) *Vid. Vol. I.* §. CCCXI.
(*b*) STORCK. *l. c. pag.* 278. TISSOT. *l. c. pag.* 25. *&* *p.* 37.

§. CCLXXVII.

Exficcationi etiam variolarum interdum falivæ fluxus fuccedere vifus eft, falutem afferens; qui alias fecundo tantum ftadio fupervenire, & plerumque tertio, ut notatum fupra eft, definere folet. Eum igitur fuftinere, & adjuvare par eft potu calido, diluente, mellito fæpe dato, fimulque cavere, ne critica ifta evacuatio (*a*) catharticis, aut narcoticis, aut frigore fubito turbetur, fupprimaturve. Nec rarum eft fuppuratione ad finem vergente, aut exficcatione jam inchoata, immo interdum finita tumores quofdam, furunculis fimiles, fub cute variis corporis fedibus ex oriri, quos efficit pus variolofum non fatis per puftulas expurgatum. Hos anteverti dicunt, ficuti etiam variolas fecundarias, quæ primas exfic-

Ptyalifmus fuperveniens adjuvandus eft.

Tumores fubcutanei fuppurandi, & aperiendi funt.

caras ſæpe excipiunt, catharſi maturius inſtituta. Quandocumque vero ejuſmodi tumores prodeunt, conſiderandum mox eſt; num molles ſint, & materia in ipſis liquida, & fluitans appareat. Tunc enim citiſſime, uti abſceſſus, ſectione aperiendi ſunt, diuque digerendi, ut omnis purulentus humor via hac efferatur. Sin vero duri reperiantur, & rubeant, & doleant; cataplaſmate emollienti, & anodyno ex panis mica, & lacte, aut unguento althææ, & butyro, aut Diachylo ſimplici ad maturitatem perduci debent, & demum ferro incidi, quemadmodum de perioribus dictum eſt.

(*a*) MEAD. *l. c. cap.* 3.

§. CCLXXVIII.

Metaſtaſes ad oſſa & articulos. Reſolutio primum ſanguinis miſſione tentanda; deinde exterius, interniſque remediis.

Non nunquam morbidi humoris pars aliqua transfertur ad articulos, aut ad oſſa ipſa, ibique defigitur atroces dolores excitans, quin tamen ullus tumor exterior cernatur, aut rubor. Hinc ſæpe, aut anchyloſis, aut caries ſubſequitur prope inſanabilis. Quando illud accidit, ut tam dira, & pertinacia mala præcaveantur, ſi vires vigent, & pulſus ſit durus, tentanda eſt reſolutio iterata ſanguinis miſſione, interpoſitiſque alternatim idoneis catharticis (*a*). Si tamen dolores oſteocopi pertinaciter perſiſtant, & oſſium, aut articulorum corruptionem intentent, præter externas fomentationes, & cataplaſmata anodyna, & diſcutientia, quæ apprime indicata videntur, a STORCKIO (*b*) intrinſecus danda proponuntur extracta cicutæ, aconiti, & flammulæ Jovis, methodo jam ab eodem in peculiari Tractatu de horum re-

Storckiana curatio.

remediorum viribus, usuque tradita. Fereque hæc ipsa adhibenda suadet in ulceribus malignis ; & diuturnis crurum, aliarumque corporis partium, quæ variolas quandoqae subsequuntur, corpusque consumunt. Aliis verò magis arrident decocta sarsæparillæ, ligni sancti; radicis chinæ, & rubiæ tinctorum; æthiops mineralis, antimonium crudum, atque extrinsecus fricationes ex linimento mercuriali. Sed magni hic fieri debet camphora tam extrinsecus, quam intrinsecus adhibita, quemadmodum a COLLINIO celebri Vindobonensi Medico in singulari de Camphoræ usu libello proponitur. Cui si corticis quoque peruviani adjeceris opem, egregie traumaticam, major affulgebit spes, ulcera felicius coalitura esse.

Ulcera a variolis relicta fere eisdem curantur.

Quæ aliis magis arrideant.

Camphora, & cortex peruvianus vi traumatica pollens.

(*a*) STORCK. *l.c. P. I. p.* 283.
(*b*) *Ibid. p.* 286.

§. CCLXXIX.

Dum autem hæc (§. CCLXXVII. CCLXXVIII.) accidunt, præsertim tumoribus, quos memoravi, suppurantibus; febris nunquam ex toto desinit, plerumque pomeridianis, aut vespertinis horis invalescens, matutino vero tempore plus minus remittens. Symptomatica enim est, & a suppuratione procedens, ideoque suppuratione absoluta, plerumque & ipsa evanescit. Nihilo tamen minus dum tenet, & urget, mitigari, & quodammodo coerceri ea potest temperantibus, nitrosis, & leviter antisepticis, nec non subinde alvum lenientibus. Quod si periodum intermittentium assumat, cortice peruviano eam plerique adoriuntur; qui sane, ni fesbriuga vi hic prosit, proderit

Febri symptomatica suppurantium tumorum.

Quibus auxiliis mitigandis.

rit tamen roborando, & putredinem arcendo, tum maxime, cum copia puris manantis universos fere sanos humores in pus converti, & putrefieri ostenderit. Certior vero, & tutior ejus effectus esse solet in febribus vere intermittentibus primariis, quas interdum complicari cum variolis vel ab ipso initio, supra (§. CCIX.) memoratum est. Has igitur, quocumque stadio se prodiderint, antidoto americana protinus sisti oportet, ne variolarum naturalis cursus pervertatur (*a*).

Febres vere intermittentes cum variolis complicata corticem postulant.

(*a*) MEAD. *l. c. cap. IV.*

§. CCLXXX.

Viribus languentibus sub finem quomodo prospiciendum.

Scire quoque licet, simul ac febris secundaria decedit, & variolæ exsiccantur, sæpenumero ægros viribus languere, destituique videri. Huic languori succurrit vinum aqua dilutum, aut serum lactis vinosum, aut simile aliud analepticum. Si vero ista virium defecto, finito etiam morbo, convalescentes diutius premat, ut difficillime ad pristinam integritatem redeant; nihil eos citius, efficaciusque restituit, quam lac, cortex peruvianus, & corporis exercitatio (*a*). Expiatis autem, ut supra præceptum est, primis viis, paullo lergiori cibo sensim dato corpus alendum est, donec ad priorem victus rationem perveniatur. Tandem exsiccatis, delapsisque penitus pustularum crustis universa cutis balneo tepido abluenda est, aut spongia ex decocto hordei lacti admixto, vel ex aqua sapone leviter imbuta, vel ex melicrato calentibus expressa leniter detergenda est, ut exspiratio insensibilis revocetur, omnisque morbi-

Victus paullatim augendum

dus

dus fomes, qui cuti adhæserit, auferatur. Mundato sic corpore vestimenta, & linteamina omnia, lectusque ipse permutentur, ut contagionis semina procul a sanis arceantur. Ad cicatrices quod attinet, si quæ profundius insuderint, deleri, aut saltem minui creduntur, si lacte asinino, aut aqua florum fabarum; aut amygdalarum dulcium emulsione, sæpe, & diu abluantur; vel linimentis mitissimis, inter quæ oleum e vitellis ovorum recentissime expressum in primis celebratur, penicilli ope illiniantur.

Demum corpus abluendum, detergendumque. Mutatio vestimentorum, & lecti. Cicatrices fœdiores quibus auxiliis emendentur.

(*a*) TISSOT. *Epist. cit. p.* 48.

§. CCLXXXI.

Ex iis vero, quæ post exsiccatas variolas, morbo non perfecte soluto, relinquuntur, exercentque convalescentes, non nunquam est febricula quædam lenta, hæcticæ similis, quæ corpus paullatim depascitur, atque extenuat. Hac modo ab acri varioloso retento, modo a purulenta cacochymia, modo a puris copia ex cute, ejusque ulceribus manante, & alibilem succum subtrahente, modo ab interiorum viscerum labe, & præsertim phtisica pulmonum corruptione originem ducit. Pro caussarum diversitate ejus quoque curatio varianda est. Generatim tamen, nisi interiores partes tale vitium ceperint, quod omnem artis opem aspernetur, oppugnanda est blandissimis eccoproticis; sero lactis defœcato; lacte, hocque solo, vel aqua diluto, vel decocto corticis peruviani, qui etiam per se a MORTONO, aliisque hic præstantissimus perhibetur,

Febris lenta a variolis relicta. Ejus multiplex origo. Si curari possit, quanam remedia id præstent.

lactis pari, aut paullo majori quantitati nupto (*a*); emulſionibus ſeminum frigidiorum; cremore hordei, aut avenæ, victu vegetabili, ſed præ ceteris aere puro, aprico, rurali; vectione, & moderata, lenique exercitatione. MEADIUS (*b*) auctor eſt, ut, præter alvi ductiones, ſanguis etiam e vena mittatur; cujus conſilii utilitatem SAGARII quoque (*c*) experientia confirmatam legimus. Siquidem fieri interdum poteſt, ut a diatheſi quadam ſanguinis phlogiſtica iſthæc febricula foveatur; quam tum pulſus durus, calor acer, atque alia id genus non obſcure declarabunt.

Meadius interdum utilem ſanguinis miſſionem prædicat. Quando ea locum habeat.

(*a*) MORTON. *l. c.* TISSOT. *l. c. p.* 33. 47.
(*b*) *L. c. cap. IV.*
(*c*) *De Variol. Iglavienſ.*

§. CCLXXXII.

Oculorum morbi.

Oculos etiam multifariam a variolis male affici, ſupra (§. CCVIII.) narratum eſt. Neque tantummodo variolis erumpentibus, aut ſuppurantibus id evenit, verum etiam iis jam ſuperatis, & abſolutis. Quoniam vero hactenus nihil a nobis traditum eſt de ejuſmodi vitiorum, quibus oculi ſubjacent, curatione, nunc exponam; quid ſingulis eorum in utroque tempore convenientiſſimum ſit. Incipiam vero ab iis, quæ exteriores partes, palpebraſque patiuntur. Hæ interdum intumeſcunt valde, tenduntur, dolent, oculoſque occludunt. Sub his lympha lacrymalis acri varioloſo infecta *conjunctivam* irritat, inflammat, unde dolor increſcit, & lacrymæ calentes, acres, moleſtæ exprimuntur. Quando hoc incidit, hume-

Tumori palpebrarum, & dolori quæ utilia ſint.

mectari, foverique oculi debent tenuissima; mollissimaque spongia, aut linteolo aqua, & lacte tepido madefactis. Sic dolor, & tensio mitescit, acrimonia temperatur, acris materia restitans abluitur, inflammatio discutitur, rosio avertitur, atque oculi aperiuntur. Quod si ejusmodi fomentatio jam ab initio instituatur, & singulis horis repetatur, sæpe fit, ut ista mala præcaveantur, & nunquam penitus palpebræ claudantur, Ad id etiam decoctum hordei, aut seminum psyllii accommodatum est. Egregie enim lenit, & demulcet. Alii ab ejusmodi noxis oculos præservare student sola aqua rosarum albarum tepide, & crebro adhibita, vel aqua simplici frigida, aut ignito chalybe medicata, eo videlicet consilio, ne variolæ palpebris, aut oculis innascantur (*a*). Quod si malo facto variolæ innascuntur, tum aqua spermatis ranarum, malvæ, vel forum sambuci (*a*), vel cataplasmata levissima ex lacte iis imponenda sunt (*c*). Præstantissimum illud est, præsertim dolori leniendo; inflammationique compescendæ, quod ex pulpa pomorum dulcium, & lacte conficitur. Sed plerumque soli fotus ex aqua, & lacte sufficiunt, sedulo simul evitata luce, & quiete imperata. In graviori casu, majorique inflammationis metu, non prætermittenda sunt diluentia intrinsecus, antiphlogistica, sanguinis missio, balnea pedum, & reliqua ad revellendum idonea.

Quæ præservent.

Pustulis oculis innatis quomodo occurrendum.

Ophthalmiæ graviori etiam venæ sectio necessaria.

(*a*) AZZOGUID. *Lett. cit. pag. XXXII. XXXIII.*
(*b*) *Id. ibid.*
(*c*) TISSOT. *Epist. cit. p.* 48.

§. CCLXXXIII.

Ophthalmia sub finem orta similibus curatur. Nec aliter succurrendum est, quam sanguinis missione, diluentibus, antiphlogicis, sero lactis, atque eccoproticis, ophtalmiæ illi, quæ sub finem variolarum interdum supervenit (*a*). Quo casu etiam cutim cantharidibus exulcerare ad revellendum plurimum confert; in primis si malum diu trahatur, aut recidivum fiat. Quod si tanta horum morborum vis fuerit, ut abscessus, hypopya, aut oculi destructio consequantur, horum curatio, si qua esse potest, e chirurgia petenda est. Communissima vero vitia, quæ a variolis reliquuntur in oculis, sunt potissimum albugines, *Ceteris oculorum vitiis topica plerumque noxia.* leucomata, curneæ ulcera, phlyctænæ, epiphoræ, & chronicæ ophthalmiæ, sæpæ, & levi quavis caussa redeuntes. Multa, & varia singulis hisce morbis proponi solent cum a Medicis, tum a Chirurgis, quorum tamen maxima pars aut noxia, *Temporis & naturæ vis efficacissima.* aut supervacua esse consuevit, Laucomata, albugines, ulcuscula cornea, phlyctænæ sæpissime sola naturæ ope, & temporis beneficio evanescere, aut saltem plurimum imminui visa sunt; collyriis vero, aquis ophthalmicis, linimentis, suffitibus, & præ ceteris pulveribus varii generis, qui in oculos insuflari, aut infundi solent, plurimum exasperari, augeri, atque in deterius pro- *Internis potius remediis confidere oportet. Horum enumeratio.* labi. Maximum vero præsidium quæri debet in regimine diætetico, atque iis, quæ acres, pravosque humores emendant, ab oculis avocant, & leniter, paullatimque e corpore excernunt. In his excellunt succi herbarum refrigerantium, aut earumdem decocta, aquæ minerales, balnea

aquæ

aquæ dulcis, & repetita ad intervalla catharsis. Serum quoque lactis caprilli, lac asininum, decocta sarsæparillæ, & radicis chinæ hic commendatissima sunt pro varia temperamenti, anni temporis, habitusque corporis, aliarumque circumstantiarum ratione. In epiphoris contumacibus, ophthalmiisque recidivis, & chronicis non semel plurimum emolumenti perceptum vidi ex largo vesicanti inter scapulas applicito, & diu aperto, & postea cauterio in altero brachiorum inusto; quod quantum ad prophylaxim conferat, nemo nisi expertus noverit. Interdum in oculis remanent dolores diuturni, & permolesti, ad quos abigendos, sicuti etiam ad maculas corneæ discutiendas laudatur a STORCKIO extractum pulsatillæ nigræ minima dosi magnesiæ albæ adjectum, & per vices datum (*b*). Animadvertendum tamen est, ab ejusmodi medicamento non nunquam oculos inflammari, & graviter affici, sic ut magna cautione, & prudentia ejus usus indigeat.

Vesicantia, & fonticuli multum ad prophylaxim conferant.

Extractum pulsatillæ nigræ ad dolores, & maculas relictas.

(*a*) STORCK. *l. c. T. I. p.* 285.
(*b*) *Ibid. & formul. n.* 48. *in Part.* 2.

§. CCLXXXIV.

Nec desunt sua quoque auribus (§. CCVIII.) mala. Dolores, inflammationesque fere eadem requirunt, quæ oculis accommodata (§. CCLXXXIII.) laudavimus. Abscessus vero, atque ulcera subsequentia abstergi leniter debent, diuque manare sini, neque facile exsiccari, nisi tentatis prius incassum iis, quæ totius corporis malum habitum, sanguinisque dyscrasiam corrigere apta sunt. Cubi-

Aurium vitiia quomodo medeantur.

hibito enim ante debitum tempus puris fluxu metastases plerumque fiunt, noxio humore ad cerebrum translato. Sed de malis variolas comitantibus, aut eas subsequentibus satis. Superest tamen, ut de quodam peculiari symptomate variolis in quocunque stadio supervenire solito, sed præcipuæ in eruptione, aut suppuratione frequenti, *Ischuria* nimirum, alibi (§. CCVII.) indicata, dicere aliquid non prætermittam. Huic plerumque remedio est, SYDENHAMIO (*a*) notante, e lecto surgere, & leniter per cubiculum deambulare: Quando id malum vitio vesicæ contingit, fomenta etiam hypogastrio, & perinœo imposita, itemque enemata, quæ molliunt, & laxant, urinam eliciunt. His vero postremis maxime utendum retur MEADIUS (*b*), ubi timor est, ne frigus surgendo susceptum variolas reprimat; demum, si vesica tumeat, doleat, nec cetera juverint, cathetere urina educi potest, maxime in adultis. Diuretica autem locum non habent, nisi in *Ischuria*, ut vocant, *spuria*, in qua nempe urina deficit, quia in renibus non secernitur. Si demum ardor simul cum stranguriosa difficultate molestiam creet, demulcendus is est internis, & externis laxantibus, & præsertim potu emulsionis seminum melonum, atque amygdalarum dulcium, addito syrupo althææ, aut decocti hordei, radicis althææ, glycyrrhizæ, florum malvæ, verbasci, similiumque.

Ischuria utraque in variolis non infrequens.

Utrique idonea curatio.

Ardorem urinę quę leniant.

(*a*) *Oper. sect. 2. cap. 2. p. 176.*
(*b*) *L. c. cap. 4.*

§. CCLXXXV.

§. CCLXXXV.

Tandem aliquando eo perventum eſt, quo curationi variolarum naturalium verarum finem imponam. Fortaſſe juſto longior fuiſſe videbor iis, qui in medendi arte jamdiu inſtituti, & enutriti rerum præcipuarum ſynopſim malunt, quam fuſiorem de ſingulis tractationem. Sed hi veniam dabunt, cum ſciverint, hæc non ipſis, ſed tironibus, quibus multa deſiderantur, præſcripta eſſe. Quorum in gratiam ſane neceſſarium duxi, non ſolum quid in quovis ſtadio generatim uſui eſſe poſſunt, verum etiam quid quibuſdam in generibus, ſingularibuſque ſymptomatis opportunum, ordinate, & diſtincte referre; quod gratum, commodumque iis futurum ſpero. Illud tamen dedita opera prætermiſi, quod ad variolarum crebram cum *peticulis*, aut *miliaribus exanthematis* (§. CCV.) complicationem attinet. Nam quando hæc ſecundaria ſunt, vix aliam curationem poſcunt, quam ipſis variolis accommodatam. Ubi vero primaria; ſi quid aliud opus iis fuerit, id expoſitum cum exſtet in ſequentibus decimo, & undecimo capitibus, facile inde peti poſſe, arbitratus ſum. Sed jam ad *variolas inſititias* progrediamur, de quibus modo dicere ordo jubet. *Admonitio.*

VARIOLÆ INSITITIÆ.

CCLXXXVI.

Jam de Variolis *insititiis*, sive *artificialibus*; quod supra (§. CLXVI.) recepi, dicere aliquid oportet. Ita vocant illas, quæ insitione, sive inoculatione procreantur. Inoculationis vero plura sunt genera, de quibus cum innumeri pene doctissimi Viri cumulatissime scripserint *, ut vix hodie ullus sit, qui inoculationem, ejusque instituendæ multiplicem rationem perspectam non habeat, nobis satis erit, eam e multis deligere, atque exponere, quæ simplicissima, commodissima, ac tutissima omnium nunc a plerisque existimatur.

Inoculatio multiplex.

Inoculationum omnium probatissima.

* Ex multis sequentes legere poterit quisquis uberius erudiri hac in re voluerit.

EMANUEL TICUONI *Epistola ad Jo.* WODWARD. 1713.

PILARINI *Nova, & tuta variolas excitandi per transplantationem methodus. Venet.* 1715.

J. KIRCKPATRICK *Analysis of inoculation &c. London.* 1754.

TISSOT. *l' Inoculation justifiée. A' Lausann.* 1754.

CONDAMINE *Memoria sull'inoculazione del vajuolo. Livorno* 1755. *Seconda Memoria del medesimo. Livorno* 1759.

SAVER. MANETTI *Della Inoculazione del Vajuolo. Firenze* 1761.

Reflexions sus les prejugès qui s' appofent aux progrès, & à la perfection de l' Inoculation par Mr. GATTI *Mèdecin consultant du Roi, & Professeur en Mèdec. dans l' Universitè de Pise. A Paris* 1764.

AN-

ANGELO ZULATI *Notizie degl' Innesti del Vajuolo fatti in Cefalonia nel* 1764. *Vide Giornal Medico Venet. T. VI. N. XXXIV. & seqq.*

GIO: B. LUNARDI *Del metodo d' innestare il vajuolo. In Urbino* 1766.

Nouvelles reflexions sur la Pratique de l' Inoculation par Mr. Gatti. A Paris 1767.

The present method of inoculating for the small-Pox &c. e tradotta in Toscano dalla quarta edizione di Londra del 1768. *Vedi Magazzino Toscano T. I. P. I, & seqq. ann.* 1770. *di* TOMMASO DIMSDALE. PORTA *il Juniore Discorso in favore dell' Innesto del vajuolo. Milano* 1774.

§. CCLXXVII.

Postquam hæc ab imperitissimarum gentium, atque empyricorum manibus ad Medicos traducta est, cogitari etiam cœptum est, qua ratione ad artis leges ea exigi posset, ut utilior, certiorque ejus usus redderetur. Tunc primum visum est rationi consentaneum corpora, quibus inoculatio subeunda esset, opportuniora, aptioraque facere. Hinc plethoram, aut cacochemiam, si qua erat, prius tollendum sanoguinis missione, purgatione, diæta, aliisque medicinæ præsidiis, sancitum est. *Præparationem ad inoculationem* dicunt. Sed hodie hæc fere omnino exolevit. Nam inoculatorum peritissimi sic ratiocinantur: inoculandi vel sani sunt, vel ægroti. Si sani, præparatione non egent; possunt enim per eam sic alterari, ut a perfecta valetudine desciscant. Si ægroti, a morbo, quo laborant, priusquam inoculentur, liberari debent, ut valeant, atque adeo inoculationi idonei fiant. Quapropter omnem præparationem rejiciunt, uti supervacaneam, aut no-

A Medicis quando de præparatione cogitatum.

Sed hodie præparatio pene exolevit.

Quorumdam inoculatorum ratione. noxiam, nisi hac voce intelligendam velimus ipsam valetudinis redintegrationem, quoties ipsa labefactata fuerit.

§. CCLXXXVIII.

Quinam sani dicendi? Itaque sani, & bene valentes insitioni subjiciantur. Sanos autem dices, qui facile, alacriter, & sine ulli molestia, aut lassitudine actiones œconomiæ animalis obeunt; qui bono habitu præditi sunt; qui leniter spirant; quibus halitus oris inodorus est, & minime fœtet; qui nec convulsionibus, nec morbis cutaneis obnoxii, qui viribus pollent, bene appetunt, digerunt, egerunt, somnoque placido utuntur; qui cutim mollem, teneramque habent, & facile, si casu saucietur, consanescentem; qui neque scorbutica, neque venerea, neque scrophulari labe, neque alio quocunque notabili humorum vitio contaminantur. *Sani ad inoculationem eligendi.* Hi ergo ad inoculationem aptissimi reputantur, quamquam dissimulandum non est, inoculatos interdum fuisse non perfecte sanos, sed valetudinarios, atque infirmos, qui tamen variolis benignissimis (*a*) affecti sunt.

(*a*) STORCK. *Diatribe de insitione variolarum e germanico in latinum idioma versa. Vid.* FRANC. XAVER. DE WASSERBERG *Fascicul. 1. pag.* 2. Item *Instruz. med. pratic. T. I. p.* 293.

§. CCLXXXIX.

§. CCLXXXIX.

Nulla ætas, nullus ſexus, nullumque anni tempus ab innoculatione communiter excluditur; non infantes, non pueri, non adoleſcentes, non fœminæ, non ætate provecti. In omnibus enim his facta pericula demonſtrarunt, innocue, feliciterque inoculationem ſæpenumero tentatam fuiſſe. Gravidæ tamen, puerperæ, & pubertatis tempus vitari debent. At ætas omnium opportuniſſima cenſetur, quæ a quinto anno ad decimum, aut duodecimum extenditur; anni vero tempus vernum præ ceteris, deinde autumni principium, quamquam autumnus a multis damnatur, quod morborum immitium, diarrhœarum, dyſenteriarumque feraciſſimus eſſe conſuevit. Multo magis vitandæ videntur inſalubres aeris conſtitutiones, in quibus ſcilicet morbi maligni, exanthematici, aut putridi populariter vagari cernuntur; quia timor eſt, ne pravam morborum epidemicorum, aut ſtationariorum naturam variolæ quoque ſequantur, aut cum iis complicentur. Locum vero, quoad fieri poſſit, eligere expedit, qui ſit a contagii ſeminis quam maxime immunis, ruri potius, quam in oppidis, ſub cœlo temperato, propitio, ſalubri; in domo perampla, conclavibus magnis, & feneſtris in quamque plagam obverſis prædita, cui neque viridaria amœna, & oculos oblectantia, neque ambulacra altis ſæpibus, aut muris utrinque munita, aut pergulis deſuper obumbrata deſint, in quibus inoculati ſpatiari poſſint innoxie.

Quævis ætas, ſexus, & tempus inoculationi aptum.

Excipiuntur gravidæ, puerperæ, & pubertas.

Ætas, & tempeſtas opportunior.

Autumnus vituperatur.

Conſtitutiones aeris malignæ vitandæ.

Locus quinam eligendus.

§. CCXC.

§. CCXC.

Non omnis præparatio damnanda. Demum non omnis præparatio, ſaltem quæ a victus ratione procedat, penitus negligenda nobis videtur. Quare decem, aut duodecim diebus ante inoculationem victus inſtituatur ſimplex, blandus, magna ex parte vegetabilis, & temperans. *Victus ratio ante inoculationem.* Juſcula oryzæ, hordei, & panis; carnes teneriores; olera, fructus; ova recentia in primis aliis eduliis permixta, & fercula farinoſa concedi ſolent ea quantitate, quæ appetitui, & conſuetudini reſpondeat. Qui robuſtiores ſunt, ſanguineque abundant, aut fervidiore temperamento donantur, hos a carnibus abſtinere præſtat, juribus tamen earum conceſſis, reliquiſque, quæ indicavi, alimentis. Piſces fluviatiles, ranæ, & paſtæ tenuiores in carnium locum ſuffici quoque poſſunt. Nec lac, atque ex eo parata, quibus arrideant, cuiquam denegantur. Potui vero datur aqua pura, ſubinde ſucco mali medici, aut aurantii, & pauco ſaccharo medicata. Novimus tamen non nullos, qui conſuetam victus rationem nequaquam mutandam eſſe cenſent; exempliſque *Quando nihil mutari licet in victu.* adductis evincunt, id innoxie factum. Quod facile largiemus iis, qui innocuo victu uti ſolent, quique neque copia, neque qualitate ciborum peccant, neque acribus calidiſque cibis, aut potionibus abutuntur. Nec alienum duxerim, ſi *Ubi purgandum?* primæ viæ ſordibus ſcatere videantur, aut de vermibus ſuſpicari liceat, alvum ſemel, aut bis *Quando ſoli clyſteres ſufficiunt.* leni medicamento ducere, aut anthelminthica quædam in uſum vocare. Secus; ſufficiet alternis diebus enemate alvum, ſi compreſſa ſit, aperire,

rire, apertamque ſervare. Sunt etiam qui appropinquante inoculationis die totum corpus uno vel altero balneo tepido foveri (*a*) præcipiunt; quod in primis laudarem, ubi cutis arida, & rigida nimis, qualis in adultioribus, atque exercitatis fere offenditur, mollienda, & leniter laxanda videatur.

Utrum balneo, prius quam inoculatio fiat, utendum?

(*a*) LUDWIG. *Inſtitut. medic. Clinic. P. I. cap. I. Subſect. VII.* §. *CCVIII.*

§. CCXCI.

Abſoluto præparationis tempore ad inoculationem tranſitur. Inter varia, quæ ad eam præſtandam adhiberi poſſunt, puri varioloſo primas deferunt inoculatores, idque recens eſſe volunt, quo certius contagium impertiat. Effœtum enim, atque evanidum variolis excitandis impar eſt. Præfertur vero illud, quod e puſtulis ſuppurare incipientibus extrahitur. Id enim cum liquidius ſit, multo facilius inſeritur, cumque abſorbentibus vaſis communicatur, quam magis coctum, & craſſius, quod puſtulæ plenam maturitatem adeptæ ſuppeditant. Fortaſſe etiam benignius eſt maturiori, ſi vera narrant inoculatores. Mitioris vero naturæ illud eſſe perhibent, quod ex puſtulis eorum, qui variolis inſititias habent, educitur. Ex hoc enim variolæ multo benigniores gigni dicuntur; earumque benignitas tanto major fieri creditur, quo per plures inoculationes ſucceſſivas idem virus varioloſum transfuſum (*a*) fuerit (*). Sed loci quoque, in quo inſitio inſtituatur, delectus habendus eſt; nam quamquam quælibet pars ad id accommodata non nullis

Pus varioloſum inſitioni aptius.

Quale eſſe debeat?

Inſitio benigniores variolas excitat.

Quinam locus inoculationi opportunior.

quandoque visa sit, tamen experientia docuit; duas speciatim reliquis anteponendas esse, quarum altera est ea exterioris manus pars, quæ inter indicem, & pollicem media jacet; quoniam ibi laxior, flaccidiorque cutis minorem, dum inflammabitur, molestiam excitare debet; & præterea epidermis ibi crassior, & firmior est, insitionique opportunior, cum facile, & sine diruptione e cute sejungi, & elevari possit. Altera porro est superior brachii pars, in qua quilibet locus ad inoculandum idoneus habetur. Sunt qui eum seligunt, in quo fonticuli inuri solent; sunt qui anteriorem, aut exteriorem malunt, medium quasi inter cubitum, atque humeri caput. Inferiores vero artus omnium partium ineptissimi multis de caussis reputantur, sed potissimum quia difficilius in cruribus variolosæ pustulæ arescunt, & quia ulcera ibi nascuntur, quæ ægerrime (*b*) sanantur, ut in confluenti genere sæpe videre est.

Inferiores artus excludun-tur;

(*a*) GATTI *Nouvell. reflexions p.* 82.

* Nos minime latet, STORCKIUM; aliosque quocumque variolosi puris genere usos esse, indiscriminatim, quin ullum inde discrimen in inoculatis variolis detexerint.

(*b*) GATTI *l. c.*

§. CCXCII.

§. CCXCII.

Inſeritur autem virus vel ope acus ad apicem aliquantulum complanatæ, qui antiquiſſimus, commodiſſimuſque modus eſt; vel ope lanceolæ, id eſt ſcalpelli, quo venæ inciduntur, quoque ſpeciatim hodie plerique inoculatorum utuntur. Sive acus vero, ſive lanceola magis arriſerit; alterutra puſtula varioloſa pure; quale dixi; ſcatens pertunditur; ut pure expreſſo bene imbuatur. Sic pure imbuta aut conſperſa defertur in cubiculum; in quo inoculandus exſiſtit; nam is ab ægrotante; ex quo pus depromitur, procul eſſe debet; ne aut ejus intuitu, aſpectuque terreatur, aut ore; & naribus contagioſa effluvia ab ejus corpore manantia attrahat; ſeque contaminet. Tum cuſpis acus, aut ſcalpelli leniter, tranſverſumque epidermidem inter, & cutim inſeritur; ſic ut ſpatium unius lineæ cum dimidia, aut duarum circiter tranſcurrat. Deinde paullulum ibi detinenda, commovendaque eſt; ut pus defluat, cutique adhæreſcat. Demum digito deſuper impoſito comprimitur epidermis, ſimulque retrahitur acus, ſive lanceola, prout una vel altera adhibita fuerit, ſicque omne pus, quo delibuta erat, intus remaneat, neceſſe eſt. Nec opus eſt, ut cuſpide, aut acie cutis ſubter ſaucietur, quod aliquid ad certiorem inſitionis effectum obtinendum præcipiunt. Dexterrimi enim inoculatores cavent a quocumque vel leviſſima ſanguinis effuſione. Quod ſi quis dubitet, utrum unica inſitio ad variolas excitandas valeat, quæ alioquin satis eſſe ſolet; poterit eam repetere in altera manu, aut brachio, aut ad ſummum tres in-

Inſitio fit vel acu, vel lanceola.

Cautio.

Inſitio unica ſatis eſt; vel ſi plures fiant, quid obſervandum ſit?

insitiones faciat, binas videlicet ex uno latere, unam vero ex altero, quibus certe contagium, si corpus ad illud arripiendum comparatum sit, communicabitur. Non enim integrum est inoculationes temere multiplicare; quod usu constitit, eos, qui pluribus vulnusculis, sive insitionibus inoculati sunt, variolas & copiosiores, & graviores passos esse, quam qui una, vel altera insitione usi sunt. Ex quo patet, copiam, & gravitatem variolarum plerumque puris inserti quantitati (*a*) respondere. Retracta acu, sive lanceola, non tegi emplastro, nec deligari ullo modo vulnusculum debet. Virus enim sic applicitum per se satis adhæret, & in venas certo sibi viam aperit.

Copia, & gravitas variolarum respondet puris quantitati insertæ.

(*a*) GATTI *Nouv. reflex. p.* 78. 79.

§. CCXCIII.

Acus pure infecta diu servat suam vim.

Animadvertendum autem est, acum, aut lanceolam pure, ut supra, delibutam suam facultatem ad aliquot dies servare, itemque eam diu servari in pure e pustulis expresso, & in vasculum vitreum indito, dummodo probe clausum ab aeris attactu arceatur. Quod si prius recentis copia nobis non fiat, crustæ variolarum exsiccatæ, & in tenuem pulverem redactæ ei subrogari possunt. In hujusmodi pulverem inditur filum xylinum, aut sericum, diuque in eo morari sinitur; immo eodem probe confricatur, ut in se vim contagionis arripiat. Filum hocce epidermidem inter, & cutim ad duas, aut tres lineas acu trajicitur. Trajicitur, inquam; non enim ibidem relinquendum est, ut quibusdam placet; quia

Puri subrogatur pulvis crustarum deciduarum.

Ejus adhibendi ratio duplex.

quia quidquid extraneum, alienumque eſt, irritatione inflammat, noxamque infert. Fili loco etiam acus, vel lanceola pulvere varioloſo confricata, quo dixi modo, inſeri poteſt; neque opus eſt, ut pulvis cum ea epidermidem inter, & cutim tradatur (*a*), videlicet ne moleſtam irritationem pariat. Atque hæc eſt methodes, quæ præ ceteris probanda.

(*a*) GATTI *l. c. p.* 83. 84.

§. CCXCIV.

Inoculatæ variolæ ſua & ipſæ habent ſtadia. *Primum* incipit a puris inſitione, extenditurque ad levis uſque cujuſdam inflammationis apparitionem, quæ ſe in loco inſitionis oſtendit. Nihil autem prima, & ſecunda die circa vulnuſculum apparet notandum; immo ejus oræ ita coiviſſe videntur, ut vix inciſionis veſtigium oculis pateat. At *tertia* ut plurimum *die* levis accedit inſitionis loco inflammatio, cum pruritu interdum conjuncta: atque hinc *ſecundi ſtadii* exordium dicitur, quod tres circiter dies perdurat, antequam vera febris ſuperveniat, interiora a contagio affici ſignificans. Iſta vero inflammatio eſt quædam varioloſæ eruptionis ſpecies, a generali deinceps futura eruptione non diſſimilis, eumdemque proceſſum habens, quem reliquarum partium puſtulæ habere ſolent. Hoc tamen ab illis differt, quod ſine febre, & ſine interiorum partium affectione in conſpectum veniat, utpote effectum contagii proxima tantum loca adhuc occupantis. Modo unicam puſtulam exhibet, in cujus centro punctum quoddam cernitur, morſui pu-

Primum ſtadium.

Secundum ſtadium.

Eruptio varioloſa in loco inſitionis.

Ejus descriptio. pulicis simile, vulnusculi videlicet vestigium; modo congeriem pustularum, veluti corymbum variolarum confluentium, repræsentat. *Quarta die* rubor in circulum dilatatur, pulicari quidem latiori maculæ parem; sed aliquantulum supra cutim reliquam exstantem. Sæpe pruritu eo in loco percipitur; dolorque sub axillis, atque in suprema brachii parte molestat. Paullatim pustulæ augentur, dolent, elevantur, tactui renituntur, & vere inflammantur. Interea dolor sub axillis increscit, propagaturque ad scapulas usque. Interdum similis dolor inguina premit. Demum accedit capitis gravitas, aut cephalalgia, itemque lumborum cruciatus quandoque ægritudo, virium lapsus, atque in nonnullis uberior urinæ excretio: quæ symptomata proximam febris accessionem, sive *tertium stadium* præmonstrant. Non nunquam tamen hæc vel omnino absunt, vel levissima, ac brevissima sunt, citoque a febre excipiuntur, quæ febris certum indicium præbet actionis, quam in totum jam corpus exercet variolosum virus.

Symptomata comitantia.

Antecedentia febrim.

Febris accessio, sive tertium stadium.

§. CCXCV.

Febris eruptionem generalem antecedens. Febris hæc non ubique, neque in omnibus eodem post inoculationem tempore corripit. Communiter in regionibus calidis citius, in frigidis serius. In Italia quinto, vel sexto ut plurimum die. Nec aliter video evenisse iis, qui Vindobonæ verno tempore, & ad æstivum vergente a cl. STORCKIO inoculati fuere. Febrim comitantur calor intensus, sitis, nausea, dolor capitis, lumborum, & totius fere corporis, oculorum languor, lingua albida, pulsu frequens, inæqualis,

Ejus symptomata.

ce-

celer, somni turbati, & reliqua, quæ naturalium variolarum propria habentur; sed plerumque multo mitiora omnia, & qualia in benignissimo discretarum genere esse consueverunt. Interea pustulæ in loco insitionis ortæ tenui aliquo humore repleri, & pellucere incipiunt. Circum eas rubor latius se se diffundit, cutisque magis tenditur, ac dolet. Altero, & tertio a febris accessu die modo horrent, modo calent alternatim ægrotantes, vehementius febricitant, viribus magis languent, vertiginem, doloremque capitis, colli, oculorum, dorsi, immo membrorum omnium apertius queruntur, valde sitiunt, terramque variolosam mephitim, peculiarem, & hujus morbi propriam exhalant. Pustulæ interim circa insitionem validam inflammationem sustinent, atque ad suppurationem properant. Simul ac vero variolæ in facie, & reliquo corpore erumpunt, febris cum omnibus suis syptomatibus minuitur, quin immo prorsus cessat.

Interea pustulæ circa insitionis locum suppurant. Altero, & tertio die febris augetur. Interim pustulæ insitionis latius suppurant. Eruptio generalis febrim fugat.

§. CCXCVI.

Ab hac generali variolarum eruptione exorditur *quartum stadium*. Si febris sexto, aut septimo die invaserit, nono, vel decimo eruptio fiet. Solet enim secundo, aut tertio die apparere, postquam febris accessit. Interdum tamen differtur ad diem usque undecimum. Sub eruptione autem ipsa pustulæ supra insitionem, quamquam jam verum, maturumque pus contineat. Altero vero eruptionis die ægri jam bene habent, pulsu propemodum naturali, & tranquillo. Dum variolæ numero increscunt, decrescit rubor stigmatum insitionis, immo postero die omni-

Quartum stadium, sive Eruptio variolarum. Pustulæ insitionis pus verum jam continent. Secundo eruptionis die jam bene habent.

Rubor stigmatum insitionis evanescit. omnino evanescit. Eruptio intra tres, aut quatuor dies ita perficitur, ut die duodecima, decima tertia, aut decima quarta, prout nimirum citius aut serius apparuerit, variolæ jam suppurare incipiant (*quintum* hoc *stadium* vocatur); decima vero quinta perfectam, absolutamque maturitatem consequantur. *Suppuratio, sive quintum stadium. Nulla febris secundaria.* Nec suppurationis tempore ulla febris secundaria, saltem notatu digna insurgit, nisi pro secundaria habeas pulsuum aliquam elevationem, & celeritatem, quæ vespertinis præsertim horis ut suppurationis effectus non sine horripilationibus vagis, pustularum dolore, & nocturni somni aliqua perturbatione accidit; quamquam hæc tunc solum accidunt, cùm pustularum numerus ingens fuerit, quod rarum tamen est. *Vires, appetitus, quies redeunt.* Maturitate variolarum apparente vires, appetitus, somnus tranquillus mox redeunt. *Pustulæ insitionis decidunt.* Insitionis pustulæ exsiccantur, & paullatim crusta inde orta secedit, demumque decidit cicatricem rotundam, sive mavis maculam rubram relinquens. *Stadium sextum, sive exsiccatio.* Variolæ item mox a suppuratione *exsiccationis stadium*, quod est *ultimum*, ingrediuntur. Exsiccantur vero eodem omnino modo, quo discretæ benignæ, id est sine ullo gravi symptomate.

§. CCXCVII.

§. CCXCVII.

Atque hæc eſt communiſſima, maximeque ordinaria variolarum inſititiarum hiſtoria. Sæpenumero adeo benignæ ſunt, atque exigua adeo earum eruptio, ut pauciſſimæ puſtulæ ad cutim prodeant, ac proinde leviſſima tam inflammationis, quam ſuppurationis ſymptomata eas comitentur. Quin immo non infrequens eſt, febri inoculationem ſubſequenti nullas variolas ſuccedere; quo in caſu etſi vera eruptio deſit, puſtulæ tamen circa inſitionis locum exortæ omnem miaſmatis inſerti vim per ſe ſolas exantlare dicuntur. Quare certum, ratumque eſt, febrim varioloſam interdum ſine variolis obſervari, eaque ſola immunem, qui inoculatus fuit, a variolis credendum eſſe, æque ac multis variolis conſperſus (*a*) fuiſſet. Non tamen inficiari licet, variolas inſititias quandoque in aliquibus confluentes, & periculoſas exſtitiſſe; in aliis complicatas cum alio aliquo morbo exanthematico (*a**); in multis ulcera diuturna, eryſipelata, abſceſſuſque varios reliquiſſe, itemque nonnullos, qui inſititias jam habuiſſent, in naturales, ſive ſpontaneas demum incidiſſe (*b*), quod tamen infortunium commune eſt iis quoque, qui naturalibus laboraverint.

Quot modis variolæ inſititiæ a communi tradita hiſtoria abludant.

Variolæ ſine variolis.

Interdum confluunt, & periculo non vacant.

Non ſemper naturales avertuntur.

(*a*) GATTI *Nouvel. reflex. p.* 143. 144.

(*a**) Recentiſſimum exemplum variolarum inoculatarum, quæ cum morbillis complicatæ fuerunt, & ſummopere, & cum vitæ periculo confluxerunt, videtur in T. IX. *Journ. de Med. ann.* 1783. *p.* 120.

(*b*) GATTI *l. c. p.* 11.

§. CCXCVIII.

Unde earum benignitas? At benignæ, & tutæ vix non ſemper eſſe conſueverunt. Benignitas vero, ſecuritaſque earum non medicamentis, quorum non egent, ſed fere tota, atque univerſa inſitioni ipſi, & regimini diætetico debetur. *Regimen quale eſſe debeat?* Regimen autem paucis quibuſdam præceptis totum innititur. Ab inſitionis die ad febris uſque adventum nihil ſive in victu jam propoſito, aut conſueto, ſive in veſtimentis præter conſuetudinem innovandum eſt. Aeri ſolum libero, atque aſſiduis deambulationibus, animique variis oblectamentis inoculatus paullatim aſſuefaciendus eſt, ut deinceps, ubi hiſce præſidiis magis indigebit, lubentius eis operam navet. *Pulvis Dimſdalii inutilis, aut noxius.* Inutile, ac ſupervacaneum, ni etiam anceps conſilium arbitror primo ſtatim die, ut quidam inoculatorum proponunt, pulverem DIMSDALII, emetico-catharticum, ex calomelano, tartaro emetico, & abſorbentibus conflatum præbere. Nam ſæpe nauſeas, vomitus, ventriſque dolores, aliaſque turbas excitat; aut, licet eo omiſſo, variolæ tamen, dummodo reliqua in regimine ſerventur, æque benignæ eſſe ſolent. *Alvus non ducenda, niſi, quid urgeat.* Neque quodvis aliud medicamentum, quod alvum ducat, propinandum eſt, niſi nauſea, appetitus dejectio, aut alia doceant, primas vias ſordibus prægravari. Quo caſu, niſi antea jam id præſtitum ſit, licebit alvum eccoprotico ſolvere. Alias ſatis erit alternis diebus alvum, ſi compreſſa ſit, enemate injecto aperire. *Sufficiunt enemata.* Recte faciunt, arbitror, qui primis mox diebus ab inoculatione ad plenam uſque variolarum eruptionem pedes in aquam moderate calidam quovis veſpere per ſemihoram demittendos jubent.

§. CCXCIX.

§. CCXCIX.

Oborta vero febre, tum primum ad eruptionis usque finem necesse est, ut inoculatus aerem liberum, purum ac frigidum ducat, & quidem renovatum assidue sic, ut qui semel pulmone egressus est, non iterum respiretur. Præterea is interdiu a lecto, & speciatim a somno religiosæ abstineat. Quod si ob ætatem, veluti infantibus, necessarius etiam interdiu somnus sit, in aere aperto, & frigido capi sinatur. Mœror quoque omnis, aut tædium procul arceatur jocis, fabulis, cantiunculis, musicis concentibus, aliisque pro ætate oblectamentis, sed præserrim lenibus deambulationibus, quæ nimirum mentem exhilarent, exspirationem adjuvent, non vero corpus, sanguinemque exagitent. At si vires ita langueant, ut inoculatus pedibus consistere, aut incedere nequeat, tunc deferatur in aerem apertum, ibique relinquatur, donec quasi reviviscens sponte pedibus insistere, & deambulare incipiat. Tanta quippe est puri, frigidi, liberique aeris vis*, ut vires illico resurgant, anxietas conquiescat & febris plurimum deferveat. Sin vero nequaquam id liceat; aut ex voto non cedat; curru, aut rheda eum vehi oportet per amœna viarum, aut spatiosa, apertaque ambulacra. Quod si tempestas pluviosa, aut ventis agitata, aut humida, ac nebulosa, aut subitum acre frigus impediat, quo minus foras prodeat, domo quidem se se contineat, sed per cubicula huc illuc vagetur, cavens quidem a temporis injuriis, non vero ab aeris accessu, & renovatione prudenti. Sic toti dies transigendi sunt, excepto prandii, & cœnæ tem-

Quando necesse sit, regimine uti accuratiori.

Aer purus ducatur.

Abstinentia a lecto & somno diurno.

Infantibus somnus in aere aperto conceditur.

Inter oblectamenta prima est deambulatio.

Ejus boni effectus.

Vectio.

po-

Cavendum est a longa sessione. *Quando & ubi dormiendum.* *Qualis cibus?* pore, quo residere licebit. Sed etiam a longa sessione cavere oporet, ne vires amittantur, & membra torpescant. Cubitum demum petat hora consueta, & prope sessus; dormiatque in amplo conclavi, & bene ventilato. Quod attinet ad victum, toto febris, atque eruptionis tempore cibi arbitrio, & gustui ægrotantis accommodentur, dummodo ex eorum genere sint, quorum supra

Natura consulenda. (§. CCXC.) mentionem feci. Natura rectius, quam medicus cibi quantitatem definiet; nam si appetitu spurio, & fallaci ægrotans ad edendum impellatur, statim sitietatem queretur, & abstinebit. Quantum igitur cibi, & quando sumi liceat, natura ipsa docebit.

Potus. Potui autem aqua frigida, & palato grata datur; quam succo mali medici, & saccharo gratiorem, utilioremque reddere fas est.

Jentaculum. *Merenda.* Qui jentaculo assueti sunt, uti pueri jejunium minime ferentes, poterunt illud sumere, cui jam assueverint, idemque de merenda præcipitur.

* Nemo ullus fortasse pluris fecit aeris frigidi usum, quam celeberrimus inoculator noster GATTUS. Ne quis tamen credat in ejus laudibus modum non esse debere, audiamus eum ita loquentem. *Je me borne done à demander que les inoculès, pendant la maladie, èvitent ègalement les excès de la chaleur, & du froid; qu'ils respirent un air frais, & que le degrè de cette fraicheur soit determinè par leur bien etre: qu'ils le conduisent, par rapport à cela, comm' ils se conduiroient en pleine santè, s'ils ne cherchcient que leur plasir dans l'air qu'ils doivent respirer. Nouvel. reflex. p. 112.*

§. CCC.

Tale regimen etsi a quibusdam observandum ad finem usque (*a*) eruptionis tantummodo proponatur, quasi hic malum a varioloso miasmate proficiscens finem haberet, & reliqua stadia, suppurationis videlicet, & exsiccationis seorsum considerentur, tamquam pustularum inflammationis effecta, quæ sponte, & sine medica ope feliciter terminari solent: tamen alii & suppurationis, & exsiccationis tempore pergendum in eodem regimine volunt, suadentque etiam in plena suppuratione, ut ægri in aere aperto, & frigido assidue versentur; neque eos audiendos esse censent, cum horrore se, & frigere ajunt; nam nihil hinc mali unquam derivari affirmant, Nos vero neqne necessarium omnino tunc temporis refrigerans ejusmodi regimen, neque temere corpus suppurantibus variolis conspersum aeris inclementiæ objiciendum, cum nocumento id prorsus non vacet, arbitramur. Sanius, tutiusque consilium erit, si ab aere frigidiori, & nimium acri caveant, brevioremque moram extra domum trahant, diutiusque in cubiculis, non tamen undique clausis, sed opportune cum aere libero communicantibus se contineant, &, quantum per pustulas dolorificas, qubus pedes, & crura afficiuntur, licebit, deambulent, & recreentur. Illud etiam animadvertendum est, pustulas pure distentas, ni sponte dehiscant, aperiri acicula, pusque exprimi posse; quod & dolores lenit, & exsiccationem accelerat, impedimentoque est, quo minus pus variolarum intro refluat. Exsiccatione absoluta, mos apud clinicos obtinuit, semel, bis, aut

Regimen descriptum quousque necessarium.

Cautius sub suppuratione in aerem liberum prodeant.

Pustula qua aperienda.

Purgatio in fine.

aut ter ad intervalla convalescentes purgandi; quod improbari nequit, si miti, atque ætati, temperamento, & corporis habitui accommodato medicamento id fiat. Delapsis demum pustulis totum corpus lacte & aqua tepentibus quemadmodum in variolis naturalibus fieri diximus, abluendum, abstergendumque est. Non nullis magis placet lac ex seminibus melonum expressum, in quo camphoræ aliquantulum solutum sit, adhibere. Ex hoc calente spongiam exprimunt, eaque blande cutim fricant, & mundant, & postea pannis lineis siccis impositis omnem humiditatem absumunt. Interim pro appetitus ratione paullatim ad pristinum ciborum usum revertendum est. Non prius vero ex hisce variolis convalescens alios, qui variolas passi non sunt, conveniat, quam quadraginta dies ab inoculatione præterierint, novaque vestimenta infectis substituta fuerint.

Corpus universum lavandum.

Fit gradus sensim ad sanorum victum.

Quando cum aliis sanis redire, liceat.

(a) GATTI *l. c. p.* 132.

§. CCCI.

Quanquam vero insititiæ hujusmodi variolæ benignæ, & regulares solo regimine ad felicem exitum perveniant; si quando tamen ab ordinaria benignitate deflectanr, & gravia symptomata sibi adsciscant, quæ soli regimini non obtemperent, poscantque validiorem medicinæ opem; tunc non alia curandi ratio in auxilium vocanda est, quam quæ variolis naturalibus adhiberi consuevit, quæque jam supra exposita est. Nec solum interdum variolæ insitiæ graves, & periculosæ evadunt, verum etiam lethales, licet hoc rarissimum plane sit, si cum naturalibus comparentur, quibus tutio-

Si quæ incidant graviora symptomata, hæc ut in naturalibus variolis curantur.

Interdum non modo graves sunt, etiam lethales ejusmodi variolæ.

tiores benignioresque non injuria reputantur. Argumenta vero, quibus inoculationem variolis spontaneis anteponendam communiter contendunt, assertamque ab impugnatoribus, vituperatoribusve vindicant ejus patroni, ad quædam præcipua rediguntur, nimirum 1. Quod in sanis corporibus, aut rite præparatis institui potest. 2. Quod ætas, annique tempus magis accommodatum deligitur. 3. Quod ferales epidemicæ constitutiones vitantur. 4. Quod minima puris variolosi particula ad insitionem adhibetur, & cuti tantum applicatur, nec ore aut naribus miasma attrahitur, ut in naturalibus variolis usuvenit majori cum periculo. 5. Quod contagium sic communicatum minorem in œconomia animali perturbationem inducere experientia compertum est. 6. Quod pubertatis tempus, graviditas, puerperium, senectus, & morborum malignorum grassatio per inoculationem declinantur. 7. Quod venustati faciei prospicitur. 8. Quod qui hereditaria quasi labe pessimas, fatalesque variolas sibi timent, infortunium istud prævertere insitione, quæ benignas, & discretas ut plurimum excitat, non sine probabili fundamento possunt. Quæ postrema ratio tanti momenti visa est nostris temporibus, ut summi, potentissimique Principes, quorum progenitoribus variolæ spontaneæ perniciosissimæ exstitere, prolem, nepotesque carissimos a tanto discrimine per inoculationem eximendo eventu fortunatissimo curaverint.

Inoculatio cur præferatur variolis spontaneis.

Exempla a Principibus ducta.

FEBRIS VARIOLOSA SINE VARIOLIS.

§. CCCII.

An detur febris variolosa sine variolis?

Ut variolæ sine febre (§. CLX.), sic *febris variolosa* sine variolis interdum occurrit. Hæc in primis tempore, quo variolæ epidemice vagantur, observari solet. Non desunt tamen, qui eam in dubium revocent; sed, ni valde fallor, injuste. *In quibusdam*, aperte inquit LUDWIGIO (*a*), *licet paucissimis febris variolosa sine eruptione exanthematum accedit*. Cum LUDWIGIO consentiunt non pauci alii magnæ auctoritatis (*b*) scriptores. At nemini frequentius, manifestiusque ipsa se ostendit, quam variolarum inoculatoribus, ut supra animadversum (§. CCXCVII.) est. Consueto enim ab insitione variolosi puris tempore febris non raro supervenit, quæ perstat ad aliquot dies, demumque decedit, quin eam variolarum eruptio subsequatur. Quis eam non variolosam dixerit?

(*a*) *Instit. Medicin. Clinic. P. 1. cap. 1. subsect. VII.* §. 176.

(*b*) AZZOGUID. *Lettera sopra il Vajuolo*. Nec ab horum sententia abhorrere videtur cl. TISSOTIUS.

§. CCCIII.

Descriptio.

Incipit autem hæc febris, progrediturque eisdem prope stipata symptomatibus, quæ variolarum eruptionem antecedere consueverunt; nec alia ratione curatur, quam quæ variolis opportuna est. Interdum etiam ptyalismum, qualis vario-

riolarum confluentium proprius est, comitem habet (*a*), quo loculentius ejus variolosa natura demonstrari videtur. Non una vero est in ea durationis ratio. Modo brevius, modo longius spatium percurrit. Finiri autem sine variolis creditur, quod miasma variolosum mitius, & dilutius vasa cutanea laxiora potuerit, quin ea irritatione coarctaret, aut densitate obstrueret, præterlabi, & in auras avolare. Illud etiam verisimile esse potest, quod miasma variolosum non intime se cum reliquis humoribus commiscuerit, neque eos sibi satis assimilarit, ideoque quodammodo vagans, & diffluens, neque ullo modo irretitum per vasa cutanea, quin in iis consistat, & aut hæreat, facile evaporetur. Quandoque tamen in ejusmodi febre mihi videre contigit partem ejus, quod difflari debuisset, in adiposæ membranæ spatiis alicubi depositam, atque accumulatam abscessum genuisse, quo febris critice solveretur. *Cur desit variolarum eruptio.*

(*a*) HAEN. *Divis. febr. p.* 97.

§. CCCIV.

Cognoscitur igitur *febris variolosa sine variolis* ex contagio prægresso, ex epidemica constitutione, ex symptomatibus exanthematicarum febrium communibus, & variolarum propriis, ex solutione demum sine ulla exanthematum variolosorum eruptione. *Diagnosis.* SYDENHAMIUS (*a*) descripsit febrem quamdam, cui *variolosæ* nomen dedit, quia variolarum symptomata, & speciatim ptyalismum criticum, quo solvebatur, præseferebat. *An febris variolosa Sydenhamii cum nostra congruat?* Utrum vere hæc Sydenhamiana cum nostra, de qua sermo est, congruat, vehementer dubito;

nam

nam etsi constitutionem variolarum ann. 1667. 68. & 69. comitaretur; prædominantisque morbi mores indueret; quod fere faciunt omnes morbi intercurrentes; tamen longitudine durationis, & exanthematibus petechialibus; alia longe diversa a modo descripta nobis videtur: —

(a) *Oper. sect. 2. p. 161. edit. Patav. 1700.*

VARIOLÆ SPURIÆ *.

§. CCCV.

Discrimen, inter veras & spurias.

A variolis veris tam naturalibus, quam insititiis multum differunt *spuriæ*, sive *illegitimæ*, sed in primis levitate, & brevitate morbi. Plerumque nulla, aut exigua admodum, & diariæ similis febris eas antecedit. Ac nisi prima; altera certe die erumpunt numero non multæ; sed illico satis conspicuæ, & prominentes, sparsim locatæ, & mutuo inter se dissitæ; & discretæ. Pustulas referunt in marginibus valde rubras, in medio diaphanas, quia ibi vesiculam humore lymphatico; aut mucoso plenam habent; quam ob caussam *lymphaticæ* etiam, aut *crystallinæ* vocantur; a crystallinis tamen, de quibus alias (§. CLXXXIII.) loquuti sumus, apprime differentes. Celerrime suum augmentum attingunt ad pisi sæpe magnitudinem accedentes. Intra biduum, aut triduum media vesicula plerumque disrumpitur; & pustulæ exsiccantur. Hinc exiguæ crustæ exortæ decidunt, nullas ut plurimum cicatrices, aut quædam tantummodo vestigia, quæ cito evanescunt (a), relinquentes. Fereque morbus totus tribus, quatuor, aut quinque diebus ab-

Lymphaticæ, aut crystallinæ etiam dictæ.

abſolvitur. Raro diutius durat; & ſi quando lentius procedit, ſeptima utique die penitus diſſipatur.

* *Synonyma.*

Variola lymphatica SAUVAGESII, *Noſol. cl. 3. ord. 1, gn. 2. ſpec. 2.*

Varicella VOGELII, *de cognoſc. & curand. &c. §. CXXVIII.*

Varicella, & variolæ volaticæ ANGLORUM.

Variolæ lymphaticæ ſpec. 1. SAGARII, *cl. X. ord. 1. gen. 2. ſp. 1.*

Variolæ ſimplices cryſtallinæ MACERIDII, *Introd. Method. T. 2. cap. XIII. p. 78. Lauſan.* 1683.

Raveglione, & Morbiglione, ETRUSCIS, *vulgo vajuolo ſalvatico. Schiopetti aliis Italiæ populis.* FANTON. *Diſſ. de Antiquit. & progr. Febr. miliar. p. 65. Cryſtalli quorumd.* FANTON. *ib. p. 65. Petite vèrole volante*, aut *Verrete*, aut *verolette* GALLIS. *Eſclapete* OCCITANIS.

(*a*) SAGAR. *Cl. X. ord. gen. & ſpec. cit.*

§. CCCVI.

Morbus per ſe levis omnino eſt; & periculi fere expers (*a*). Interdum ſporadice, interdum epidemice (*b*) oberrat. Infantes, & pueros corripit, reliquos vix unquam. Modo ante, modo poſt veras variolas infeſtat: ſed qui ſpurias expertus eſt, non ideo a veris immunis cenſendus eſt; in veras enim incidet alio tempore, non ſecus in alii ſolent. Non alia curatione egent ſpuriæ ejuſmodi variolæ, quam blando regimine diapnoico. Hieme moderatus lecti tepor, & diluta calida florum tiliæ, ut ſambuci plerumque ſufficiunt. Si vero quid ingruat præter conſuetudinem, ex iis, quæ ad curandas variolas veras propoſita ſunt, opor-

Levis morbus eſt modo ſporadicus, modo epidemicus.

Variolæ ſpuriæ non præſervant a veris.

Curatio.

portuna adjumenta petantur. Ad ſummum, finito morbo, alvus leni eccoprotico laxari poterit.

(*a*) LUDWIG. *Inſtit. Med. clin.* §. 177.
(*b*) HAEN. *diviſ. febr. p.* 10.

§. CCCVII.

Verrucoſæ benignæ. Harum veluti varietas quædam ſunt variolæ *verrucoſæ benignæ*, ſive *acuminatæ*, ut a VOGELIO nominantur. Puſtulas hæ quoque referunt rubras, ſed duras, & verrucis ſimillimas ſupra cutim exſtantes, quæ ſeptem fere diebus evaneſcunt. Ob mitem, innocuamque naturam *verrucoſæ benignæ* dicuntur, quo ab alibi (Paragr. CLXXXIII.) deſcriptis diſcriminentur. *Duræ Ovales.* Alteram varietatem ſpuriarum habet VOGELIUS (*a*), quibus *duris ovalibus* nomen eſt. Hæc, inquit, *poſt aliquot plerumque dierum febrem tubercula format obſcurius rubentia, dura, ad ovalem figuram accedentia, halone rubro cincta, veriſque variolis paullo majora. Quæ poſt duos, vel tres dies non nihil ulcerantur, & paullatim cum nigrore exareſcunt; deinque palleſcunt, & ſubſident; aliis interdum novis interea excluſis, ut, octiduo plerumque finitus morbus, nunc ad aliquot hebdomadas producatur vel ſine febre, vel cum febricula lenta.* Num hæ ad variolas ſpurias vere ſpectant?

(*a*) *L. c.*

FINIS VOLUM. III.

